Peygamberden Sonra

SÜNNİ-Şİİ BÖLÜNMESİNİN EPİK HİKAYESİ

Lesley Hazleton

"Günümüz Ortadoğusunu anlamak isteyen herkesin çok şey öğreneceği bir kitap... Büyüleyici bir anlatım..."
The Seattle Times

kitabix

kitabi

PEYGAMBERDEN SONRA

YAZAR
LESLEY HAZLETON

Türkçesi
ENVER GÜNSEL

kitabi

PEYGAMBERDEN SONRA / *Lesley Hazleton*

Kitabın Özgün Adı /After the Prophet

kitabix / 8

Yayın Yönetmeni: *Kubilay Şenses*
Yayın Koordinatörü: *Sibel Güler*
Editör: *Sinan Nuri Kaçar*
Çeviren: *Enver Günsel*

Kapak Tasarım: *Hüseyin Özkan*
Mizanpaj: *Nilgün Baysal Andıbay*

Baskı: *Umut Matbaası*

ISBN: *978-605-87203-6-7*
Sertifika No: *23622*

İstanbul 2013

Sespa Yayıncılık Paz. San. Ve. Tic. Ltd. Şti.
19 Mayıs Mah. Yaşar Doğu Sk. No. 9/B Şişli/İstanbul
Tel.: (0212) 291 23 24 Fax: (0212) 233 95 96

www.sespayayincilik.com
e-mail: *info@sespayayincilik.com*

Teşekkürler

Bu kitabın orijini, yazar Jonathan Raban ile yapılan bir dizi konuşmaya dayanır ve bu kitaba olan sürekli ilgisi ve müsvettelere keskin zekâsı ve hafızasıyla yaptığı katkılar için ona çok teşekkür ediyorum.

Baştan itibaren beni cesaretlendirdiği için, İngiltere'de, Oxford Üniversitesi Arapça Profesörü Wifred Madelung'a ve araştırmasını cömertçe paylaştığı için, Norveç, Tromsö Üniversitesi Barış Araştırmaları Merkezi'nden Ingvild Flaskerud'a çok minnettarım, teşekkür borçluyum.

Kalpten destekleri için Random House'dan Stephen Rubin'e, Doubleday'de bu kitabı desteklediği ve mükemmel, dikkatli editörlüğü için, editörüm Kris Puopolo'ya ve her zaman olduğu gibi, büyük dostum ve ajansım Gloria Loomis'e çok teşekkür ediyorum.

Herkesten çok da, hiç tanışmadığım ve bundan sonra da göremeyeceğim bir adama borçluyum: 923 yılında Bağdat'ta ölmüş olan ünlü İslam tarihçisi Ebu Cafer Muhammet ibn Jarir El Tabari bu adam. Eğer onun yetkiyle, bilinçli olarak yazılmış çalışmaları olmasaydı bu kitap da yazılamazdı.

Lesley Hazleton

İngiltere doğumlu olan Lesley Hazleton eski bir Ortadoğu gazetecisidir ve çalışmaları New York Times, Esquire, Vanity Fair, the Nation ve diğer yayınlarda çıkmıştır. Yazarın Ortadoğu politikaları, din ve tarih konularında yazılmış birçok kitabı vardır ve Hazleton şimdi Seattle, Washington'da yaşamaktadır.

www.aftertheprophat.com

Hazleton'un din ve siyaset konularında sitesi
www.accidentaltheologist.com

İçindekiler

Kullanım ve Heceleme Konusunda Not

Okurların yabancı olduklar isimleri okumakta zorluk çekerek kafalarının karıştığı "Rus roman etkisi"nden kaçınmalarını sağlamak için, bu kitapta önemli kişilerin tam adlarını değil de ilk isimlerini kullandım. Böylece, örneğin Hz. Ali ibn Ebu Hz. Alib yerine Hz. Ali, Ayşe bint Ebubekir yerine Ayşe, Ömr ibn el Hattab yerine Ömer vb. kullandım. Tam isimleri sadece kafa karışması riskinin olduğu yerlerde yazdım; böylece ilk Halife Ebubekir'in oğlu burada Muhammed Ebubekir olarak geçer ki, tam adı Muhammed ibn Ebubekir'dir.

Önsöz

ŞOK DALGASI KULAKLARI SAĞIR EDECEK KADAR BÜYÜKTÜ. PATLAMA SONRASI İLK birkaç saniye içinde milyonlarca hacı oldukları yerde kaldılar. Herkes ne olduğunu biliyor, ama aklını oynatacak gibi olduğundan olanları anlayamıyordu. Ama çok geçmeden kulakları açılmaya ve bağırmaya başladılar.

İnsanlar panik halinde meydandan dışarıya, altın kubbeli camiye giden sokaklara doğru koştular. Dumandan, enkazdan, kandan ve kırılan camlardan, parçalanan vücutlardan, kopan kol ve bacaklardan kaçıyorlardı. Daha sonra devam eden patlamalardan uzağa, güvenli bir yere, küçük, kapalı yerlere koştular.

Otuz dakika süreyle bombalı araçlar, intihar bombaları, el bombaları ve havan topları patladı, dokuz patlama oldu. Sonra korkunç bir yanmış et kokusu, toz toprak kokusu ve ambulansların sirenleri duyulmaya başladı.

4 Mart 2004 günü öğle saatleriydi –Müslüman takviminde Muharrem ayının onuncu günü, yani Aşure günüydü. Kerbela şehri Şii hacılarla doluydu ve bunların çoğu elli mil mesafede olan Bağdat'tan oraya yürüyerek gelmişlerdi. Hacılar başlarının üzerinde büyük bayraklar taşırken, Hz. Muhammet'in orada öldürülmüş olan torunu, Şehitler Prensi Hüseyin'in yasını tutmak için göğüslerini yumrukluyor, ilahiler söylüyorlardı. Ama bu arada bir de kutlama havası vardı orada. Bu binlerce insanın hacı olma yürüyüşü yıllardan beri yasaktı, Saddam rejiminin yıkılmasından sonra ilk kez açıkça ve gururla yas tutabiliyordu bu insanlar ve bunu yaparken yeni buldukları özgürlüklerini de yaşıyorlardı. Ama şimdi, geçmişin korkunç havasını yeniden soluyor ve onlar da birer şehit oluyorlardı.

O olaya Aşure Katliamı dendi – iç savaşın ilk büyük işaretiydi

bu. Ve şimdi herkes aynı soruyu soruyordu, bu hale nasıl gelmişlerdi?

Irak'ta Sünni aşırı grup El Kaide saldırıyı büyük bir özenle hazırlamıştı. Saldırının yeri ve zamanı da yüzlerce ölü ve yaralı gibi şoke ediciydi. Aşure günü Şii takviminin en kutsal günüydü –Yom Kippur ya da Paskalya Yortusu benzeri bir gündü– ve Kerbela adı da 680 yılında, orada, o günde neler olduğunu hatırlatırdı onlara. Kerbela iki Arapça sözcüğün bir araya gelmiş şekliydi: karab tahribat ya da harap olma, bala ise dert, keder ya da felaket anlamına geliyordu.

En yakın erkek akrabaları burada öldürüldüğü ve ailesinin kadınları da yakalanıp zincire vurulduğu zaman, Hz. Muhammet'in ölümü üzerinden elli yıl bile geçmemişti. Katliam haberi duyulduğunda, doğuda Hindistan sınırlarından, batıda Cezayir'e kadar, o zamanın tüm Müslüman dünyası şoke oldu ve o zaman sorulan soru on dört yüzyıl sonra tekrar sorulacaktı: Bu hale nasıl geldik?

Sünni-Şii bölünmesinin temeli, on yedinci yüzyılda Kerbela'da yaşanan olaydır. Çok eski bir İslam hikâyesi olarak canlı ve ayrıntılı anlatılan bu olayı Ortadoğu'da bütün Sünniler bilir ve olay bütün Şiilerin kalplerine kazınmıştır. Bu olay hiç unutulmamış, gittikçe büyüyen bir sarmal haline gelmiş, geçmişi, şimdiki zamanı, inanç ve siyaseti, kişisel kimlikleri ve ulusal kurtuluşu da kapsayan bir yumak olmuştur.

Şiiler, "Her gün Aşure günüdür ve her yer Kerbela'dır," derler. Ve 4 Mart 2004 günü bu mesaj korkunç bir şekilde tekrarlandı. Kerbela hikâyesi sonsuz bir hikâyedir, Müslüman dünyasında ve özellikle de Şii İslamın beşiği olan Irak'ta en kanlı biçimde devam ediyor.

Bu olay, böyle oldu ve hâlâ da sürüp gidiyor.

KISIM BİR

Hz. Muhammet

Bölüm 1

HER ŞEY NE ZAMAN BAŞLADI DİYE SORULURSA, HZ. MUHAMMET'İN ÖLÜMÜYLE denir. Peygamber bile faniydi. Sorun da buradaydı. Hz. Muhammet kendisi de dahil olmak üzere, sanki hiç kimse onun da öleceğini düşünmedi.

Peygamber öleceğini biliyor muydu? Hiç kuşkusuz biliyor olmalıydı. Çevresindeki insanlar da biliyordu bunu tabii, ama onlar için garip bir göz yumma durumuydu bu. Hz. Muhammet altmış üç yaşındaydı ki, onun zamanında uzun bir yaşam süreciydi bu. Bildiğimiz kadarıyla savaşta birkaç kez yaralanmış, üç kez de suikast girişiminden kurtulmuştu. Belki de yakınında olanlar, o kadar kötülükten kurtulduktan ve özellikle de Arabistan İslam bayrağı altında toplandıktan sonra, onun hastalanıp ölebileceğine inanamıyorlardı.

Bir zamanlar Hz. Muhammet'e karşı olan ve tuzak kuran bazı kişiler artık büyük yardımcıları arasındaydı. Barış sağlanmış, toplum birleşmişti. Yeni bir çağın şafağı değildi bu, sabah olmuş, güneş parlıyordu, önlerinde umutlu bir gelecek vardı. Arabistan siyasi ve kültürel karanlığından çıkacak, dünya sahnesinde büyük bir rol oynayacaktı. Böyle bir başarının kıyısındayken onun lideri ölebilir miydi? Ama Hz. Peygamber de her fani gibi ölecekti – savaşlardan, suikast girişimlerinden kurtulmuştu ama ömrü o kadardı, doğal nedenlerle ölüyordu.

Önce ateşlenmeye, sonra hafifçe ağrı çekmeye başladı Hz. Peygamber. Durumunda olağandışı bir şey yok gibi görünüyordu,

ama ağrıları dinmedi. Ağrılar gelip gidiyordu ama her seferinde daha kötüydü. Belirtiler ve süre –on gün– menenjiti gösteriyordu, belki de askeri seferlerinden birinde kapmıştı bunu ve günümüzde bile ölümcül olan bir hastalıktı bu.

Bir süre sonra korkunç baş ve kas ağrıları yüzünden çok zayıfladı Hz. Peygamber, artık ayakta durmakta zorluk çekiyordu. Terlemeye başladı, bilinci gidip geliyordu -Kuran'ın indirildiği vahiy durumu gibi, -nur saçan bir vecit hali- değildi bu, ama bütün gücü kesiliyordu. Eşleri ateşini ve baş ağrısını düşürmek için başına soğuk suda ıslatılmış bezler sarıyorlardı ama bu da ona kısa süreli, geçici bir rahatlama sağlıyordu. Daha sonra baş ağrıları daha da arttı ve onu tamamen güçsüz bıraktı.

İsteği üzerine, Hz. Peygamberi en sevdiği eşi Ayşe'nin odasına götürdüler. Eşleri için cami avlusunun doğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiş dokuz kulübeden biriydi bu ev de, İslamın eşitlik inancına göre hepsi aynıydı, birbirlerinden farkı yoktu kulübelerin ve bu da tek odalı bir kulübeydi. Kaba taş duvarların üstündeki çatı sazlarla kaplanmıştı; kapı ve pencereler cami avlusuna açılıyordu. Kulübede çok az eşya vardı: zemin kilimlerle kaplıydı, arka tarafta yatak olarak kullanılan taş peyke sabahları kaldırılıyor, akşamları açılıyordu. Ama bu kulübede yatak açık duruyordu.

Küçük kulübede hava sağlıklı bir insanın bile kolayca dayanamayacağı kadar sıcak, bunaltıcıydı, çünkü haziran ayıydı ve öğle saatlerinde kulübe çöl sıcağında fırın gibi oluyordu. Hz. Peygamber nefes almakta zorluk çekiyor olmalıydı. Ayrıca, baş ağrısı yetmiyormuş gibi, gürültü ve ışığa karşı da çok hassas olmuştu. Pencereleri ve kapıyı kalın perdelerle örterek ışığı engellediler. Ama sessizliği sağlamak kolay değildi.

Ortadoğu'da hasta odası, şimdi olduğu gibi, o zaman da bir ziyaret yeriydi. Akrabalar, dostlar, yardımcılar, destekçiler –yeni ve büyük dinin merkezine yakın olduğunu söyleyen herkes– gece gündüz demeden sürekli hastayı ziyarete gelip gidiyor, tavsiyelerde

bulunuyor, sorular soruyorlardı. Hz. Peygamber bilincini yitirmemek için büyük çaba harcıyordu.

Caminin avlusunda insanlar toplanmış, nöbet tutuyorlardı. Halk bu hastalığın geçmeyeceğine inanmak istemiyordu ama kafaları çok karışıktı, çünkü bu hastalıktan ölen çok insan görmüşlerdi. İnanmak istemiyorlardı ama büyük olasılıkla neler olacağını da biliyorlardı. Bu nedenle kalabalıklar durmadan dua edi-yor ve endişeli mırıldanmalar, sesler hiç kesilmiyordu. Duacılar, Hz. Peygamberin izinden gidenler, dindarlar ve inançlılar, onun sağlık haberlerinin ilk duyulacağı yerden ayrılmak istemiyorlardı. Bu haber duyulur duyulmaz sekiz mil uzunluğunda olan Medine vadisinde köyden köye yayılacak ve sonra da güneyde Mekke'ye doğru gidecekti.

Ama son birkaç günde, hastalık kötüleşirken, dua edenlerin mırıltıları bile kesildi, duyulmaz oldu. Bütün vaha inanılması çok güç olan gerçeği görüyordu, herkesin başı önünde, herkes sessizdi. Herkesin aklında olan ama kimsenin açıkça sormaya cesaret edemediği bir soru vardı. Eğer imkânsız olur da Hz. Muhammet ölürse, onun yerini kim alacaktı? Lider kim olacaktı?

Hz. Muhammet'in oğulları olsaydı sorun kolayca çözülebilirdi tabii. Bir tek oğlu bile olsaydı mesele kalmayacaktı. Liderin yerine en büyük oğlunun geçmesini öngören bir yasa yoktu elbette –lider isterse küçük oğlunu ya da bir başka yakın akrabasını seçebilirdi– ama aksi söylenmediği takdirde liderin yerini büyük oğlunun alması geleneklere göre en doğal olaydı. Fakat Hz. Muhammet'in oğlu yoktu ve bir vâris de göstermemişti. Arapçada abtar denen bir şekilde, yani vasiyetname bırakmadan, bir erkek vârisi olmadan ölecekti Hz. Peygamber.

Eğer Hz. Peygamber'in bir oğlu olsaydı, belki de tüm İslam tarihi farklı olacaktı. O zaman bütün anlaşmazlıklar, iç savaş, halifelerin rekabetleri, Sünni, Şii bölünmesi – bütün bunlar önlenebilirdi. Hz. Peygamber'in ilk eşi Hatice ona iki erkek, dört kız

çocuk doğurdu, fakat iki oğlu da küçükken öldüler ve Hz. Muhammet karısının ölümünden sonra dokuz kez daha evlendi ama eşlerinden hiçbiri hamile kalmadı.

Bu konu hakkında Medine ve Mekke'de de insanlar konuşu-yorlardı. Hz. Peygamber, Hatice'den sonra dokuz kez daha evlendi ama bunların çoğu siyasi nedenlerle yapıldı; o zaman âdet olduğu üzere, liderler arasında evlilik bağları yoluyla diplomatik ilişkiler sağlanıyordu. Hz. Muhammet kabileler arasında akrabalık bağları kurup, eski düşmanlıkları yok etmek ve İslam toplumunu güçlendirmek amacıyla eşlerini dikkatle seçerdi. İki yıl önce, Mekke sonunda İslamı ve onun liderliğini kabul ettikten sonra, babası Mekke'de ona karşı uzun süre güçlü bir muhalefet yapmış olan Ümmü Habibe ile evlenmişti. Fakat evlilik bağları çocuklarla perçinleniyordu. Karışık kan yeni bir kandı, eski bölünmelerden arınmış kandı. Bu nokta bir lider için evlilikte büyük önem taşırdı.

Hz. Peygamber'in Hatice'den sonraki eşlerinin çocukları vardı ama babaları Hz. Peygamber değildi. En genç eşi Ayşe dışında, diğer eşleri boşanmış ya da kocaları ölmüş dul kadınlardı ve çocukların babaları başka erkeklerdi. Bu durum tamamen doğaldı. Zengin erkekler aynı zamanda dört kadınla evlenebiliyordu ve Hz. Muhammet siyasi bağlar kurmak için daha da fazla kadınla evlenebilirdi, ama kadınlar da istedikleri takdirde iki, üç hatta dört erkekle evlenebiliyordu. Fakat kadın erkek arasında bir fark vardı, bir erkek aynı zamanda birkaç kadınla evlenebilirdi, ama bir kadın ya boşandıktan –o devirde kadınlar da erkekler gibi kolayca boşanabiliyordu– ya da kocası çoğu zaman bir savaşta öldükten sonra evlenebiliyordu.

Bu durumda, Mekke ve Medine halkı arasında, bu tür evlilikler nedeniyle geniş bir akrabalık bağı kurulmuştu. Üvey kız ve erkek kardeşler, yeğenler, kuzenler, İslamı kabul etmiş pek çok insan en azından üç ya da dört şekilde başkalarıyla akraba oluyordu. Bu sonuç modern Batılı aile kavramına ters düşüyordu elbette. Yedinci

yüzyılda Arabistan'da aile bağları o kadar genişti ki, bir aile ağacı, bağlarının çok ötesine taşıyordu. Bu akrabalık bağları adeta bir asmanın dalları gibi çeşitli yönlere uzanıyor, yeni İslam toplumunun üyelerini birbirlerine bağlıyor, kabileler farklı olsa bile yeni aile bağları, akrabalıklar ortaya çıkıyordu. Fakat kan bağları yine de büyük önem taşırdı.

Bir süre sonra ortaya çıkan bir rivayete göre, Hatice'den sonra Hz. Peygamber'in Kıpti Mariya'dan bir çocuğu olmuştu – Mariya Mısırlı bir köleydi, Hz. Peygamber onu azat etmiş, ama cariye olarak, cami avlusundaki ailesinden uzakta tutmuştu ve gerçekten de ondan İbrahim adında bir oğlu olduğu söylendi. Ama çocuk, adını aldığı atası gibi uzun yaşayamadı. İbrahim on yedi aylıkken öldü ve onun gerçekten var olup olmadığı, ya da oğulların, babaların erkekliğini gösteren bir işaret olduğu o devirde, Hz. Peygamber'i onurlandırmak için mi ortaya atılıp atılmadığı bilinmiyor.

Hz. Muhammet'in hasta yatağı başında bekleyen eşlerinden her biri, hiç kuşkusuz ondan çocukları olması için köpek dişini, hatta tüm dişlerini vermeye hazırdı. Ondan çocuğu olan kadın, otomatik olarak diğer eşlerin üzerinde bir statüye sahip olacaktı. Ve Hz. Peygamber'in oğlunun, doğal vârisinin annesi olmak? Bundan büyük onur olamazdı tabii. Bu nedenle Hz. Peygamberin eşlerinin hepsi ondan hamile kalmak için ellerinden geleni yaptılar ve Hatice'nin ölümünden sonra evlendiği Ayşe bunun için hepsinden çok uğraştı.

Hz. Peygamber'in dokuz eşinden en genci, en çok sevdiği ve en tartışmalısı olan Ayşe çocuk sahibi olamamanın acısını içinde hissediyor, bu durumu kafasından çıkarıp atamıyordu. Diğerleri gibi o da hamile kalmak için elinden geleni yapmış ama o da sonuç alamamış olmalıydı. Bu durum belki de Hz. Muhammet'in, Hatice'nin anısına olan büyük saygısının bir işareti olabilirdi – Hatice ilk vahiy olayında, Kuran indirilirken vecde gelen, titreyen Hz. Muhammet'i kollarında taşımış ve ona, Resulullah, Allah'ın Elçisi olduğunu söylemişti. Belki de aile reisi sadece Hatice olabilir ve onun en büyük

kızı Fatıma (Fatma) da Hz. Muhammet'in saygın torunları Hasan ve Hüseyin'in anneleri olarak kabul görebilirdi.

Hz. Muhammet'in güçsüz ya da kısır olduğunu söylemek olanaksızdı, çünkü Hatice'nin ondan olan çocukları bunun kanıtıydı. Ayşe dışında diğer eşlerinin de çocukları vardı ve onlar da kısır değillerdi. Birçok kadınla evlenmiş olan Hz. Muhammet belki de onlara dokunmamış, bir bekâr erkek gibi yaşamaya devam etmişti. Ya da daha sonraki yüzyıllarda Sünni din adamlarının söylediği gibi, Hz. Peygamber'in son yıllarında yaşadığı bu çocuksuz hayat belki de vahiy olayının bir bedeliydi. Onlar Kuran'ın, Allah'ın son sözleri olduğunu söylediler. Şiiler de Hz. Muhammet'ten sonra başka peygamber gelmeyeceğini, hiçbir erkek akrabasının da kutsal emirlere yakınlık ya da özel görüş belirtemeyeceğini iddia ettiler. Hatice'nin iki erkek çocuğu da bu nedenle küçükken ölmüşlerdi; Hz. Peygamberin genlerinin mirasçısı olmamak için yaşayamaz-lardı onlar.

Gerçek olarak bildiğimize göre, Hz. Peygamber'in Hatice'den sonra evlendiği dokuz kadından hiçbiri erkek çocuk doğurmak bir yana, hamile bile kalmadı ve bu da büyük bir soruna neden oldu.

Hz. Muhammet, isteklerini –Allah'ın emirlerini– bütün Arabistan Yarımadasına yayan kişi oldu. Hz. Peygamber bunu, melek Cebrail'in kendisine görünmesinden sonra yirmi yıl içinde yaptı. Melek ona Ikra "naklet" dedi ve böylece Kuran'ın ayetleri ortaya çıktı. Daha sonra sürekli vahiy geldi ve bunlar kimsenin duymadığı kadar güzel, ancak kutsal bir kaynaktan gelebilecek şekilde, adeta bir şiir gibi indi, çünkü Hz. Muhammet eğitimsiz bir insandı ve kendiliğinden böyle ruhu harekete geçirecek tarzda ifadeler kullanamazdı. O tam anlamıyla Allah'ın Elçisi'ydi ve O'nun emirlerini naklediyordu.

İslam dini köylere, kasaba ve şehirlere, vahalara ve göçebe kabilelere yayılırken, herkes gelişip refaha kavuşuyordu. Artan vergi ve bağış gelirleri artık tüm İslam toplumuna aitti. Fakat halkın hazinesi ve kamu toprakları artarken, liderlerinin de bir vasiyetname

bırakması önemliydi – Hz. Muhammet vârisini belirlemeli ya da en azından, kendisinden sonraki liderin nasıl seçileceği konusunda talimat vermeli, bunun yolunu açıklamalıydı.

Hz. Peygamber ölümünden sonra ne olmasını istiyordu? Sünni – Şii bölünmesinin arkasındaki trajik hikâyede sorulan soru budur ve doğası gereği bunun cevabı da verilememiştir. Ondan sonra yaşananlar sırasında herkes Hz. Peygamber'in neler düşündüğünü ve istediğini tahmin ettiğini, bildiğini söyledi. Fakat açık bir mirasçısı olmadığı için, hiç kimse bu isteklerin gerçekliğini kanıtlayamadı ve her şey kuşkunun gölgesinde kaldı. Bununla beraber, her zaman kendilerinin haklı olabileceğine inananlar farklı yollardan gittiler. Bu da hiç kuşkusuz bir gerçekten ziyade bir inanç meselesi oldu.

Hz. Muhammet hiç kuşkusuz, hemen olmasa bile bir gün öleceğini biliyordu. Ölümsüz olacağı gibi bir hayali yoktu Hz. Peygamber'in. Hastalanmadan önce çok güçlüydü, sağlam, adaleli bir vücudu vardı ve gür, örgülü siyah saçlarının arasındaki birkaç kırlaşmış teli ancak çok yakından bakanlar görebilirdi – ama uğradığı üç suikast girişiminden sonra hayatının fazla uzun olma-yacağını da fark etmişti. Diğer yandan, ölüme yaklaşmak bazen de yaşama arzusunu, gücünü artırıyordu. Gerçekten de bu suikast giri-şimlerinin en ciddi olanları, İslamın yayılmasında en büyük dönüm noktası oldular.

On yıl önce, vaaz verirken memleketi Mekke'nin aristokratları onu tehdit ettiler. Mesajı radikaldi, şehir yaşantısındaki haksızlıklardan söz ediyordu, çünkü yedinci yüzyılda imaj olarak Arapların göçebe hayatı söz konusu olmasına karşın, halkın büyük çoğunluğu birkaç nesilden beri yerleşik hayatı seçmişti. Fakat sosyal kimlik hâlâ kabilelerle belirleniyordu; insanlar doğdukları kabilelere göre değerlendiriliyordu ve hiçbir kabile de Mekke'nin seçkinleri Kureyş kabilesi kadar zengin ve güçlü değildi.

Kureyşliler tüccar insanlardı, şehirleri Batı Arabistan boyunca uzanan kuzey-güney ticaret yolunun ortasındaydı. Şehir coğrafi kon-

umu yüzünden merkez sayılmıyordu tabii –hatta oraya gitmek için hafifçe sapmak gerekiyordu– bunun nedeni Kâbe'nin orada bulunmasıydı. Bu küp şeklindeki kutsal yapı içinde çeşitli bölgesel tanrılar bulunuyor ve bunların, Allah olarak bilinen daha büyük, daha uzak bir tanrının çocukları olduğu söyleniyordu. Mekke böylece büyük bir hac merkeziydi ve hac ayları sırasında duvarları arasında kabileler arası düşmanlıklar durdurulduğu için, büyük ticaret fuarları için de güvenli bir yer olarak kabul ediliyordu.

Bu hac ve ticaret birleşmesi büyük kazanç sağlıyordu tabii. Kureyşliler inanç ve finans konularını ustaca birleştirmiş, Kâbe'ye giriş için para alıyor, kervanlardan ve ticaret işlerinden bağışlar, vergiler topluyorlardı. Fakat bu zenginlik herkesle paylaşılmıyordu. Bütün mensupları desteklemek gibi geleneksel kabile prensibi şehir halkına yansıtılmamıştı ve bazı kabileler zengin, bazıları ise fakirdi. Hz. Muhammet'in mesajı önce fakir kabileler arasında etkili oldu.

Hz. Muhammet, fakirler, yetimler, köleler gibi, herkesin Allah'ın gözünde eşit olduğunu söylüyordu. Ona göre, insanın doğduğu kabile, o kabile içindeki klan ve aile hiç önemli değildi. Hiçbir grup diğerleri üzerinde hak iddia edemezdi. Müslüman olmak –Allah'ın emirlerini yerine getirmek– eski bölünmeleri unutmak demekti. Kabileler ya da zenginle fakir karşı karşıya gelmemeliydi. Onlar insandı, bir toplumdu, tanrılar değil, bir tek Allah'a inanarak birbirlerine bağlanmışlardı.

Birinci yüzyıl Filistin'inde ortaya çıkmış eski bir peygamber mesajı gibi, zamanına ve bölgesine göre devrimci bir eşitlik mesajıydı bu. Ve şehrin zenginliğini kontrol edenler için de yıkıcı bir mesajdı, onların gücüne meydan okumaktı. Hz. Muhammet'in mesajları artarak devam ederken, Mekke'nin seçkinleri onu susturmaya çalıştılar, ama kötüleme, iftira ve boykot dahil, yaptıkları her şeye karşın engelleyemediler onu. Sonunda Kureyş kabilesinin her büyük klanından seçkin bir Mekkeli gelip toplandı, bir gece ellerinde bıçaklarla Hz. Muhammet'in evinin önüne gittiler ve sabah namazı

için dışarıya çıkmasını beklediler. Hz. Peygamber tuzağı önceden haber alıp gece karanlığında, yanında bir tek dost olduğu halde kuzeydeki vaha şehri Medine'ye kaçtı ve orada, kavgalı kabileler onu önce bir barış elçisi, bir uzlaştırıcı, sonra da lider olarak kabul ettiler. Onun o gece kaçış tarihi –hicret– daha sonra İslam takviminin başı, MS 622 ya da Hicret Sonrası (HS) Birinci Yıl olacaktı.

Vaha şehri, Hz. Muhammet'in yönetiminde Arabistan'ın siyasi merkezi oldu ve güneydeki Mekke'yi gölgede bırakmaya başladı. İki şehir arasında iki büyük muharebe ve çok sayıda küçük çarpışma oldu, ama Hz. Muhammet'in kuzeye gidişinden sekiz yıl sonra, Mekke de sonunda onun liderliğini kabul etti. Buna fetih dediler, şehrin İslama açılışıydı bu. Kâbe sadece bir tek Allah'a tahsis edildi ve Hz. Muhammet İslam lideri olarak birçok Mekkeli seçkini kabul etti, onlara Allah'ın birlik mesajını verdi.

Fakat bazen dostlar da eski düşmanlar kadar tehlikeli olabiliyorlar. Hz. Muhammet en yakınında olanların bile saldırısına uğrayabileceğini biliyordu. Dünyada bu yoldan iktidar savaşı verildiği uzun zamandan beri biliniyordu. Vârisinizi, yardımcınızı tayin eder, belirlersiniz ama bu vâris ne kadar güvenilir olursa olsun, her zaman bir olay çıkarabilir, yapay yollardan hayatın doğal gidişatını değiştirme girişiminde bulunabilir. Ballı bir içecek içine ya da kızarmış kuzu eti olan bir yemek tabağına karıştırılmış bir zehir nasıl fark edilebilir? Bilinen böyle olaylar vardır. Zaten çok geçmeden böyle girişimler de olacaktı.

Fakat Hz. Muhammet, kendisinden sonra lider olacak kişiyi atadığı andan itibaren, bir araya yeni topladığı İslam toplumunda bölücülük olayları yaşanacağını – ya da zaten var olan bölücülüğün artacağını büyük olasılıkla biliyordu. İnsanlar güç ve mevki mücadelesi yaparken, peygamber bir yana, güçlü insanların etrafında toplanırken, bir kıskançlık ve öfke ağını yayacağından emindi. O bunları bastırmaya, yumuşatmaya ne kadar çalışsa da, geri planda kalmış olan anlaşmazlıklar yine ortaya çıkacaktı. Gruplar oluşacak,

tartışmalar başlayacak ve hayatı boyunca yaptığı çalışmalar boşa gidecekti. Belki de kaçınılmazdı bunlar, ama Hz. Peygamber bunu kabul edemiyordu. Kabileler arası savaşlara son vermiş, güçsüzleri güçlendirmiş, Mekke'nin eski aristokrasisini, eski putları kovmuş ve dünyanın üçüncü büyük tek tanrılı dininin temelini atmıştı. Olanaksız olanı başarmış görünüyordu, ama olanaksız olan onu yaşatacak mıydı?

Bazı işaretlere bakılırsa, Hz. Muhammet ölümünden sonra neler olacağının farkındaydı. Bir rivayete göre, son sözleri, "Allah'ım, benden sonra geleceklere acı..." olmuştu. Ama bunu söylerken ne demek istemişti acaba? Halkına yardım etmesi için Allah'a dua etmiş olabilir miydi? Yoksa son nefesini verirken, başlayacak olan korkunç kan ve gözyaşı dönemini mi öngörmüştü? Bunu bilmenin olanağı yok elbette. Eski bir Arap ifadesi gibi, "Bunu sadece Allah bilir." Sözler her zaman yoruma açıktır. Düşünceler sadece hayal edilebilir ve bu da romancıların işidir. Biz temel tarih bilgilerine ve orada bulunmuş olanların anlattıklarına bağlıyız. Ve onların her biri de sonuçlara kendi açısından, kendi çıkarına göre bakmıştır.

Sünni bilim adamlarının yüzyıllar boyunca söylediklerine göre, Hz. Muhammet tüm Müslümanların Allah inancına ve bütünlüğüne o kadar inanıyordu ki, doğru kararların alınacağı konusunda onlara ve Allah'a güvendi. Bu bilim adamlarına göre, Hz. Peygamber toplumu kutsal bir varlık olarak gördü ve onların vereceği kararların doğru olacağına inandı. Fakat Şii bilim adamları, Hz. Muhammet'in kendisinden sonraki lider olarak kutsal seçimini yaptığını, en yakın erkek akrabasını, damadı Hz. Ali'yi uzun zaman önce seçtiğini söylediler. Onlara göre, o bu seçimi halk içinde pek çok kez yapmıştı ve Hz. Ali'nin düşmanları Hz. Peygamber'in vasiyetini engellemeselerdi, Hz. Muhammet bu seçimini cami yanındaki o küçük kulübede, hasta yatağında yatarken de hiç kuşkusuz son kez yapardı.

Hz. Muhammet'in son on gününde, bu hikâyede büyük rol oynayan herkes o hasta odasına girip çıktı ve bunlar arasında özellikle,

hepsi de akraba olan bir kadın ve beş erkek, Hz. Peygamber'den sonra kimin lider olacağı konusuyla yakından ilgileniyordu. Erkeklerden ikisi Hz. Peygamber'in kayınpederleri, ikisi damadı ve bir tanesi de kayınbiraderiydi ve aslında beşi de Halife ya da Hz. Muhammet'in halefi olabilirdi. Ama bunun nasıl, hangi sıraya göre olacağı konusu on dört yüzyıldır çözülemedi, anlaşmazlık konusu olmaya devam etti.

Fakat Hz. Muhammet ölüm döşeğinde yatarken, bu erkekler arasında var olan anlaşmazlık ya da bölünme, içinde bulundukları odanın sahibi, Hz. Peygamber'in çocuksuz ve en sevdiği eşi ile, beş erkeğin en genci olan Hz. Ali arasındaki anlaşmazlık yanında sönük kalırdı. Hz. Ali, Hz. Muhammet'in birinci derece kuzeni, evlat edindiği oğlu ve aynı zamanda damadı olarak, en yakın erkek akrabasıydı onun. Fakat günlük yaşamında Hz. Peygamber'e en yakın iki kişi olan Ayşe ve Hz. Ali, onun önünde bile yıllardan beri birbirlerine nazik bir söz söylememiş, konuşmamışlardı.

İkisi arasındaki gerginlik sıcak hasta odasındaki havayı daha da ağırlaştırıyordu, ama anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber bile bu ikili arasındaki düşmanlığın İslamın geleceğini nasıl etkileyeceğini düşünmedi. Yedi yıl önce kaybolmuş bir kolye olayı gibi küçük bir olayın, ileride yüzyıllar boyunca yaşanacak bir bölünmeye sebep olacağı kimin aklına gelirdi ki?

Bölüm 2

SADECE BİR DİZİ BONCUKTAN OLUŞTUĞU İÇİN, KOLAYCA ÖYLE OLACAĞI DÜŞÜNÜLSE bile, basit bir kolye değildi bu. Kolye akik taşı, mercan ya da basit deniz kabuklarından oluşmuş olabilirdi – Ayşe bu konuda hiç konuşmadı ve sorulduğu zaman da ellerini boş ver der gibi havada hafifçe sallardı. Belki de haklıydı Ayşe ve genç bir kadının zevkle takacağı ve elmas bile olmasa yine de bu kadar çok korumak isteyeceği bir kolyeydi bu, çünkü Hz. Muhammet ona düğün hediyesi olarak vermişti bunu.

Kolyenin kaybolmasına ve sonrasında yaşanan skandala Kolye Olayı adı verildi, halk arasında ağızdan ağza duyuldu olay ve basılı yayın ve kitle iletişim çağından önce böyle başladı hikâye. Pelerinli İnsanlar, Kalem Kâğıt Olayı, Deve Muharebesi, Gizli Mektup, Çığlık Gecesi – tüm bunlar ve daha fazlası, ilk İslam tarihinin yapı taşlarını oluşturacaktı. Hikâye gibi anlatılmış tarihtir bu ve hiç kuşkusuz hep öyle olmuştur ama nadiren bu kadar canlı ve samimi ayrıntılarla aktarılmıştır.

İslamın ilk yüz yılında bu hikâyeler kâğıda yazılmadı, ağızdan ağza anlatıldı, duyuldu, kalplerde muhafaza edildi, hatırlandı, tekrarlandı ve yıllar geçerken ayrıntılar etkilerini artırdılar. Konuşmaların ayrıntılarını dikkatle kaydederek bu anıları toplamak için Ortadoğu'yu gezen ilk İslam tarihçilerinin ham maddesidir bunlar. Buna isnat etmek dediler –her anının gelişi– ve her konuşan bir şey anlatırken, "Bana bunu C söyledi, ona B söylemiş, B'ye A anlatmış ve A da olay sırasında oradaymış," şeklinde konuştu.

İbn İshak, Hz. Muhammet'in biyografisini yazarken bu yöntemi kullandı. İslamın ilk yıllarını yazan Ebu Cafer el Tabari de aynı yolu

takip etti ve bu tarihin İngilizce çevirisi otuz dokuz cilt halinde basıldı. İbn Saad bazı yerleri harika dedikodulara benzeyen hikâyelerinde ve El Baladhuri "Asillerin Soyu" adlı eserinde aynı yolu izlediler. Olağanüstü açık bir süreç bu, tarihle nasıl iletişim kurulduğu konusuna doğrudan girişe izin veriyor ve Rashomon tarzına saygı gösteriyor, orada altı kişi varsa, benzer, ama çok ince farkları olan altı hikâye çıkıyor ortaya.

El Tabari Sünni idi ama büyük tarihi eseri hem Sünniler ve hem de Şiiler tarafından yetkili olarak onaylandı. Eserin uzunluğu ve ayrıntıları, yönteminin bir parçasıdır. Farklı insanlardan duydukça, aynı olayları tekrar tekrar anlatır ve farklı versiyonlar birbiri üze-rine biner ve ayrılır ve şaşılacak şekilde postmodern bir tarza bürünür. El Tabari insan gerçeğinin her zaman kusurlu, gerçeklerin çeşitli ve herkesin bir eğilimi olduğunu anladı. Tarafsızlığa en yakın olan anlatım toplamın içindedir ve o bu nedenle, çoğu zaman, tartışmalı bir bölümü o zaman-onurlu, "Kesin olarak ancak Allah bilir," cümlesiyle tamamlar.

Yedinci yüzyıldan gelen bu sesleri okurken, kendinizi büyük bir çöl asmasının altında oturmuş, içten gelen yoğun bilgilerin zaman ve yer sınırlarına meydan okuduğunu hisseder gibi olursunuz. İnsanlar gördüklerini, duyduklarını, birinin söylediğini ve diğerinin cevabını anlatırken, sözleri bazen şoke edecek kadar etkilidir – konvansiyonel bir hikâyeden beklemeyeceğiniz bir şeydir bu. Anlatımda sarsıntılı zamanlarda yaşamış insanların canlılığı vardır, kültüre göre doğrudur bu ve orada lanetleme dili de kutsama dili kadar zengindir, gelişmiştir. Gerçekten de anlatılacak olan hikâyede hem lanetleme, hem de kutsama kavramları göze çarpar.

Kolye, Hz. Muhammet'in Arap kabilelerini İslam bayrağı altında birleştirmek için yaptığı yolculuklardan birinin sonuna doğru, Medine'ye bir günlük mesafede bir yolculuk sırasında kayboldu. Bu yolculuklar bazen haftalar, hatta aylar sürer ve Hz. Peygamber en

azından eşlerinden birini yanına alırdı. Eşlerin içinde yolculuk konusunda en hevesli olan Ayşe idi.

Bu tür seyahatler neşeli bir şehir kızı için heyecan vericiydi. Medine o devirde şimdiki anlamda bir şehir değildi –kale gibi güçlendirilmiş büyük bir malikâne etrafında toplanmış kabile köylerinden oluşuyordu– ama göçebe Arapların eski günlerini özleyecekleri kadar şehirleşme olduğu söylenebilirdi. Uzun şiirler çölün saflığını kutlar, yerleşke hayatının görece rahatlığında kaybolmuş ruhani asalet fikriyle kabalığı yumuşatırdı.

Bu yolculuklar Ayşe için bir tür romantik eğlenceydi. Medine'nin yeşil şeridinden, şehirle Orta ve Kuzey Arabistan'ın uçsuz bucaksız çölleri arasında, gidilmesi olanaksız bir bölge gibi uzanan sarp ve çıplak dağlara doğru deve üstünde gitmek büyük heyecandı. Oraya Hicaz –"bariyer"– diyorlardı, onların ötesinde yedi yüz milden fazla çıplak step uzanıyor ve sonra arazi birden alçalıyor, Pers dilinde alçak topraklar anlamına gelen ve el Irak diye bilinen topraklara ve nehir yatağına ulaşıyordu.

Ayşe için çölün ünlü saflığını keşfetmek için bir fırsattı bu, etraftaki her ayrıntıyı zevkle izliyor, kayaların arasında gizli duran her pınarı, kazılmış her kuyuyu, ani kış yağmurlarıyla su dolan, ama birkaç gün sonra kuruyan çukurları çok iyi bilen, tanıyan rehberlerin hareketlerini hayranlıkla takip ediyordu. Bu rehberlerin pusulaya, haritaya hiç ihtiyaçları yoktu; bu topraklar, sonsuz araziler onların kafalarına kazılmıştı. Onlar usta gezginlerdi.

Ayşe devenin üstündeki yüksek tenteli tahtından, kuzey steplerindeki deve ve koyun yetiştiricilerine baktı; hurma ağaçlarının bulunduğu Hayber ve Fadak vahaları kıvrılarak uzayan vadilerin içinde zümrüt yeşilliğiyle uzanıyorlardı; Hicaz'a zenginlik getiren altın ve gümüş madenleri de oralardaydı; uzak kabilelerin Bedevi savaşçıları bir şehir kızı için çok romantik görüntülerdi. Genç kız Hz. Muhammet'i ve İslamı kabul etmek istemeyen bu kabilelerle yapılan görüşmeleri takip etti, dinledi, içinden barışçı bir çözüm için dua ed-

erken, bir yandan da Bedevilerin birden sinirlenip saldırıya geçebileceklerini düşünüyor, sanki kılıç şakırtılarını duyar, ekşi kan kokusunu alır gibi oluyordu.

Ayşe bu yolculuklardan birinde duydu arkadaki adamlardan gelen savaş çığlıklarını. Yedinci yüzyıl Arap kadınları asla korkak değillerdi ve özellikle Ayşe çok sert konuşurdu ve çok zeki bir genç kadındı. Düşmanı lanetlemeyi, kendi tarafının mertliğini övmeyi ve yıllar sonra, muharebelerde etrafında insanlar ölürken, askerleri cesaretlendirip saldırıya teşvik etmeyi öğrendi. Hakaret dolu sözlerinin insanları kızdırdığını ama yine de güçlü olduğunu biliyordu – çok yüksek, adeta korkutucu bir sesle bağırırdı. Fakat o gün orada adeta dili tutuldu, cesaretini yitirdi.

Gezinin sonunda, eve dönmek için sabah karanlığında çadırlarını toplamaya başladılar, sabahın serin havasından yararlanıp yol almayı düşünüyorlardı. Ayşe sabah karanlığında, serin havada tuvalet ihtiyacını gidermek için çadırlardan yaklaşık yüz metre kadar uzaklaştı ve her kadının kırsalda hâlâ yaptığı gibi, çalıların arasına girdi. Bir süre sonra toplanmış olan kampa döndü ve devesine bindi, ama elini boğazına götürünce birden paniğe kapılır gibi oldu, boynunda olması gereken bir şey orada değildi. Hz. Muhammet'in verdiği, hediye ettiği kolyesi düşmüş, kaybolmuştu.

Ayşe o anda neler olduğunu anladı. Yüksek çalıların arasından süzülüp çıkmaya çalışırken, kolyenin zinciri bir çalıya takılıp kopmuş ve boncuklar onun haberi olmadan dağılıp yere düşmüşlerdi. Ama acele ederse hemen oraya gidip kolyenin parçalarını bulabilir, toplayabilirdi. Kimseye bir şey söylemeden deveden aşağıya kayarak yere atladı ve biraz önce gittiği yere döndü.

Fakat çok uğraşmasına rağmen, kolyenin boncuklarını bulmak sandığından daha uzun zamanını aldı. Sabah karanlığında bütün çalılar birbirine benziyordu, ama bir süre sonra eski yerini buldu, diz çöktü ve yerdeki ölü diken yaprakları eşeleyerek kolyesin boncuklarını aradı. Sonunda bütün boncukları buldu, mantosunun cebine

koydu ve geriye döndü, ama kamp yerinde değildi, gitmişlerdi. Herkes toparlanmış yola çıkmıştı ve genç kadın çölde yalnız başınaydı.

Olanları anlamak zor değildi. Ayşe'nin yardımcısı olan Habeş köle kız onu deveye binerken görmüş, ama kayarak aşağıya indiğini kimse fark etmemişti. Herkes onun deve sırtındaki tenteli tahtta oturduğunu sanıyordu ve tentesi de kapalı olduğu için onun içerde oturduğunu düşünmüş, yola çıkmışlardı. Ama pek çok insanın tam olarak anlayamadığı şey, daha sonra ne olduğu, ya da daha ziyade ne olmadığıydı.

Yol oldukça düzgün ve açıktı ama Ayşe kervanın arkasından koşmadı. Kervan fazla uzaklaşmış olamazdı ama Ayşe yürüyerek bile gitmedi onun arkasından. Üzerlerinde ağır donanımlar, yükler olan develer hızlı gidemezler. Özellikle güneş doğmadan önce, serin sabah havasında kervana yürüyerek bile kolayca yetişebilirdi genç kadın – en fazla bir saatlik bir yürüyüş yapması bunun için yeterli olabilirdi.

Ama Ayşe ne yaptığını şöyle anlattı: "Uzun entarime sarındım ve olduğum yere çöküp uzandım, yokluğumu anlayınca nasıl olsa beni bulmak için geriye döneceklerdi."

Ayşe yokluğunun fark edilmeyeceğini düşünmemişti bile, ona göre, kervanın durmaması ve onu bulmak için birkaç kişinin geriye dönmemesi olanaksızdı. Hz. Peygamber'in karısı olarak toplum içinde öncelikli bir yeri vardı onun. Kalkıp kervanın arkasından yürümesi, normal bir genç kız gibi davranması anlamına gelecekti ve Ayşe bunu kabul edemezdi, farklı, olağandışı bir kadındı o.

Her şeyden önce Hz. Muhammet'le evlendiği yaş çok önemliydi. Olayın başında tamamen küçük bir çocuktu Ayşe ve sonradan anlattığına göre, Hz. Muhammet'le nişanlandığı zaman altı yaşındaydı ve dokuz yaşında da evlenmişlerdi. Pek mümkün değil ama onun bu evlenme yaşı konusunda tartışan çok az insan çıktı. Uzun yıllar sonra

çok güçlü Halifelerden biri, "Kapalı kalmasını istediğim ve onun açmayacağı ya da açmak istediğim ve onun kapamadığı bir konu hiçbir zaman olmadı," diye konuştu.

Fakat Ayşe gerçekten de o kadar küçük bir yaşta evlendiyse, diğerleri o zaman bunu mutlaka fark etmiş olmalıydılar. Aslında raporların çoğunda onun dokuz yaşında nişanlandığı, on iki yaşında da evlendiği yazılmıştır, çünkü o devirde âdetlere göre kızlar ergenlik çağından önce evlenemezdi. Ama normal âdetlere göre evlenmek Ayşe'yi yine normal, herkes gibi bir kız yapacaktı ki, Ayşe hiçbir zaman başkalarına benzemek istemedi.

Ayşe'nin ömrünün sonuna kadar kendini dinleyenlere söylediğine göre – hikâyede adı geçenlerin hepsinden daha uzun yaşadı– o, Hz. Muhammet'in sadece en genç karısı değil, aynı zamanda evlendiği zaman bakire olan, daha önce hiç evlenmemiş ya da önceki kocası ölmemiş olan tek eşiydi. En önemlisi de Hz. Peygamber'in en çok sevdiği karısıydı.

Ayşe büyük olasılıkla kızıl saçlı değildi, ama Hz. Muhammet ona Hümeyra -"benim küçük kızıl saçlım"– derdi. Ayşe kızıl saçlı olsaydı hiç kuşkusuz siyah saçlı insanlar ülkesi olan Arabistan'da herkesin dikkatini çeker, yorumlara neden olur, kendisi de çok rahat konuştuğu için bu konuda çok şey söylerdi. Fakat Ayşe saçlarını kınayla koyu kızıl renge boyar, parlatırdı. Bu da onun farklı kişi-liğinin bir belirtisiydi.

Ayşe, Hatice'nin ölümünden sonra Hz. Muhammet'in evlendiği dokuz karısından birincisi oldu –Hz. Muhammet'in yakın dostu ve uzun zamandan beri destekçisi olan Ebubekir, Hatice öldükten sonra onu teselli etmek için kızı Ayşe'yi verdi ona. Bunun nedenini anlamak zor değildi. Ayşe cesur, hiçbir şeyden çekinmeyen, hareketli bir kızdı ve Hz. Muhammet'in hayatına canlılık verebilirdi. Genç kadının kendi anlatışına göre, Hz. Muhammet'i en azından oyalayıp neşelendirir ve Hz. Muhammet de bundan hoşlanırdı. Hz. Muhammet, sanki şımarık kızının davranışlarına göz yuman şefkatli bir baba

gibi, onun yaptıklarına aldırmaz, sevimli tarzına, hatta küstahlığına kapardı gözlerini.

Ayşe çekici, güzel olmalıydı ve kesin olarak sivri dilli, küstahtı. Fakat genç kadının sevimliliğine rağmen, davranışları bazen, en azından modern anlayışa göre, kulağa hoş gelmeyebilir. Ayşe'nin evliliği hakkında anlattıklarının amacı, etkisini ve canlılığını göstermekti, ama bazen kesin tavırlar koyar, kendisine itiraz edilmesinden hoşlanmayan biri olduğunu belli eder, birden aksileşebilir, sertleşebilirdi.

Hz. Muhammet bazen kendisine çok sevdiği ballı sütü – muhtemelen yumurta beyazı, keçi sütü ve bal ile yapılan bir Arap içeceği– hazırlayan bir diğer karısıyla Ayşe'nin hoşlanmayacağı kadar uzun bir süre oyalanabilirdi. Hz. Peygamber bir gün, daha sonra onun odasına gittiği ve neden diğer eşiyle uzun süre kaldığını söylediği zaman, Ayşe, Hz. Muhammet'in kötü ağız kokusu konusunda çok hassas olduğunu bildiği için, yüzünü kırıştırdı ve "Bal yapan arılar galiba ağaç kurdu yemişler," dedi. Hz. Muhammet bu yüzden kendisine daha sonra ikram edilen ballı sütü içmedi.

Ayşe bazen daha da ileri giderdi. Hz. Muhammet bir gün, anlaşma yapmak için, İslamı kabul eden bir Hıristiyan kabile reisinin, güzelliğiyle ün yapmış kızıyla evlendi. Gelin olacak kız Medine'ye geldiği zaman, Ayşe onu düğüne hazırlamak konusunda gönüllü oldu ve ona bir kardeş öğüdü vereceğini söyleyerek, "Düğün gecesi onu reddederek 'Seni şimdi istemiyor, Allah'a sığınıyorum,' dersen Hz. Muhammet seni daha çok takdir eder,'" diye konuştu. Yeni gelin bunun, bir evliliği iptal etmek için söylenen bir ifade olduğunu bilmiyordu. Fakat genç kız bunu söyler söylemez Hz. Muhammet odadan çıkıp gitti ve kız da ertesi gün kabilesine geri gönderildi.

Yani, Ayşe her şeyi kendine göre düşünür, ona göre davranırdı ve o gün çölde yalnız başına kalınca da farklı bir şey düşünmedi, farklı davranmadı. Güneş biraz yükseldikten sonra kafasının içinde hafif bir panik havası olsa da bir akasya ağacının altına sığındı ve zaman geçip güneş yükseldiği ve kendisini aramak için hâlâ kimse

gelmediği halde korkusunu kendisine bile itiraf etmedi. Hiç kuşkusuz onun yokluğunu bir süre sonra fark edecekler, birileri onu almaya gelecekti. Hiç kimse Hz. Peygamber'in en sevdiği karısı olan ondan, basit bir Bedevi çoban kızı gibi develerin arkasından koşmasını bekleyemezdi. Bunu yaparsa kendisini çok küçültmüş olurdu Ayşe.

Birisi geldi ama onun beklediği gibi, onu aramak için gönderilmiş bir asker değildi bu. Aslında kervandan kimse geriye dönüp aramadı Ayşe'yi, çünkü Medine'ye varana kadar kimse fark etmedi onun yokluğunu. Yüzlerce devenin yükü boşaltılıp ahırlara götürülürken, askerler aileleri ve yakınları tarafından karşılanırken çıkan karmaşa ve gürültü içinde Ayşe'nin yokluğunu fark eden hiç kimse olmadı. Yardımcısı da onun deveden inip hemen annesini görmeye gitmiş olabileceğini düşündü. Hz. Muhammet de o anda onu düşünemeyecek kadar meşguldü. Yani herkes onun bir yerlerde olacağından emin görünüyordu.

Böylece, kervandan geriye kalmış, gecikmiş genç bir Medineli asker sıcak havada öndekilere yetişmek için yalnız başına yol alırken, akasya ağacının altına, gölgeye uzanmış yatan Ayşe'yi gördü, genç kadının şansı ya da şanssızlığı olabilirdi bu rastlantı.

Askerin adı Safvan'dı, Ayşe'nin anlattığına göre, asker onu hemen tanıdı, büyük bir saygıyla devesinden indi, Ayşe'yi deveye bindirdi ve Medine'ye kadar yirmi mil yürüyüp onu deve sırtında şehre kadar getirdi. Böylece vahada herkes Hz. Peygamber'in karısının kervandan birkaç saat sonra, akşam karanlığında, genç bir askerin yönettiği bir devenin üstünde gururla, dimdik oturarak geri dönüşünü gördü.

İnsanların şaşkın ifadelerle baktığını gören Ayşe, yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu hissetmiş olmalıydı. Kimsenin ona doğru koşup, "Allah'a şükürler olsun, sağ salim geri döndün," dememesi şaşırtmış olmalıydı Ayşe'yi. O önlerinden geçerken insanların birbirlerine yan gözle bakmaları ve bir şeyler mırıldanmaları da anlamlıydı. Safvan'ın devesi üstünde ne kadar dimdik ve gururlu bir

ifadeyle oturmuş, etrafa ne kadar kibirli bir ifadeyle bakmış olursa olsun, çocuklar devenin önünde koşarken, insanların neler konuştuklarını anlar gibi oldu Ayşe.

İnsanları kuşkulandırabilecek bir görüntüydü bu. Hz. Peygamber'in genç karısı, Medine vadisindeki köylerden cesur, genç bir askerin devesi üzerinde geçerek dönmüştü geriye. Ayşe'nin dönüşü vahada hemen duyuldu. İnsanlar onun bir kolye yüzünden geride kaldığını öğrenince başlarını salladılar. Ellili yaşlarında bir erkekle evlenmiş çocuksuz bir genç kadından ne beklenebilirdi? Genç bir askerle çölde yalnız kalmıştı Ayşe. Neden kervanın arkasından gidip onlara yetişmemiş de yere uzanıp beklemişti? Önceden ayarlanmış bir buluşma olabilir miydi bu? Hz. Peygamber çok sevdiği karısı tarafından aldatılmış mıydı?

Aslında hiç kimsenin böyle bir şeye inanması söz konusu değildi elbette, ama önemli olan bu değildi. Günümüzde olduğu gibi, yedinci yüzyılda da bir skandal, özellikle de cinsel konuluysa insanları eğlendiriyordu. Ama daha da önemlisi, bu skandal, çöl ortasındaki bu yeşil topraklarda yaşanan siyasi hayatı etkiliyordu. Burada asıl önemli olan Ayşe ve askerin ilişkisi olup olmaması değil, Hz. Muhammet'in şöhreti, siyasi hayatıydı.

Ayşe hakkında söylenen iftira ve lekeleyici sözler sadece onu değil, ona en yakın olan iki erkeği, onu gelin olarak veren babasını ve kabul eden erkeği ilgilendiriyordu. Ayşe'nin babası Ebubekir, Hz. Muhammet'in Mekke'den Medine'ye kaçtığı gece yanında olan tek dostuydu ve bu ayrıcalık da onun, Medine'yi Arabistan'ın yeni güç merkezi yapan eski Mekkeliler arasında ileri gelen bir kişi olmasına yardımcı olmuştu. Medine halkı onları hâlâ eski Mekkeliler olarak gördüğü için "Göçmen" diyorlardı onlara. Onlara saygı gösteriliyordu ama hâlâ tam olarak kabul edilmemişlerdi. Onlar hâlâ, sanki Medineliler davet etmemiş de zorla gelmiş ve yönetimi ele almış insanlar olarak görülüyorlardı. Bu nedenle yeni gelişme özellikle Yardımcılar denen yerli Medinelilerin hoşuna gitmişti. Günümüzde

de dünyanın her ülkesinde olduğu gibi, yedinci yüzyıl politikasında da kirlenme, yolsuzluklar ve iftiralar boldu.

Göçmenler arasında bile, Ebubekir ailesini çekemeyenler, o ailenin ve özellikle de kendisini Hz. Muhammet dışında herkesten üstün gören Ayşe'nin gözden düşmesini isteyenler vardı tabii. Özellikle kadınlar Ayşe'yi kıskanıyor, ona kızıyorlardı. Hz. Muhammet'in diğer karıları bir yana, kızları bile Ayşe'nin kibrinden, kendisini herkesten üstün görmesinden bıkmışlardı. Kendisini hep ayrıcalıklı, üstün gören Ayşe, ilk kez olarak dikkatleri üzerine çok fazla çektiğini düşünmeye başladı.

Ayşe'nin üzerine atılan iftiralara, suçlamalara karşı masum olduğuna hiç kuşku yoktu. Ayşe genç, inatçı ve kibirli olabilirdi, ama güçlü bir siyasi bilince sahipti. Geçici bir ilişki için kendisi bir yana, babasının durumunu riske atması düşünülebilir miydi? Mümkün değildi bu. Hz. Peygamber'in en sevdiği karısının, tanınmış ailelerden birinden bile olmayan basit bir askerle ilişki kurması mümkün olabilir miydi? Ayşe'nin aklından bile geçmezdi böyle bir şey. Zaten Safvan adlı o asker de zor durumda kalmış olan hanımefendisine karşı tam beklendiği gibi, büyük saygı göstermiş, onun durumuna uygun bir şekilde davranmıştı. Bunun dışında düşünmek, konuşmak, büyük bir iftira, bir küfürdü. Bir insan böyle bir şeyi nasıl düşünebilirdi?

Hiç kuşkusuz Hz. Muhammet böyle kötü şeyler düşünmedi. Belki de çok sevdiği genç karısını çölde yalnız başına bıraktığı için üzülmüş olmalıydı, bu nedenle dedikodu ve iftiraların bir süre sonra kesileceğini, duracağını düşünerek onlara aldırmadı. Ama böyle düşünerek bölgenin durumunu tam olarak okuyamadı.

Şairler bir gece içinde çalışmaya başladılar. Onlar dedikodu yazarlarıydı, fırsat kollayan yazarlardı, o devrin insanları eğlendiren adamlarıydı ve yazdıkları da övgü şiirleri değil, o devrin Arapça şiir tarzına uygun taşlamalar, hicivlerdi. Kelime oyunları ve çifte anlamlarla süslü olan bu şiirler kısa zamanda herkesin ağzına düştü,

her yere yayıldı. Dikenli, kafiyeli beyitler ok gibi kalplere saplandı, dostlukların, birliklerin verilen sözlerle, el sıkışmalarıyla sağlandığı bir toplumda sözlü saldırılar daha güçlü oluyordu ve erkekler verdikleri sözleri tutmalarıyla tanınırlardı.

Medine bölgesinde çok geçmeden pek çok insan alaycı, küçümser ve imalı sözlerle konuşmaya başladı. Kuyu başlarında, sebze bahçelerinin duvarları arkasında, hurma ağaçları altında, hanlarda, pazarlarda, ahırlarda, hatta camilerde, sekiz millik Medine vadisinin her yerinde insanlar her zaman olduğu gibi, skandalı konuşarak, dedikodu yaparak eğlenmeye başladı.

Hz. Muhammet bir süre sonra sorunu görmezden gelemeyeceğini anladı. Ayşe'nin masum olması yeterli değildi, herkesin onu masum olarak görmesi gerekiyordu. Medine'de güçlü bir lider olarak kabul edildiğinden kuşkusu yoktu, ama güneyde Mekke hâlâ ona karşıydı ve iki büyük savaştan sonra bile beş yıl daha ona baş eğmeyecekti. İmalı, alaycı taşlamalar, hiciv şiirleri bu tüccar şehre ulaştı ve orada coşkuyla karşılandı.

Hz. Muhammet zor durumda kalmıştı. Ayşe'yi boşarsa aldatıldığını kabul etmiş gibi görünecekti. Onu geri alsa bu kez de aldatılmış yaşlı bir koca durumuna düşecekti. Her iki halde de sadece Medine lideri olarak değil, İslami otoritesi de sarsılmış olacaktı. İnanılacak gibi değildi, ama yeni inancın geleceği genç bir kadının ününe bağlı gibi görünüyordu.

Hz. Muhammet bir süre düşündükten sonra Ayşe'yi cami duvarına bitişik olan kulübesinden çıkardı ve babası Ebubekir'in yanına gönderdi. Ayşe orada gözlerden uzak, evden dışarıya çıkmadan yaşamına devam ederken, birden hastalanıp babasının evine gönderildiği haberi etrafa yayıldı. Fakat dedikoducular buna inanmayacaklardı elbette. İnsanlar onun gerekeni yaptığını, utancından yüzünü herkesten sakladığını söylüyorlardı.

Ayşe'nin hayatında ilk kez olarak, söylediği hiçbir şeyin –ve bir tarihçi onun çok şey söylediğini yazdı– yararı olmayacaktı. Ayşe

kızdı, öfkelendi, gururu yaralandı, iftiracılara karşı öfkesini gösterdi ama bunların hiçbiri işe yaramadı. Hâlâ olayın etkisinde olarak, Ayşe yıllar sonra Safvan adlı askerin iktidarsız olduğu, hiçbir kadına dokunmadığı haberini yaydırdı ama bunun da bir etkisi olmadı ve Safvan da erkekliğini kanıtlamak için ortaya çıkamadı, çünkü uzun zaman önce bir savaşta ölmüştü.

Zor durumda olan genç Ayşe sonunda onun gibi bir genç kızın yapabileceği bir şeyi yaptı. Ağladı Ayşe. Belki ağlaması da biraz abartılı oldu ama onun o durumunda, bunu doğal görmek, anlamak gerekir. Daha sonra, "Ağlamaktan vazgeçemedim, ama bir süre sonra ciğerlerimin patlayabileceğini düşündüm ve kestim ağlamayı," diye konuştu.

Bir kolyenin kaybolması olayının bu kadar büyük sorun yaratmasının kötü bir şans eseri olduğunu söyleyebilirsiniz tabii. Bu olaya, muhafazakâr Müslüman din adamlarının söylediği gibi, bir kadın evinde oturmayıp ortalıkta dolaşırsa neler olabileceğine dair bir örnek olarak bakabilirsiniz. Buna karşıt olarak, tarihte her zaman olduğu gibi, kadının suçu olduğu gibi cinsel bir sorun olarak da görebilirsiniz bunu. Ya da Ayşe'nin, Hz. Muhammet'in genç karısı olarak kıskanılmış olması ve kişiliği nedeniyle de bu sorunları yaşadığını söyleyebilirsiniz.

Hz. Muhammet yirmi beş yaşında evlendiği kırk yaşındaki ilk kadını Hatice'ye, kadın ölene kadar sadık kaldı, başka bir kadınla evlenmedi. Vahyin korkusundan kurtulmak için onun kollarında sükûnet buldu Hz. Muhammet, o kadının sesi ona güven verdi ve görevinin büyük değerini anlattı, doğruladı ona. Hz. Muhammet ondan sonra kaç kez evlense de Hatice'de bulduğu mutluluğu bulamadı.

Yirmi yaşın altında bir genç kızın, ölmüş bir kadının kutsanmış anılarına rakip olabilmesi mümkün olabilir miydi? Zaten böyle bir şeye yirmi yaş altında bir genç kızdan başka kim cesaret edebilirdi ki?

Ayşe daha sonra birçok kez, "Ölümünden sonra gelmiş olmama rağmen, Hz. Peygamber'in diğer karıları içinde Hatice'den başkasını kıskanmadım," diye konuştu. Aslında bu doğru değildi –başka eşlerden birinin güzelliğinden söz edildiği zaman Ayşe hemen sinirlenirdi– ama Hatice onun gerçekten kıskandığı kadın oldu. Hz. Muhammet'in ilk karısı, hiç kuşkusuz ölmüş olduğu için, aleyhinde konuşulması mümkün olmayan bir kadındı. Hz. Muhammet bunu açıkça söylemişti ve Ayşe onu eğlendirmeye çalışırken Hatice'ye laf atmaya çalıştığı zaman, Hz. Muhammet hemen engellerdi onu.

Hz. Muhammet'i güzelliğiyle cezbetmek için ona bir soru sormak hoşuna giderdi sanki Ayşe'nin. Bir gün, sadece bir genç kızın sorabileceği ve yıllar sonra olayı anlatırken yaşlı bir kadının üzüleceği, pişmanlık duyacağı bir soruydu bu. Ayşe bir gün Hz. Muhammet'e, tam da ona yaraşır bir dille –başka hiç kimse Hz. Muhammet'le bu kadar açık konuşamazdı– Tanrı ona daha iyilerini vermişken, nasıl oluyor da o dişsiz yaşlı kadının anısına bu kadar sadık kalabildiğini sordu.

Ayşe'nin bu soruyu eğlence olsun diye, etkisinin ne olacağını hiç düşünmeden sorduğunu anlayabilirsiniz. Fakat soru genç ve hayat dolu insanların, yaşlı ve ölmüş insanlara karşı saygısız davrandıklarını gösteren bir tarzda, zalimce sorulmuştu. Ve Ayşe bir an için, Hatice'ye bu şekilde üstünlük sağlayacağını düşünmüş olsa bile, Hz. Muhammet'in cevabı onu hemen susturdu.

Hz. Peygamber, "Hayır, Allah aslında onun yerine daha iyisini göndermedi bana," diye cevap verdi. "Allah diğer kadınların çocuklarını tutarken, bana onun çocuklarını bahşetti."

İşte her şey söylenmişti: Hatice sadece tüm eleştirilerin ötesinde olmakla kalmamış, Hz. Peygamber Ayşe'nin hamile kalmamasının da onun hatası olduğunu belirtmişti. Ayşe ona bir bakire olarak gelmişti, ama kadınların anne olarak değer kazandıkları bir toplumda o bir anne değildi ve asla da olamayacaktı.

Ayşe o zaman karar aşamasına geldi, yoksa daha önce de düşün-

müş müydü bunu? Çünkü Ayşe'nin kendini bulması için bir karara varması gerekiyordu. Bu çocuksuz genç kadın, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra, onun dullarına dendiği gibi, İnançlıların Anaları denen grubun lideri olmak istiyordu. Onların lideri olarak, onlar adına konuşacak, İnançlıların Anası olacak, her hükümdar ona danışacak, hiç kimse onun kararlarına karşı çıkamayacaktı. Çocuğu olmamasına rağmen, Ayşe tüm Müslümanların Anası olacaktı – en azından kendisini öyle görüyordu.

Cesur, inatçı, kötü görünse bile açık konuşan Ayşe, hep bu hikâyenin ortasında oldu ve adı geçen her erkeğin boynuna sözlü halkalar geçirdi. Sadece bir tek erkek onun etkisi dışında kaldı ve o da Hz. Muhammet'in Kolye Olayında danıştığı kişiydi.

Bölüm 3

HZ. MUHAMMET'İN HALEFİ OLACAK BİR TEK KİŞİ VARSA, O DA kuzeni ve Şiilerin kendilerinden kabul ettiği Hz. Ali idi. Hz. Ali'nin takipçilerine kısaca Şiiler adı verildi.

Hz. Ali, İslam inancını kabul eden ilk erkek oldu. Hz. Ali o zaman sadece on üç yaşındaydı, ama bunu bir insanın hayatındaki en önemli olaylarını hatırladığı gibi, çok net olarak hatırlıyor. Hz. Muhammet'in melek Cebrail'le ruhani sarsıntı yaşadığı karşılaşmasından sonra oldu bu. Hz. Muhammet, bir insan olarak kutsalla yüz yüze gelmenin korkusu içinde Hatice'nin kollarına sığındı ve Hatice ona, "O gerçekten bir melek, şeytan değil ve sen bu halkın peygamberi olacaksın," dedikten sonra, yakın akrabalarını çağırdı ve onların desteğini istedi. "Hanginiz bu kutsal görevde bana yardım edeceksiniz?" diye sordu.

Hz. Ali daha sonra olayı, "Herkes geriye çekildi ama ben, hepsinden küçük olduğum, gözlerim hasta, en şişman ve bacaklarım en zayıf olduğu halde, 'Ey Allah Peygamberi, ben bu görevde senin yardımcın olacağım,' diye konuştum," şeklinde anlattı.

Gözleri mi bozuktu? Şişman mıydı? Bacakları mı sıskaydı? Hz. Ali bunları söylerken kendisiyle dalga mı geçiyordu acaba? Kendisi olarak tanımladığı kişi, inançlı Şiiler arasında çok popüler olan renkli kıyafetli, cesur ve Sünnilerden hiç çekinmeyen kişiye hiç benzemiyordu. Lübnan'dan Hindistan'a kadar uzanan Şii topraklarında, sokak satıcılarının tezgâhlarında satılan posterlerde, beceriksiz bir çocuk değil, kırk yaşlarında yakışıklı bir adam vardı. Düzeltilmiş kısa sakalı altında güçlü bir çene, kalın, düzgün kaşlar, yukarıya doğru bakan siyah gözler görülüyordu –bazıları onu Hz. İsa'nın bilinen

portresine benzetebilirdi, ama onun yüzünde daha güçlü bir anlam ve fiziksel bir canlılık vardı.

Sonra bir de kılıcı vardı onun. Bazen sırtında, bazen oturduğu yerde bacaklarının üstünde duran bu kılıç, İslam dünyasında, Hıristiyan dünyasındaki Kral Arthur'un kılıcı Excalibur'dan bile daha ünlü olacaktı. Excalibur gibi olan bu kılıcın da doğaüstü bir gücü vardı, ucu bir yılandili gibi çatallıydı ve ona Zülfikâr diyorlardı. Aslında çatallı ya da yarık olan kılıcın ucu değil, onun vurduğu vücutlardı, bu nedenle ona Yarıcı ya da Kesici, Bölücü demek daha doğru olurdu.

Aslında bu kılıç Hz. Muhammet tarafından verildi Hz. Ali'ye – buna miras da denebilir. Hz. Ali bu kılıçla bir savaşa katılıp birçok yarasına rağmen sağ olarak çıktıktan sonra, Hz. Muhammet ona Assad Allah, Allah'ın Aslanı adını verdi. Hz. Ali bu nedenle pek çok resminde, ayaklarının dibine kıvrılmış muhteşem yeleli bir aslanla birlikte, sakin ve güçlü bir ifadeyle ileriye bakarken görülür.

Allah'ın Aslanı adı hem ruhani, hem de fiziksel güç ifade etmesi için verildi Hz. Ali'ye ve her yerde görülen o posterlere bakanlar da bunu hisseder. Çıkık elmacık kemikleri, sürmeli gözleri, başına sarılı, omuzlarına dökülen yeşil kefiyesi –Hz. Muhammet'in klanının bayrağından alınmış İslam yeşili, dağ ve çöl insanını hatırlatan bir renktir– ile Hz. Ali mükemmel bir İslam erkeği olarak gösterilir.

O halde Hz. Ali on üç yaşındayken miyop ve sıska bacaklı bir çocuk olduysa bile, bunun ne zararı olacaktı? Şii Müslümanların söylediği gibi, bunlar doğrudan yapılmış portreler değil, temsili resimlerdir. Bunlar Hz. Ali duygusunu ifade ederler, onun onlar için ne demek olduğunu gösterirler – Hz. Muhammet tarafında eğitilmiş, İslama kazandırılmış bir insandır o ve onun İslam ve inanç anlayışı herkesinkinden daha güçlüdür. Hz. Ali'nin, dünyanın en yakışıklı erkeği olmamış olmasının ne önemi olabilir ki? O ruhlarda yaşıyor ve

hayatta olduğu zamandan daha çok etkili oluyor, daha büyük saygı görüyor.

Hz. Muhammet genç kuzeninden bu kesin sözleri duyduğu anda anlamış gibiydi onu. Hz. Ali daha sonra, "Hz. Peygamber ko-lunu boynuma doladı ve oradakilere, 'Bu çocuk benim kardeşim, güvendiğim ve benim halefim olacak kişi, onun için onu dinleyin, itaat edin ona,' dedi. O zaman diğerleri ayağa kalktılar ve babama, 'Sana oğlunu dinlemen, ona itaat etmen emredildi,' diyerek alay ettiler onunla," diye anlattı.

Olay bu şekilde anlatıldığı zaman açık olarak anlaşılıyor: Hz. Muhammet, Hz. Ali'yi halefi olarak göstermişti ve bu aynı zamanda İslamın ne anlama geldiğinin de ilk işaretiydi – babanın oğul üzerindeki geleneksel otoritesi devrimsel olarak tersine çevriliyor, eski düzenin değiştiği ima ediliyordu. Artık hiçbir kabile diğerleri üzerinde üstünlük sağlamayacaktı. Bir klan içinde hiçbir aile, bir kabile içinde hiçbir klan diğerlerinden üstün olamazdı. Bir Allah'ın gözünde herkes eşitti, herkes yeni İslam toplumunun onurlu bir üyesiydi.

Fakat Hz. Ali'nin anlattığına göre, bunlar ciddiye alınmadı. Söylenenlerin ciddi olarak dinlenip dinlenmediği de bilinmiyor zaten. Hz. Ali henüz çocuktu, Zülfikâr bir yana, hafif bir kılıcı bile kullanamazdı. Hz. Muhammet ise amcasının evinde büyümüş, kendi parası olmayan bir insandı ve zenginliği ancak Hatice ile evlendikten sonra görebildi. Akrabalarının hayat boyunca sakin, basit bir adam olarak tanıdığı Hz. Muhammet'in birdenbire Allah'ın Elçisi olarak ortaya çıkması çoğuna anlamsız geliyordu. Bir halef tayin etmesi bir yana, onun peygamberliğini ilan etmesi pek çoğuna saçmalık olarak göründü. Aslında ortada halef tayin edilecek bir durum da yoktu onlara göre. O günlerde İslama inanan sadece üç kişi vardı: Hz. Muhammet, Hatice ve Hz. Ali. Mantıklı bir insan yeni bir inancın ortaya çıkacağına, Arabistan'ın birleşeceğine ve bir imparatorluk olacağına nasıl inanabilirdi? Aslında Hz. Muhammet'in miras olarak bırakacağı bir şeyi de yoktu.

Ama bunlar gelecek yirmi yıl içinde değişecekti. İslamın eşitlik mesajı yayılırken, Hz. Muhammet'in otoritesi büyüyüp güçlenirken, kabileler, kasabalar birbiri ardına yeni inancı kabul edip vergiler ödemeye başlarken, İslam toplumu güçlenip zengin olmaya başladı. Hz. Muhammet ölüm döşeğinde yatarken hemen bütün Arabistan Yarımadası İslamiyeti kabul etmişti ve o yıllar boyunca Hz. Muhammet her zaman, herkes geri çekilirken kendisine inanan Hz. Ali'ye ne kadar değer verdiğini söyledi.

Hz. Peygamber, "Ben Hz. Ali'denim, Hz. Ali de benden; o bana inanan herkesin koruyucusudur," diye konuştu. Söylediğine göre, Aaron, Hz. Musa için neyse, Hz. Ali de onun için oydu. "Hz. Ali'yi sadece inananlar sever ve ondan sadece din değiştirenler nefret eder," dedi. Ve Hz. Ali'yi bilge ve aziz olarak kabul eden mistik Sufilere, "Ben Bilgiler Şehriyim ve Hz. Ali de onun kapısı," demiştir.

Şii din adamları bu sözü hâlâ Hz. Muhammet'in Hz. Ali'yi halefi olarak tayin ettiğini göstermek için söylerler, ama son konuşmalarda hiçbir yerde "halef" kelimesi açık olarak söylenmemiştir. Hz. Peygamber açık olarak, "Ben öldükten sonra lideriniz olarak tayin ettiğim adam budur," dememiştir. Bu durum hiçbir zaman açıkça konuşulmamış, hep ima edilmiştir ve bu nedenle de bazıları söylenenleri kanıt olarak kabul ederken, bazıları belirsiz, karmaşık bulmaktadır.

Fakat açık olan bir şey vardır. Sünni ya da Şii, hiç kimse Hz. Muhammet ile Hz. Ali'nin olağanüstü yakınlığını inkâr edemez. Aslında ikisi birbirlerine o kadar yakındı ki, Hz. Peygamberin hayatının en tehlikeli zamanında Hz. Ali onun yerini aldı.

Mekkelilerin Hz. Muhammet'i öldürmek istedikleri ve onun Medine'ye kaçtığı gece yaşandı bu olay. Suikastçılar onun sabah karanlığında, sabah namazı için dışarıya çıkmasını evinin önünde beklediler – onu öldürmek istemelerine rağmen, Arap âdetlerine uymuş ve evine girmemişlerdi. Hz. Ali, Hz. Muhammet'in Ebubekir

ile beraber kaçması için plan yapmış ve suikastçıları kandırmak için geride kalmıştı. O gece Hz. Muhammet'in evinde yatan, sabah onun elbiselerini giyip, hayatını riske atarak dışarıya çıkan kişi Hz. Ali idi ve suikastçılar evden çıkan adamın o olduğunu görünce saldırmaktan vazgeçtiler. O gece Hz. Muhammet'in yerini alan Hz. Ali, daha sonra kendisi de oradan kaçtı ve yürüyerek Medine'ye gitti.

Hz. Ali'nin Hz. Muhammet rolü oynaması bir yerde kaderin oyunuydu. İki kuzen arasında yirmi dokuz yaş fark vardı ama ilişkileri mükemmeldi, çünkü ikisi de çocukken diğerinin evinde yaşamıştı. Hz. Muhammet babası öldükten sonra amcası Ebu Talip'in evine yerleştiğinde Hz. Ali henüz doğmamıştı ve yıllar sonra Ebu Talip mali sıkıntı çekerken, Hz. Muhammet, Hatice ile evlenmiş, onun ilk kocasından kalan işi yönetmeye başlamıştı, sonra da amcasının en küçük oğlunu evine aldı. Hz. Ali, Hz. Muhammet'in dört kızıyla birlikte büyüdü ve onunla Hatice'nin oğulları oldu. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye ikinci baba, Hatice de ikinci anne oldu.

Zamanla iki erkek arasındaki bağlar daha da güçlendi. Hz. Ali, baba tarafından Hz. Muhammet'in birinci derece kuzeni olmakla kalmadı, Hz. Muhammet onu, başkalarının da istemesine rağmen, kızı Fatıma (Fatma) ile evlendirdi.

Fatıma'yı isteyen diğer iki erkekten biri, Ayşe'nin babası, Medine'ye kaçarken Hz. Muhammet'in yanında olan Ebubekir, diğeri de İslamı Arabistan dışına, bütün Ortadoğu'ya yayan Ömer'dir. Fakat Ebubekir ve Ömer, kızlarını Hz. Muhammet'le evlendirmelerine karşın, o Fatıma'yı istedikleri zaman kızını onlara vermedi. Bunun anlamı açıktı: vermenin, almaktan daha onurlu olduğu bir toplumda, kızını veren bir adam daha onurlu sayılırdı. Ebubekir ve Ömer kızlarını verdikleri halde Hz. Muhammet damat olarak Hz. Ali'yi seçti.

Hz. Peygamber kızıyla Hz. Ali'nin evliliğinin ne kadar özel olduğunu göstermek için düğün törenini kendisi yapmakla kalmadı, aynı zamanda bir şart koştu onlara: onlar da onun Hatice ile evlil-

iğini örnek alacak ve tek evlilik yapacaklardı. Hz. Peygamber sanki Hz. Ali ile Fatıma'nın yeni bir Hz. Muhammet-Hatice çifti olmasını ve onların sahip olamadığı erkek çocuklara sahip olmalarını ister gibiydi.

İstediği de oldu Hz. Muhammet'in, kendi erkek çocuğu olmamıştı ama bir süre sonra Hasan ve Hüseyin adlı iki erkek torunu oldu. Aralarında bir yaş fark olan çocuklar dedelerinin gözbebeğiydi. Hiçbir sevginin torun sevgisi kadar temiz olmadığı söylenir ve Hz. Muhammet de yaşayan en mutlu dedelerden biri oldu. Bazen çocukları dizlerine alıp öper, okşar, saatlerce oynardı onlarla. Bazen Allah'ın Elçisi olduğunu bile unutur, yere diz çö-kerek onları sırtına bindirir, neşeli kahkahalarını dinlerdi. Bu iki çocuk gelecekti –Şiilerin söylediği gibi, İslamın geleceğiydi onlar– bu geleceği de Hz. Muhammet'ten sonra Hatice'ye en sadık, onu çok seven kişi olan, çocukların babası Hz. Ali sağlayacaktı.

Hz. Peygamber'in Medine'ye kaçtığı o geceden iki yıl önce, Hatice öldüğü zaman Hz. Ali de Hz. Muhammet kadar üzüldü. Hatice onu kendi oğlu gibi büyütmüş, yetiştirmiş, sonra da kayınvalidesi olmuştu. Hz. Ali, Hatice'yi de Hz. Muhammet'i sevdiği kadar severdi. Hz. Ali'ye göre, Hz. Peygamber, Hatice'nin ölümünden sonra kaç kadınla evlenirse evlensin, hiçbiri onunla kıyaslanamazdı ve Hz. Ali'nin, özellikle kendisini üstün gören kibirli bir kadını sevmesi mümkün değildi.

Bu nedenle Hz. Ali, Kolye Olayından çok önce, kolye çölde dağılıp kaybolmadan ve skandal yaratmadan önce Ayşe'nin çekiciliğine ve tavırlarına karşı hep soğuk davrandı. Ona göre, Hz. Muhammet'in en genç karısı, Hatice'nin anısı karşısında sönük kalıyordu. Ve soğukluk karşılıklıydı. Hz. Ali'nin Hatice'nin anısına olan saygısı Ayşe'ye her zaman rekabet edemeyeceği bir rakibi olduğunu hatırlatıyordu ve Hz. Ali'nin iki oğlunu görünce de anne olamayacağını düşünüyordu. Hz. Muhammet çok sevdiği iki torunundan ziyade Ayşe ile ilgilenmeli, onunla vakit geçirmeli, küçük çocukların basit,

sessiz anneleri Fatıma ve babaları Hz. Ali de ona karşı saygılı olmalıydılar.

Hatice'yi eleştirdiği için Hz. Muhammet'in onunla kaba konuşması Ayşe'yi çok sinirlendirmişti ve affedici yaradılışta bir kız olmadığı için zaman geçtikçe öfkesi artmaya başladı. Hatice'yi eleştirmesi yasaklandığı ve hamile kalıp bir vâris de doğuramayacağı için, öfkesini kolay bir hedef olarak gördüğü Hatice'nin en büyük kızına yöneltti Ayşe.

Fatıma, Ayşe gibi sağlıklı, sağlam ve hayat dolu bir kadın değildi. Ayşe'den on beş yaş büyüktü ve onunla kıyaslandığında kolay kırılan, zayıf, hasta gibi görünen bir kadındı. Ayşe gibi davranıp babasını güldüremiyor, eğlendiremiyordu ve babası onu sadece oğulları hakkında konuşursa dinliyordu. Ayşe onun yerini almış, Fatıma'yı adeta saf dışı etmişti. Ayşe, Hz. Muhammet için bir eşten ziyade bir kız evlat gibiydi ve onun kızına vereceği sevgiyi de kapmıştı.

Medine'de herkes Hz. Muhammet'ten bir şey isteneceği zaman, ona Ayşe ile vakit geçirmesinden sonra yaklaşmanın en iyi zaman olacağını öğrenmişti, Hz. Muhammet ancak o zaman rahat ve neşeli oluyordu. Genç Ayşe, Fatıma'ya bazen hakaretler ediyor ama Fatıma onun karşısında adeta çaresiz kalıyor, karşılık vermekten kaçınıyordu. Bir süre sonra Hz. Muhammet'in diğer eşleri Fatıma'ya gelip babasına gitmesini ve Ayşe'yi şikâyet etmesini söylediler. Fatıma da bunu yapmak istiyor ama bir yandan da aşağılanmaktan korkuyordu. Gerçekten de şikâyet etmeye gittiği zaman babası hemen sözünü kesti onun.

Hz. Muhammet, "Sevgili kızım, sevdiğim insanı sevmiyor musun sen?" diye sordu.

Fatıma ona zayıf bir sesle, "Elbette seviyorum," demekten başka çare bulamadı.

Hz. Muhammet bu soruyu öylesine sormuştu ve sevgiden söz etse bile sesindeki sabırsızlık ifadesi hemen belli oluyordu; kendi-

sine yakın olanların çekişmemesini, önemli devlet işleriyle uğraşabilmesi için onu rahat bırakmalarını istiyordu. Ama aynı zamanda Ayşe'yi herkesten çok sevdiğini belirtmek ister gibi bir hali vardı.

Karısı eve gelip ağlamaya başlayınca Hz. Ali olanları öğrendi; hakaret sadece Fatıma'ya değil, kendisine ve hepsinden kötüsü, Hatice'nin anısına yönelikti. Hemen Hz. Muhammet'in yanına gitti ve kendi kanından olan insanları kırmamasını söyledi ona. "Ayşe'nin bizlere hakaret etmesi yetmiyor mu? Bir de Fatıma'ya, Ayşe'yi çok sevdiğini mi söyledin?" diye konuştu. Hz. Muhammet, Fatıma'yı önemsemeyebilirdi, ama aynı davranışı Hz. Ali'ye karşı gösteremezdi. Şimdi durumu düzeltmeliydi.

Uygun bir zaman seçmekte gecikmedi Hz. Muhammet. Bizans İmparatorluğu'nun uzun kolu Arabistan'ın derinliklerine kadar ulaşmıştı ve Mekke ve Yemen arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunan Najran kasabası, yarımadada Hıristiyan nüfusun en çok olduğu yerdi. Kuran mesajları Hıristiyan Arapları ve yüzyıllar önce Roma idaresine karşı isyan edip yenilmiş ve Filistin'den güneye kaçmış, dilleri ve kültürleri Arap komşularından ayırt edilemeyen Yahudi kabilelerini de etkiliyordu. İslam dini ne de olsa Abraham (Hz. İbrahim) dinini temel olarak almıştı. Yaygın inanca göre, Kâbe Hz. Âdem tarafından inşa edilmiş, sonra Hz. İbrahim tarafından yeniden inşa edilmişti ve Araplar Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in soyundan geliyorlardı. İslam dini, var olan inancın reddedilmesinden daha çok, onları yeni ve belirli, daha üstün bir Arap kimliğine kavuşturacak bir din olarak görülüyordu.

Fakat Najran bölünmüştü. İslamı kabul etmek isteyenlere göre, Hz. Muhammet açıkça bir Şefaatçiydi, Teselli Edici, Rahatlatıcıydı ve Hz. İsa, İncil'de onun geleceğini bildirmişti. İslama karşı olanlar ise, rivayete göre Şefaatçinin oğulları olacağını, ama Hz. Muhammet'in oğlu olmadığını ve Şefaatçi olmayacağını söylüyorlardı. Sonunda, meseleyi doğrudan Hz. Muhammet'le, zamana uygun bir tarzda ve halka açık bir görüşmeyle tartışmak için Medine'ye bir del-

egasyon göndermeye karar verdiler. Fakat Hz. Muhammet onlardan önce davrandı ve yanına danışmanlarını bile almadan dışarıya çıkarak, gösterişli bir tavırla karşıladı delegas-yonu. Yanında sadece kan bağıyla bağlı olduğu aile bireyleri, Ali, Fatıma ve onların oğulları Hasan ve Hüseyin vardı.

Hz. Peygamber onlara bir şey söylemedi. Sadece herkesin önünde yavaşça eğildi, harmaniyesinin (pelerininin) eteğini tutup havaya kaldırdı, savurdu ve yanındaki aile bireylerinin başlarını örttü. Yani, onların kendi koruması altında olduklarını belirtmek istiyordu. Onun çevresinde onlar vardı. Onlar onun en sevdiği insanlardı, Ehlibeyt idiler – Hz. Muhammet'in kan bağıyla bağlı olan yakın ailesiydiler ya da Şiilerin daha sonra dedikleri gibi, Harmaniye İnsanlarıydı.

Muhteşem ve önceden düşünülmüş bir davranıştı bu. Arap Hıristiyanlarının inancına göre, Hz. Âdem, etrafında dört ışık bulunan çok parlak bir ışık görmüş ve Tanrı ona, onların kendisinin peygamberlik soyu olduğunu bildirmişti. Hz. Muhammet hiç kuşkusuz bu rivayeti duymuştu ve Najran Hıristiyanlarının, pelerini ile ailesini örttüğünü görünce, onun, Hz. İsa'nın, geleceğini önceden haber verdiği ikinci bir Hz. Âdem olduğuna inanacaklarından emindi. Gerçekten de delegasyondakiler İslam dinini hemen o anda, orada kabul ettiler.

Fakat Hz. Muhammet pelerin hareketiyle Hz. Ali ve Fatıma'ya da bir şeyler söylemişti. Onlara, insanlar arasında kan ve sevgi bağları olduğunu ve kan bağının her zaman önce geldiğini belirtiyordu. O pelerinin altında çocuksuz Ayşe'ye yer yoktu.

Hz. Muhammet'in Kolye Olayında, ne yapabileceği konusunda Hz. Ali'ye danışacağını düşünmek çok doğaldı elbette, fakat Ayşe'ye göre, en son danışılacak insandı o. Gerçekten de Hz. Ali o konuda sert konuştu – en azından Ayşe'ye göre öyleydi ve bu konuda sadece onun görüşünü biliyoruz. Hz. Ali aslında hoşgörülü, nazik konuşan bir

adamdı ve sert konuşması şaşırtıcıdır. Onun Nahj el Belagat ya da Belagatin Yolu adıyla toplanmış olan konuşmaları ve vaazları yüzyıllar boyunca mükemmel ve ruhani konuşma örnekleri olarak öğretildi. Derin bilgisi ve anlayışı ile ün yapmış olan Hz. Ali, savaşçı ve bilge, cesaret ve cömertlik karışımı örneğiydi. Fakat en azından Ayşe'ye göre, o konuda verdiği öğütte belagat ve nezaket yoktu.

Belki de Hz. Ali o konuda daha ayrıntılı, daha karışık bir tartışma yaptı ve Ayşe sadece onun özünü verdi. Hz. Ali belki o olayın melodram yönü karşısında sabrını yitirdi, belki de artık Ayşe'nin adını bile duymak istememiş olabilir. Bildiğimiz kadarıyla, Hz. Ali'nin, Hz. Muhammet'e o konuda söyledikleri bazılarına göre tamamen doğru, haklıydı ama aynı zamanda oldukça da sert ve açıktı.

Hz. Ali, "Onun gibi pek çok kadın var," diye konuştu. "Allah seni sıkıntılardan kurtardı. Onun yerine başkası kolayca bulunur." Yani onun benzeri çok kadın var, onu boşa ve bu olaydan da kurtul demek istiyordu.

İslamın yeni oluşan temel ilkelerinde ilk kez böyle bir çatlak yaşanıyordu – önce bir çentik gibi görünen, pek fazla göze çarpmayan bu küçük çatlak daha sonra ne yazık ki büyüyecekti. Hz. Ali'nin sözlerini sakınmadan konuşması, bu konuda öfkesini gizlemekten kaçınmaması hemen acı vermedi ama sert ve etkili oldu. Ama o şekilde, sakınmadan konuşması gerçekten inandırıcıydı. Hz. Ali aklına geleni söyledi, Ayşe'yi küçümsedi ve onun ihanetine inanıyormuş gibi davrandı – ama Ayşe de yaşadığı sürece onun bu sözlerini ve davranışlarını ona karşı kullandı.

Hz. Ali'nin o konuda başka neler söylediğine dair kayıtlar yok, ama hiç kuşkusuz başka şeyler de söylemiştir. Ters konuşması onun karakterine uygun değildi aslında ve aynı zamanda Hz. Muhammet'in sorununa da yeterli çözüm getirmedi. Ayşe'yi boşamak çare olmayacak, çünkü sadakatsizlik söylentileri devam edecek ve Hz. Muhammet'in otoritesini aşındıracaktı. Ama çok geçmeden çözüm daha yüksek bir otoritenin lütfuyla geldi ve olaylar o şekilde gelişti.

Hz. Muhammet üç hafta kararsız kaldıktan sonra, Ayşe'yi kendisi sorgulamak için Ebubekir'in evine gitti. Orada, Ayşe ona bir kez daha masum olduğunu söyleyip yeminler ederken, Hz. Muhammet birden peygamber olarak vecde geldi. Ayşe olayı şöyle anlattı: "Hz. Peygamber pelerinine sarılmıştı, başının altına deri bir yastık kondu... Bir süre sonra trans halinden çıktı, doğrulup oturdu, yüzünden kış yağmuru gibi terler damlıyordu, alnındaki terleri silerken, 'İyi haberler var, Ayşe! Allah senin masum olduğunu söyledi,' dedi."

Tam zamanında gelen kutsal vahiydi bu. Hz. Peygamber şimdi Kuran'ın 24'üncü suresinde olan bu sözleri halka açıkladı: "İftiracılar aranızda küçük bir gruptu ve onlar cezalandırılacaklar. Fakat inananlar, müminler, siz bunları duyunca neden iyi düşünüp de, 'Bu açık bir yalandır,' demediniz? İftiracılar dört tanık getirse-lerdi ya! Ama onlar hiçbir tanık gösteremediler ve Allah'ın gözünde yalancıdırlar... Başkalarının hiçbir şey bilmeden söylediklerini, Allah'ın gözünde ciddi bir mesele iken, hafife alarak tekrarlarken neden düşünmediniz? Neden, 'Bu korkunç bir iftiradır,' demediniz? Allah müminlerin bir daha asla böyle bir şey yapmamasını emredi-yor."

Ayşe böylece temize çıkmış oldu ve onun sözüne karşı konuşacak, aleyhine tanıklık yapacak bir değil, dört kişi gerekiyordu. Yasadışı bir cinsel ilişki hakkında dört tanık olmadığı takdirde itham edilen kişi suçsuz sayılırdı ve öyle bir durumda da iftiracılar cezalandırılacaktı.

Suçlu görülen bir kadın için bundan iyi bir temize çıkma, kurtuluş olamazdı, ama tutucular, aşırı dinciler bu durumu yüzyıllar boyunca istismar edip, Hz. Muhammet'in isteğinin tersine kullandılar: kadının temize çıkarılmasını değil, ayıplanmasını, suçlanmasını istediler. Bu vahyin sözleri sadece ihanet olduğu zamanı değil, ırza tecavüz suçlamasının olduğu zamanı da kapsıyordu. Bir kadın kendisine tecavüz edildiği konusunda –hemen hemen olanaksızdı bu– dört tanık göstermediği zaman iftira etmekle suçlanacak ve ona göre cezalandırılacaktı. Ayşe'nin temize çıkarılmasının amacı, ondan

sonraki kadınların susturulması, aşağılanması ve hatta infazı ile ilgiliydi.

Ayşe hiç kuşkusuz durumun böyle olacağını bilmiyordu. O sadece hakkındaki suçlamanın yalan olduğunun açıklandığını, hem de bunun kutsal otorite tarafından yapıldığını biliyordu. Ona açıkça iftira edenler halkın önünde kamçılandı ve hakkında aşağılayıcı, onu yeren şiirler yazan şairler şimdi ona övgüler yazmaya başladılar. Ayşe cami bahçesindeki kulübesine geri döndü ve yine Hz. Muhammet'in en sevgili karısı olarak yaşamaya başladı, ama şimdi ayrı bir statüsü de vardı; Hz. Muhammet'e onun yanında vahiy inmişti ve bu vahiy de Ayşe ile ilgiliydi.

Fakat Ayşe olanların bedelini ödedi. Artık Hz. Muhammet'in gezilerine katılması söz konusu değildi, o günler bitmişti. Mekke'ye hac yolculuğu dışında, Hz. Muhammet yaşadığı sürece artık o çöl yollarında dolaşamayacaktı. Genç kadın hiç kuşkusuz o yolculukların ve belki de bir savaşa yaklaşmanın korkulu heyecanını bir daha hiçbir zaman yaşayamayacaktı. Cesur, korkusuz bir kadındı ve iyi bir savaşçı da olabilirdi, ama bir savaşı ancak yirmi beş yıl sonra görebildi Ayşe.

Ödeyeceği bir başka bedel daha vardı, ama Ayşe bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Onun Safvan adlı askerin devesiyle Medine'ye dönüşü insanların aklından çıkmıyordu ve bu da Hz. Muhammet'in en son isteyeceği şeydi. Bir süre sonra inen yeni bir vahiyde, Hz. Muhammet'in eşlerinin akraba olmayan erkeklere görünmemek için ince bir muslin kumaş perdeyle kapanması gerektiği bildiriliyordu. Perdeler sadece evlerin içinde kullanılabildiği için, kadınlar dışarıya çıkarken de mini bir perde, peçe kullanmaya başladılar.

Vahiyde örtü ya da perde kullanılması sadece Hz. Peygamber'in eşlerinden isteniyordu, ama peçe kullanmak bir yüksek statü işareti olarak kabul edildi. Ondan sonraki yıllarda peçe yeni İslam aristokrasisinin kadınları tarafından kabul edilecekti- daha sonra da tutucu Müslümanlar peçenin bütün kadınlar tarafından kullanılmasını

istediler. Bu tutumun Ayşe'yi öfkelendirdiğine hiç şüphe yok. İnsan onun sinirli bir halde peçesini açıp tutucu Müslümanları şoke etmiş olabileceğini bile düşünebiliyor. O peçeyi bir ayrıcalık, bir üstünlük işareti olarak kabul etmişti – ama peçe onu geri plana itecek bir girişim miydi yani? Herkese görünmeye alışmış olan bu genç kadının görünmez olmaya hiç niyeti yoktu.

Eğer Hz. Muhammet ondan bir an için kuşkulanmış olsa bile onu affetmek kolaydı, ama Hz. Ali'yi affedemezdi Ayşe. Yedi yıl sonra, Hz. Muhammet ölmek üzereyken, yeni gelişmeler yaşandı ve Ayşe, Hz. Ali'ye karşı hazırladığı ordunun başına geçti. Ayşe onun Hz. Muhammet'e verdiği tavsiyenin acısını ömür boyu unutmayacaktı. Ve bugün bile devam ediyor o acının etkisi. Sünniler Ayşe'ye El Mubra, yani Temize Çıkmış diyorlar ama bazı Şiiler farklı bir ad veriyor ona ve hiç de uygun olmayan bir ifadeyle, El Fahişe diye hitap ediyorlar.

Bölüm 4

BÖLÜNMENİN TOHUMLARI ATILMIŞTI. Hz. MUHAMMET'İN KARILARI, KIZLARI, KAYINPEDERLERİ, DAMATLARI, KUZENLERİ, YARDIMCILARI, en yakın dostları – tohumlar yeşerirken herkes katılacaktı buna. Fakat Hz. Muhammet ölüm döşeğinde yatarken karıları kontrolü ele almışlardı. Hastanın odasını onlar bekliyor, onun ziyaretçi kabul edecek kadar iyi ya da en yakınlarını bile göremeyecek kadar halsiz olduğuna onlar karar veriyorlardı; Hz. Muhammet, Ayşe'nin odasında kalmak istediğini söylemezse, hangi karısının kulübesinde kalacağını kadınlar belirliyordu. Ona ilaç verilip verilmeyeceğine ya da hangi ilacın verileceğine yine karıları karar veriyordu.

Bir süre sonra iyice halsiz kalınca, Hz. Peygamber'i kimlerin görebileceği, kimlerin göremeyeceği konusunda tartışmalar da artmaya başladı. O birkaç kez gücünü toplayıp görmek istediği kişileri söyledi ama karıları o isimleri de tartışma konusu yaptılar. İstemediği bazı şeyleri engelleyemeyecek kadar zayıf olan Hz. Peygamber en korktuğu şeylerin gerçekleşmeye başladığını görebiliyordu.

Hz. Peygamber bir gün vaktinin çoğunu camide çalışarak ve dua eden Hz. Ali'yi çağırdığı zaman, Ayşe babasının adını öne çıkardı ve "Ebubekir'i görsen daha iyi olmaz mı acaba?" diye sordu. Karılarından biri olan Hafsa ise kendi babasından söz etti ve "Ömer'i görsen nasıl olur?" dedi. Hz. Muhammet onların ısrarına dayanamadı ve elini kabul anlamında hafifçe salladı. O zaman Ali'yi değil, Ebubekir ve Ömer'i çağırdılar.

Hasta yatağında ölmek üzere olan bir adamı kandırıp ikna ederek istediklerini yaptırmak uygunsuz, hatta kalpsizlik olarak

görülebilir, ama Hz. Peygamber'e halef olabilecek Ali gibi kişilerin yerine babalarını öne çıkardıkları ve kendi çıkarlarını düşündükleri için kim suçlayabilirdi bu genç kadınları? Onlar önlerinde göz korkutucu bir gelecek olduğunu biliyorlardı.

Kadınlar kısa bir süre sonra dul kalacaklar ve ölene kadar da öyle, dul olarak yaşayacaklardı. Profesyonel dul olmak kaderlerinde vardı onların. Kuran'ın 33'üncü Suresinde, "Hz. Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır ve onun karıları onların analarıdır," diyordu. "Allah'ın Elçisi hakkında kötü konuşmamalı, ondan sonra karılarıyla asla evlenmemelisiniz. Bunu yapmak Allah'ın gözünde mutlaka büyük suç olur."

Eğer Hz. Peygamber'in karıları gerçekten müminlerin anaları sayılıyorsa, onun ölümünden sonra onlardan biriyle evlenmek akrabayla zina yapmaya eşit olurdu.

Bu yeniden evlenme yasağı âdetlere aykırıydı. Yedinci yüzyıl Arabistan'ında ailenin korunması için dullar çok beklemeden ve çoğu zaman da ölen kocasının bir akrabasıyla evlenirdi. Bunu yasaklamak Hz. Muhammet için getirilmiş zorunlu bir istisna olu-yordu, dulların, yetimlerin ve ihtiyacı olanların korunmasına yönelikti evlilikler. Ama burada esas olan nokta, karılarının istisna olmasıydı. Kadınların yeniden evlenmelerinin yasaklanması, İslam toplumunun büyük bir aile olduğu fikrinin altını çiziyordu.

Bu yeniden evlenme yasağı yaşları ilerlemiş olan kadınlar için mantıklı olabilirdi ama genç olanlar için oldukça ironik, hatta zalimce görünüyordu. Ayşe bu vahye göre ömür boyu anne olarak yaşayacak, asla hamile kalamayacak ve kendi çocuklarını doğuramayacaktı.

Hz. Muhammet'in dul karılarına hiç kuşkusuz çok talip erkek çıkacaktı. Erkekler Allah'ın Elçisinin dul karısıyla evlenerek ona bu şekilde yaklaştığını söyleyecek ve siyasi güç kazanmaya çalışacaklardı. Belki de Hz. Muhammet bunu engellemeye çalıştı. Bu fikir bazılarının aklına gelmişti zaten. Ayşe'nin hırslı kuzeni Talha bir gün yanındakilere, Hz. Muhammet öldükten sonra Ayşe ile evlen-

mek istediğini söylemişti – ama bunu duyunca, onu hemen Ayşe'nin kız kardeşlerinden biriyle evlendirdiler. Fakat vahyin söylemi bu tür girişimleri önledi ve o sözler son ve kesindi. Hz. Muhammet arkasında dokuz dul bırakacak ve onlardan hiçbiri yeniden evlenemeyecekti.

Kadınlardan hiçbiri geleceği konusunda Ayşe'den daha endişeli olamazdı. Genç kadın yirmi bir yaşında, bir vasiyetname bile bırakmamış olan bir adamdan ömür boyu dul kalacaktı. Babasının evine gidip orada zamanından önce yaşamaktan bıkmış bir insan gibi mi devam edecekti hayatına? İnzivaya çekilmeye razı olmuş bir kadın bile bu kadar genç bir yaşta yapamazdı bunu; Ayşe için korkunç bir şeydi bu. Her zaman dikkatleri üzerine toplayan bir genç kadın olarak kenara itilmezdi o. Fakat hasta yatağında yatan Hz. Muhammet son anlarında Hz. Ali'yi halefi olarak açıklarsa, geleceğinin bu olmasından korkuyordu Ayşe. O zaman hem kendisi ve hem de Kolye Olayında Hz. Ali'nin rolü nedeniyle yara almış olan babası Ebubekir zor durumda kalacaklardı.

Hz. Ali'nin o konuyla ilgili olarak söyledikleri, Ebubekir ve ailesinin onurunu yaralamıştı –aslında tüm Göçmenler kırılmışlardı. Hiç kuşkusuz Ömer de meseleye bu gözle bakıyordu. O ve Ebubekir, Hz. Muhammet'in en kıdemli danışmanları, en yakın dostlarıydı ve ondan genç olmalarına rağmen ikisi de onun kayınpederiydi– Ebubekir, Hz. Muhammet'ten iki yaş, Ömer ise on iki yaş küçüktü. Ama hafif kamburumsu ve ak saçlı Ebubekir insanlara sevgi ve saygı telkin ederken, Ömer sert bir komutan edasıyla etrafına adeta korkuya yakın bir duygu hissettirirdi.

Ömer o küçük hasta odasında etrafındakiler üzerinde sert bir etki yapıyor gibiydi. Çok uzun boyluydu Ömer ve Ayşe ondan söz ederken, "Herkesin arasında sanki at üzerindeymiş gibi duruyordu," dedi. Ömer'in elinde her zaman bir binici kamçısı vardı ve onu her zaman bir insan ya da hayvan üzerinde kullanacakmış gibi dururdu. Savaş alanlarında sertleşmiş, güçlü, komut verir gibi, itaat telkin eden bir sesi vardı. Ayşe'nin söylediğine göre, Ömer odaya girer girmez

gülenler birden ciddileştiler. Onun gelişiyle insanlar seslerini kestiler ve sanki konuşmasını bekliyormuş gibi, herkes ona baktı. Ömer hiçbir zaman anlamsız konuşmaz, hafif sohbetlerden kaçardı. Onun, hasta yatan Hz. Peygamber'in yatağının yanında durması durumun ne kadar ciddi olduğunu gösteriyordu.

Odada bulunanların hepsi bir yandan İslamı savunurken, bir yandan da kendi durumlarını korumaya çalışıyorlardı. Siyasi konularda çoğu zaman olduğu gibi, toplum çıkarlarının kendi çıkarlarıyla aynı olduğuna inanıyorlardı. Ve bunların hepsi, Kâğıt Kalem Olayı denen garip ve rahatsız edici olayda hissedilebilirdi.

Hastalığının dokuzuncu gününde Hz. Muhammet biraz kendini toparlar gibi oldu – ama bu durum çoğu zaman sondan bir süre önce yaşanan o geçici iyileşmelerden birine benziyordu. Hasta yatağında doğrulup oturdu, aklı başında görünüyordu, birkaç yudum su içti ve oradakilerin çoğu, onun o anda son arzularını açıklayabileceğini düşündü. Ama söyledikleri yine tam olarak anlaşılamadı, belirsizdi.

"Bana bir kalemle kâğıt getirin de size bir şeyler yazayım, böylece hata yapmazsınız," dedi Hz. Muhammet.

O koşullarda bunun tamamen mantıklı ve basit bir talep olduğu düşünülebilir, ama onun bu sözünü duyunca odada bulunan eşleri, Ömer ve Ebubekir adeta paniğe kapılır gibi oldular. Oradakilerin hiçbiri onun ne yazacağını – daha doğrusu, rivayete göre, ne yazdıracağını bilmiyordu, çünkü İslamın öğretilerine bakılırsa, Hz. Muhammet okuma yazma bilmezdi, uzun yıllar ticaret yapmış bir insanın okuma yazma bilmemiş olması pek mümkün görünmese de öyle bilinirdi. Ticaret yapan bir insanın satın aldıklarını ve sattıklarını yazması gerekir ve edebi bir yetenek gerektirmese de, bunu yapmak için yine de okuryazar olmalıdır insan. Fakat Hz. Muhammet'in okuryazar olmadığı farz ediliyordu ve bu da Kuran'ın bir insan tarafından yazılmadığının, kutsal bir kaynaktan vahiy yoluyla gönderildiğinin bir garantisi oluyordu.

Ölmek üzere olan Hz. Muhammet kendisi yazmak istese de, yazdırmak istese de o anda herkesin aklında aynı soru vardı: Acaba

ne yazılacaktı? Onlara genelde neler yapacakları mı söylenecekti? Geride bırakacağı topluma dinsel öğütler mi bırakacaktı Hz. Muhammet? Ya da belki en çok beklenen ama en çok korkulan şeyi yapacak, vasiyetini bildirecekti. Ölmesi yakın olan Hz. Peygamber halefini kesin olarak belirtecek miydi acaba?

Bunu bilmenin tek yolu, ona kâğıt kalem getirmekti, ama böyle bir şey olmadı. Hasta Hz. Peygamber ne istediğini söyler söylemez, oradaki herkes bunun ne anlama gelebileceğini anlamıştı. Gerçekten de vasiyetini yazarsa ne olacaktı? Ya onların aleyhine olan birinin adı yazılırsa ne yaparlardı? Hz. Muhammet, Ebubekir'i, Ömer'i ya da başka bir yakınını değil de Hz. Ali'yi yazarsa her şey biterdi. Ve gerçekten vasiyetini yazmak istiyorsa, neden sadece söylemiyordu bunu Hz. Peygamber? Neden kâğıt kalemde ısrar ediyordu? Yatağında bile etrafındaki insanlara güvenmiyor, istediğini yapmayacaklarından korkuyor ve bunu herkesin görebileceği bir şekilde kâğıda mı yazmak istiyordu yani?

Ama oradakilerin hiçbiri bu soruları yüksek sesle soramadı tabii. Kendi aralarında hastanın fazla zorlandığını konuştular. Hz. Muhammet kendinde değildi ve ona aşırı baskı yapmaktan çekini-yorlardı. Hasta odası sessiz olmalıydı ama bunu tartışırken bile seslerini yükselttiler.

Odada garip bir hava vardı. Hepsinin de sıkıca bağlı ve sadık oldukları adamın ölmeden önce isteklerini bildirmeye, belki de halefinin adını açıklamaya hazır olduğu belliydi. Hepsi de bunu hem bilmek istiyor, hem de istemiyorlardı. Eğer halef Hz. Ali olacaksa, oradakilerin hiçbiri bunun yazılmasını istemiyordu.

Ama orada aynı zamanda bir insanlık oyunu sergileniyordu. Herkes hastayla ilgileniyor, onun etrafında dolanıyor, diğerlerinin onu rahatsız etmesini istemiyor, ölümcül hasta bir insanı rahat ettirmeye çalışıyorlardı. Göründüğü kadarıyla hepsi de ellerinden geleni yapıyordu. Fakat onlar kâğıt kalem getirip getirmeme konusunda tartışıp seslerini yükseltince, gürültüye karşı hassas olan hasta rahatsız oldu. Birden sinirlendi ve daha fazla dayanamayıp, elinden

geldiğince sert bir sesle, "Yalnız bırakın beni," dedi. "Yanımda tartışmanızı istemiyorum."

Hz. Muhammet o kadar güçsüzdü ki, son kelimeler adeta fısıltı gibi çıktı ağzından. Son kelimelerini sadece Ömer duydu ama bu da yeterliydi. Kumanda eder gibi sert bir tavırla, "Allah'ın Elçisi acı çekiyor," diye konuştu. "Elimizde Allah'ın Kitabı, Kuran var ve bu da bize yeter."

Ama Kuran da yetmeyecekti onlara. Aslında yetebilirdi ve yetmesi de gerekirdi –Ömer'in sözleri bugün bile mükemmel inancın modeli olarak kullanılıyor– ama yetmedi işte. Kuran'a Hz. Muhammet tarafından ilaveler yapılacaktı, ona en yakın olanlar günlük yaşantısından, en büyük olaylardan en küçük ayrıntılara kadar örnekler vereceklerdi. İnsan atalarından kalan âdetlere, geleneklere sunna denir ve Sünniler de adlarını bundan almışlardır, ama Şiiler de hemen hemen aynı gelenekleri paylaşırlar.

O sırada Ömer'in sözü kabul edildi. Konuşması etkili oldu ve hasta odası derin bir sessizliğe gömüldü. Hz. Muhammet gerçekten de halefini açıklamak istediyse bile çok geç kalmıştı. Tartışmayı susturmak bir yana, son arzusunu söyleyecek gücü bile kalmamıştı. Belki de göründüğü kadar iyi ve aklı başında değildi, belki odada bulunan herkes kalpten onun ya da toplumun iyiliğini istiyordu, ama orada daha fazla bir şey olduğunu söylemek çelişki olmazdı. Orada bulunan hemen herkes, hiç kuşkusuz, Hz. Muhammet'in üç ay önce Mekke'ye yaptığı son hac gezisinin sonunda belirttiği şeyi kâğıda yazmasından korkmuştu – herhalde kısa bir süre sonra ona Son Hac demek daha doğru olacaktı.

Hz. Muhammet Mekke'yi bir daha göremeyeceğini, fazla ömrü kalmadığını hissetmiş miydi acaba? O şekilde Hz. Ali'yi ön plana çıkarmasının nedeni bu muydu acaba?

Şii din bilginlerine göre, Hz. Muhammet hiç kuşkusuz ölümü düşünüyordu ve bunu daha önce şu sözlerle dile getirmişti: "Allah'ın beni yanına çağırıp buradan alacağı zaman yaklaşıyor ve ben de o çağrıya cevap vereceğim. Sizlere iki değerli şey bırakıyorum ve ikisine

de bağlanırsanız yolunuzdan asla sapmazsınız. Bunlar Allah'ın Kitabı Kuran ve benim ailem, Halkın Evi, Ehlibeyt'tir. Bu ikisi Cennet gölünden geçip bana gelene kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklar."

Sünni bilim adamları ise bunu tartışıyorlar. Onların söylediğine göre, bu sözler daha sonra ilave edildi ve ayrıca, bunlar Hz. Muhammet'in yakında öleceğini bildiğini de göstermez. İnsanın, bir gencin anlayamayacağı bir şekilde, altmış üç yaşında olan herkes gibi yaşını göstermesi gibi, o da hiç kuşkusuz sonsuza kadar yaşamayacağını biliyor, ama kısa bir süre sonra ölmeyi beklemiyordu. Hz. Muhammet sadece, Müslüman toplumunu ne zaman geleceği bilinmeyen kaçınılmaz için hazırlıyordu.

Burada tartışılan, Hz. Muhammet'in sözlerinin yeri ve zamanı değil. O bu sözü hastalanmadan üç ay önce, 10 Mart 632 günü söyledi. Hac dönüşü kervan, bir gece Gadir Khumm, yani Khumm Gölü denen su kaynağının olduğu vahada gecelemişti. Orası Hollywood'un imaj yarattığı gibi bir vaha değildi ama yine de sulak bir yerdi, bir vahaydı: ortada, etrafa düzensiz dağılmış ve kökleri fazla su bile istemeyen palmiye ağaçlarına yetecek kadar sığ bir su birikintisi vardı. Batı Arabistan'ın çıplak dağlarında en küçük su kaynağı bile bir hazine sayılırdı ve birçok kervan yolunun kesiştiği bu vaha pek çok diğerinden daha değerliydi. Hacdan dönen binlerce insan burada küçük gruplar halinde kalıp dinlenir, bazıları Medine'ye, bazıları kuzeye ve doğuya giderlerdi. Hep bir arada olacakları son geceydi o ve Yemen'deki bir seferden bir askeri birlikle dönen Hz. Ali'nin de oraya gelmesiyle sayıları artmıştı. Hz. Ali'nin Yemen seferi zaferle sonuçlanmıştı; Hz. Muhammet'e karşı çıkan Yemenliler sonunda ona boyun eğmiş, vergi ve bağış ödemeye başlamışlardı. Zafer kutlanıyordu. Hz. Muhammet'in, himayesi altında büyümüş, şimdi otuz beş yaşında, bir seferden zaferle dönen bir komutan olan Hz. Ali'yi onurlandırmasının tam zamanıydı.

O akşam develeri ve atları sulayıp, yemeklerini yediler ve ağaçların altında yatacakları yerleri seçtikten sonra, Hz. Muhammet, ağaç dallarından yüksek bir yer yapıp üzerine de deve hamudu koy-

malarını, yani bir tür kürsü yapmalarını istedi adamlarından. Ve akşam namazından sonra kürsüye çıktı. Sonra her zamanki gururlu tavrıyla Hz. Ali'yi yanına, kürsüye çağırdı ve çıkmasına yardım etmek için elini uzattı ona. Sonra Hz. Ali'nin elini tutup, geleneksel bağlılık ifadesi olarak havaya kaldırdı ve vahada toplanmış olan binlerce insanın önünde takdis etti onu.

Hz. Muhammet, "Efendisi olduğum Hz. Ali'nin kendisi de bir efendidir," diye konuştu. "Allah onun dostlarının yanında, düşmanlarının da düşmanı olsun."

Bu ifade o zaman çok açıktı. Hiç kuşkusuz Ömer öyle düşündü, Ali'nin yanına gelip onu kutladı ve "Bundan sonra her sabah ve akşam inanan erkek ve kadınların efendisisin sen," dedi.

Bu da gösteriyordu ki, Ömer o zaman Hz. Muhammet'in sözünü, Hz. Ali'yi halefi olarak açıklamış gibi anlamıştı ve o sözü sadece Ömer'in o şekilde anlamış olması mümkün değildi. Fakat orada yine o eski belirsizlik söz konusuydu. Hz. Muhammet o sözüyle Hz. Ali'nin, halefi olduğu söylemek istediyse, neden açıkça ifade etmemişti bunu? Açık konuşmak yerine sembolik ifadeler kullanmasının nedeni neydi? Aslında bunu neden Müslümanların en büyük toplantı yeri olan hac ziyareti sırasında, Mekke'de yapmamıştı? O sözler sadece en yakın akrabasına olan sevgi ve yakınlığının bir belirtisi miydi, yoksa daha fazlasını mı ima etmişti?

O zamandan bu yana geçen bin dört yüz yılda olduğu gibi, o geceden sonra geçen üç ay içinde, Hz. Muhammet'in tam olarak ne söylediği de dahil olmak üzere, her şey yoruma tâbi oldu. Onun ne söylediği biliniyor ama bunu söylerken ne demek istedi Hz. Peygamber? Arapça, içinde incelikler olan karmaşık bir dil. Çoğu zaman "efendi" olarak tercüme edilen mawla sözcüğü, lider, patron, arkadaş ya da sırdaş anlamına da gelebiliyor. Her şey sözün gelişine, söylendiği koşullara bağlı ve bunlar da tartışılabilir, kuşkulu şeyler. Ömer de Şii ve Sünni, bütün Müslümanların hâlâ anladığı gibi, sadece Hz. Ali'nin her Müslümanın dostu olduğunu kabul ettiğini doğrulamış olabilir.

Ayrıca, Hz. Muhammet Gadir Khumm'daki konuşmasının ikinci bölümünde, o devrin Ortadoğu bölgesinde standart olarak, herkes için birlik ve dostluk temennisinde bulundu. "Allah senin dostlarının yanında, düşmanlarının da düşmanı olsun," ifadesi modern siyasi ortamlarda çok bozulmuş, çarpıtılmış ve basitçe, "Düşmanımın düşmanı dostumdur," şekline dönmüştür. Fakat Hz. Peygamber'in orijinal ifadesi aslında halefi ima etmeyebilir. Bu ifade Hz. Muhammet'in, Hz. Ali'ye güvendiğini gösteriyor ve bunu da herkes kabul ediyor. Ama bu ifade aynı zamanda Hz. Ali'nin, Hz. Muhammet'in halefi olduğu anlamına da geliyor muydu acaba?

Bazı konular açıklığa kavuşur gibi görünürken, daha da karmaşık hale geldiler.

İstediği kâğıt kalem gelmiş olsaydı Hz. Muhammet ne yazacaktı acaba? Şiiler Hz. Ali, Hz. Peygamber'in halifesi, halefi olacaktı, kâğıda onu yazacaktı Hz. Muhammet diyorlar. Sünniler ise, "Kim bilir?" diye konuşuyorlar – onlara göre, o kadar da önemli olmayan bu fikir Şii inananlar tarafından fazla abartılmış bir konu sayılıyor. Aslında yazılı bir belgeyi yorumlamanın çeşitli yolları olabilir, ama hiç yazılmamış bir ifadenin yorumlanması için sonsuz yollar bulunabilir.

Böyle bir tartışma için çözüm yolu bulunamaz. Herkes cevabı bildiğini söylüyor –hâlâ da söylüyorlar– ama ilk biyografiler ve hikâyeler, insanların düşündüklerini ya da demek istediklerini değil, yaptıklarını ve söylediklerini yazıyorlar. Ve tartışmanın dönüm noktası, neler olduğuna değil, ne anlama geldiğine bağlı kalıyor.

Her zaman olduğu gibi, soru Hz. Muhammet'in ne düşündüğüydü – bu soru aynı zamanda Hz. Ali ve ondan sonra oğlu Hüseyin için de sorulacaktı. Onların niyeti, yapmak istedikleri neydi? Neler biliyorlardı ya da bilmiyorlardı? Bunlar hep cevabı verilemeyen sorular ve bu yüzden de İslam dinindeki kopukluk bir türlü onarılamıyor. Tüm heyecanlı söylemlere, bütün dinsel belirsiz-liklere, ateşli konuşmalara ve yaşanacak katliamlara rağmen, "kesin"

gerçeğin hiçbir zaman bilinemeyeceği de bir ironi olarak ortada duruyor. Bilimde bile olmayan bir şey tarihte nasıl olabilir ki?

Kesin olarak bildiğimize göre, ateşli ve her sesin beynini deler gibi geldiği korkunç bir baş ağrısıyla yatan Hz. Muhammet, artık vasiyetini belirtecek durumda değildi. İstediği kalem kâğıt hiç gelmedi ve ertesi sabah şafak vaktinde o kadar güçsüz kalmıştı ki, yerinden zor kımıldıyordu.

Sonunun geldiğini biliyordu Hz. Peygamber, çünkü son bir istekte bulundu ve bu kez onun istediğini yaptılar. Kendisini yedi ayrı kuyudan alınmış yedi kova suyla yıkamalarını istedi Hz. Muhammet ve bunu açıklamamasına rağmen, bütün karıları bunun cenaze yıkanmasının bir parçası olduğunu biliyorlardı. Hz. Peygamber yıkandıktan ve abdest aldıktan sonra etrafındakilerden, kendisini sabah namazı için avlunun diğer tarafındaki camiye götürmelerini istedi.

Hz. Muhammet camiye Hz. Ali ve amcası Abbas'ın arasında, kollarını onların boyunlarına dolayarak gitti. Ayşe'nin odasından camiye kadar olan kısa mesafe bile çok uzun geldi ona ve Hz. Muhammet sabah güneşinden kurtulup serin camiye girince rahatladı. Camide minberin yanında oturmak istediğini işaret etti, onun yerine namazı kıldıracak olan eski dostu Ebubekir'i oradan görebilecekti.

O sabah orada bulunanlar, Hz. Peygamber'in, eski, sadık dostunun hafif sesle okuduğu duaları duyunca hafifçe gülümsediğini hatırladılar. Söylediklerine göre yüzü parlıyordu, ama bunun inancın etkisi mi, yoksa yaklaşan ölümün parıltısı mı olduğu belli değildi. Belki orada bulunanların yüzleri de onu görmenin mutluluğuyla, kendi inançlarıyla parlıyordu. Onun ilk kez melek Cebrail'den duyduğu sözleri dinleyişini izlediler ve o anın son defa olmayacağı konusunda ikna ettiler kendilerini. Fakat namazdan sonra Hz. Ali ve Abbas onu tekrar Ayşe'nin odasına götürdükleri zaman, Hz. Muhammet'in birkaç saatlik ömrü kalmıştı.

Bazıları diğerlerinden daha basiretliydi. Ali'nin amcası, onu yatağına yatırıp Ayşe'nin odasından çıktıkları zaman, "Allah'a yemin

ederim ki, Hz. Peygamber'in yüzünde ölümü gördüm," diye konuştu. Halefin kim olacağı konusunu tartışmaları için fazla zaman kalmamıştı. "Ona gidip soralım. Eğer otorite bizde olacaksa bilelim, ama başkasını halef yapacaksa, bize iyi davranmaları için onlara talimat vermesini isteyelim."

Fakat Hz. Ali bunu sözünü bile etmek istemedi ve "Allah bili-yor ya, bunu yapmayacağım," diye konuştu. "Eğer idareyi bize bırakmayacaksa, ondan sonra gelecek hiç kimse bize bir şey vermeyecektir." Sanki Hz. Ali bile her şeyin tam olarak açıklığa kavuşmasını istemiyor gibi görünüyordu.

Zaten artık çok geçti. İki adam yürürlerken, Hz. Muhammet bilincini yitirdi ve bu kez tekrar kendine gelemedi. Hz. Peygamber, 632 yılının 8 Haziran günü, öğle vaktinde öldü.

Ayşe onun, başını kendi göğsüne dayayarak öldüğünü söyledi – ya da orijinal Arapça ifadede açık ve net olarak, "Benim ciğerlerim ve dudaklarım arasında öldü," dediği yazıldı. Bu ifade Sünni versiyonudur olayın. Fakat Şiiler, Hz. Muhammet'in başının ölürken Ayşe'nin değil, Hz. Ali'nin göğsünde olduğunu söylerler. Onlara göre, Hz. Peygamber son anlarında Hz. Ali'nin kollarında yatmış ve Ali onun, insanı ürperten son sözleri olan, "Oh Allah'ım, benim yerimi alacaklara acı," ifadesini üç kez mırıldandığını duymuştur.

Ölmekte olan Hz. Peygamber'i kimin tuttuğu önemlidir. Onun son nefesini kimin duyduğu, ona son olarak kimin dokunduğu, ölmek üzereyken kimin kollarında yattığı büyük önem taşır. Sanki son nefesini verirken, ruhu da son anda, ölüm anında çıkmış ve onu tutan kişinin ruhuyla birleşmiş gibi düşünülmüştür. O kişi, erkek ya da kadın, İslamın sadece geçmişini değil, geleceğini de kollarında tutmuştur.

Bölüm 5

ÖLÜM HABERİNİN BİLDİRİLMESİNE GEREK YOKTU. FERYATLAR HEMEN VERDİ BU HABERİ. Önce Ayşe'nin ve hemen arkasından diğer karılarının korkunç, insanı ürperten feryatları, çalılıklara sığınmış, ölmek üzere olan yaralı bir hayvanın acılı kükremesini andırıyordu. İnsan anlayışını aşan büyük bir acının, bir üzüntünün ifadesiydi o feryatlar ve bölgede ses hızıyla yayıldı.

Erkek, kadın, yaşlı genç, herkes feryat edip ağlıyor, kendisini bu büyük acıya terk ediyordu. İnsanlar iki elleriyle kendi yanaklarına vuruyor; vücutları sanki kof bir ağaç gibi ses verecek şekilde, göğüslerini yumrukluyorlardı. Çoğu alınlarını tırmalayıp kanatıyor, akan kanlar gözyaşlarını kırmızıya boyuyor, yerden aldıkları toprakları başlarına serperek kendilerini umutsuzluk içinde alçaltı-yorlardı. Bunlar o zamanın onuruna, acı içinde yapılan ayinlerdi, ama zamanımızda da Aşure gününde Şiiler Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in trajik ölüm yıldönümünde yine aynı ayinleri yaparlar. Bunlar kendinden geçmenin, terk edilmenin, kendini acıya bırakmanın hareketleridir – sadece ölmüş olan için değil, aynı zamanda onsuz, lidersiz kalmış olan kendileri için de yapılır.

Göçmenlerden biri bu konuda, "Yağmurlu bir gecede dışarıda kalmış bir koyun sürüsü gibiydik," demiştir. Panik içinde oraya buraya koşan, lidersiz kalmış, sığınacak yerleri olmayan insanlar gibi hissetmişlerdir kendilerini. Hz. Peygamber nasıl ölebilirdi? Oradakiler bir süre önce onu camide, namaz kılıp dua ederken, yüzünden nurlar saçılırken görmemişler miydi? Aklın almayacağı, imkânsız gibi görünen bir şeydi bu ve savaşçıların en cesuru olan Ömer bile kabul edemiyordu bunu. Otoriter bir tavırla Allah'ın Kitabının, Ku-

ran'ın kendilerine yeteceğini söylemiş olan bu adam, şimdi bu ölümü kabul etmekte zorlanıyordu.

Ömer böyle bir şeyin olamayacağını söylüyordu. Ona göre, böyle bir şeyi düşünmek bile dinsel inançlara tersti. Hz. Muhammet sadece o an için gitmişti. Son büyük peygamber Hz. İsa gibi o da yeniden dirilecek, geri dönecekti. Allah'ın Elçisi yeniden dirilecek, Kıyamet Gününe kadar halkına önderlik edecekti. Ve kimsenin önlemesine izin vermeden, çok ciddi olan bu adam büyük bir üzüntü ve panik içinde cami avlusunda durdu ve orada toplanmış olan insanları azarladı.

Ömer, gözyaşları sakallarını ıslatırken, "Allah'ım, o ölmedi!" diye bağırdı. "O da tanrısına gidip kırk gün halkına görünmeyen ve öldü dendikten sonra geriye dönen Peygamber Musa gibi tanrısına gitti. Allah'ım, Elçi de Musa gibi geri dönecek ve onun için öldü diyenlerin ellerini, ayaklarını kesecek!"

Ama onun bu sözleri feryat eden kalabalığı sakinleştireceği yerde tam tersi bir etki yaptı. Ömer'in isterik bir tavırla Hz. Peygamber'in ölümünü inkâr etmesi insanların daha çok paniğe kapılmalarına neden oldu. Bunu gören ve oldukça ufak tefek bir adam olan Ebubekir, Ömer'i geriye çekmek zorunda kaldı. Uzun boylu Ömer'e, yatıştırıcı bir ses tonuyla, "Sakin ol, konuşma artık," dedikten sonra kolundan tutup onu kenara götürdü ve sonra onun yerini alıp, dehşete düşmüş olan kalabalığın karşısına geçti.

Ebubekir hiç de iriyarı bir adam sayılmazdı ama sesi oldukça gürdü ve verdiği mesaj dehşet verici olmasına karşın, garip bir şekilde sakinleştiriciydi. "Hz. Muhammet'e inananlar için söylüyorum, o öldü," diye konuştu. "Allah'a inananlar içinse Allah yaşıyor, O ölümsüzdür. Elçi öldü, yaşasın İslam."

İnsanlar Ebubekir'in sözlerini duyunca birden sustular, ama Ömer'in dizleri büküldü ve yere kapanıp acılar içinde ağlamaya başladı. Yaşlı adamın sakin bir ifadeyle gerçeklerden söz etmesi, dehşet içindeki devi etkilemiş ve Ömer çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Ama Ebubekir, Kuran'da 3'üncü Sure olacak olan vahyin söylemine devam edince herkes Ömer'le beraber ağlamaya başladı.

Ebubekir, "Hz. Muhammet sadece bir Elçiydi," diye devam etti konuşmasına. "Ondan önce de Elçiler geldi dünyaya. Eğer böyle ölmesi ya da öldürülmesi gerektiyse neden sırtınızı döneceksiniz ki?"

Ölümün bu sözlerle doğrulanmasından sonra, gözyaşları ve acılı feryatlar bütün gün ve gece devam ederken, ahırlarında olan yük hayvanları da huzursuz oldular, Medine çevresindeki dağlarda yaşayan kurtlar ve sırtlanlar da ulumaya başladılar ve gerçek yavaşça kabul edildi.

Ama bazıları diğerlerinden daha çabuk anladılar olanları.

Ali ve üç yakın akrabası Ayşe'nin odasında kaldılar ve Hz. Muhammet'i cenaze töreni için hazırlamaya başladılar. Onu uzun süre yıkadılar, üzerine kokulu otlar sürdüler ve sonra kefene sardılar. Fakat acı ve üzüntü içinde olsalar bile, bazıları hâlâ geleceği düşünüyordu. "Kayıp koyun sürüsü", başlarına çoban olarak aralarından birini seçmek gibi ürkütücü bir görevle karşı karşıyaydılar.

Yerli Medinelilerle eski Mekkeliler arasındaki güvensizlik bir saat içinde su yüzüne çıktı. Medine'nin iki büyük ve ana kabilelerinden birinin reisi olan İbn Obada, anlaşmazlıkların tartışıldığı ve çözüm bulunduğu geleneksel kabileler-arası forum olan şûra'nın toplanmasını istedi. Dumanlı arka odanın yedinci yüzyıl versiyonu gibi bir şeydi bu ve onun gibi, sadece davet edilenler katılıyordu şûraya. Davet hemen yapıldı ama sadece Yardımcılar denen yerli Medineliler çağırıldı. Göçmenler denen eski Mekkeliler davet edilmediler bu toplantıya.

Medineli Yardımcılar Hz. Muhammet'e güvenmişler, çünkü onu bir akraba olarak kabul etmişlerdi. Babaannesi Medine'de doğduğu için Hz. Muhammet'i kendilerinden biri olarak görmüşlerdi. Fakat onun arkasından gelen yetmiş iki adamı ve onların aileleri başka bir konuydu. Onlar da kabul edilmişlerdi ama yine de pek sıcak karşılan-

madılar. Aslında İslamda herkes eşitti, hepsi kardeşti, bir aileydiler. Fakat erkek kardeşler –ya da özellikle onlar– arasında anlaşmazlıklar çıkacaktı. Yardımcıların gözünde Göçmenler, Mekkeliler olarak kaldılar, tam olarak kabul edilmediler ama hoşgörüyle karşılandılar. Onlar hâlâ rakip şehri yöneten Kureyş kabilesinin üyesiydiler ve şimdi birleştirici güç olan Hz. Muhammet aniden gittiğine göre, kabile ve klan sorunları yeniden başlayacaktı.

Şûra uzun sürdü, çünkü başarılı olması için fikir birliğine varılması gerekiyordu. İdeal olan buydu ama pratikte oturum, genel fikre karşı olanların ikna edilmelerine, bıkıp geriye çekilmelerine ya da çoğunluğun fikrine katılmalarına kadar devam ederdi. Her lider, her yaşlı üye ya da temsilci, istediği kadar konuşabilir, fikrini söyleyebilirdi.

Toplantıya katılanların çoğu okuryazar değildi ama eğitimsiz toplumlarda çoğu zaman olduğu gibi, konuşma yetenekleri çok iyi, güçlüydü. Şatafatlı sözler sadece değerli sayılmaz, dikkatle ve zevkle dinlenirdi. Konuşmalarda okunan şiirlerin içerikleri de önemliydi, uzunlukları konuşmacının değerini gösterirdi ve bunlar şimdi Medineli Göçmenlerin aleyhine kullanılıyordu. Böyle önemli bir toplantının haberi uzun güre gizli tutulamazdı elbette. Haber duyuldu ve şûra toplandıktan birkaç saat sonra, davet edilmemiş olan Mekkeli Göçmenler kendilerini toplantıya davet etmeye karar verdiler.

O kaçınılmaz pazartesi günü akşamüzeri, Ebubekir üzgün Ömer'e gitti ve kendine gelmesini, Hz. Muhammet'in halefi seçildikten sonra yas tutmak için yeterince zamanları olacağını söyledi. Medinelilerin çökmesine izin vermemeliydiler, böyle bir şey Hz. Muhammet'in başardıklarını ziyan etmek olurdu. İslamın yeni lideri, Müslüman toplumunu bölecek değil, birleştirecek bir insan olmalıydı.

Ebubekir gibi, Ömer de liderin Göçmenlerden biri olmasını istiyordu elbette. Onlar Hz. Peygamber'in en eski dostları, yakınlarıydılar, onunla en uzun süre birlikte yaşamış adamlardı, onun üç

danışmanı ve en etkilisi olanlar Hz. Ali, Ömer, Ebubekir'di ve bir de Mekke'nin Kureyş kabilesinin en zengin klanı olan Ümeyyelerden (Emeviler) yakışıklı aristokrat Osman vardı.

Ümeyyelerin çoğu iki yıl öncesine kadar Hz. Muhammet'e muhalefet etmelerine karşın, Osman İslamı daha önce kabul etmişti. O, Hz. Peygamber'le beraber Medine'ye gelmiş, parasının çoğunu o amaca harcamış ve kendi yakınlarına karşı savaşmak anlamına gelmesine rağmen Hz. Peygamber'i desteklemişti. Hz. Muhammet de ona teşekkür etmek ve onurlandırmak için ikinci kızıyla evlendirmiş ve o ölünce, üçüncü kızını vermişti Osman'a. Böylece Osman, Hz. Muhammet'e iki kez damat olma ayrıcalığına sahipti. Ömer ve Ebubekir başarılı olurlarsa, Osman da güçlü adamlardan biri olacaktı.

Osman, Hz. Muhammet'in son günlerinde onun hasta odasına pek gelmemiş, aristokrat yaşam tarzına devam etmiş, zenginliğinin ayrıcalığından yararlanarak, yaz aylarından çoğunu Medine dışında, havanın daha temiz ve serin olduğu dağ köşkünde geçirmişti. Ama şimdi ona ihtiyaçları vardı ve acele gelmesi için haber gönderdiler Osman'a. Göçmenler davet edilseler de, edilmeseler de şûraya gideceklerdi ve Osman da mümkün olduğunca çabuk gelip onlara katılmalıydı.

Göçmenler Ömer ve Ebubekir'in önderliğinde, zorla da olsa toplantıya girdiler. Aslında kapıyı kırarak girdiler içeriye ve toplantıdaki adamlardan daha kalabalıktılar. Toplantı ile doğrudan ilgisi olabilecek sadece bir tek kişi yoktu orada, ama çoğu için onun olmayışı şûranın yasallığını zedeliyordu.

Yerli Medineliler sadece Hz. Ali'yi Göçmenlerin lideri olarak kabul edebileceklerdi. Bir Mekkeli olarak sadece onu kendilerinden biri olarak görebiliyorlardı. Hz. Muhammet babaannesi tarafında onların akrabası sayıldığına göre, Hz. Ali de Hz. Muhammet'in en yakın erkek akrabası olarak öyle sayılıyordu. Ama Ali de tam olarak Hz. Muhammet'in en yakın erkek akrabası olduğu için gelmemişti oraya.

Hz. Ali de hiç kuşkusuz şûranın toplandığını duymuş olacaktı. Ona Hz. Muhammet'e gidip halef konusunu sormasını söyleyen amcası Abbas, hiç kuşkusuz cenazenin başında kendisinin bekleyebileceğini söylemiş ve şûraya gitmesini istemişti. Büyük risklerin söz olduğu böyle bir zamanda Hz. Ali de liderliğini açıklamalıydı, büyük önem taşıyordu bu.

Fakat Abbas onu ikna etmeye çalıştıysa bile, anlaşıldığına göre bunun etkisi olmadı. Hz. Ali belki de acı içinde ya da tiksinerek başını iki yana sallamış olabilir – şûra fikrine değil, ama toplantının bu kadar acele yapılmasına kızmıştı belki de. Hz. Peygamber'in cenazesi henüz gömülmemişti bile. Kendisine babalık yapmış, onu büyütmüş ve yeniden dirilecek olan adamı toprağa vermeden önce, nasıl bırakırdı onu? Durum ne kadar kötü, kritik olsa bile Hz. Ali yapamazdı bunu. Ali her şeyden önce bir inanç adamıydı, Medinelilerin onu destekleyeceğini bilerek cenazenin başında kalacaktı.

Diğerlerinin yanlış inançları yüzünden son kez acı çekiyor olmayacaktı zaten.

Sünniler için şûra, fikir birliğine varmanın, tartışmaların yapılıp çözüm yollarını bulmanın gerçekleştiği bir yer için mükemmel bir örnek olacaktı. Onların görüşüne göre, Hz. Peygamber doğru lideri bulma konusunda güvenmişti onlara. Zaten başından beri böyle düşünmüştü o. Daha sonra söylediklerine göre, Hz. Muhammet bir gün, "Benim toplumum asla yanlış karar vermez," demişti. Yani ona göre, İslam toplumu kutsaldı ve hata yapmazdı. Fakat daha sonraki yüzyıllarda bu ifade Şiilere karşı bir kendini – tamamlama argümanı olarak görev yaptı. Yani Sünni çoğunluğun fikrine ters düşen bir Müslüman hatalı sayılır anlamı çıkarıldı bundan; Şiiler fikri birliği içinde olmadıkları için, Sünniler tarafından tanımlanan İslam toplumunun bir parçası sayılmadılar.

Şiiler için kutsal olan, toplum değil, liderlikti. Onlara göre, Sünniler verilen ilahi gücü kendi aralarında kararlaştırıp bir kenara koy-

muş ve kutsalın gaspı hemen orada, ilk İslam şûrasında başlamıştı. Hz. Peygamber'in vasiyeti açıktı: Ali onun tek gerçek, yasal vârisi, halefiydi. Halife olarak Hz. Ali'yi değil de başkasını seçmek sadece Hz. Peygamber'e değil, İslama da ihanet etmek olacaktı.

Şûra iyi niyetlerle toplanmıştı, bunu herkes biliyordu, ama herkesin en çok istediği şey birlik olmasına karşın, bunu sağlamak çok zor görünüyordu. Mekkeli Göçmenler hızla içeriye girdikleri anda, Medineli Yardımcılar kendi içlerinden bir lider çıkarma şanslarının kalmadığını anlamışlardı. Bir anlaşma zemini aramak için, ayrı liderler seçme teklifinde bulundular. "Bırakın Yardımcıların bir kuralı, siz Göçmenlerin de ayrı bir kuralı olsun," dediler. Fakat Eubekir ve Ömer tüm İslam toplumu için bir lider seçilmesi konusunda ısrarlıydılar ve onlara göre, bu lider de Göçmenlerden biri olacaktı. Onlar İslamı ilk kabul eden insanlardı. Onlar Mekke'yi büyük bir ticaret ve hac merkezi haline getiren ve Hz. Muhammet'in kabilesi olan Kureyş kabilesinden geliyorlardı. Onlara göre, İslamın temelinde birlik vardı ve sadece Kureyş'ten çıkacak bir lider Medine ve Mekke'yi bir arada, İslam toplumunun merkezi olarak tutabilirdi.

Bu durumda şûra gece de devam etti ve ertesi güne kaldı. Uzun, şatafatlı, ateşli konuşmalar birbirini izledi. Bu tür konuşmalarda olduğu gibi, hepsinin konusu da insanların refahı ile ilgiliydi. Orada bulunanların hepsinin hem halkın ve hem de kendi çıkarlarını düşündüklerine kuşku yoktu tabii. Halkın çıkarlarıyla kişilerin çıkarları bazen çakışır ve özellikle de herkes kendi çıkarını düşünür.

Göçmenler taleplerini Yardımcılara kabul ettirmeye başladılar. Halefin Mekkeli Kureyşlilerden olacağı artık anlaşılmıştı, ama kimin olacağı bilinmiyordu. Herkes eşit sayıldığına göre, yerleşmiş olan nash prensibi, yani soy asaleti etkili olabilirdi. Buna göre, asalet soydaydı ve soyun önemli olduğu böyle bir toplumda aniden bir iç savaş çıkarsa savaşçılar ortaya çıkıp, birbirlerine saldırmadan önce soylarını yüksek sesle söyleyebilirlerdi, soy önemliydi. Nash prensibine göre Hz. Ali halef olmalıydı.

Fakat her şey eşit değildi. Hz. Muhammet'in kişisel otoritesine karşın, klanı –ve Ali'ninki– büyük Kureyş kabilesi içinde oldukça güçsüz kalıyordu. Onlar Haşimi klanındandı, hâlbuki Kureyş'in içinde hâkim olanlar Ümeyyelerdi ve onlar yıllarca Hz. Muhammet'e muhalefet etmiş, zenginlik ve güçleri sayesinde onun eşitlik vaazlarını çürütmeye çalışmışlardı.

Haşimiler Hz. Peygamber'i kendi klanlarından çıkardıkları için onurlandırılmıştı. Ama artık Hz. Peygamber olmadığına göre, liderlik onuru diğer Kureyş klanlarından birine verilmeliydi. Hz. Muhammet her zaman gücü yaymak, bir klanın diğerlerinden üstün olmasını önlemek istemişti. Bir başka Haşimi olan Ali'yi halef olarak seçmek, İslam liderliğini bir tür aile monarşisine dönüştürme gibi olacaktı ki, Hz. Muhammet bunu hiçbir zaman istememişti. Liderlik toprak sahipliği gibi babadan oğula miras olarak geçmemeliydi. Liderlik soyla değil, insan değerine göre verilmeliydi. Bu, her zaman Hz. Muhammet'in arzusu olmuştu. Bu nedenle bir halef seçmemişti. Halkın düşünüp kendisine yaraşır, doğru bir lider seçeceğinden emindi o.

Ne kadar kısıtlı bir şekilde olursa olsun, bir tür demokrasi tartışmasıydı bu – elli yıl sonra Şam'daki Ümeyye Halifesi tahtını oğluna devrederek bir Sünni hanedanı kuracak ve bunu sonucu da Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin için felaket olacaktı. Aslında daha sonraki yüzyıllarda halifelik, şahlık, sultanlık, prenslik, krallık ya da başkanlık olarak gelecek olan tüm hanedanlıklara karşı bir tartışmaydı. Ama aynı zamanda gücü, onu kullanmaya alışık olanlara, Ümeyyelere verme konusundaydı bu tartışma.

Yedinci ya da yirmi birinci yüzyılda, Doğu'da ya da Batı'da, güç kullanmak belirli aileler ve klanlarda kökleşmiştir. Bu bir tutumdur, hüküm sürmek bazılarının hakkı gibi görünür, demokraside "kamu hizmeti geleneği"nin onların tekelinde olduğu ve kraliyet mirası olmasa bile bir kuşaktan diğerine geçeceği farz edilir. Bu da bir bütün olarak Kureyşlileri ve özellikle de onların içinde Ümeyyeleri ayıran,

öne çıkaran bir tavırdı. O halde şûrada güçlü olarak doğmuş gibi görünen olası bir aday varsa, o da Ümeyyelerden biri olan Osman olacaktı. Ama bu şehirde olamazdı bu. Mekke iki yıl önce İslamı kabul edene kadar, Ümeyye kumandasındaki Mekke ordusu Hz. Muhammet ve Medine ile iki büyük savaş ve birçok çatışma yapmıştı. O savaşların anıları hâlâ akıllarında, yara izleri hâlâ bedenlerindeyken, Medineliler, Osman gibi saygın biri olsa bile, bir Ümeyyeyi lider olarak kabul edemezlerdi.

Salı akşamı hava kararmaya başlarken şûra hâlâ çıkmazdaydı. Toplantıya katılanların çoğu yorgundu. Yirmi dört saatten fazla bir süredir uzun konuşmalar, tartışmalar yapılıyordu ama hâlâ bir sonuca varılamamıştı. Sonunda Ömer ve Ebubekir, bir satranç maçında oyunu bitirecek olan son hamlelerini yaptılar.

Bunu önceden planlamışlar mıydı acaba? Hiç kimse bilemeyecekti bunu, ama her şey o kadar kolay ve kaçınılmaz oldu ki, Ali'nin takipçileri bunun planlandığından her zaman kuşku duydular.

Önce Ebubekir İslamın yeni lideri olarak Ömer'i teklif etti, ama uzun boylu savaşçının, panik halinde Hz. Muhammet'in ölümünü inkâr eden konuşmasından sonra kabul edilmesini beklemiyordu zaten. Sonra Ömer, Osman'ı aday olarak gösterdi, ama o da Ümeyye olan adamın seçilmeyeceğinden emindi. Doğal olarak ikisinin teklifi de tepkiyle karşılandı ve oradaki herkes iyice sinirlendi.

Konuşmalar bağırışmalara dönüştü, sakin adamlar öfkeyle parmaklarını sallamaya başladılar. Şûranın toplanmasını isteyen Medineli Yardımcılardan İbn Obada ayağa kalktı ve Göçmenlerin liderliği almak için elbirliğiyle oyun oynadıklarını söyledi, suçladı onları. Ama o bunu söyler söylemez birçok Göçmen onun üzerine atılıp vurmaya başladılar ve adam sonunda korkunç bir dayak yiyerek bayıldı.

Birden ortaya çıkan bu şiddet gösterisi Medinelilerin direncini kırar gibi oldu. Onlar İbn Obada'nın başı kanlar içinde götürüldüğünü ve şûranın bu hale geldiğini görünce dehşete

düşmüşlerdi. Artık tartışacak güçleri kalmadı ve son teklif geldiği zaman hemen kabul ettiler. Şiilerin baştan beri istedikleri bir hareketle arzuları yerine getirilmiş ve Sünnilerin de en akıllıca fikir birliği dedikleri olay gerçekleşmişti, böylece Ömer hemen ortaya çıkıp en ideal dediği anlaşmanın teklifini yaptı.

Ömer tam bir asker tarzıyla ve kısa konuştu: "Büyük bir çatlağın oluşmasına kadar devam eden kavgalar, çekişmeler, bağrışmalar bitsin artık, ben diyorum ki, 'Kaldır elini Ebubekir'.

"O bunu yaptı ve ben de ona sadakat, bağlılık yemini ediyorum. Göçmenler ve sonra da Yardımcılar beni takip ettiler."

Böylece her şey tamamlandı. Hz. Muhammet'in halefi –Halife– Hz. Ali değildi. Hz. Muhammet'in her zaman tartışmalı olan çok sevdiği karısı Ayşe'nin babası Halife oldu.

Hz. Muhammet'in cenaze töreni garip bir şekilde düzensiz, karmaşa içinde oldu. Aceleyle –aslında gizlilik içinde– ve daha sonraki hac seferleri ve kutsal yerler düşünüldüğünde, oldukça sade ve heyecansız bir biçimde yapıldı.

Hz. Ali ve yakınları Ebubekir'in Halife seçildiğini öğrendikleri zaman, Hz. Muhammet'in ölümü üzerinden bir buçuk gün geçmişti ve haziran ayı sıcağı düşünülünce hemen gömülmesi gerekiyordu. Âdetlere göre, cenaze yirmi dört saat içinde gömülmeliydi, ama bütün kabile ve klan reisleri şûrada olduğu için beklemek zorunda kaldılar. Fakat şimdi şûra bir lider seçmişti ve Ebubekir seçildiğini herkese onaylatmak için hiç kuşkusuz muhteşem bir cenaze töreni yapacaktı, ama Ali ona bu fırsatı vermeyecekti. Büyük bir tören yapılmayacak, Hz. Muhammet'in cenazesi gece vakti sade, normal bir törenle toprağa verilecekti.

Ayşe, çarşamba sabahına karşı cami avlusu içinde bir yerlerden gelen kazma sesleriyle uyandı. Hz. Muhammet'in cenazesi onun kulübesinde yattığı için, Ayşe onun eşlerinden biri olan, Ömer'in kızı Hafsa'nın birkaç kapı aşağıdaki kulübesinde kalıyordu. Ama çok

üzgün ve yorgun olduğu için, duyduğu sesleri araştırmak için kalkamadı yatağından. Eğer kalkıp bakabilseydi, onu uyandıran seslerin kayalara vuran kazma sesleri olduğunu anlayacaktı. Ali ve yakın adamları, kazmalar ve küreklerle Hz. Muhammet için mezar kazıyorlar ve bunu da Ayşe'nin odasında yapıyorlardı.

Daha sonra yaptıkları açıklamaya göre, Hz. Muhammet, bir peygamberin öldüğü yerde gömülmesi gerektiğini söylemişti onlara. Mademki Ayşe'nin odasında, oradaki yatağında ölmüştü, oraya gömülmeliydi Hz. Muhammet. Yatak şiltesinin bulunduğu platformun dibinde kazdılar mezarı ve mezar yeterince derin kazıldığı zaman kefene sarılmış yatan cenazeyi üzerinde yattığı şilteyle beraber alıp toprağa bıraktılar, üzerini hemen topraklarla örttüler ve mezarın üzerine de yatak olarak kullanılmış olan taş platformu koydular.

Cenaze duasında Hz. Muhammet'in eşleri, diğer Göçmenler ya da Yardımcılar bulunamadılar. Şûrada aniden alınan karar gibi, cenaze töreni de ani ve sade, zorunlu bir şey olarak tamamlanmıştı. Ayşe'nin yemek yediği, yatıp uyuduğu, yaşadığı yer artık Hz. Muhammet'in mezarı, babası İslamın yeni lideri, gelecek yirmi beş yıl içinde hüküm sürecek olan üç Halifeden birincisiydi – Hz. Ali bunlardan hiçbiri olamamıştı. Onun "toz ve diken yılları" dediği yıllar başlamak üzereydi.

KISIM İKİ

Hz. Ali

Bölüm 6

EĞER KADERE İNANAN BİR İNSAN OLSAYDINIZ, ALİ'NİN HİÇBİR ZAMAN HALİFE olmak istemediğini ve Hz. Muhammet'in ölümünden yirmi beş yıl sonra halifeliği kabul ettiği zaman, kaderi ve daha sonra yaşanan trajediyi tahrik ettiğini düşünebilirdiniz. O yirmi beş yılın üzerinden bir iki sefer değil, üç sefer geçecek ve bütün o zaman içinde "Gözlerimde tozlar ve ağzımda dikenlerle yaşadım," diyecekti.

Tozlar ve dikenler sürgünde geçen bir hayatın canlı imajıdır – fiziksel değil, ama insanın içinde hissettiği manevi bir sürgündür bu. Fakat Hz. Ali için bu imaj aynı zamanda zalimane bir şekilde ironikti. Allah'ın Aslanı lakabı, Hz. Muhammet'in ona verdiği birçok isimden biriydi; ama şimdi onun kafasını kurcalayan lakap Ebu Turab, yani Tozların Babası idi. Bu lakap Batılılara alçaltıcı bir isim gibi gelebilir, ama Araplar için öyle sayılmaz.

Bazılarına göre, tozlar Hz. Ali'nin savaşta saldırı sırasında atının kaldırıp etrafa savurduğu toz bulutuydu. Bazıları da Hz. Muhammet'in bir gün genç kuzenini, bir kum fırtınası sırasında derin düşüncelere dalmış bir halde, üzeri toz toprak içinde bularak bu adı ona verdiğini söylerdi. Bu lakabın Medine'deki ilk yıllardan kaldığını söyleyenler de vardı; buna göre, Hz. Ali o zamanlar taş ve su taşıyan bir işçi olarak çalışmış, çalışanların şampiyonu unvanını hak etmiş, ilk Arap Müslümanlarla daha sonra Müslüman olan kitleler arasında bir köprü olmuştu.

Bu üç rivayet de doğru olabilirdi ve toz da bir onur işaretiydi. Hâlâ da öyle sayılır. Dindar Şiiler hâlâ, Bağdat'ın yaklaşık yüz mil güneyinde, Hz. Ali'nin altın kubbeli türbesinin bulunduğu Necef'ten kumlu toprak alıp küçük kutulara koyar, namaz kılarken boyunlarına asarlar ve bir Şii, dünyanın neresinde namaz kılarsa kılsın, secdeye vardığı zaman alnı o kutsal toprağa değer.

Ortadoğu'da yaşayan Şiiler yüzlerce yıldan beri, öldükleri zaman o topraklara gömülmek isterler. Eskiden kefene sarılmış cenazeler sarılmış halılar gibi, deve ya da katır üzerinde taşınırken, şimdi otomobil ya da kamyonetlerle götürülmektedir. Cenazeler Hz. Ali'nin Necef'teki ya da oğlu Hüseyin'in Kerbela'daki türbelerinin yakınında bulunan ve Huzur Vadisi denen iki büyük mezarlıktan birine gömülür, orada ataları Mehdi'nin geriye dönüp yeni bir gerçek ve adalet çağını başlatacağı ve Ali ve Hüseyin'le beraber dirilecekleri Kıyamet Gününü beklerler.

Fakat Hz. Muhammet'in ölümünden sonra, gerçek ve adalet Hz. Ali'den uzaklarda gibi görünüyordu. Medineli destekçilerinden biri, "Hz. Peygamber'in Yardımcılarına ve onların soyuna yazıklar olsun!" diye yazdı. "Toprak, Yardımcılar için daraldı ve onların yüzleri kömür gibi karardı. Biz Hz. Peygamber'e hayat verdik ve onun mezarı bizim aramızda. Onu toprağa verdikleri ve üzerine toprak attıkları gün Allah bizim de canımızı alsaydı, erkek kadın hiçbiri-miz ondan sonra yaşamasaydık. Bizi aşağıladılar."

Bir Haşimi şair daha kısa ve öz olarak şöyle yazdı: "Bizi en korkunç şekilde aldattılar."

Onlar hakları olarak gördükleri yerden, İslam liderliğinden uzaklaştırılmış, mahrum edilmişlerdi. Ve o mirastan mahrum bırakılma duygusu Şiilerin kalplerini ve zihinlerini dağlayacak, zamanımıza kadar büyüyen bir yara olacak, Batı kolonileşmesi karşısında durmalarına, önce İran Devriminde, sonra Lübnan iç savaşında ve yirminci yüzyıl başlarında Irak savaşına katılmalarına neden olacaktı. Bu mirastan mahrum bırakılma duygusu yükselen bir çığlık gibiydi

ve Frantz Fanon'un 1960'larda basılan Dünyanın Sefilleri adlı klasik anti-kolonyal eseri İran'da çok satan bir kitap oldu ve orada özellikle Şii deneyiminden söz eden kitabın adı Dünyada Mirastan Mahrum Bırakılanlar olarak değiştirildi. Şiiler savaşarak da olsa miras haklarını isteyecekler ve Ali'nin zamanı da gelecekti. Ama önce tozlar ve dikenlerden söz etmek gerekir.

Dikenler hemen hissedildi. Diğerleri halkın karşısına çıkıp Halife olarak Ebubekir'e bağlılık sözü vermelerini isterken, bir kenara itilen adam ailesiyle beraber evinde kaldı. O üzgün olduğunu, yas tuttuğunu söyledi ve bu elbette doğruydu, ama evden çıkıp Ebubekir'e bağlılık yemini etmemesi, aynı zamanda bir meydan okuma anlamına geliyordu. Eğer Hz. Ali direnişine devam etseydi, Medineli Yardımcılar verdikleri sözden dönüp onu takip edebilirler, şûranın sonucunu değiştirebilirlerdi. Hz. Ali'nin yola getirilmesi, bunun da hemen yapılması gerekiyordu ve Ebubekir bu sorunu çözme işini Ömer'e bıraktı. Fakat bunu yaparak durumu daha da zora soktu.

Hiç kuşkusuz diplomatik bir konu olan böyle bir görevin Ömer gibi sert bir askere verilmesi aslında bir hataydı. Ömer'in bir komutan olarak cesareti ve yeteneği hiç kuşkusuz tartışılamazdı, ama aynı zamanda, nazik sözlerle fazla vakit harcamayan ve düşünmeden kırbacını kullanan bir adam olarak da ün yapmıştı. Ömer nazik, yumuşak bir adam değildi ve o gece de bunu gösterdi. Bir grup silahlı adam toplayıp Hz. Ali'nin evinin etrafına dizdi ve kendisi de kapıya gitti. Bağırarak Ali'ye, dışarıya çıkıp Ebubekir'e bağlılık sözü vermesini istedi. Bu yapılmazsa adamlarıyla beraber evi yakacaktı.

Hz. Ali daha sonra, "Sadece kırk adamım olsaydı ona karşı koyardım," diye konuştu. Ama o gece yanında sadece en yakın aile bireyleri, Ev Halkı, Ehlibeyt vardı. Hz. Ali pasif kalmayı yeğledi, karşılık vermedi.

Ömer'e göre, tehdidini yerine getirip Hz. Muhammet'in en

yakını olan insanları öldürmeden önce bir tek seçeneği kalmıştı. Hz. Ali dışarıya çıkmadığı takdirde eve zorla girecekti. Ömer bir süre bekledikten sonra kapıya yüklendi, zorladı, kapı aniden açıldı ve boyu bir seksenin üzerinde olan Ömer, dengesini kaybedip sendeleyerek kapıdan içeriye girdi ve bütün hızıyla, o anda kapının diğer yanında olan kişiye çarptı. Bu kişi, Hz. Peygamber'in üçüncü torununa birkaç aylık hamile olan Fatıma idi.

Bazıları Fatıma'nın o çarpışma sırasında bir yerlerinin incinip çürüdüğünü, bazıları da yere düşerken kolunun kırıldığını söylediler. Fakat hamile ve karnı burnunda olan Hz. Peygamberin kızının acı içinde ayaklarının dibinde yattığını görünce, Ömer'in bile şaşırdığı konusunda herkes hemfikirdi. Hz. Ali eğilip karısını yerden kaldırırken Ömer hiç konuşmadan çıkıp gitti. Ne demek istediğini anlatmıştı o.

Birkaç hafta sonra zayıf Fatıma'nın oğlu ölü doğdu. Kimse onun Ömer çarptığı için mi ölü bir çocuk doğurduğunu, yoksa çok zayıf olduğu için mi öyle olduğunu söyleyemedi. Ebubekir ve Ömer de bu konuda hiç konuşmadılar. Gerçekten de herkes bu konuda çok sessiz kaldı.

Fatıma'ya karşı yapılan saygısızlık yetmezmiş gibi, kadın şimdi sahibi olduğu mülkü de kaybedecekti. Ölü çocuk doğurduktan kısa bir süre sonra Ebubekir'e haber gönderip, babasından kendisine miras kalan toprağı istedi – Medine'nin kuzeyinde, büyük Hayber ve Fadak vahalarında bulunan hurma bahçeleriydi bunlar. Ama Ebubekir'den gelen cevap çok şaşırttı onu. Ebubekir'e göre, o topraklar kişilere değil, topluma aitti. Orası Müslümanlara hayır için ayrılmış bir yerdi ve Halife olarak onun tarafından idare edilecekti. Bu durumda Ebubekir o toprakları kimseye veremezdi. Söylediğine göre, Hz. Muhammet ona, "Bizim vârisimiz yok. Geride bıraktıklarımız zekâttır," demişti.

Fatıma'nın, onun sözüne inanmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Ebubekir'in dürüstlüğü tartışılamazdı. Sünniler daha sonra,

toplumun haklarını bireysel hakların üstünde tuttuğu için selamladılar onu. Ebubekir sanki ona, "Hane Halkı, Ehlibeyt sadece siz değilsiniz, 'Hepimiz Hane İnsanlarıyız,'" demek ister gibiydi. Fakat Şiiler şimdi, bir şairin dediği gibi, Hz. Muhammet'in yakın ailesinin bir kez daha mirastan mahrum bırakıldıklarına ya da aldatıldıklarına inanıyorlardı: Hz. Ali liderlik mirasından mahrum bırakılırken, Fatıma'nın da toprakları elinden alınmıştı.

Ebubekir, Fatıma'nın talebini reddederken, halkçı bir mesaj vermiş oluyor ve "Hz. Muhammet'in Evi İslamın Evidir ve onun içinde herkes eşittir," demek istiyordu. Ama her zaman olduğu gibi, bazıları diğerlerinden biraz daha fazla eşit oluyordu. Ebubekir, Hz. Muhammet'in diğer dul eşlerine çok cömert davrandı – ve özellikle kendi kızı Ayşe'ye Medine'de ve Arap Yarımadası'nın diğer tarafında, Bahreyn'de değerli mülkler bağışladı.

Fatıma bu duruma çok kızdı. Babasının en genç karısı ödüllendiriliyor, ama onun ilk ve en sevgili karısından doğan en büyük kızı geri itiliyor, her şeyden mahrum bırakılıyordu. Fatıma ölü doğan çocuğunun ve Ebubekir'le tartışmasının acısını bir türlü unutamadı. Ama üçüncü çocuğunu kaybettikten sonraki o aylarda ona en büyük acıyı veren şey, Ebubekir'in, Hz. Ali'yi saf dışı bırakması, adeta sürgün etmesi oldu.

Kapalı bir toplumda boykot güçlü bir silahtır. İnsan üzerine yapılan baskılar karşısında günler, haftalar geçerken gittikçe ortadan kaybolur, görünmez olur. İnsanlar size sırt döner; dostlar uzaklaşır, tanıdıklar sanki orada değilmişsiniz gibi, yanınızdan geçerken sizin ötenize bakarlar. Hz. Ali camide bile tek başına namaz kılmaya başladı.

Ne gariptir ki, aynı silah daha önce de Mekke'de Hz. Muhammet ve onun klanına karşı kullanılmıştı. O zamanki boykot güçlü olmasına karşın başarısız olmuş ve bu yüzden de Mekkeli seçkinler Hz. Muhammet'i öldürme girişiminde bulunmuşlardı, ama durum şimdi farklıydı. Fatıma baskılara boyun eğmedi. Ölümün yaklaştığını

hissedince Hz. Ali'ye, öldüğü zaman, üç aydan az bir zaman önce toprağa verilen babası gibi, gizlice gömülmesini istedi. Ölüm haberinin Ebubekir'e verilmesini istemiyordu; cenaze namazını o adam kıldırmamalıydı. Fatıma sessizce gömülmeli, cenazesinde sadece gerçek Ehlibeyt bulunmalıydı.

Ayşe rakibinin ölüm haberini aldığında sevindiyse bile, bunu hiç belli etmedi. Böyle bir konuda sevinmeye hiç ihtiyacı yoktu zaten. İki kez onurlandırılmıştı o; hem Hz. Peygamber'in dul eşi, hem de onun halefinin kızıydı. Aslında üç kez onurlandırılmış sayılırdı, çünkü cami duvarına bitişik olan kulübesi şimdi Hz. Muhammet'in mezarıydı.

Bazılarının, genç dulun kocasının mezarı üstünde yatışından nasıl yararlanma yoluna gidebileceğini görebilirsiniz. Gabriel Garcia Marquez'in romanından bir sahne gibi, büyülü bir gerçek vardı orada, ama bu bir roman değildi ve aslında Ayşe bir daha hiç yatmadı o kulübede. Bütün dullar camiden uzakta, özel dairelere yerleştirildiler, her birine cömertçe maaşlar bağlandı – ve Ayşe'ye hepsinden daha cömert davranıldı. Ayşe hayatının sonuna kadar kocasının mezarının yanında yemek yemeyecek, orada yatmayacak, ama orada yaşıyormuş gibi davranacaktı.

Ayşe hayatta iken Hz. Muhammet'e sahip olmak için çok çabalamıştı ve şimdi, öldükten sonra da ona sahip olmayı başaracaktı. Ayşe artık büyük bir hadis kaynağı olacaktı – Hz. Peygamber'in yaptıkları, söyledikleri sünnetti, önemli konulardan, nasıl abdest aldığına, hatta dişlerini nasıl temizlediğine kadar her türlü bilgilerdi bunlar. Sünniler kendilerine sünneti örnek alarak isim verdiler; onları olduğu gibi kabul ettiler, ama Şiiler de onurlandırdılar onları.

Fakat ne kadar hadis Ayşe'ye atfedilse de –binlerce hadis vardı– gelecek ona karşı çok da nazik davranmayacaktı. Ayşe ömrünün sonuna kadar Müminlerin Annesi olarak kabul edildi, ama insanların kafalarında iftiraya uğramış, zor durumda kalmış bir kadın olmaktan kurtulamadı. Daha sonraki yüzyıllarda, tutucu din adamları, Hz.

Ali Halife olunca, Ayşe'nin kötü bir örnek verdiği gibi, kadınların kamu hayatına girmesiyle meydana çıkan bölünmenin örneği olarak onu göstereceklerdi. Ayşe'nin laik kafalara ilginç gelen her şeyi – hırsı, açık konuşması, iddiacılığı– Sünniler dahil, Müslümanlara ters geldi.

Ama Ayşe ile kıyaslandığında imajı ne kadar zayıf olursa olsun, genç ölmesine ve yaşananları kendi görüşüne göre anlatamamasına rağmen, zaman Fatıma'nın lehine çalıştı. Şiiler ona El Zahra (Ezzehra), Işık Yayan adını taktılar. O ömründe parıltılı – soluk, nerdeyse kendi kendini silen bir varlık– bile göründüyse önemli değildi bu. Ruhani bir parıltıydı onunki, kutsallığın saf ışığıydı, çünkü o ve iki oğlu Hz. Peygamber'in soyundan geliyorlardı.

Şiilerin inancına göre, Fatıma bir başka boyutta yaşıyor ve oğullarının acılarına tanıklık edip onlar için ağlıyor. O Kutsal Anadır, onun küçük oğlu da tıpkı diğer Kutsal Ananın, Meryem Ananın oğlu gibi, insanlığı kurtarmak için kendini feda etmiştir. Fatıma'ya da çoğu zaman, ruhani temizliği için Hz. Meryem gibi bakire derler. Onun gibi, inanışa göre, Fatıma da Kıyamet Gününe kadar oğulları için yas tutacak ve o gün geldiğinde, bir elinde Hasan'ın zehirlenmiş kalbi, bir elinde de Hüseyin'in kesik başı olduğu halde dirilecek, ortaya çıkacaktır.

Hz. Ali, Fatıma'nın isteklerini yerine getirdi. Onu istediği gibi, tıpkı babasını gömdüğü gibi, geceleyin sessizce gömdü ve sonra Halifeliğin kendisine verilmediği günden beri yapmayı reddettiği şeyi yaptı; Ebubekir'e bağlılık sözü verdi. Pek çok kişi onun bunu üzüntülü ya da umutsuz olduğu için yaptığını söylediler, ama aslında onun bunu yapması için kendine göre nedenleri vardı.

Hz. Muhammet'in ölüm haberi Arabistan'da yayıldıktan sonra isyanlar başladı. Büyük yarımadanın kuzey ve merkezindeki pek çok kabile İslamdan ya da en azından onun vergilerinden kaçmak istiyordu. Onlara göre, bu bir inanç meselesi değil, kabile otonomisiydi.

Hz. Peygamber'i sevmek saymak, ona vergi vermek olabilirdi, ama Kureyş kabilesinin kasalarını doldurmak başka bir konuydu.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in istediğini yapmış, Fatıma'ya sadık kalmış, başka kadınla evlenmemişti, ama artık başka ihtiyaçlar vardı. Kin tutmanın zamanı değildi. İsyanlar karşısında, birlik adına, toplumun iyiliği için ve bölücüler karşısında güçlü olmak için Ebubekir'e bağlı olduğunu açıklamalıydı. Eğer bu deneyimler üzeri bir idealizm açıklaması olsa da önemsizdi. Gerçekten de onun izinden gidenler daha sonra Hz. Ali'nin bu yaptığını asil bir davranış olarak övdüler, ama Ali zaten asaleti asla elinden bırakmamıştı. Onun büyük erdemi, büyük bağlılığını da kanıtlayacaktı.

Sonunda Hz. Ali'nin de desteğini alan Ebubekir, asi kabilelere karşı sert davrandı. "Eğer Hz. Peygamber'e verdikleri sözleri tutmayacaklarsa savaşırım onlarla," diye konuştu ve onlara açıkça hakaretler etti. Ona göre o kabileler, şehirleşmiş Kureyş aristokrasisinin gözünde sadece "kaba Bedeviler", deve çobanlarıydı. Çöl hayatının temizliğinden söz eden binlerce şiir ve yazı nostaljik edebiyattı, daha sonra Avrupa'da görülecek kadın ve erkek çobanların ya da ABD'deki John Wayne gibi kovboyların pastoral imajlarına benziyordu. Ama gerçek çobanlar ve deve güdücüler farklıydı. Gerçekten de şehir hayatına alışamamış olan Bedeviler küçümseniyor, alaya alınıyorlardı.

Ebubekir bir açıklama yaptı ve vergiler İslama ait olduğu için, onları reddetmenin dine karşı gelmek olacağını söyledi. Bir dinsize bile hoşgörü gösterilebilirdi, ama dini önce kabul edip sonradan cayan insanlar affedilemezdi. Böyle bir insan Kuran'da Müslüman kanı döken Müslümanlar konusundaki ifadeyle korunamazdı. İslamda haramdı bu, yasaktı. İslamdan dönen bir kişi düşman sayılıyorsa, onun kanını dökmek yasak değildi. O kanı dökmek helaldi – İslam yasalarında buna izin veriliyordu.

Bu tartışma zaman içinde, Sünniler tarafından Şiilere, Şiiler tarafından Sünnilere, aşırılar tarafından ılımlılara, yasal din adamları

tarafından Sufi mistiklere ve belki de en önemlisi, Batı'da, Ayetullah Humeyni tarafından romancı Salman Rüşdi'ye karşı kullanıldı. Size karşı geleni din inancını değiştirmiş biri olarak ilan ederseniz, Araplara göre onun "kanı helal" oluyordu.

Dinden çıkanlara karşı verilen savaşlar –ridda savaşları– Ebubekir'in söylediği gibi çok acımasız oldu. Bir yıl içinde tüm direnişçiler ezildi ve ikinci yılda Müslüman orduları kuzeye, Arabistan dışına saldırmaya başladılar. Görünüşe göre, Sünnilerin raşidun, "doğru yolda, hak yolunda gidenler" dedikleri dört Halifenin birincisi olan Ebubekir kumandasında, İslam bütün gücüyle büyük bir bölgeye yayıldı. Fakat İslam ordusu bir yıl sonra, kuzeyde Bizans kontrolünde olan Şam'ı kuşatmaya hazırlanırken, Ebubekir ateşlendi, ağır hasta olarak yatağa düştü. Yaklaşık elli yıllık bir süreçte doğal nedenlerle ölen tek İslam lideri olacaktı o. Fakat bu kez onun halefinin kim olacağı konusunda en küçük bir kuşku olmamalıydı.

Bazı Sünniler daha sonra, Ebubekir'in, seçimini yapmadan önce, toplum içinde başlayan bölünmeyi önlemek için öyle davrandığını söylediler; bazılarına göre de, Arap istilası başlarken güçlü bir komutanın başa geçmesini istemişti Ebubekir. Şiiler ise farklı düşünüyordu, onlara göre, Ebubekir, Hz. Ali'ye olan husumeti yüzünden ve onu iktidar dışında tutmak için öyle yapmıştı. Bu rivayetler ne olursa olsun, Ebubekir'in ölüm yatağındaki açıklaması kesindi: şûra, ya da kabile reisleri veya yaşlılar toplantısı olmayacaktı. Gerçi kendisi oybirliğiyle seçilmişti, ama Ebubekir'in o tarza güvenmemesi için iyi bir nedeni vardı.

O halde ne yapacaklardı? İslamdan önceki zamanlarda olsaydı, her şey basit olur, Ebubekir'in oğullarından biri onun tahtına otururdu. Tarihte babadan oğula geçen monarşinin, hanedan tarzının uzun süre yaşamasının nedeni, halefin kolayca saptanmasıydı, böylece bugün demokrasi dediğimiz görüşmelerden, zor, siyasi manevralardan, kırılgan, yorucu süreçlerden kaçınmak mümkün oluyordu. Fakat İslamın temeli eşitliğe dayanıyordu. Ebubekir'in Hz.

Ali yandaşlarıyla tartıştığında söylediği gibi, peygamberlik gibi, liderlik de babadan oğula miras kalmazdı. Bu durumda, Ortadoğu'da bugün bile iyi niyetlileri zorlayan bir soru vardı önlerinde: Demokrasi nasıl sağlanırdı? Süreç daha önce kabul edilmediğine, çerçevesi daha önce hazırlanmadığına göre, nasıl çalışacaktı bu sistem?

Ebubekir'in bir orta yol bulduğunu söyleyebilirdiniz. Bir halef seçebilir, ama bunu akrabalık temeline dayandırmaz, insanı değerleri, yetenekleri dikkate alarak yapabilirdi bu seçimi. Görev için en uygun gördüğünü seçebilir ve bu kişi iki yıl önce şûrada teklif ettiği kişi olursa, ne kadar haklı olduğu da anlaşılırdı. Ölümü yaklaşmış olan Ebubekir, Şiilerin yine bir danışıklı dövüş olarak görecekleri bir şey yaptı ve ikinci Halife olarak Ömer'i seçti.

Hz. Ali yine saf dışı bırakılmıştı. Onu bir kez daha kenara itmişler, hem de bunu, karısını yaralayan ve evini yakmakla tehdit eden adam lehine yapmışlardı. Ama Ebubekir, Hz. Peygamber'in yanına –Ayşe'nin yattığı yerin altına gömülen ikinci cenaze oldu– gömülürken, Hz. Ali, yandaşlarına, sakin olmalarını söyledi, bunun için ısrar etti. Ömer'e karşı çıkacağı yerde, ikinci kez olarak kenara çekildi. Ebubekir'e bağlılık sözü vermişti, sözünü tutan bir adamdı o ve şimdi de, aralarında ne olursa olsun, Ebubekir'in seçtiği halefine karşı aynı şekilde davranacaktı. Ve eğer onun İslam birliği konusundaki inanışından kuşkulananlar varsa bile, çok güzel, ilginç bir davranışla onların bu kuşkularını giderdi. Ömer iktidara gelince Hz. Ali, Ebubekir'in en genç dulu (Larousse'da Ebubekir'in kızı deniyor) Esma ile evlendi.

Eski bir rakibin dul kalan karısıyla evlenmek modern düşünenlere bir intikam davranışı gibi gelebilir. Ama yedinci Arabistan'da, yedinci yüzyılda bunun tamamen tersi düşünülürdü; büyük bir barış, uzlaşma jesti olarak kabul edilirdi bu. Hz. Ali'nin, Esma ile evlenmesinin nedeni, eski yaraları sarmak, kırgınlıkları, düşmanlıkları unutmaktı ve Hz. Ali bu konuda fazlasını da yaptı: Esma'nın

Ebubekir'den olan üç yaşındaki oğlunu resmen evlat edindi ve bunu yaparak, çocuğun etkili üvey ablası Ayşe'ye de elini uzatmış oldu.

Ama Ayşe bu durumda yine olağandışı sessiz kaldı. Hz. Ali'nin, kendi ailesinden bir parça çaldığını düşünmüş olsa bile buna dair bir kayıt yok, ama yıllar sonra, Hz. Ali'nin evinde büyüyen üvey kardeşinin ona olan bağlılığı nedeniyle sinirlendiğini gizlemedi ve genç erkek üvey kardeş, iki rakibi barıştıracak yerde, daha da çok ayırdı. Ama o arada bu öfkeli ayrılık durumu yavaşça devam ediyordu ve daha önemli bir ikinci birleşmeyle daha da arttı. Hz. Ali büyük bir birlik nişanesi olarak, kızı Ümmü Külsüm'ü (Ümmü Gülsüm) –Hz. Muhammet'in en büyük kadın torunu– Halife Ömer ile evlendirdi.

Siyasi farklılıklar gibi, büyük evlilik bağları da kuşaklar boyu devam etti. Ömer, Hz. Muhammet ile aynı kuşaktandı ama onun torunuyla evlendi. Ömer'den on üç yaş küçük olan Hz. Ali şimdi onun kayınpederiydi. Fatıma, kızının, evine zorla giren ve kendisine çarpıp yere düşüren adamla evlendiğini görüp mütevazı mezarında döndüyse bile, birliğin bedeliydi bu – ve Ömer bunun üzerine, Hz. Muhammet'ten kalan toprakların büyük bir kısmını, Fatıma'nın istediği gibi Hz. Ali'ye verdi.

Ömer şimdi Hz. Peygamber ile olan akrabalığını iki kat güçlendirmiş, hem kayınpeder, hem de torunuyla evlenerek damat olmuştu. Halife olarak yeri sağlamdı Ömer'in. Hz. Ali hâlâ güçlü bir rakip olabilirdi, ama Ömer eski bir siyasi sözü uyguluyor, dostlarını yakınında, düşmanlarını ise daha da yakınında tutuyordu. İki adam, damat ve kayınpeder olarak iyi çalışıyorlar, Ömer, Medine'den ayrılıp bir sefere çıktığı zaman, Hz. Ali onun yardımcısı olarak görev yapıyordu. Artık herkes, zamanı geldiğinde Hz. Ali'nin, Ömer'den sonra Halife olacağına inanıyordu.

Arap istilası bütün hızıyla devam ediyordu. Ömer, Ebubekir'den sonra Hz. Muhammet'in muavini unvanını almış, ama ona ek olarak Müminlerin Komutanı unvanı da verilmişti ona. Ve

mükemmel, çok güçlü bir komutandı o. Seferlerde askerleriyle beraber sert topraklarda savaşa hazır yaşıyor, çöl kumu üzerinde pelerinine sarılarak uyuyor, geride kalıp askerlerine hücum emri vermek yerine, onların önüne geçip komuta ediyor ve sadakat ve saygılarını daha çok kazanıyordu. Düzenli ve disiplinli olmakla ün yapmıştı Ömer, ama aynı zamanda çok da adildi. İslama olan inancının bir parçası olarak, kimseye hoşgörü göstermez, adam kayırmaz, taraf tutmazdı. Bir oğlu halk içinde sarhoş olarak görününce, ona seksen kırbaç cezası verdi ve oğlu bu ceza sonucu ölünce de yas tutmayı reddetti.

Ömer'in on yıl süren iktidarında Müslümanlar bütün Suriye ve Irak'ı aldılar, bu o kadar hızlı bir istila oldu ki, hâlâ çoğu zaman "istila için bir kabile zorunluluğu" olarak anlatılır. Antropologlar bu ifadeyi bilmezler, ama bunu duyanların gözlerinde, ilkel dürtülerle sevk edilen, kana susamış, daha uygar olanların mantığını tehdit eden insanlar canlanır – bu imaj Ortadoğu'da hâlâ devam eden anlaşmazlıkların, çatışmaların bir yansımasıdır.

Aslında işin içinde kandan çok para vardı. Müslüman orduları, sayıları daha az olmasına rağmen, İran'da ve Bizans'ta büyük zaferler kazandılar, ama Arap istilası çoğu zaman kılıçtan ziyade habercilerle, ulaklarla sağlandı. Arap yönetimini kabul edip etmeme konusunda seçim hakkı verilen yeni İslam halkın çoğu –kılıçlar her zaman yedekte, hazırdı tabii– itiraz etmiyordu. Araplar ne de olsa onların yabancısı sayılmıyordu.

Hz. Muhammet iktidara gelmeden önce, Mekkeli aristokratların Mısır'da toprakları, mülkleri, Şam'da malikâneleri, Filistin'de çiftlikleri, Irak'ta hurma bahçeleri vardı. Ticaret yaptıkları topraklara, şehirlere kök salmışlardı, çünkü yedinci yüzyılda ticaret yapmak için, seyahat etmek ve gidilen yerlerde bir süre kalıp yaşamak da gerekiyordu. Yılda iki kez Şam'a giden Mekke kervanları –bazen dört bin deve olurdu kervanlarda– bu büyük vaha şehrine varıp hemen geriye dönmezlerdi. Tüccarlar bazen orada aylarca kalır, anlaşmalar yapar,

yerlilere misafir olur ve onları misafir ederlerdi. Arap tüccarlar uzun zamandan beri, istila edecekleri toprakların, oradaki sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın bir parçası haline gelmişlerdi.

Ve zamanlama da mükemmeldi. İslam varlığını belli ederken, büyük bir güç çıktı ortaya. Ortadoğu'yu kontrol eden iki büyük imparatorluk –batıda Bizans, doğuda Persliler– sürekli olarak birbirleriyle savaşıyor ve hızla güç kaybediyorlardı. Persliler, Irak'ta Dicle ve Fırat nehirlerinin beslediği büyük sulama sistemlerini bile koruyamaz olmuşlardı. Şam ve Kudüs'teki Bizans varlıkları da zayıflamıştı. Her iki imparatorluk da içten çöküyor, onlar güç kaybederken, Müslümanlar güçleniyor, davet edilmiş gibi yayılı-yorlardı.

İslamda bezdirme, taciz, aldatma, haksız talep yoktu. Tam tersine, Ömer Müslüman olmayı teşvik ediyordu. İslamı –daha doğrusu Arap'ı– temiz tutmak istiyordu ama Persliler bundan hoşlanmadılar, aşağılandıklarını düşündüler ve onun ölümünden sonra kitleler halinde Müslüman oldular. Ömer yöneticilerini ve askerlerini Pers çöküşü olarak gördüğü durumdan korumak için Irak'ta iki garnizon şehir –güneyde Basra, merkezde Kufa– kurulmasını emretti.

Fakat din değiştirmeyi minimumda tutmak için bir başka güçlü teşvik vardı. Ömer, bugün petrol zengini Körfez ülkesi Dubai'de olduğu gibi, her Müslümanın yıllık bir maaş aldığı divan sistemini kurmuştu. Müslüman sayısının az olduğu yerlerde maaş daha yüksek oluyordu ve bu maaşlar toplanan vergilerle ödendiği ve vergiler de daha önce Bizanslılara ve Perslilere ödenenlerden daha ağır olmadığı için, onlara önce fazla itiraz eden olmadı. Eski hükümdar resimlerinin duvarlardan indirilip yenilerinin asıldığı, günümüzdeki rejim değişikliklerinde olduğu gibi, halkların çoğu Arap yönetimini kabul etti. Ama etmeyenler de vardı tabii.

Medineliler cinayeti hiç kimsenin tahmin edemeyeceğini söyleyeceklerdi. Hiç beklenmedik bir şeydi bu. Persli bir Hıristiyan

kölenin aklını yitirip böyle alçakça bir şey yapacağını kim düşünebilirdi ki? Bir delinin, camide sabah namazı kılan Halifeyi, secdeye varırken altı kez bıçaklayacağını ve sonra da bıçağı kendi göğsüne sağlayacağını kim bilebilirdi? İnanılmayacak, anlaşılmaz bir şeydi bu.

Bir suikastın imaları olabilirdi –yeni İslam imparatorluğunun altını oymak isteyen karanlık güçlerin hazırladığı karmaşık bir plan yerine, silahlı, yalnız bir adamın saldırabileceğini söyleyip konuyla alay edenler çıkabilirdi ortaya. Ama yirmi birinci yüzyılda olduğu gibi, yedinci yüzyılda da insanlar mantıksız umutsuzluklarla hareket edebilirdi. Ya da belki bu olayda olduğu gibi, rasyonel bir umutsuzluk olabilirdi bu.

Rivayete göre, kölenin efendisi onu serbest bırakacağına söz vermiş, ama sözünü geri almıştı. Köle, Ömer'e başvurmuş, adalet istemiş, ama ondan da yardım alamamış ve kin gütmeye başlamıştı. Hikâye mantıklıydı ve insanlar bunu memnuniyetle kabul ettiler. Ömer ağır yaralı olarak yatarken ve on iki yıl içinde üçüncü liderlerini de kaybetme olasılığı varken, insanlar en azından katil kendi içlerinden biri olmadığı için biraz da olsa rahatlamışlardı. Katil bir Arap değil, bir Persli ve Müslüman değil, bir Hıristiyandı. Cinayet korkunçtu elbette, ama katil bir yabancıydı, deliydi. Müslüman Müslümanı öldürmezdi. Bu hâlâ haramdı, yasaktı – hâlâ en korkunç şey sayılıyordu.

Halife'nin ölme ihtimaline karşı ve hâlâ yerleştirilmiş bir sistem olmadığı için, çözüm yine tartışmalı olacak ve daha sonraki yüzyıllarda da sorun olmaya devam edecekti. Ömer ölümüne yaklaşırken, bir şûranın açık oybirliğiyle, halefini atama gücü arasında bir orta yol konusunda karar verdi. Beklendiği gibi, Hz. Ali'yi halef olarak gösterdi Ömer, ama hiç beklenmeyen bir şey yaptı ve onunla beraber beş kişinin daha adını verdi – yani altı halef adı söyledi. Bu altı kişi halifeliğe aday ve aynı zamanda seçmen olacaklardı. Bunlardan biri seçilip onun halefi olacaktı ama onu seçim belirleyecekti. Bu altı kişi

Ömer'in ölümünden sonra toplanacak ve üç gün içinde kararlarını bildireceklerdi.

Acaba seçmenlerin Ali'yi seçeceklerine mi inanmıştı Ömer? Öyle olmalıydı, ama adlarını verdiği iki adam Ayşe'nin akrabasıydı; onun kuzeni Zübeyr ve diğeri de onunla evlenmek istemiş olan Talha idi. Adamlardan biri, Ebubekir'in Hz. Muhammet'in ölümünden sonra şûra başkanı olmasını istediği Ümeyye aristokratı Osman'dı. Bu adamlar Ali'yi halife seçmezlerdi.

Ömer ölünce, üçüncü ve son cenaze olarak Ayşe'nin eski yatağı altına gömüldü ve altı seçmen caminin yanındaki bir odada toplandılar. Ömer onları berbat bir durumda bırakmıştı, bir çıkmazdaydılar. İşin sonunda büyük bir risk olmasa, buna şeytanca, karmaşık bir strateji oyunu diyebilirlerdi. Fikir birliği etmeleri konusunda hiçbiri hazır değildi ama yine de bu amaçla bir odaya kapanmışlardı ve anlaşmadan oradan çıkmaları olanaksızdı. Hepsi de halife olmak istiyordu ama bunun için herkesin aynı isme oy vermesi gerekiyordu. Hepsi de halife olmayı çok istediğini belli etmemeye çalışıyordu, ama hiçbiri de anlaşmaya hazır değildi.

Üçüncü sabah adayları ikiye indirdiler ve bunlar Hz. Muhammet'in damatları Hz. Ali ile Osman oldu. O odanın dışında bekleyenleri çoğu, iki kişiden hangisinin Halife seçilmesi gerektiğini biliyorlardı. Bir yanda, kırklı yaşların ortasında, İslamı ilk kabul eden ve hem Hz. Muhammet'e, hem de Ömer'e muavinlik yapmış olan ünlü filozof-savaşçı Hz. Ali vardı. Diğer yanda ise dindar ve zengin Osman duruyordu, o da İslamı ilk kabul edenlerdendi ama hiçbir savaşa katılmamıştı ve o devrin ortalama ömrünü aşmış, yetmiş yaşına basmıştı. Onun pek fazla yaşamayacağını düşünüyorlar ve bu da onun avantajı olarak görülüyordu.

Eğer seçmenler Ali'yi değil de Osman'ı seçerlerse, diğerleri bir sonraki seçim için kendilerini hazırlayacak zaman bulacaklardı. Diğerleri Osman'ı bir geçici önlem olarak görüyorlardı, o fazla yaşamayacağı için, içlerinden biri Halife olabilecekti ki, bunun için en

fazla bir ya da iki yıl bekleyeceklerdi. Hz. Ali diğerlerinin bir anlaşmaya doğru gittiğini görüyor, ama bir şey yapamıyordu. Üçüncü gün akşama doğru, hava kararmaya başlarken, diğerleri onun rızasını almaya bile gerek duymadan camide toplanmış olan kalabalığa kararlarını açıkladılar ve Hz. Ali de tozlu ve dikenli yıllarının henüz sona ermediğini anladı. Başka seçeneği kalmadığı için, yine bir başka yeni Halifeye bağlılığını açıkladı.

Liderliğin bir kez daha elinden alındığını görmek herhalde yine çok acı gelmiş olmalıydı Hz. Ali'ye. Bu duruma daha ne kadar dayanabilirdi ki? Birlik adına asaletini ne kadar koruyabilirdi? Aslında Hz. Ali iktidara gelme konusunda daha iddialı olması gerektiğini düşünüyordu, onun hakkıydı halife olmak. Ama bu konuda hırslı olup mücadele etseydi, o zaman asaletiyle ünlü bir adam olmaktan çıkar, onurundan ödün vermiş olurdu – siyasetin sert ve dolambaçlı oyunları için fazla onurlu bir adamdı o.

Ya da belki o da Osman'ın fazla ömrü kalmadığını düşünmüştü.

Bölüm 7

EĞER OSMAN İYİ GENLERLE KUTSANMAMIŞ OLSAYDI, KENDİSİNİNKİ DE DAHİL OLMAK üzere, o kadar fazla kan akıtılmayacaktı ve bu nedenle onun uzun ömrünün bir kutsama olup olmadığı tartışma konusudur. Gerçek şu ki, o bütün tahminleri boşa çıkardı, on iki yıl daha yaşadı ve seksen iki yaşında ölürken de ölüm nedeni yaşlılık değildi. Ömer gibi, üçüncü Halife de bir katilin bıçağıyla öldürüldü. Ama bu kez katil Müslümandı ve pek çok insan da onun çok iyi bir nedeni olduğunu söyledi.

Osman yetki ve unvana alışık bir adamdı. Çoğu rahat ve kendinden emin aristokrat gibi, yakışıklı olmakla ün yapmıştı. Çiçek bozuğu yüzüne rağmen, insanlar onun "altın gibi" teninden ve parıltılı gülüşünden hayranlıkla söz ederlerdi – güldüğü zaman dişlerinin beyazlığından ziyade, üzerlerine süs olarak sarılmış olan ince altın tel dikkat çekerdi. Altına olan bu düşkünlüğü belki de olacaklar hakkında bir uyarıydı.

Selefi Ömer hiç kuşkusuz tahmin etmişti bunu. Pers sarayından ganimetler Medine'ye geldiği zaman Ömer herkesin beklediği gibi memnuniyetle gülümsememişti. Gelen altınlara, kabzaları mücevher kaplı kılıçlara, işlemeli ipek kumaşlara baktı, gözleri yaşardı ve "Ağlıyorum, çünkü zenginlik düşmanlığa ve ortak acılara neden olur," diye konuştu.

Osman yönetiminde Arap İmparatorluğu batıda Mısır'a, doğuda bütün Pers topraklarına ve kuzeyde Hazar Denizi'ne kadar, daha da büyüyüp gelişirken, zenginliği de arttı, ama bu zenginlikle beraber Ömer'in korktuğu şey de oldu. Hz. Muhammet, Mekke'nin kontrolünü Osman'ın Ümeyye klanından söküp almıştı ama şimdi on-

lardan biri olan Osman İslamın lideri olduğuna göre, Ümeyyeler eskisi gibi unvanlı aristokrat olmak istiyorlardı ve Osman da onlara direnemeyecek gibi görünüyor, ya da direnmek istemiyordu.

Hiç kimse Osman'ın dindarlığından ve İslama bağlılığından kuşku duymuyor, ama ailesine olan bağlılığına da inanıyorlardı. Orduda üst rütbeler, valilikler, müdürlükler hep Ümeyyelere (Emevilere) gitti. Eski dostlar yetenekli adamlar gibi gösterilerek önemli yerlere getirildi ve üst makamlar iltimasla ele geçirildikten sonra yolsuzluklar görülmeye başladı. Bir general çok çalışmasına rağmen karşılığını göremeyince öfkelendi ve başkaları yüzünden otoritesini kaybetti. Ve "Birisi sığırın sütünü sağarken ben boynuzunu mu tutacağım?" diye itiraz etti.

Hz. Muhammet'in sadelik ve eşitlik hali Ebubekir ve Ömer dönemlerinde devam etmişti, ama Osman döneminde, lüks tüketim başladı, Medine'de kapalı bahçeleri, mermer sütunları olan büyük bir saray inşa edildi, ülke dışından yiyecekler ve aşçılar getirildi. Ebubekir ve Ömer oldukça mütevazı, Hz. Muhammet'in Muavini unvanını kullandılar. Ama Osman bununla yetinmedi, daha büyük bir unvan istedi, Allah'ın Muavini –Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi– olarak tanınmakta ısrar etti ve kendisinden sonra gelecek hırslı hükümdarların da ilahi gücü, dünya gücü olarak kullanmalarına olanak sağladı.

Eski Mekke aristokrasisi çok geçmeden Müslüman aristokrasisi halini aldı. Osman akrabalarına, bazılarında binlerce at ve çok sayıda köle olan büyük topraklar bağışladı. Irak'ta iki nehir arasındaki sulak, verimli toprakların bir kısmı Ümeyye asillerine bağışlandı ve insanlar Mezopotamya'ya alaycı bir ifadeyle Ümeyyelerin Bahçesi adını taktılar. Osman iktidarından geriye kalan diğer şeyler –Kuran'ın otoriteyle yazılmış derlemesi, imparatorluğun kuzeyde Ege'ye, batıda Kuzey Afrika sahillerine ve doğuda Hindistan sınırına kadar olan genişlemiş topraklar– Ümeyyelerin (Emevilerin) boğucu hâkimiyetinde kaldılar.

Mekke'nin eskiden hüküm süren sınıfı kontrolü yine ele geçirdi ve hem de intikamını aldı. Sütü kimin sağdığı açıktı ve iltimas ve yolsuzluk olayları artarken, boynuz tutanlar açıkça konuşmaya başladılar: haksız istimlâk olayları, sürgünler, hapis cezaları ve hatta infazlar devam ediyordu. Hz. Muhammet'in saygın eski dostları ve bir araya gelip Osman'ı Halife seçmiş olan diğer beş kişi ve en çok da Hz. Ali, açıkça muhalefete başladılar, olanları protesto ettiler.

Hz. Ali, İslamın mülklerinin zimmete geçirildiğini söyleyerek herkesi uyardı. Ümeyyeler aç bir kurt sürüsü gibi gördükleri her şeyi yiyip yutuyorlardı. "Osman küstah bir tavırla omuzlarını sil-kerken, kardeşleri de yanında duruyor, develerin baharda ot yemeleri gibi, Allah'ın mülklerini yiyorlar," diye konuştu. Bu kısa süreli bolluk sona erince, ellerinde sadece çıplak çöl kalacaktı.

O günlerde sesi en çok duyulan kişi ise, ilk kez olarak Hz. Ali'nin tarafında görünen Ayşe oldu. Osman'a "Bunak" adını taktı – akrabalarının kölesi olmuştu Osman. Ve bu alaycı, alçaltıcı isim tuttu, beğenildi.

Bazılarına göre, Osman onu diğer Mümin Analarından ayırmayıp, yıllık maaşını onların düzeyine indirdiği için bağırmaya başlamıştı Ayşe. Bazıları da Talha'nın Halife olmasını istediği için böyle davrandığını söylediler. Fakat Ayşe'nin yolsuzluklara, çürümeye çok öfkelendiği belliydi ve Osman'ın üvey kardeşlerinden biri olan Valid'in skandalı her şeyi daha da berbat etti.

Orta Irak'ta, garnizon şehri olan Kufa'nın valisi olan Valid, emrinde çalışan insanları hor görüyor, açıkça küçümsüyordu herkesi. Saklamaya bile gerek görmediği bir Arap züppeliğiyle, yerli Iraklılara "taşralı ayaktakımı" diyerek hakaret ediyordu. Suçsuz insanları hapse atıyor, insanların topraklarını ellerinden alıyor, kamu hazinesinden para çalıyordu. Ama ona göre, bütün bu şikâyetlerin hiçbir değeri yoktu, keçi yellenmesi gibi gelip geçerdi onlar.

Fakat Valid bir gün Kufa camisine sarhoş olarak girip namaz kılanların önünde minberin yan tarafına kusunca, bardağı taşırdı ve

gelip geçer dediği o keçi yellenmesi, bu haberi Medine'ye kadar götürdü. Kufalılar Medine'ye bir delegasyon gönderip onun halkın önünde kırbaçlanmasını istediler, ama Osman onları hemen reddetti. Dahası, buna cüret ettikleri için delege üyelerini cezalandırmakla tehdit etti ve Kufalılar Müminlerin Anasından yardım isteyince, öfkelendi ve "Iraklı sersemler ve asiler Ayşe'nin evinden başka sığınacak yer bulamadılar mı yani?" diye bağırdı.

Bu davranış sadece Iraklı asilere ve sersemlere değil, Ayşe'ye de açıkça meydan okumaktı. Osman'ın bu tavrını duyan insanlar bunun çılgınlık olduğunu düşündüler. Ayşe, Osman'a bunak derken belki de haklıydı. Osman belki gerçekten de artık mantıklı düşünme yeteneğini yitiriyordu. Bir gün yaşlı, saygın bir Medineli, Iraklıların desteği üzerine camide ayağa kalkıp muhalefet edince, Osman onu dışarıya attırdı ve adamın dört kaburga kemiği kırılınca, Osman'ın gerçekten delirdiğini düşündüler.

Ayşe daha önce de çok sinirlenmişti ama bu sefer iyice öfkelendi. Suçlular serbest kalıp ortalarda dolaşıyor, masumlar dayak yiyordu. Artık hiçbir perde ya da peçe durduramazdı onu. Halk içinde yüzünü örtmek, sesini kısması anlamına gelmiyordu elbette – özellikle de camide olmamalıydı bu. Ayşe bir sonraki cuma, sabah namazında camiye gitti ve bir zamanlar Hz. Muhammet'in giydiği mesti elinde sallayarak, o keskin ve yüksek sesiyle Osman'a, "Baksana buraya sen, Hz. Peygamber'in mesti bile hâlâ sapasağlam duruyor, parçalanmadı!.." diye bağırdı. "Sen onun sünnetini, uygulamalarını bu kadar çabuk mu unuttun?"

Osman onu dikkate almak zorundaydı elbette. Ama bir mestin bu kadar etkili bir şekilde kullanılabileceğini kim düşünebilirdi ki? Camide namaza gelen cemaat birden öfkelendi, Osman'ı kınamak ve Ayşe'ye destek vermek için herkes mestini çıkarıp havaya kaldırdı ve salladı. Böylece yeni bir propaganda aleti ilk kez etkili bir şekilde kullanıldı ve aynı şey daha sonraki yüzyıllarda bütün halifelere, şahlara ve sultanlara karşı yapıldı ve onlar da otoritelerini destekle-

mek için Hz. Muhammet'in sandallarını, gömleklerini, dişlerini, tırnaklarını ve saç tellerini kullandılar.

Osman bu durumda çaresizdi ve Valid'i geri çağıracağını söyledi. Fakat geri çağırma emrini geciktirdi ve kırbaçlama cezasından da kaçındı. Söylediğine göre, seksen kırbaç vuracak kimse bulamamışlardı, ama doğru değildi bu. Daha da kötüsü, herkes onun selefi olan Ömer'in bir oğlunu cezalandırıp kırbaçlattığını ve onun da öldüğünü unutmamıştı. Ömer devrinde, ailesinden hiç kimse İslam prensiplerine aykırı davranmamış, herkes onlara sadık kalmıştı.

Osman'ın üvey kardeşini sadece geri çağırması kimseyi tatmin etmedi tabii. Arabistan, Mısır ve Irak şehirleri arasında daha güçlü bir ceza istendiğini belirten mektuplar gidip gelmeye başladı ve bu arada Ayşe de elinden geldiğince muhalefet yapıyordu. Bütün Müminlerin Anaları adına yazdığı mektuplarda, gerçek dindarlardan, İslamı adaletsizliklere, çürümeye karşı savunmalarını istiyordu. Bunun tepkisi Ayşe'yi bile şaşırttı. Üç hafta sonra Medine'ye üç silahlı birlik geldi: biri Kufa garnizonundan, biri Irak Basra'dan ve biri de Mısır'dan, daha sonra Kahire olacak olan şehrin güneyindeki Fustat garnizonundan geldiler.

Ortada "köylü ayaktakımı" diye bir şey yoktu tabii. O birliklerde yüzlerce çok iyi eğitimli silahlı Müslüman askerler vardı ve başlarındaki soylu komutanların emrinde ne istedikleri belliydi: Osman ya halkın şikâyetlerini dikkate alıp kararlı bir harekete geçecek, ya da istifa edecekti. Komutanların en ünlüsü, birinci Halifenin oğlu – Ayşe'nin üvey kardeşi– Muhammet Ebubekir idi. Dul annesi Hz. Ali ile evlenmiş olan çocuk büyümüş, güçlü bir erkek olmuştu, ama babası ya da üvey babası kadar sabırlı değildi. Emrindeki silahlı birlik Medine'ye varınca, askerler dağılıp ailelerini görmeye gitmediler ve vahanın dışındaki kurumuş dere yatağında kamp kurup, teyakkuz halinde nöbet tutmaya başladılar.

Bütün Medine halkı gergin bir bekleyişe girdi. Halife'ye karşı bir darbe mi yapılacaktı acaba? Saraya ve Halife'ye bir saldırı olabilir

miydi? Ama mümkün değildi bu, Müslüman Müslümanı öldürmezdi. Ve askerler her şeye hazır olmalarına rağmen hemen harekete geçmediler. Ve özellikle birlik için İslamın tüm gereklerini yerine getiren, kurallarına uyan Hz. Ali'ye gittiler.

Hz. Ali iki hafta boyunca aracılık yaptı. Bir tarafın başında, taleplerini onayladığı üvey oğlu olmasına rağmen, genç adamın silahlı tehdide yönelmesi dehşete düşürmüştü onu. Diğer yanda, li-derlik tarzı ve yaptıklarıyla Hz. Ali'nin inandığı her şeye ters düşen Halife vardı, ama Osman'a bağlılık sözü vermişti o ve sözünü tutmalıydı. Her iki tarafa da aynı mesafede durup, dürüst ve İslamın iyiliğini düşünen aracı olmalıydı ve attığı her adım Osman'ın kuzeni ve Genelkurmay Başkanı olan Marvan tarafından engellenmeseydi başarılı olacaktı.

Marvan'a, en azından sırtı dönük olduğu, duyamayacağı zamanlar, İbn Tarid, yani Sürgünün Oğlu derlerdi. Sürgün denen adam, Hz. Muhammet'e muhalefet etmiş Ümeyyelerin önde gelenlerinden biriydi. Hz. Muhammet, Mekke'yi ele geçirdiği zaman, tüm Kureyş kabilesine, toplumun tam üyeleri olarak İslamı kabul etmeleri için son bir şans tanımıştı. Ama son dakika İslama bağlılık sözüne karşın Marvan'ın babasına inanmadı, güvenmedi ve adamı ailesiyle birlikte Taif şehrine sürgüne gönderdi. Ebubekir ve Ömer sürgünü devam ettirdiler, ama Osman halife olunca sürgün emrini iptal etti, genç kuzenini Medine'ye çağırdı ve onu Genelkurmay Başkanı yaptı. Çok güçlü bir pozisyondu bu ve Marvan hiç vakit kaybetmeden yararlandı bundan.

Örneğin Mısır işgalinden gelen ganimetlerden kendisine büyük bir pay aldı Marvan ya da havyan yemleri pazarından kendisine kazanç sağladı. Çok uyanık, her zaman fırsatlardan yararlanan bir adamdı, kırk yıl sonra halifeliği kaptı ama sadece bir yıl iktidarda kalabildi. Marvan tahttan indirdiği adamın karısıyla evlendi, ama kadın ve uşakları bir gece yatağında hep beraber onun üzerine çıktılar ve boğarak öldürdüler Marvan'ı – bu alçakça saldırı sonucu öldürülmesi pek çok kişinin hoşuna gitti.

Ama Marvan, Osman'ın iktidarında güçlü bir adamdı. Yaşlanan Halife'ye giden her yol, her mali karar, her bilgi ondan geçiyordu. Kimse ondan izin almadan Osman'a yaklaşamazdı. Halkın görüşüne göre, Halife imparatorluğunu sorunlarından çok bıkmış ve adeta bir bilge adam gibi inzivaya çekilmiş gibiydi. Osman'ın, zamanının çoğunu Kuran'ın onaylanmış Surelerini toplayıp derle-meye ayırdığını ve bu nedenle hırslı akrabasının onun otoritesini yıprattığının farkında olmadığını söylüyorlardı. Bunun gerçek olup olmadığı, ya da siyasi olarak Osman'ı değil de Marvan'ı suçlamanın daha akıllıca olup olmayacağı bir başka konudur.

Asi askerler şehir dışında kamp kurmuş beklerken, Marvan onların taleplerine hep ters cevaplar veriyor, hiçbirini kabul etmi-yordu. Ona göre, asiler eyaletlerde de isyan çıkarmak istiyorlardı. Kurnazca davranış ve manevralarla, Osman'ı, onlara asla boyun eğmemesi konusunda ikna ediyordu. Ona, dindar bir adam tavrıyla, "Allah'tan af dileyebileceğin hataların, günahların için, tutumuna devam etmek, korkup pişman olmaktan iyidir," dedi. Düşüncesinin doğru olduğunu kanıtlamak için asilerin kampına gitti ve sert konuşarak onları daha çok kızdırdı.

Onlara, "Neyiniz var sizin, etrafı yağma etmek ister gibi neden toplandınız burada?" diye bağırdı. "Yüzleriniz parçalansın! Buraya malımızı mülkümüzü zorla ellerimizden almaya geldiniz. Defolun gidin buradan! Allah aşkına, eğer istediğiniz buysa, bunun sonucunda övgü almayacaksınız. Geldiğiniz yere dönün, çünkü bize ait olan hiçbir şey vermeyeceğiz size."

Marvan'ın oradan ok yağmuruna tutularak değil de, sadece küfürlerle ayrılabilmesi Hz. Ali'nin çabasıyla mümkün oldu, ama Hz. Ali de asileri fazla tutamayacağını biliyordu. Gidip Osman'ı uyardı ve Marvan'ın, bir aracı olarak onun işini zorlaştırdığını söyledi ona, eğer Osman kuzenine hâkim olmazsa, o da olacaklardan sorumlu olmayacaktı. Fakat Halife, sevdiği karısı Naila da Hz. Ali'ye hak verdiği, onun tarafını tuttuğu halde onları dinlemedi. Aile sadakati

miydi bu, yoksa gerçekten bunamış mıydı Osman? Kimse anlamıyordu onu ve zaten önemi de kalmamıştı artık bunun.

Üç gün sonra, Osman cuma namazında minbere çıktığı zaman ıslıklarla, yuhalamalarla karşılandı, cemaat artık saymıyordu onu. Saygın yaşlılardan biri Osman'a, "Bana bak," diye bağırdı, "Sana yaşlı, zayıf bir dişi-deve, çizgili bir yün pelerin ve bir de demir boyun halkası getirdik. Minberden in de pelerini omuzlarına atıp, demir halkayı boynuna takalım ve seni o deveye bindirelim. Sonra da seni Duman Dağına –Mekke'nin büyük ve çürüyen çöplerinin yakıldığı büyük çöplük– götürüp oraya bırakalım."

Cemaat bununla da yetinmedi, minbere taşlar attılar, ona saldırdılar ve yaşlı Halifeyi baygın bir halde yere düşürdüler.

Halifeye, hem de camide saldırmak, ona taşlar atarak bayıltmak korkunç bir şeydi. Marvan'ın dediği gibi, en sert karşılığı hak eden, tam bir isyandı bu. Fakat taşlanarak yere düşen ve kısa bir baygınlık geçiren Osman kendine gelirken, güç kullanılmaması için emir verdi. Ne kadar günahkâr olsa da, inançlı bir Müslüman olduğunu ve hiçbir Müslüman kanı dökülmeyeceğini söyledi. Ama her şeye rağmen istifa etmemekte de kararlıydı. Belki neler olduğunu tam olarak anlamamış, belki de Hz. Muhammet'in değil, Allah'ın vekili olduğuna inanmıştı. Tahtı bırakmaya hakkı olmadığını söyledi. "Bana Allah'ın giydirdiği kıyafeti çıkaramam," diye konuştu ve böylece kendi ölüm emrini de vermiş oldu.

Soru, bu ölüm emrini kimin yerine getireceğiydi, çünkü gerçekten vardı böyle bir emir. Gizli Mektup denen yazılı emir, bir krizin başladığı ve sorunların çözümü olanaksız hale geldiği zaman bulunabilmesi için bir yerde saklanıyordu.

Osman, camide taşlandıktan sonra çok sarsıldı, her şeyi berbat ettiğini ve cezasını çektiğini kabul etti. Sonunda asilerin taleplerini kabul etmeye karar verdi, en tartışmalı iki valisini –Kufa'da üvey kardeşi Valid'i ve Mısır'daki Fustat garnizon şehri valisi kayınbi-

raderi– görevden aldı ve Hz. Ali'nin üvey oğlu Muhammet Ebubekir'i Mısır valisi olarak atadı. Ayrıca, samimiyetinden kimsenin kuşku duymaması için, Hz. Ali de onun kişisel garantörü olacaktı.

Medine halkı böylece rahat bir nefes aldı. Kriz atlatılmış, adalet yerini bulmuştu. Hz. Ali'nin garanti vermesi üzerine, asi askerler kampı toplayıp garnizonlarına dönmek üzere yola çıktılar. Genç Ebubekir ve askerleri Mısır'a doğru yola çıktıktan üç gün sonra, arkalarından hızla gelen ve onları geçip gitmek ister gibi görünen bir atlıyı durdurmasalardı her şey yolunda gidecekti.

Atlı ulağı durdurup sorguladılar ve Halife'nin emriyle yola çıktığını öğrenince, atın eyerindeki çantaları aradılar. Çantalarda profesyonel kâtiplerin kullandığı türden büyük, sarı pirinç bir mürekkep hokkası, mürekkep tozu ve mürekkep hazırlama şişeleri, parşömenler, kuştüyü kalemler, bıçaklar ve mühürler buldular. Bir çantanın gizli bölmesinde, Osman'ın mührünü taşıyan ve görevden aldım dediği Mısır valisi kayınbiraderine yazılmış bir mektup vardı.

Mektupta, geri dönen asilerin bütün liderlerinin hemen tutuklanması yazılmıştı. Liderlerin önce saçları ve sakalları kesilip tıraş edilecek –o devirde erkekler uzun saçları ve sakallarıyla övünürler ve onları kesmek büyük ceza sayılırdı– ve sonra hepsi yüz kırbaç vurularak cezalandırılacaktı. Kırbaçlandıktan sonra sağ kalanlar hapse atılacaktı.

Başka bir şeye ihtiyaç var mıydı? İkili oynamanın kanıtı ellerinde olan asiler geriye döndüler. Üç gün sonra yine Medine'deydiler ve bu kez şehir dışında kamp kurmadılar. Anlaşma zemini aramaya bile gerek duymadan sarayı kuşattılar.

Mektup, kesin olarak Osman'ın mührünü taşıyordu. Osman mührü görünce kendisine ait olduğunu kabul etti, ama mektup konusunda hiçbir şey bilmiyordu, üzerine yemin etti bunun. Hiç kimse onun doğru söyleyip söylemediğini bilemiyordu. Bazıları onun yalan söylediğine inanırken, bazıları da bu oyunda Marvan'ın par-

mağı olduğunu, hatta mektubu onun yazdığını söylüyorlardı. Bazılarına göre ise, mektubu kimin yazdığı hiç önemli değildi, mektupta Halife mührü vardı ve eğer o mühür ondan habersiz kullanılmışsa, Osman'ın Halife tahtında oturmaya hakkı yoktu. Sonunda birileri, bunu Hz. Ali'nin bile yapmış olabileceğini söyledi, Osman'ı düşürmek için, atlının yakalanacağını bilerek yapmıştı Hz. Ali bunu, ama bu rivayetin Marvan tarafından yayıldığını söyleyenler de oldu. Bu olayda her türlü komplo teorisine yer var gibi görünüyordu. Ama kesin olan bir şey vardı: o gizli mektup Osman'ın sonu oldu.

Asiler en azından önce, kan dökmeyi düşünmediler, çünkü sarayı sadece kuşatmakla yetindiler. Bazıları Halife'ye karşı cihat çağrısında bulundu ama onlar bile yüzyıllar boyunca İslam tarihini kirletecek ve bugün bile bu kirlenmeyi sürdürecek olan bir katliamdan kaçındılar. Halifeyi öldürmek bir yana, Müslümanın Müslümanı öldürmesi fikri bile korkunç bir şeydi.

Onlar Osman'ın tahtı terk etmesini istiyor, ama o da buna asla yanaşmıyordu. Artık görüşme zemini de kalmamıştı. Hz. Ali elinden geleni yapmıştı ama gizli mektup onun garantörlüğünü de hiçe saymıştı ve o da askerler gibi aldatıldığını biliyordu artık. Şiddete başvurulacağını biliyordu ve hatta artık yirmili yaşlarda olan oğulları Hasan ve Hüseyin'i de saraya muhafız olarak gönderdi – ama Osman inadına devam ettiği sürece o da bir şey yapamayacaktı. Ondan sonraki günlerini camide ibadet ederek, dua ederek geçirmeye başladı.

Ayşe de aynı şeyi yapmak istemiş olabilir ve kendine göre o da bunu yaptı. Halkı "o bunak" dediği Osman'a karşı kışkırtmak için başka bir şey yapamazdı, ama ortalığın bu kadar karışabileceğini de düşünmemişti. Osman'ın aklını başına getirmek için Hz. Muhammet'in mestini kullanmıştı, ama adam şimdi aklını tamamen yitirmiş gibiydi. O gizli mektubu nasıl bilebilirdi Ayşe? İşler nasıl bu hale gelmiş ve onu da Hz. Ali'nin müttefiki yapmıştı? Şimdi üvey kardeşi sarayı kuşatmıştı. Ayşe artık ne onu, ne de Halifeyi koruyabilirdi. Her

şey daha kötüye giderken Ayşe bir çıkış yolu aradı, sorunlar, sadakatler kördüğüm olmuştu. Ayşe etrafına Mekke'ye hacca gidebileceğini söyledi, gerçi hac zamanı değildi ama o da her isteyenin yaptığı gibi umreye gidebilirdi.

Marvan, Ayşe'nin planını öğrenince tehlikeyi sezdi. Asiler Ayşe'nin bu şekilde şehirden ayrıldığını görünce, onun kendilerine engel olmak istemediğini, onları sessizce desteklediğini anlayacaklardı. Marvan bir gece karanlıkta gizlice saraydan çıktı, Ayşe'nin evine gitti ve ona, şehirden ayrılamayacağını söyledi. Konuşmaları ve yazdığı mektuplarla sorunların büyümesinde Ayşe'nin de katkısı olmuştu ve şimdi şehirde kalıp onlara yardımcı olması gerekiyordu. Osman ona "asileri ve Iraklı sersemleri" koruduğu için kızmışsa bile hata etmişti; sorunlar daha da büyümeden Ayşe'nin yardımına ihtiyaçları vardı.

Ama Ayşe'yi ikna etmek için çok geçti artık. Birkaç hafta önce olsaydı, Halife'nin sağ kolunun kendisine ricada bulunmasından zevk alabilirdi Ayşe. Müminlerin Anasına saygı duymayı yeni öğrendiği için onunla alay edebilir, iğneli konuşabilir ve durumu lehine çevirmenin bir yolunu bulabilirdi. Ama bu durumda, olumlu bir davranışta bulunmak için vakit çok geçti.

Marvan ondan destek alamayacağını anlayınca, "Ülkeyi ateşe verdikten sonra kaçıyorsun," diyerek suçladı, ama Ayşe hiç umursamadı onu.

Ayşe, "Allah için söylüyorum, sen ve işlerini sana bırakan o kuzeninin ayaklarınıza birer değirmen taşı bağlanmış olsa, ikinizi de denize atardım," diye konuştu. Sonra da Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı.

Olayların sonu bir rivayetle başladı. Asiler arasında yayılan söylentiye göre, Suriye valisi, kuşatılmış olan Halife'ye yardım için bir ordu göndermişti. Fakat destek kuvvet gelmedi ve Suriye va-lisinin böyle bir talep alıp almadığı ya da aldığı halde kendine göre neden-

lerle mi umursamadığı bilinmiyordu. Her halükârda artık önemi yoktu bunun; her zaman olduğu gibi, Suriye ordusu hakkında çıkan rivayet bu kez de işi bitirdi.

İlk kayıp, Hz. Muhammet'in en saygın ilk dostlarından biri oldu. Sakat adam koltuk değneklerine dayanarak kuşatma hattının önünde durdu ve bağırarak, Osman'dan balkona çıkmasını ve tahtı terk ettiğini açıklamasını istedi. Fakat Marvan'ın bir adamı ortaya çıkarak beyaz saçlı, yaşlı adama bir taş attı ve başına isabet eden taş öldürdü adamı. Taş atan kişi daha sonra, "Allah biliyor ya, halk savaşını ben başlattım," diyerek övündü. Onun bu taşı kendiliğinden mi, yoksa Marvan'ın emriyle mi attığı hiçbir zaman öğrenilemedi.

Bu saldırıya Saray Günü denecekti, ama karmaşa ancak bir saat kadar sürdü. Saray korumalarının sayısı azdı ve Marvan'la Hz. Ali'nin oğlu Hasan yaralanınca diğerleri kaçtılar. Muhammet Ebubekir emrinde bir grup asi sarayda üst kata çıkıp Halife'nin odasına girdiler. Orada sadece Osman ve Suriye doğumlu karısı Naila vardı.

Savunmasız yaşlı Halife yere oturmuş bir parşömene yazılmış bir Kuran suresi okuyordu – yıllardan beri derlediği, onaylanmış bir bölümdü bu. Birkaç kişi ona yaklaşırken, Osman, sanki Kutsal Kitap onu fanilerden koruyacakmış gibi, sakin bir tavırla okumaya devam etti. Osman'ın bu umursamaz ve sanki kimse ona bir şey yapamazmış gibi davranışı genç Ebubekir'i daha çok kızdırdı. Ya da şiddet havası uzun zamandan beri devam ediyordu ve artık ondan kaçınılamazdı.

Birinci Halifenin oğlu Ebubekir, üçüncü Halifeye saldıranların başındaydı. Kamasını yaşlı adamın alnına vurdu ve akan kanlar diğerlerine de işaret oldu. Diğerleri Osman'ın üzerine atıldılar ve onu birkaç kez bıçakladılar. Duvarlar, halı ve hatta Kuran sayfası kan içinde kaldı – hâlâ Sünni ve Şii dindar Müslümanların hafızasından silinmeyen kara bir leke, korkunç bir görüntüydü bu. Ama asiler Osman'ın soluğu kesildikten sonra bile vurdular ona.

Naila ölen kocasının bedeni üzerine kapandı. Kocasını kesip parçalamamaları için yalvardı, ama sağ elinin bir kısmını kesen bir

darbeyle onun kanı da kocasınınkine karıştı. Kadının acılar içinde bağırdığını ve her tarafın kanlar içinde kaldığını gören saldırganlar ancak o zaman durdular.

Muhammet Ebubekir ilk saldırandı ama öldüren darbeyi vuran o olmadı. Onları kimlerin öldürdüğü de bilinmedi elbette. Fakat İslamın zihninden silinmeyecek olan soru, bıçağı tutanın değil, kimin yönlendirdiğiydi. Kim vardı bunun arkasında? Ya da kim yoktu? Bir Ümeyyenin söylediğine göre, Osman, "Ayşe'nin kullandığı, Talha'nın bilediği ve Hz. Ali'nin de zehirlediği" bir kılıçla öldürülmüştü. Bazıları kılıcı çeken ve zehirleyenin Marvan olduğunu, bazıları da her şeyin, takviye göndermeyen güçlü Suriye valisi Muaviye tarafından planlandığını söylediler.

Kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa, o da üçüncü Halifenin hem bilinen ve hem de bilinmeyen kişiler tarafından ve hem iyi, hem de kötü niyetlerle öldürülmüş olduğuydu.

Öldürüldüğü zaman Osman'ın üzerinde olan kanlı ve yırtılmış gömleği uzun süre yaşayacaktı. Saldırıdan sonra, kim olduğu bilinmeyen bir kişi gömleği ve Naila'nın kesik parmaklarını aldı ve geriye kalanları güzelce sarıp hazırladı. Ertesi sabah Medine'de, asilerin Hz. Ali'yi yeni Halife olarak seçtikleri haberi yayılırken, küçük, kederli bir kervan Şam'a doğru yedi yüz millik bir yolculuğa başladı ve eyer torbalarından birinde o kanlı gömlek ve kesik parmaklar vardı.

Onları oraya gönderen Suriye doğumlu Naila mıydı acaba? Yoksa Marvan mıydı? Ya da Hz. Muhammet'in dulları arasında tek Ümeyye ve aynı zamanda Suriye valisi Muaviye'nin kız kardeşi olan Ümmü Habiba olabilir miydi? Hangisi olursa olsun, amaç açıktı: o korkunç kalıntılar güçlü bir intikam çağrısı olacaktı. Kervan Şam'a vardığı zaman Muaviye o kanlı gömlekle parmakları, Şam'ın büyük camisinde sergiledi ve onlar bir yıl kaldılar orada.

Bir Suriyeli tarihçi, "Gömlek her gün minbere kondu," diye anlattı. "Bazen üzerini, kapıyorlar, bazen açıyorlardı ve Naila'nın par-

makları da gömleğin kol yenlerine bağlanmıştı – iki parmak avucun bir kısmına bağlıydı, iki parmak dipten ve bir başparmak da yarıdan kesilmişti. Onu görenler ağlıyor, Suriyeli askerler de Osman'ın katillerini ve onları durdurmaya çalışacak olanları öldürene kadar kadınlarla ilişki kurmayacaklarına ya da yatakta yatmayacaklarına yemin ediyorlardı."

Osman, Medine'de Ayşe'nin eski odasındaki Hz. Muhammet ve diğerlerinin yanına değil, halk mezarlığına sessizce gömüldü. Yas tutan olduysa bile ortada görünmediler onlar. Medine halkı sevinçliydi. Asilerin önderliğinde, yeni liderleri olarak Hz. Ali'yi desteklediler. Başka kimseyi istemiyorlardı. Çoğunun görüşüne göre, Hz. Muhammet'in halefi olması gereken kişi sonunda yerini bulmuştu ve bunu için çok uzun süre beklediğinden, tahta çıkışı da daha güzel oldu.

656 yılının 16 Haziran günü camiye ve avlusuna toplanan insanlar Hz. Ali'ye bağlılık yemini ettiler. Toz ve diken yılları son bulmuştu artık – sadece onun için değil, hepsi için bitmişti.

Tozların ve dikenlerin o kadar kolayca yok olmayacağını nerden bileceklerdi ki? Hz. Ali'nin ancak beş yıl hüküm süreceğini kimse düşünmedi. Hz. Ali, Halife unvanı almayı reddedince, halk yeni Müminler Komutanını alkışladı. Hz. Ali, bu unvanın Ebubekir ve Ömer tarafından onurlandırıldığını, ama Ümeyyeler tarafından onarılamayacak kadar çürütüldüğünü söyledi. O İmam, yani cemaatin önünde duran kişi olmak istiyordu. İmam adı bir yandan, camide namaz kıldıran din adamlarına verilen mütevazı bir addı, imam diye yazılırdı. Ama büyük harfle, İmam diye yazıldığında, tüm Müslümanların ruhani ve siyasi lideri anlamına geliyordu. Ve İmamla Halife arasına bir siyaset ve teoloji dünyası girecekti.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'ten sonra hem Sünnilerin ve hem de Şiilerin kabul ettiği tek İslam lideri olmak istiyordu. Fakat Sünniler sonunda onu dördüncü Halife olarak tanıyıp sayarlarken –dördüncü ve son raşidun, "doğru yönlendirilenler"– Şiiler ilk üç Halife gibi, hal-

ifeliği de hiçbir zaman tanımak istemeyeceklerdi. Onlar için Hz. Ali, Hz. Muhammet'in ilk haklı halefiydi, onun tarafından, bilgi ve anlayışını oğullarına geçirecek gerçek ruhani lider olarak seçilmişti ve oğulları da bunu kendi oğullarına miras bırakacaklardı. Yani Hz. Ali, on iki İmamın birincisiydi ve gerçek Ehlibeyt olarak Hz. Muhammet'le onun kızı Fatıma'ya katılacaktı.

Ama o haziran günü Medine halkı Hz. Ali'ye bağlılık yemini ederken, hiç kimse henüz Sünni ve Şii karşıtlığını düşünmüyordu. Kollarını onunkine bitiştirip, onun dostlarının kendi dostları, düşmanlarının kendi düşmanları olacağını söyleyerek Allah adına yemin ederken, bölünmenin son bulduğunu düşündüler. Bundan sonra üzüntü, acı, kendini büyük görme, yolsuzluk, çürüme olma-yacaktı. Ümeyye baskısı sona ermiş, yeni bir dönem başlamıştı. Hz. Ali'nin liderliğinde Hz. Muhammet'in gerçek yoluna döneceklerdi.

Fakat onlar bunu kutlarken, davullar çalınır, çocuklar oynar ve kadınlar sevinç çığlıkları atarken, Şam'da o kanlı gömlek ve kesik parmaklar yine cami minberine konmak üzereydi. Ve Ayşe de Mekke'de kendi yapacaklarını planlıyordu.

Bölüm 8

AYŞE KÖPEK ULUMALARINI DUYDUĞU AN, BUNUN BİR KEHANET OLDUĞUNU HEMEN anladı. Bu ses yeterince tanıdıktı; çöl gecelerinde kurtların, sırtlanların, çakalların ulumaları her zaman duyulurdu. Onu sinirlendiren, ulumaların geldiği yerdi: Hz. Muhammet'in onu uyardığı yerden geliyordu bu sesler.

Ayşe'nin ordusu Mekke ve Irak'ın uzak ovaları arasındaki küçük vahaya girince, geceyi orada rahatça geçirebileceklerini düşündüler, ama ulumalar başlayınca, Ayşe, "Nasıl bir yer burası?" diye sordu. Ve ona "Havab suları" cevabını verdiklerinde çok korktu Ayşe.

"Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz," diye bağırdı – ölüme yaklaşanların kullandığı bir ifadeydi bu. İnsanlar onun çevresine toplanınca Ayşe, "Görmüyor musunuz?" dedi. "Onlar bana uluyorlar. Ben Hz. Peygamber'in, karılarına, 'Keşke Havab köpeklerinin hanginize uluyacağını bilseydim!' dediğini duymuştum. İşte onlar bana uluyorlar! Beni geri götürün! Geri götürün beni!"

Ne yapmıştı Ayşe? Onu harekete geçiren neydi? Aylardan beri ilk kez olarak zihninde kuşkular belirdi ve o kuşkular orada kalıp onu adeta felç ettiler.

Osman'ın öldürüldüğünü, üvey kardeşinin olaydaki rolünü ve hepsinden kötüsü, Medine'nin Hz. Ali'yi alkışladığını duyduğunda hâlâ Mekke'deydi Ayşe. Osman'a "o bunak" dediğine, Hz. Muhammet'in mestini ona salladığına ve onu sünnete ihanetle suçladığına aldırmıyordu. Osman'a karşı yaptığı konuşmalar, yazdığı mektuplar ve ayaklarına taş bağlayıp onu denize atma arzusu bile umurunda değildi artık. Her şeyi istemişti ama bunu istememişti. Osman'ın

öldürülmesini ve Ali'nin Halife olmasını istememişti elbette.

Ayşe şoke olmuş ve öfkelenmiş bir halde büyük caminin ortasına –kutsal yer, Kâbe– yürüdü, köşeye konmuş olan kutsal siyah taşın yanında durdu ve sesinin bütün gücüyle, adalet adına ateşli bir konuşma yaptı.

"Mekke halkı," diye konuştu. "Bir sürü adam, garnizon şehirlerinden toplanmış bir sürü ayaktakımı, kaba, görgüsüz Bedeviler ve yabancı kölelerle bir araya gelip bir komplo hazırladılar. Bunlar yasaklanmış kanları döktüler ve kutsal şehir Medine'nin kutsallığını bozdular. İğrenç, korkunç bir suç bu! Haram, yasak bir şey!" Ayşe bir an durup Mekkelilerin destek bağırışlarını dinledi ve sonra, "Allah aşkına!" diye devam etti. "Osman'ın bir tek parmağının ucu bile tüm o insanlardan değerlidir. Osman'ın kanının intikamını alın ve İslamı güçlendirin!"

Kalabalıktan, "Osman'ın intikamı!" diye bağıran öfkeli sesler yükseldi. Eğer Müminleri Anası kendi üvey kardeşini bile suçlu bulup cezalandırmak istiyorsa, Allah adına onu destekleyeceklerdi! Ayşe eğer adaleti akrabalıktan, hakkı kan bağından üstün tutacaksa, Allah için ona yardım edeceklerdi! Hz. Muhammet ve İslam adına, Medine asileri tarafından öldürülen Mekke oğlunun intikamını alacaklardı.

Ayşe hiçbir zaman durup da güdülerini sorgulamadı. Kendi ateşli konuşmasına kapıldı, onu tahrik eden şeyin suçluluk duygusu – Medine'yi terk edip Osman'ı kendi kaderiyle baş başa bırakma duygusu– ya da en çok nefret ettiği adam olan Hz. Ali'nin dördüncü Halife seçilmesine sinirlenmesi olup olmadığını düşünmedi. Bu sorular sadece çamurlu Havab gölünün kenarında aklına gelecek ve o zaman da geriye dönmek için çok geç olacaktı. O an halkın onu destekleyen bağırışları önemliydi onun için, bunlar onun haklı olduğunu bir kez daha gösteriyor, başını döndürüyordu.

Pek çok insanın onu hayattayken sahip olmamakla suçladığı büyüklük ve asaleti ölünce bulmuştu Osman. Mekkelilere göre, onun

öldürülmesinden Hz. Ali sorumluydu. Hz. Ali suçluyu biliyor –herkes biliyordu– ama cezalandırılmaları için teslim etmiyor di-yorlardı. Onlara göre o katilleri saklıyor ve bu davranışı onu da onlar kadar suçlu yapıyordu. Bazılarına göre, Hz. Ali kamayı saplayan kadar suçluydu ve kurnaz Marvan bunu hep söylüyordu, Medine'den Mekke'ye kaçmış ve saray saldırısında aldığı yarayı gösterip orada bir kahraman gibi karşılanmıştı. "Ali öldürülen adama açıkça vurmadıysa bile, gizlice vurdu," diyordu.

Bu tür olayları fırsat bilen şairler hemen harekete geçtiler. İçlerinden biri, "Akrabaların kanı için helal demeden öldürdüler Osman'ı," diye konuştu – İslam yasalarına göre doğru değildi bu. "Bu da seni onların lideri yapar Ali, bunun bedelini ödemelisin ve hiç kuşkusuz ödeyeceksin."

Hz. Ali'nin bağlılık isteyen mektubu Mekke'ye ulaştığı ve camide yüksek sesle okunduğu zaman, halkın beyni ona karşı öylesine yıkanmıştı ki, yuhalamalar yüzünden okunanlar duyulmadı. Genç bir Ümeyye mektubu kapıp ağzına attı, çiğnedi ve öfkeli destek bağırışları arasında yere tükürdü.

Ayşe'nin intikam duygusu şimdi bütün Mekke halkı tarafından paylaşılıyordu, ama ancak akrabaları Talha ve Zübeyr, Medine'den kaçıp ona katıldıkları zaman harekete geçebileceklerdi. Ömer'in ölümünden sonra altı kişilik seçim toplantısına katılmış ve ikisi de Hz. Ali aleyhine oy vermişlerdi. İkisi de Hz. Ali gibi Osman'ın aleyhine konuşmuş, ona muhalefet etmişlerdi, ama Hz. Ali'nin onun yerini almasını istedikleri anlamına gelmiyordu bu elbette. Talha ve Zübeyr hırslı adamlardı, ikisi de Halife olmak istiyordu ve bu yüzden bir araya gelmişlerdi.

Mekke'ye kaçmadan birkaç hafta önce Hz. Ali'ye bağlılık yemini etmiş olmalarının ne önemi vardı ki? Şimdi asilerin baskısı altında yemin ettiklerini söylediler, kılıç tehdidi altında yemin etmişlerdi. Yemin ederken onun elini bile tam olarak sıkmamış, kollarını iyice temas ettirmemişlerdi. Herkes de görmüştü bunu. İnsan-

lar, "Bundan hayır gelmez," demişler ve Talha da daha sonra, "Bundan ancak burnuyla gübre eşeleyen bir köpeğinki kadar fayda gelir," diye konuşmuştu.

Fakat ne Talha, ne de Zübeyr ondan sonra halifelik talebinde bulunmadılar. Şimdi Mekke'nin desteğini kazanmış olan akrabaları Ayşe'yi desteklemeliydiler. Ayşe'nin yardımıyla Ali'ni halifeliğini düşürebilirlerdi. O düştükten sonra hangisinin Halife olacağı bilinmiyordu, bunu daha sonra düşünecekleridi, şimdilik birlikte çalışmaları gerekiyordu. Ayşe'nin Müminlerin Anası olarak etkisinden yararlanarak Ali'ye karşı bir ordu hazırlayabilirlerdi ama bunu Ali'nin güçlü olduğu Medine'de değil, ancak sekiz yüz mil kadar uzakta, Irak'ta yapabilirlerdi, güneydeki garnizon şehri Basra'da Zübeyr'i destekleyenler vardı. Ayşe onların başında olduğu sürece kaybetmeleri mümkün değildi. Ayşe'ye, "Mekkelilere yaptığın gibi, Basralıları da uyandırıp harekete geçireceksin," dediler.

Ayşe'yi ikna etmek zor olmadı. Ali'den hiçbir şey alamazdı o, ama iki akrabasından biri Halife olursa yine ülkenin en güçlü kadını olacaktı. Yine Kâbe'ye gitti ve o ateşli konuşmalarından birini yaptı. "Basra'daki kardeşlerinize yürüyün ve Ali'yi suçlayın!" diye bağırdı. "Haydi, Basra'ya!"

Ama şimdi Basra'nın yarı yolunda köpek ulumalarıyla korkmuş, onların kendisine uluduğunu düşünmeye başlamıştı. Kolye Olayına kadar çöl yolculuklarından aldığı zevk kalmamıştı artık, o günler geçmişte kalmıştı. O zaman yirmi yaş altı genç bir kızdı, şimdi ise kırklı yaşlarındaydı, emrinde binlerce askerden oluşan bir ordu vardı ama ilk kez olarak tereddüt ediyordu.

Bu askerleri gerçekten savaşa götürecek miydi yani? Hiç kuşkusuz durum oraya varmayacaktı. Plana göre, sayıca üstünlükle, Basra'yı savaşmadan ele geçirecek, sonra Basralılarla beraber Fırat'tan yukarıya Kufa'ya doğru ilerleyecekti. Bütün Irak'ı ele geçirdikten sonra, askerleri Şam'da bulunan Osman'ın kanlı gömleği ve Naila'nın parmakları için intikam yemini etmiş olan Suriye

valisi Muaviye ile bir araya gelecekler, güç birliği yapacaklardı. Ali bu güçlü koalisyon karşısında çaresiz kalacak, geçmişte üç kez yaptığı gibi, yine kenara çekilecekti. Plan buydu, ama bu köpekler neden böyle uluyorlardı acaba?

Ayşe yirmi dört saat boyunca Havab'ın suları kenarında, kötü bir şeyler olacağını hissederek oturdu. Talha ve Zübeyr onu ikna etmeye çalıştılar ama başaramadılar. Köpeklerin ulumadığını, sadece havladığını söylediler, ama Ayşe umursamadı onları. Adamlar Ayşe'ye batıl itikatlara inandığını ve böyle şeylerin İslamda yasak olduğunu anlatmaya çalıştılar, ama o yine aldırmadı onlara. Ona yalan söylemeyi denediler. Burası Havab değildi, yanılmışlar, bu vahanın orası olduğunu sanmışlardı. Fakat köpekler susmuyor ve Ayşe orada olduklarını biliyordu. Bu adamlar Hz. Peygamber'in söylediğini de reddedemezlerdi. Kız kardeşlerinin kocaları, enişteleri olsalar bile güvenilir adamlar değillerdi bunlar. Ali'ye verdikleri sözden geri dönmemişler miydi bunlar? Her ikisi de sözlerine güvenilmeyecek adamlar olduklarını göstermişlerdi.

O halde Havab köpeklerine önem vermemek olmazdı. Ama neden Basra'ya devam etmek yerine geriye dönmekte ısrar ediyordu ki? Belki köpekler yeterince yüksek sesle ulumuyor ya da kendisi onların ulumalarını olduğundan daha meşum gibi görüyordu. Ama Ayşe böyle konularda anlayışlı bir kadındı ve Ali sayesinde bu şekilde de uzun süre yaşayacaktı.

Hz. Ali gerçekten de Osman'ın katillerinin cezalandırılması çağrısını umursamadı. Onlar onun halifeliğini isteyen ilk insanlardı ve başlarında da kendi üvey oğlu vardı, onun için cinayeti onaylamasa bile, bunu yapanları cezalandıramazdı. "Osman'ın haklı ya da haksız yere öldürüldüğünü söyleyemem," diye konuştu. "Çünkü haklı, dürüst değildi o." Ama onun bu ifadesi, olanları onayladığını ima ediyordu. Eğer Osman dürüst, haklı olmadıysa –eğer Hz. Ali'nin dediği gibi, sünnete ihanet edip, bozduysa ve İslamın ruhuna ve

yasalarına karşı geldiyse– onu öldürenler inançla ve iyi niyetle hareket etmişlerdi. Hz. Ali, Osman'ı açıkça din değiştirmekle suçlamadı, ama ne düşündüğü belliydi: din değiştiren birini öldüren kişi cezalandırılmadığına göre, bu olayda da failler cezalandırılmayacaktı.

Hz. Ali karşılık vermek yerine, uzlaşma, barış teklifinde bulundu. "İntikam ilerisi için iyi bir yol değil," diye konuştu. İslam geçmişe değil, geleceğe bakmalıydı. Bu nedenle, temiz olmadıkları halde, Talha ve Zübeyr'in bağlılık için uzanan ellerini kabul etmişti Hz. Ali. Mekke ve Şam'a zorlamak için asker değil de birleşme teklif eden mektuplar göndermesinin nedeni de buydu. Onun bu davranışını, kendisini güçlü değil de zayıf hissederek, her şeye rağmen çatışmadan kaçma arzusu olarak düşünenler yanılıyordu.

Hz. Ali kan dökülmesini istemiyordu ama bu konuda geç kalmıştı. Mekkelilerin Ayşe ve enişteleri Talha ve Zübeyr'in komutasında Basra'ya yürüdüklerini öğrenince, başka çare bulamadı ve onları durdurmak için ordusuyla Medine'den ayrıldı, yola çıktı. Ama o daha Basra yolundayken şiddet olayları başlamıştı bile.

Ayşe ve enişteleri yanlış hesap yapmışlardı. Basralılar onları sadakat konusunda ayrılmış olarak, karmaşa içinde karşıladılar ve zorlandıkları için kızdılar. Basralılar, Müminlerin Anası olarak Ayşe'ye saygı gösteriyor ve Osman'ın intikamı çağrısını anlıyorlardı, ama Hz. Ali'ye olan saygıları daha büyüktü. Hz. Ali garnizon şehrindeki eski, ahlaksız valiyi değiştirmiş, yeni, dürüst ve yasalara saygılı bir vali atamıştı ve halk o valiyi seviyordu. Bu nedenle Mekke ordusunu, Ayşe ve diğerlerinin bekledikleri kadar sevgiyle, hoşgörüyle karşılamadılar ve aslında onların şehre girmelerini bile istemediler. Yeni vali onların şehir dışında kamp kurmalarını istedi ve "Hz. Ali'nin gelişini bekleyelim," dedi. Ama Ayşe ve eniştelerinin en son istediği şeydi bu.

O gece –kayıtlara göre çok karanlık, soğuk, rüzgârlı ve yağmurlu bir geceydi– Talha ve Zübeyr şehre baskın yaptılar. Zorla camiye

girdiler, karşılarına çıkan halktan düzinelerce adam öldürdüler. Sabaha karşı hazine dairesi ve tahıl ambarlarına saldırdılar ve Hz. Ali'nin valisi orada karşılarına çıktı onların. "Allah biliyor ya, yeterli askerim olsaydı, öldürdükleriniz için bir an düşünmez öldürürdüm sizi," diye bağırdı. "Basralı kardeşlerimizi öldürdünüz, bu nedenle artık sizin kanlarınız bize helal. Nasıl olu-yor da Müslüman kanı dökebiliyorsunuz? Dün öldürdüğünüz o adamlar Osman'ın katilleri mi? Allah'ın gazabından korkmuyor musunuz siz?" Fakat o büyük, güçlü ordu karşısında güçsüz, çaresiz kaldı vali. Onu yakalayıp kırbaçladılar, saçlarını, sakalını yoldular ve hapse attılar. Basra halkı korkudan sindi ve Hz. Ali geldiği zaman neler olacağını beklemeye başladı.

Atlı haberciler, Hz. Ali'ye şehrin işgal edildiğini, valinin hakaretler edilerek hapse atıldığını ve insanların öldürüldüğünü haber verdiler. Hz. Ali dehşet içindeydi, Talha ve Zübeyr, Allah'ın gazabından korkmayabilirlerdi, ama o korkardı. "Allah'ım, onları durdur ve kötülüklerine son ver!" diye bağırdı. "Onların yaptığı gibi, Müslümanları öldürmeme izin verme ve bizi onlar gibi insanlardan kurtar!" Ama o bir idealist olduğu kadar da gerçekçiydi; dualar ederken, bir yandan da savaşa hazırlandı.

Hz. Ali, ordusuna takviye kuvvetler kurmaları için oğulları Hasan ve Hüseyin'i kuzeye, Kufa'ya gönderdi. Onlar bir hafta sonra binlerce kişilik bir orduyla Basra'ya gidip onunla buluştular. Şimdi her iki tarafın da yaklaşık on bin askerden oluşan birer ordusu vardı ve Ali'nin ordusuyla Ayşe'nin ve eniştelerinin emrindeki ordu şehrin dışında, geniş, düz bir alanda üç gün boyunca kamp kurup hazırlandılar.

Hz. Ali'nin kalabalık ve güçlü ordusu Mekkelileri caydırabilecek miydi acaba? Hz. Ali, hiç kuşkusuz öyle umuyordu, ama yeni toplanan ordusuna yaptığı konuşma adeta bir kehaneti andırıyordu. Onlara, "Ben her şeyin doğru olmasını istiyorum," diye konuştu. "Böylece insanlar, toplum yine birlik olsun, kardeşlik içinde yaşasın

istiyorum. Eğer Mekkeliler bizimle birleşir, bize bağlanırlarsa barış gelecek. Ama savaş isterlerse, o zaman onarılmaz bir ayrılık olacak. O halde, askerlerim, kendinize hâkim olun. Unutmayın ki, karşınızdakiler sizin kardeşleriniz. Sabırlı olun. Önünüzde bir rehber olmadan acele davranmayın, dikkatli olun, çünkü bugün kazansanız bile yarın kaybedebilirsiniz."

Önlerinde bir kâbus vardı – en çok korktukları ve kaçınılmaz gibi görünen şey de fitne idi.

Arapça ince, hassas ve dolambaçlı bir dildir. Bütün Sami dillerinde olduğu gibi, kelime oyunlarına açıktır, bazen birkaç kelimeden birçok anlam çıkarılabilir. Bir kelime bile şartlara bağlı olarak birçok çağrışım yapabilir. Örneğin cihat, mücadele kelimesi, İslam yaşantısını sürdürmek, daha üst düzey bir ruhani bilince varmak için verilen iç mücadele anlamına geldiği gibi, İslam düşmanlarına karşı yapılan savaş anlamına da gelir.

Hassas bir İslami deyim olan fitne daha da karmaşıktır. Bunun kökü, yoldan çıkmış olmaya dayanır. Kelime anlamı, denenme, günaha teşvik, yolunu şaşırtma, entrika, fesat, uyuşmazlık ya da çekişme olabilir. Kelime her zaman ayaklanma, hatta karmaşa ima eder. Ama en yaygın anlamı iç savaştır –çok büyük iç savaşa neden olmak anlamına gelir. Fitne sonucu kabileler, klanlar, hatta aile bireyleri birbirine karşı gelir, akrabalar birbiriyle kavga eder, kardeş kardeşle, baba oğluyla çatışır. Fitne toplumu birbirine düşüren korkunç bir şeydir, akrabaları birbirine düşman eder ve bugün olduğu gibi, yedinci yüzyılda da İslam için en büyük tehditti, ılımlı inançsızlardan çok daha büyük bir tehlikeydi.

Böylece iki ordu, kayalıklar serpilmiş kumların üzerinde kamalarını, kılıçlarını biler, sinirleri gergin bir halde beklerken, kendi aralarında en büyük günahı işlemek üzere olduklarını tartışmaya başladılar: Müslüman kanı mı dökeceklerdi? Konuşmaları arasında hep bölünme korkusu ve fitne sözcüğü vardı.

Eski bir Basralı savaşçı, "Talha ve Zübeyr, Hz. Ali'ye bağlılık, sadakat yemini ettiler ama şimdi isyan ediyorlar, Osman'ın intikamını almak istiyorlar. Onlar bizi böldüler, aramıza nifak soktular," diye konuştu.

Bir başkası savaşın kaçınılmaz bir kader olduğunu söyledi. Bunu inkâr etmek Fırat'ın ters yönde akmasını istemeye benzerdi. "İnsanlar 'İnanıyoruz' dedikten sonra denenmekten kaçabilirler mi?"

Ama böyle denenmek olur muydu? Mekkeli askerler de başka şeyler düşünmeye başlamışlardı. Biri, "Dümdüz, sağlıksız bir arazideyiz," diye konuştu ve haklıydı, çünkü Güney Irak uçsuz bucaksız, akarsular, kanallar, bataklıklar, sivrisineklerle dolu bir bölgeydi, Hicaz dağlarının savaşçıları sevmemişti bölgeyi. Hava çok rutubetliydi, mavi gökyüzü bile nemden soluk renkli görünü-yordu. Ayşe'nin peşinden böyle bir yere gelmişlerdi ve kendilerini kaybetmiş gibiydiler.

Talha bile kuşkuluydu, bir kenara yalnız başına oturdu, başını öne eğip sakalını göğsüne değdirdi ve düşünmeye başladı. "Başkalarına karşı birleşmiştik," diye mırıldandı. "Ama şimdi, demirden iki dağ gibi ayrıldık, birbirimizi bitirmek istiyoruz."

Bazıları taraf tutma konusundaki baskılara karşı koydular. Hz. Muhammet'in yaşlı, eski bir yakını, "Hiçbir zaman böyle, nereye gideceğimi bilemediğim bir hale düşmemiştim," diye konuştu. "Şimdi gidiyor muyum, geliyor muyum, bilemiyorum." Bir kabile reisi, iki ordu birbirlerini öldürmek istiyorlarsa, bunu onsuz ve kabilesi olmadan yapmalarını söyledi ve askerlerini alıp Irak'ın dağlarına doğru çekildi. Giderken de, "İki taraftan herhangi birine ok atmaktansa, çarpık memeli keçileri güden hadım edilmiş bir köle olmayı yeğlerim," diye konuştu.

Basralıların çoğu hangi tarafı tutacaklarını bilemediler. Birisi çıkıp, "Bu fitneye inanan hiç kimse kendisini ondan kurtaramayacak," diye konuştu.

Bir başkası, "Bu işin sonu en çok nefret ettiğiniz şeyden bile

kötü olacak," dedi. "Yamanması mümkün olmayan bir yırtık, asla onarılmayacak bir çatlak olacak bu."

Bir diğeri, "İslamın değirmen taşının dengesi bozuldu," dedi. "Baksanıza nasıl eğik dönüyor!"

Ama en güçlü uyarı –insanların kulaklarında çınlayan ve keşke daha iyi dinleseydim dedirten uyarı– Hz. Peygamber'in eski dostlarından ve Ömer zamanında Kufa valisi olan yaşlı Ebu Musa'dan geldi. Yaşlı adam, "Fitne bir ülser gibi toplumu parçaladı," diye konuştu. "Kuzey, güney, doğu ve batı rüzgârları da onu körükledi. Sonu gelmeyecek bunun. Kör ve sağır, ayaklar altında çiğnenen bir haldeyiz. Güvende olduğunuz bir yerden geldi ve akıllı adamları bile şaşkına çevirdi bu durum. Bu durumda uyumak, uyanık olmaktan, uyanık olmak onun içinde olmaktan, içinde olmak da ona koşmaktan iyidir. O halde akıllı olun ve kılıçlarınızı kınlarına sokun! Mızrak uçlarınızı çıkarın ve yaylarınızın tellerini sökün!"

Son bir umut vardı ve o da üç komutana bağlıydı. İki taraftan yirmi bin asker nefeslerini tutmuş beklerken, Hz. Ali koyu renkli doru atını iki ordunun arasındaki alanın ortasına doğru sürdü ve Talha ile Zübeyr de onu karşıladılar. Bir asker, "Birbirlerine o kadar yaklaştılar ki, atlarının boyunları nerdeyse birbirine değecekti," diye anlattı. Üç adam bir süre at üzerinde konuştular ve sonra Hz. Ali, görüşmelerini gölgede sürdürmek için bir çadır istediğini işaret edince, askerlerden memnuniyet mırıltıları duyuldu. Onlar üç gün boyunca konuşup görüşürken, adamları da kendi aralarında konuştular. Bir Mekkeli, "Bazıları birbirlerinin karşısında durdu, bazıları da yaklaştılar," dedi. "Ve hepimiz barış istiyor, ondan söz ediyorduk."

Fakat Ayşe o görüşme çadırına hiç girmedi, görüşmelere katılmadı, ama onun da fikir birliği içinde olması gerekiyordu. Mekke ordusunu sekiz yüz mil yürütüp bu nemli, düz topraklara getiren, Osman'ın intikamının alınmasını isteyen Ayşe idi. Acaba o da barışçı bir çözümden yana mıydı? Hz. Muhammet'in sözleri hâlâ kulak-

larında çınlıyor, kavga etmemesi için uyarıyor muydu onu, yoksa Havab sularını unutmuş muydu Ayşe?

Eğer bir savaş olacaksa, bu kez Ayşe de onun içinde, askerlerinin arasında, komuta noktasında olacaktı. Savaş etkisiyle büyülenmiş ve mantığına rağmen, görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasını istiyor olabilir miydi Ayşe? Hz. Ali, Talha ve Zübeyr üçüncü günün sonunda çadırdan çıkıp silah bırakma işareti verdiklerinde rahatlamış mıydı, yoksa hayal kırıklığı mı yaşamıştı Ayşe? Bunu hiçbir zaman söylemedi.

Üç adam barış konusunda anlaşmamışlardı, ama en azından savaş olmayacaktı. Aslında anlaşmazlık konusunda anlaşmışlardı. Üçü de sorunun ne olursa olsun, güç kullanılmadan çözülmesi konusunda yemin etmişti. Hiçbiri ilk saldırı emrini vermeyecekti. Bir savaşçı, "O gece yataklarına yattıklarında barış vardı," diye konuştu. "O zamana kadar uyuyamadıkları kadar rahat uyudular, çünkü nerdeyse yapmak zorunda oldukları bir şeyi yapmaktan kurtulmuşlar, savaş planlarını iptal etmişlerdi."

Ama adamın anlattığına göre, onlar uyurken, uyumayanlar da vardı. "Osman konusunu kurcalayanlar o gece rahat uyuyamadılar, onlardan hesap sorulacaktı. Bu adamlar bütün gece tartıştılar ve sonunda sürpriz bir saldırıya karar verdiler. Bunu gizli tuttular, şafak sökmeden önce kamptan ayrıldılar ve hava aydınlanırken saldırdılar."

Onların kim oldukları bilinmiyordu. Osman'ın öldürüldüğü gün olayı başlatmış olan Marvan'ın adamları olabilir miydi bunlar? Savaş istemedikleri için Talha ve Zübeyr'e kızan Ayşe'nin emriyle hareket etmiş olabilirler miydi? Yoksa çoğunluğun inanmak istediği gibi, savaştan ve öldürmekten zevk alan taş kafalı, ateşli gençler miydi bunlar? Savaş hikâyelerinin karışık olması gibi, bu konuda anlatılanlar da kafa karıştırıcıydı. Bunlar hiç kuşkusuz küçük bir gruptu, ama küçük gruplar da büyük orduları harekete geçirebilirdi. Üç dört adam bile kolayca yapabilirdi bunu. Bir köşeden duyulan kılıç şakırtıları, savaş çığlıkları ve bağrışmalar sabahın sessizliğinde geniş

bir alana yayıldı ve çok geçmeden binlerce asker ayaklandılar. Muharebe korkusu ve umutsuzluğu içinde soru soracak zaman yoktu. Herkes kendi hayatı için savaşırken, hiç kimse ilk saldıranın kim olduğunu soracak halde değildi tabii.

Silahlanmış ve savaşa hazır olan iki ordunun böyle bir durumda açıkça savaşa başlaması kaçınılmazdı elbette, bu durumda başka bir şey söylenemezdi. Sadece kesin olarak bildiğimiz bir şey var: bu kez, 656 yılının o Ekim günü ölen binlerce insanın sorumluluğunu alacak hiç kimse çıkmadı ortaya.

Böylece savaşın, hiç kimsenin istemediği, ama kimsenin de kaçınamayacağı ilk muharebesi başladı – ve bu iç savaş, yirmi bi-rinci yüzyılda da, ilk başladığı yerde, Irak'ta hâlâ devam ediyor.

Bölüm 9

AYŞE'NİN DEVESİ MUHAREBE MEYDANINA GİRİNCE, ONUN ASKERLERİ ARASINDAN MÜTHİŞ BİR uğultu yükseldi. Kızıl bir deveydi bu –en iyi türdendi, hızlı ve güçlüydü– üzerindeki hamuda da kumaşla değil, zincirli zırhla kaplanmış, üzerine de kırmızı ipek örtülmüştü.

Deve üzerindeki kapalı oturma yeri tüm atlılara ve piyadelere tepeden bakıyordu. Görüş alanı çok geniş olduğu için Ayşe'nin askerlerine mükemmel bir komuta platformuydu. Hz. Peygamber'in en sevgili, hakkında en çok konuşulan ve ölürken onun başını kucağında tutmuş olan karısı Ayşe, şimdi muharebenin tam ortasında, bütün askerlerin arasındaydı. Müminlerin Anasının emrinde olan askerlerin yapamayacakları hiçbir şey yoktu.

Ayşe devenin üstündeki zincirli zırhın arkasında, muharebe meydanının hemen her yerini görebiliyordu. Askerlerinin nerede üstün, nerede zayıf durumda olduklarını da kolayca görüyor, bazılarına ilerleme, bazılarına da geri çekilme emri veriyordu. Onun emirleri, süvarilerin başında olan Talha'ya ve piyadelerin komutanı olan Zübeyr'e koşan ulaklarla ulaşıyordu.

Deve üstünde, kapalı yerden bağırıp emirler verirken, kendisi görünmediği için, Ayşe'nin haykırışları daha da korkunç geliyor, içlerini ürpertiyordu askerlerin. Onlara, "Sizler Allah'ın kahramanlarısınız!" diye bağırıyordu Ayşe. "Gösterin gücünüzü evlatlarım! Gösterin bu katillere neler yapabileceğinizi! Doğduklarına pişman edin onları! Onların anaları ağlasın!"

Ve askerler sürekli olarak, "Osman'ın katillerine ölüm! Onlara destek verenlere de ölüm! Osman'ın intikamını alalım!" diye bağırıyorlardı.

Kadınların savaşlarda üstlendikleri roldü bu, ama şimdiye kadar hiç bu şekilde muharebe meydanına çıkan kadın görülmemişti. Kadınlar genellikle cephe gerisinde kalır, kendi askerlerini överek onlara cesaret verirken, düşman askerlerini aşağılar, onların erkeklikleriyle alay ederlerdi. Yüksek sesle, ulur gibi sesler çıkarıp haykırarak düşman askerlerini korkutur, adeta İskoç gaydası gibi etkilerlerdi onları. Birbiriyle çarpışan askerlerin naralarını, kılıç şakırtılarını bastırır, kılıç darbesiyle yaralanıp yere düşerek ölümü bekleyen, inleyen askerlerin seslerinin duyulmasını engellerlerdi.

Onlar kana susamış kadınlardı ve onların neler yapabileceğinden kuşku duyanlar olsa bile, Mekke'de Hz. Muhammet'e karşı çıkan adamın aristokrat karısı Hind hâlâ unutulmuyordu. Kadının babası ilk Mekke Medine savaşında ölmüştü ve kadın onu Hz. Muhammet'in amcası Hamza'nın öldürdüğünü biliyordu. Bu nedenle, Mekkeliler daha sonra tekrar Medine'ye savaş açınca, askerlerin önüne geçen Hind, Hz. Muhammet'in askerleriyle alay etti, meydan okudu onlara; intikam için yanan kadın Hamza'nın başına ödül koydu; savaşın sonunda muharebe meydanına girdi ve ölen askerlerin arasında istediği adamı aradı.

Hind sonunda aradığını buldu ve öyle bir zafer çığlığı attı ki, duyanlar yıllar sonra bile onu hatırladılar ve kanlarının donduğunu hissettiler. Kadın Hamza'nın cesedinin yanında durdu, kamasını iki eliyle kavrayıp onun göğsünü açtı ve kalbini değil, daha büyük bir organını, karaciğerini söküp çıkardı. Zafer çığlıkları atarak ciğeri havaya kaldırdı, sonra herkesin gözleri önünde onu ağzına götürüp dişleriyle parçaladı, parçaları yere attı ve çiğneyip toprakta ezdi onları.

Gözleri intikam ateşiyle parlayan, ağzından akan kanlar çenesinden sızan ve elleri kolları kan içinde kalan kadının o görüntüsünü kim unutabilirdi? O kadar unutulmaz bir görüntüydü ki o, daha sonra kadının oğluna yarı alay eder gibi, yarı da hayranlık duyarak, Ciğer Yiyicinin Oğlu adını taktılar. Ama bunu hiçbir zaman

onun yüzüne karşı söyleyemediler tabii, çünkü kadının oğlu, daha sonra Suriye'nin güçlü valisi olan Muaviye idi. Annesi gibi, o da kendisiyle oyun oynanacak bir insan değildi.

Fakat Hind bile muharebede cephe gerisinde kalmıştı. O bile muharebenin ortasına giremeyecek kadar bir şehir aristokratıydı. Fakat Bedevi kadınları farklıydı: Dinsizlere karşı savaşta Ebubekir ordusuna karşı koyan ünlü Ümmü Siml o türden, savaşçı bir kadındı. Şairler onun hakkında uzun, övücü şiirler, kasideler yazdılar. Onun bindiği beyaz, kutsal deveyi ve devesiyle birlikte düşürülüp ölene kadar askerlerine cesaret veren kadını övdüler. Fakat Ümmü Siml, en azından Ebubekir'in gözünde Müslüman değildi. İslamı kabul etmemişti o kadın. Böylece, Ayşe, Basra dışındaki muharebe alanına devesiyle birlikte girdiği zaman, askerlerine kumanda eden ilk Müslüman kadın oldu. Aynı zamanda sonuncu da olacaktı.

Hiç kimse onun o muharebeye katılma konusunda haklı olmadığını düşünmedi. Eleştirenler seslerini daha sonra çıkardılar. Muharebeden sağ çıkan bir asker acı bir ifadeyle, "Kendini Müminlerin Komutanı sanan bir kadın için savaştık," diye konuştu. Bir başkası, "Evinde kalıp işine bakacağına, deve sırtında çöle koştu, oğullarının oklara, mızraklara ve kılıçlara karşı koruyacağı bir hedef yaptı kendisini," dedi. Ayşe zafer kazanmış ya da Ümmü Siml gibi muharebede öldürülmüş olsaydı, hiç kuşkusuz onun için de övgü dolu şiirler, kasideler yazılacaktı, ama öyle olmadı.

Ayşe'nin deve sırtından gördüğü savaş manzarası, herkesi korkutacak kadar korkunçtu. Savaşa alışık eski askerler, hayatlarında o kadar çok kesik kol ve bacak görmediklerini söylediler. Muharebe sabahın erken saatlerinden öğleden sonraya kadar devam etti, sona erdiği zaman yaklaşık üç bin asker ölmüştü, ya da ölmek üzereydi ve bunların çoğu Ayşe'nin askeriydi.

Muharebeden sağ çıkanlar, her zaman olduğu, gibi hikâyelerini anlattılar. Bazılarının hikâyesi, kendi kesik bacağını silah olarak kul-

lanmış bir savaşçı gibi, kahramanlık olaylarıyla doluydu. Bacağı düşman kılıcıyla kesilip kopan asker kendi kılıcını da kaybetmişti. Kopan bacağını tutup bütün gücüyle o bacağı kesmiş olan düşman askerine savurdu, sonra kan kaybından onun üzerine düştü. Bir asker arkadaşı onu ölmeden önce o halde buldu ve "Kim yaptı bunu sana?" diye sordu.

Bacağı kesilen asker gülümsedi ve "Minderim," dedi.

Ölmekte olan askerlerin bu tür garip şeyler söylemesi olağan sayılır. Kol ya da bacağı kesildikten sonra bile cesurca çarpışan askerler görülmüştür. Onlar kalpleriyle savaşır, her şeye meydan okurlar. Yirmi beş yıl sonra Hüseyin'in üvey kardeşi Abbas'ın Kerbela'da yaptığı ve Şiilerin büyük kahramanlarından biri olması gibi, bu askerler kanlarının son damlasına kadar çarpışır ve gerekirse kılıçlarını dişlerinin arasında tutarlar. Fakat bu tür hikâyelerin bir kabadayılık olayı ve kabadayılığın da ne olduğunu herkes bilir; bir tür korkuyu savuşturma yoludur kabadayılık. Bu nedenle, Deve Savaşı ile ilgili hikâyelerin çoğunda, kahramanlıktan ziyade açık bir çılgınlık, saçmalık ve trajedi vardır. Her hikâye, her anlatıcı, büyük bir Yunan trajedi korosundaki bir başka ses gibi etki yapar, bir iç savaşın büyük acılarına ve kayıplarına tanıklık eder.

Bu muharebede askerler karşı karşıya, göz göze geldiler ve karşılarında gördükleri adamlar da çoğu zaman tanıdıkları biri olabiliyordu. Hz. Ali'nin ve Ayşe'nin askerleri içinde aynı kabileden, klandan ve hatta aynı aileden olanlar vardı, hepsi iki taraf arasında bölünmüş, kuzenler, kan kardeşleri hatta babalar ve oğullar birbiriyle savaşmıştı.

Teknolojilerin kullanıldığı, kimsenin düşmanın gözlerini görmediği ya da sesini duymadığı modern savaşların mesafesi yoktu onların aralarında. Göğüs göğse savaşta insanlar birbirini kesip parçalıyordu. Askerler birbirlerine kılıç ya da kama kullanma olanağı bulamayacak kadar yaklaşınca düşmanın gözlerini parmağıyla çıkarabiliyordu. Kasıklarına tekme atıyor, başına taşla vuruyor,

dirseğiyle böbreklerine darbe indiriyor, her şey yapıyordu. Savaştan çıkan askerler, vücutlarına batan kılıçların acısını, akan kanların ekşi kokusunu nasıl hissettiklerini, savaşın korkunç karmaşasını, korkusunu, paniğe kapılmış atların gözlerindeki dehşeti, çılgına dönen adamları ve sağ kalmak için verilen büyük, kanlı ve umutsuz mücadeleyi anlatıyorlardı.

Öğle saatlerinde Talha ve Zübeyr ölmüşlerdi. Talha süvarilerin başında, komutan olarak kahramanca savaştı. Sırtına bir ok – hem de kendi askerlerinden birinin attığı bir ok – saplanmamış olsaydı belki de sağ kalacaktı o muharebede. Söylentilere göre, oku atan Marvan'dı ve daha sonra bunu kendisi de itiraf etti. Marvan dindarca bir argümanla kendisini haklı çıkarmaya çalıştı. Söylediğine göre, Talha, Osman'ı eleştirenlerden biri, onun öldürülmesine neden olan isyanı destekleyenlerdendi ve Osman'ın intikamı için savaştığını söylemesi ikiyüzlülüktü. Böylece, kendine göre adaleti sağlamıştı Marvan.

Ama Marvan'ın her olayında olduğu gibi, bu kez de ona inanmayanlar, ondan kuşkulananlar vardı. Bazılarına göre, Marvan bu fırsattan yararlanmış ve halifelik için rakiplerinden birini ortadan kaldırmıştı, çünkü savaşı Ayşe'nin ordusu kazanmış olsaydı, Talha Halife seçilecek ve Marvan yine ortada kalacaktı. Bazıları da onun, savaşın gidişatını görene kadar geride kaldığını ve Ayşe tarafının kaybedeceğini anlayınca, Hz. Ali'ye yaklaşmak için muharebe alanına girip Talha'yı öldürdüğünü söylediler. Ama bazılarına göre, Marvan, daha güçlü bir halifelik adayının emriyle yapmıştı bunu, çünkü Marvan, savaş biter bitmez atına atlayıp Şam'a gitti ve Suriye valisi Muaviye'nin baş danışmanı olarak onun sarayına girdi. Bir insanın gerçeğin nerede olduğunu görebilmesi için, Marvan gibi çarpık bir zihne sahip olması gerekirdi.

Zübeyr de bir ihanete kurban giderek öldü, ama ona ihanet edenin kim olduğu anlaşılamadı. Bir rivayete göre, muharebe başladıktan hemen sonra Zübeyr savaş alanından ayrılmış ve

Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Bazıları ona korkak dediler, ama Zübeyr'in bir savaşçı olarak yaptıklarını bilenlerin buna inanması olanaksızdı. Bazıları onun, günlerce uğraşarak sağladıkları barışın aniden bozulmasına çok üzüldüğünü, bunu bir onur meselesi yaparak gittiğini söylediler. O, Hz. Ali'ye savaşı başlatanların kendi tarafı olmayacağına dair söz vermişti ama sözünde durmamış olu-yordu ve daha önce de Ali'ye verdiği bağlılık sözünü tutmadığı için üzüntüsü daha da büyüktü. Daha önce sözünde durmamıştı, ama şimdi sözünü tutarak onurunu korumak istiyordu.

Mekkelilere göre, onların gözünde hep güvenilmez insanlar olan Bedeviler Zübeyr'i takip etmiş ve bir kaçak olarak öldürmüşlerdi. Ama bunu kimin emriyle yaptıkları belli değildi. Bazı söylentilere göre, bunda yine Marvan'ın parmağı vardı, adam Talha gibi Zübeyr'i de ortadan kaldırmak istemişti, ama kimse kanıtlayamadı bunu. Zübeyr'in adı ancak uzun yıllar sonra temize çıkarılabilecekti.

Talha ve Zübeyr öldüklerine göre, Ayşe'nin savaşı kaybedilmişti. Askerlerine geri çekilme emri vermekten başka yapacağı bir şey kalmamıştı. Ama her şeye rağmen, kızıl devesi üstünde askerlerinin arasında dolaşıp savaş çığlıkları atmaya bir süre daha devam etti Ayşe. Yenilgiyi kabul etmek istemiyor gibi bir hali vardı, ya da kendisini savaş havasına öylesine kaptırmıştı ki, etrafındaki kanlı cesetleri bile görmez gibiydi. Belki de karşısındakilere korkmadığını, onlar kadar cesur olduğunu göstermek, bunu onlara kanıtlamak istiyordu. Sonuna kadar savaşacaktı.

Muharebe alanında, Ayşe'nin tarafında ve devesinin etrafında sadece birkaç yüz asker kalmıştı. Askerler sırayla gelip, karmaşadan ürkmemesi için devenin yularını tutuyor, hayvanı sakinleştirmeye çalışıyorlardı. Ama bir ellerinde deve yuları, diğerinde Ayşe'nin sancağını tutan askerler birer birer öldürülmekteydi.

Deveyi tutan bir asker öldürülünce, yerini bir başkası alıyordu. Ayşe her gelen askere kimliğini soruyor, o da adını soyadını, ailesini, klan ve kabilesini söylüyordu. Ayşe her yeni gelen askerin kimliğini

öğrendikten sonra ona asalet unvanı veriyor, cesaretini övü-yor ve sonra zincir zırhının arkasından onun da öldürülüşünü izliyordu.

Ali'nin askerleri Ayşe'nin askerlerine bağırıp teslim olmalarını söylüyor, adeta yalvarıyorlardı. Savaş bitmişti, boşuna direnip ölmemeliydiler. Ama onların yalvarıp yakarmaları Ayşe'nin mantıksız askerleri tarafından umursanmıyor ve devenin etrafındaki cesetler durmadan çoğalıyordu. İnsanlar Ayşe'nin Müminlerin Anası olduğunu söylüyorlardı, ama nasıl bir ana oğullarının bu şe-kilde kendilerini kurban etmelerine izin verirdi ki?

Bir şair daha sonra, "Ey Anamız, bildiğimiz en umursamaz Ana," diye yazdı. "Kaç tane cesur adamın, boş ellerle yere düşüp öldüğünü görmedin mi sen?"

Bir başkası, "Anamız bizi ölüm pınarından su içmeye götürdü," dedi satırlarında. "Susuzluğumuzu giderene kadar ayrılmadık oradan. Ona itaat ettiğimiz zaman duyularımızı, aklımızı yitirdik. Onu desteklediğimiz zaman acıdan başka bir kazancımız olmadı."

Ayşe'nin devesini tutarken yetmiş asker öldü, cesetleri onun ayakları dibine serildi. Ama Ayşe onların öldürüldüğünü gördüğü halde umursamadı ve kendisi de ölmekten korktuysa bile kimseye belli etmedi bunu. Ayşe hiç kuşkusuz deve üstünde oturduğu tahtın zincir zırhına saplanan okların sesini duyuyordu. Oraya o kadar çok ok saplandı ki, bir asker orasının bir oklu kirpiye döndüğünü söyledi. O zırhlı sandık onu dökülen kanlardan ayırdı mı gerçekten? Ölenlerin seslerini kıstı mı? Ayşe çekilen acıları görmeyecek kadar kör, duymayacak kadar sağır mıydı, yoksa inancı uğruna cesurca ölmeye hazır mıydı? Diğer yandan, siyasetten başka bir şeye bağlı olmayan bir Ayşe gördünüz mü siz?

Hz. Ali gelip de onları durdurmasaydı, daha kaç asker deveyi tutarken ölecekti, bilinmiyor. Hz. Ali onlara yapılan teslim ol çağrılarının yararsız olduğunu gördü; Ayşe'nin askerleri onun uğruna hayatlarını kahramanca vermeye kararlı gibi görünüyorlardı. Ama savaş devam etseydi Ayşe'nin de öleceği belliydi ve Hz. Ali buna

izin veremezdi. Ayşe için ne düşünürse düşünsün, o hâlâ Müminlerin Anasıydı.

Hz. Ali, "Deveyi sakatlayın!" diye bağırdı. "Hayvan sakatlanırsa çöker ve adamlar da dağılırlar!" Bunu duyan Ali'nin askerlerinden biri, Ayşe'nin devesi etrafındaki askerleri yarıp koştu ve devenin arka ayaklarındaki kirişleri kesti.

Devenin acıyla bağırışlarını herkes duydu. Herkes şaşırdı, atların nal sesleri, hâlâ çarpışan, yaralanan, ölmek üzere olan askerlerin haykırışları, kılıç şakırtıları ve devenin üstünden gelen haykırışlar arasında devenin öyle acı içinde bağırması hiç beklenmeyen bir şeydi. Belki de devenin bağırmasından sonra meydana gelen sessizlik garip ve beklenmeyecek kadar derin olduğu için, bir asker, "Ben hayatımda deve bağırması kadar korkunç bir ses duymadım," diye konuştu.

Hz. Ali'nin askerleri, bir süre sendeleyen ve sonra yavaşça yere çöken deveyi seyrettiler. Ama deve yere çökünce kendilerini toparladılar, koşup devenin üstündeki zırhla kapalı ve Ayşe'nin hâlâ içinde oturduğu sandığın kayışlarını kestiler, kaldırdılar, sonra yere koydular. Sandığın içinde oturan Ayşe'den hiç ses çıkmadı ve haykırışları gibi, sessiz kalması da garipsendi.

Askerler, Müminlerin Anasını esir almışlardı, ama ne yapacaklarını bilemeden geriye çekilip beklediler. Sonunda Hz. Ali, evlatlığı ve Ayşe'nin üvey kardeşi olan Muhammet Ebubekir'e emir verdi, o da askerlerin arasından geçip Ayşe'nin oturduğu kapalı küçük odaya gitti ve zırhlı perdeyi açıp ona, "İyi misin sen?" diye sordu.

Ayşe, "Bir ok saplandı bana," diye fısıldadı ve kolunun üstünde gerçekten de bir ok vardı. Devenin üstüne gelen yüzden fazla oktan biri zincir zırhı geçmiş ve onun koluna girmişti. Üvey kardeşi uzanıp oku çekerek onun kolundan çıkardı ve hiç kuşkusuz canı çok yanmasına karşın, Ayşe gık bile demedi. Savaşı kaybetmiş olmasına rağmen gururunu koruyor, güçlü olduğunu göstermek istiyordu.

Sonunda, oturduğu kapalı tahtından, savaşı değilse bile muhare-

beyi kaybettiğini kabul etti Ayşe. "Ebu Talip oğlu Ali, bir zafer kazandın," diye konuştu. "Askerlerini iyi bir denemeye tâbi tuttun bugün, o halde iyi ol da affet."

Hz. Ali, "Ey Ana, seni Allah affetsin," dedi.

Ayşe, "Sen de," diye belirsiz bir cevap verdi ama Hz. Ali aldırmadı ona.

İyilik olacaktı elbette. Hz. Ali evlatlığına, Ayşe'yi Basra'ya götürmesini emretti; orada yarası tedavi edilecek ve ona gereken saygı gösterilecekti. Ayşe gerçekte neler olduğunu tam olarak, ancak bir ata bindirilip muharebe alanından çıkarıldıktan sonra idrak edebildi. Birkaç kez, "Oh, Allah'ım!" diye söylendi. "Bugünü görmeseydim de yirmi yıl önce ölseydim keşke!" Ama bunu yenildiği için utancından mı, yaptıklarından pişman olduğu için mi, yoksa onun yüzünden ölen binlerce askere üzüldüğü için mi söylediği hiçbir zaman anlaşılamadı.

Hz. Ali geride kaldı ve akşam karanlığında muharebe alanında, ölen askerler arasından geçerken, o da Ayşe gibi aynı ifadeyi kullandı, "Oh, Allah'ım, bugünü görmeseydim de yirmi yıl önce ölseydim keşke!" diye mırıldandı. Büyük bir üzüntü içinde, gece karanlığında uzun süre muharebe meydanında dolaştı. Ölen her askerin başında durup dua ederken, adamları ve Ayşe'nin askerleri onu izlediler. Ölenlerin çoğunu tanıyordu, cesaretlerini övdü, onlara dualar etti ama en çok da bu kadar çok Müslümanın yine Müslümanlar tarafında öldürülmesi dehşete düşürmüştü onu. "Bugün yaralarımı sardım, iyileştirdim, ama kendi insanlarımı öldürdüm," dedi.

Hz. Ali üç gün kaldı orada, kendine has yollardan özür diledi, bazı şeyleri düzeltmeye çalıştı. Adamlarının karşı tarafın yaralılarını ve esirlerini öldürmelerini yasakladı. Onların dinsiz değil, iyi Müslümanlar olduklarını söyledi; onlara büyük saygı gösterilmeliydi. Kaçanlar takip edilmeyecekti. Esirler ona bağlılık yemini ettikten

sonra serbest bırakılacak, savaş ganimetleri – ele geçirilen kılıçlar, kamalar, keseler ve mücevherler – karşı tarafa iade edilecekti. Ganimetlerden yararlanamayan askerlerine Basra hazinesinden pay verecekti Hz. Ali.

Düşman ölüleri de, Hz. Ali için savaşıp ölen askerler gibi, onurlarıyla gömüldüler. Yüzlerce kesik kol ve bacak toplanarak büyük bir mezara kondu. Binlerce ölü İslam âdetlerine göre gömüldükten sonra, Hz. Ali, Basra'ya gitti ve şehir halkının bir kez daha bağlılık yeminini kabul etti.

Hz. Ali kendisine karşı savaşanların yenilgiyle hissettikleri acı ve kederi azaltmak için elinden geleni yaptıktan sonra, onların başındaki kadın için daha da fazlasını yaptı. Yenildiği için Ayşe'yi aşağılamanın, hem kendisini ve hem de İslamı aşağılamak olacağını söyledi. Ve bir kez daha, intikam değil, kardeşlik yolunu seçti. Ayşe'nin kolundaki yara iyileştikten sona Hz. Ali onu, başında Muhammet Ebubekir'in olduğu askeri bir birlikle Medine'ye gönderdi, yanına da hizmetlerini görmeleri için çok sayıda Basralı kadın verdi ve kervan oradan ayrılırken Ayşe en azından biraz da olsa Hz. Ali'nin iyiliğini takdir ediyor gibi göründü.

Ayşe oradan ayrılırken Basralılara bir konuşma yaptı ve "Evlatlarım," dedi. "Bazılarımız diğerlerini eleştirdik, bu doğrudur, ama onların aleyhine duyduklarınızı kötülükleri için kullanmayın. Allah biliyor ya, benimle Hz. Ali arasında olanlar, her zaman kadınlarla akrabaları erkekler arasında olan anlaşmazlıklardı. Geçmişte ne söylemiş olursam olayım, Hz. Ali en iyi adamlardan biri olduğunu gösterdi."

Her şeyi kabul etme, teslim olma konuşmasına yakın bir konuşmaydı bu. Açıkça yumuşak bir söylemdi Ayşe'nin konuşması ama gerçekler ortadaydı. Ayşe büyük bir imparatorluğun kontrolü için yapılan mücadeleyi, savaşı, basit bir aile kavgasına indirmemiş ve böylece bu uğurda can veren binlerce insanı küçümsemişti. Ayrıca, Hz. Ali'yi Halife olarak kabul ettiğini ima eder gibi olmuş, ama

açıkça söylemekten kaçınmıştı. Ama Hz. Ali onun ancak bu kadarını yapabileceğini görmüş, üzerine daha fazla gitmekle bir şey kazanamayacağını anlamıştı. Hz. Ali, "Ayşe, Allah için gerçeği konuştu," dedi. "Şimdi ve sonsuza kadar Hz. Peygamberinizin karısı o ve öyle kalacak." Ve sonra da, oğulları Hasan ve Hüseyin'le beraber, Medine yolunda Ayşe'nin kervanına at üstünde birkaç kilometre refakat etti.

Ayşe başına gelenleri kabul etti tabii, ama Hicaz dağlarına ve evine kadar yaptığı o uzun yolculukta, kaybının bir tek muharebe yenilgisinden daha büyük olduğunun bilincindeydi. Hz. Ali yenilmesine rağmen onun onurlandırmıştı ama yardımcıları o yenilginin ezikliği içindeydiler. Ayşe Basra'da, evde kendini toparlamaya çalışırken, bir gün davetsiz olarak gelen ve ona hakaretler eden bir kuzeninin sözlerini uzun yıllar unutamayacaktı.

Kuzeni ona, insanları Osman'a karşı kışkırtanın o olduğunu hatırlattı. Ayşe, Hz. Peygamberin mestini kaldırıp sallamamış mıydı Osman'a? O hareket Hz. Muhammet'in desteklediği her şeye ihanet demekti. Kuzeni olan adam ona, "Eğer sende Hz. Muhammet'in saçının bir tek teli olsaydı, onunla övünür, ondan faydalanırdın," diye konuştu. Ayşe ayrıca, Müslümanı Müslümana öldürterek Allah'ın kelâmı Kuran'a karşı da suç işlemişti. Hepsinden kötüsü, Hz. Muhammet'in ailesi Ehlibeyt'e nasıl meydan okurdu Ayşe?

Kuzen, "Bizler Hz. Peygamber'in soyundan geliyoruz, onun etinden kemiğindeniz," diye devam etti. "Ama sen sadece onun arkada bıraktığı dokuz karısından birisisin. Ve ona köklü bir aile bile bırakamadın."

Savaşta yenilmiş olan Ayşe için, Hz. Peygamber'in dokuz karısından sadece biri olduğunu duymak ve bu kadar acı ifadelerle duymak korkunç bir şeydi. Her zaman Hz. Muhammet'e yakınlığıyla övünen bir kadın için büyük hakaretti, aşağılanmaktı bu sözler. Ve o anda köklü bir ailesi, çocukları bile olmadığı da acı bir ifadeyle yüzüne vurulmuştu. Ayşe bunu asla affedemez ya da unutamazdı.

Bölüm 10

İŞTE, HZ. ALİ'NİN VE DESTEKÇİLERİNİN BEKLEDİĞİ O ALTIN AN GELMİŞTİ. Deve Savaşının büyük zaferinden sonra, pozisyonu iyice sağlamlaşmıştı. Fakat baştan beri haklı olarak sahip olduğunu düşündüğü ödülün, eline aldığı anda toza dönüştüğünü hissetmiş olmalıydı. Dört ay önce Halife olmuştu ve sadece dört buçuk yıl Halife olarak kalabilecekti.

Onun bu kısa iktidarı konusunda ilk İslam tarihçilerinin anlattıklarına göre, klasik bir trajedinin destansı boyutlarına ulaşılacaktı o süreçte. Onların anlattıkları, kendi asaleti yüzünden aşağılanmış asil bir liderin hikâyesiydi. Onlara göre, prensiplerinden ödün vermeyen dürüst bir adamdı Hz. Ali. Düşmanlarının kötülüğü kadar, kendisini destekleyenlerin vefasızlığı, dönekliği yüzünden de ihanete uğramış bir hükümdar oldu Hz. Ali. Ve bunlar onun kaderiydi, çünkü trajik olaylar baştan itibaren başlamıştı.

Hz. Ali halifeliği kötü, lekeli koşullarda aldı. Hiç kuşkusuz onun kontrolü dışında olan koşullardı bunlar –Osman'ın öldürülmesini engellemek için elinden geleni yapmıştı o– ama yine de olanlar lekeliydi, kirliydi. İslam birliği, ruhani anlayışı ya da amacının adaleti için yirmi beş yılını feda etmesi önemsenmiyordu. Onun kavgalar, çekişmeler karabasanından –fitneden– kaçınma konusundaki kararlılığı ne kadar büyük olursa olsun, o kâbus sonunda onu etkiledi ve mahvetti.

Tarih korkunç bir ironiyle döndü onun üzerine. İstediğini söylerken dikkat et derler ve Hz. Ali de savaş alanında, ölüler arasında dolaşıp onlar için dualar ederken ve o günü görmemiş olmayı dilerken, bu düşünce onun zihnini kemirmiş olmalıydı. Ayşe'ye

karşı çok iyi davranmış onu affetmişti –Ayşe istemeseydi bile yapardı bunu– ama Hz. Ali'nin bütün iyiliği en çok korkulandan kurtaramadı onu. Daha da kötüsü, her şey onun aleyhine çalışacaktı ve Hz. Ali henüz bilmiyordu ama gerçek savaşa yeni giriyordu.

Tüm o süreçte Hz. Ali'nin çok daha güçlü bir rakibi zamanının gelmesini bekliyordu. Hz. Ali iç savaşa doğru sürüklenirken Şam'da Muaviye sakince olanları izliyordu. Osman'ın öldürülmesi olayından geriye kalan kanlı gömlek ve parmaklar hâlâ büyük caminin minberine asılıyor, Hz. Ali iktidarının günahı olarak sergileniyordu. Fakat Muaviye hemen harekete geçmiyor, Ayşe'nin onun lehine bir şeyler yapmasını bekliyordu. Ama Ayşe'nin yenildiğini görünce harekete geçmeye karar verdi. Onun yaptığı sinsice hesaplamaya göre, Hz. Ali eğer Ayşe'ye karşı asil davrandıysa, o asil hareket onun çöküşünü de hızlandıracaktı.

Mu – a – vi – ye adının kaypak, yılankavi heceleri, gelecek yüzyıllarda üzerine yığılacak olan Şii lanete hemen hemen uygun gibiydi. Ama Muaviye, kötülüğün Şii örneği olduğu halde, İslamın Hz. Ali'nin ölümünden sonra zayıflamasını önleyebilecek kadar güçlü ve usta bir politikacı olmuş olabilir. Hiç kuşkusuz tek boyutlu bir kötü adam değildi Muaviye, ama öyle görünürdü. Göbekliydi, patlak gözleri vardı, bacakları gut hastalığından şişti, ama bu çirkin görüntüsüne karşın çok zeki, kurnaz, hilekâr bir adamdı. Hz. Ali gibi dürüst, erdemli bir adam değildi, ama stratejik ustalığa, siyasi beceriye sahipti.

Muaviye, Suriye'yi çok güzel idare ediyordu – "Güzel topraklarda fışkıran bir pınar gibi güzel bir şey yoktur," ifadesini kullanmaktan hoşlanırdı– ama bu işi bu kadar kolay götürmek için de çok zeki olmak gerekiyordu. Muaviye kendi ifadesine göre, "sabır ve düşünceli olmakla kutsanmış" bir adamdı – yani ikiyüzlü bir insandı, Bizans siyaseti güderek hiç belli etmeden her şeyi kendi lehine çevirebilirdi.

Muaviye bir gün ordusunun başındaki generaline, "Ne kadar kurnaz bir adamsın sen?" diye sordu. General gururlu bir ifadeyle, "Hiçbir zaman içinden çıkamayacağım güç bir duruma düşmedim," diye cevap verdi. Muaviye bu fırsatı kaçırmadı ve "Ama ben hiçbir zaman, içinden çıkma ihtiyacı duyacağım bir duruma düşmedim," dedi.

Niccolo Machiavelli The Prince'i yazmadan sekiz yüzyıl önce, Muaviye, güce ulaşma ve elinde tutma konusunda bir uzmandı, rüşvet, övgü, zekâ ya da sadece hesaplanmış aldatma yoluyla sağlanan hileli yönlendirme sanatından büyük zevk alan açık gözlü bir pragmatistti. Muaviye'nin babası Ebu Süfyan, Mekke'nin en zengin, en güçlü tüccarlarındandı ve Hz. Muhammet daha ilk Kuran vahyini almadan önce, Şam'ın zengin ticaret merkezinde değerli mülklere, malikânelere sahipti. Ebu Süfyan, Mekke'de Hz. Muhammet'e muhalefet etti ama oğlunun ailesi Hz. Muhammet ile iyi ilişkiler kurdu. Mekke'nin İslama açılmasından, fetihten sonra Hz. Muhammet, Muaviye'ye bir birleşme yoluyla yaklaştı. Hatice'nin ölümünden sonra evlendiği sekizinci karısı Ümmü Habibe, Muaviye'nin kız kardeşiydi ve kadın da kardeşini Hz. Muhammet'in yazıcılarından biri yaptı ve böylece Muaviye, Hz. Muhammet'in, ölmeden önce hasta olarak yattığı Ayşe'nin odasına girip çıkanlardan biri oldu. Diğerleri onun da orada bulunduğunu hatırlamadıysalar, işlerine gelmediği için öyle yaptılar.

Muaviye, ikinci Halife Ömer tarafından Suriye valisi olarak atandı ve Osman da onu destekledi, zaten Osman da Ümeyye ve ikinci derece kuzendi. Hz. Ali, Halife olduğu zaman, Muaviye yaklaşık yirmi yıldır Suriye'yi yönetiyordu ve şimdi Türkiye, Lübnan, Suriye, Ürdün, İsrail ve Filistin olarak bilinen bütün topraklar ona bağlıydı.

Muaviye o zamana kadar halifelik seçimiyle ilgili yaptığı çalışmaları hep perde arkasında yapmıştı. Osman'ın öldürülmesinde onun da rolü olduğuna dair söylentiler de çıktı tabii. Asileri kızdıran mektup Muaviye'nin emriyle Marvan tarafından bırakılmış olabilir miydi

acaba? Muaviye, kuşatılmış Halife'nin istediği takviye kuvvetlerini kasten mi göndermemişti? Bu söylentilerin doğru olup olmadığı hiçbir zaman anlaşılamadı ve Muaviye de onların karanlıkta kalmasını istedi. Rivayetlerin doğru olduğu anlaşılsaydı Muaviye'nin gücü görülecek, yalan oldukları ortaya çıksaydı, kuzenine olan bağlılığı ve dürüstlüğü önemsenecekti. O halde bunları neden inkâr edecek ya da doğrulayacaktı? Rivayetler her halükârda ona avantaj sağladı. Eğer insanlar onu perde arkasında durup ipleri çeken kuklacı rolünde görmek istiyorsa, umurunda değildi bu. Bu, onu her zaman, önemsenmesi gereken bir adam yaptı.

O sırada Muaviye yerini sağlamlaştırmaktan ve sabırla beklemekten memnun görünüyordu ve bunu yaparken de lüks yaşantısı devam ediyordu. Şam'da yeşil mermer ön cephesiyle El Kadra, Yeşil olarak bilinen sarayı, Osman'ın Medine'deki sarayından çok daha güzeldi, ama halk Osman'a kızdığı gibi kızmıyordu ona, çünkü Muaviye acımasızlığı kadar, cömertliğiyle de ün yapmıştı. Ve yeterince acımasız ve cömert olmakla da gurur duyardı.

Bir gün, "Birisi bana bir saç kılıyla bile bağlansa o bağı koparmam," dedi. "Eğer o çekerse bırakırım, o bırakırsa çekerim." Karşı koyma konusunda bir belirti olarak da, "Kırbacımın yeterli olduğu yerde kılıcımı, dilimin yeterli olduğu yerde de kırbacımı kullanmam," diye konuştu.

Muaviye, bir şeyden hoşlanmadığı zaman diktatörce bir öfkeye kapılmaz, bunu daha ince bir tarzda gösterirdi, ama bu daha ürpertici olurdu. Generallerinden biri, "Onu arkasına yaslanmış, bacak bacak üstüne atmış, birine 'Konuş!' diye emrederken gördüğüm zaman, karşısındaki adama acırdım," diye konuştu.

Ama Muaviye, en çok kızması gereken bir şeyi, kendisine takılan Ciğer Yiyicinin Oğlu lakabını bile sakin bir tavırla karşıladı. Bu lakabın içinde gizli olan alay ifadesinin hiç kuşkusuz farkındaydı, çünkü bir erkeğin, evlilik dışı doğmuş bir çocuk gibi, babasının değil de, anasının adıyla anılması onun için bir hakaret sayılırdı. Ama

Muaviye kasten bu konunun üzerinde durmadı ve "İktidarımızla bizim aramıza girmedikleri sürece, insanların dille-rine karışmam," dedi. Bu lakabı neden yasaklayacaktı ki? Hind'in, Hamza'nın ciğerini dişleriyle parçalama imajı aslında ona avantaj sağlamıştı. Böyle bir annenin çocuğuna herkes sadece korkuyla değil, saygıyla da bakardı ve Muaviye ikisini de görüyordu. Sadece Hz. Ali bunun dışındaydı.

Hz. Ali, Halife olur olmaz, Osman rejimine karşı kesin cephe aldı. Bu nedenle Osman'ın bütün eyalet valilerine Medine'ye dönmeleri emrini vermiş ve Muaviye dışında hepsi onun emrine uymuştu. Onun emrine Şam'dan hiçbir yanıt gelmemişti. Muaviye'nin, Hz. Ali'nin emriyle valilikten çekilmeye hiç niyeti yoktu. Aslında tam tersini düşünüyordu o.

Hz. Ali'nin yardımcıları, Muaviye'nin, yeniden vali olarak onaylanmaması halinde yola gelmeyeceğini söylediler. Onlara göre, Hz. Ali onu tehdit etmek yerine politik davranmalıydı. Muaviye yerinde bırakılıp tatlı sözlerle yumuşatılmalı ve daha sonra gereken, planlı bir şekilde yapılmalıydı. Hz. Ali'nin generallerinden biri, "Eğer onu bağlılık konusunda ikna ederseniz, devirme görevini ben üzerime alıyorum," diye konuştu. "Yemin ederim ki, bir sulama molasından sonra onu çöle götürüp, ön tarafında ne olduğunu bile bilmediği bir yere baktıracağım. O zaman hiçbir kaybınız olmayacak ve kimse de sizi suçlamayacaktır."

Ama Hz. Ali böyle şeyler istemiyordu. "Onun hayatı açısından tavsiyen hiç kuşkusuz iyi olabilir," dedi. "Ama ben ne senin, ne de Muaviye'nin bu tür gizli planlarla uğraşmanızı istemiyorum. İnsanları aldatarak inancımı lekelemek istemem ve aşağılık adamların emrimde kalmasına da izin vermem. Muaviye'nin artık iki gün için bile Şam valisi olarak kalmaması gerekiyor."

Bunlar konuşulurken, Deve Muharebesi zaferinin üzerinden dört ay geçmişti; Muaviye hâlâ Suriye valisiydi ve bağlılık yemini de etmemişti. Hz. Ali'nin itaat talebine sonunda cevap verdi ama mek-

tubu düşmanca bir ifadeyle yazılmıştı. "Ali, sıkı ve bir kale gibi sağlam dur, yoksa kendini korkunç bir savaşın içinde bulacaksın, taş taş üzerinde bırakmayacak, her yeri yakacağım. Osman'ın öldürülmesi korkunç bir olaydı, insanların saçları ağardı ve bu sorunu benden başkası çözemez."

Muaviye'nin beklediği gibi, Hz. Ali de öfkeli bir cevap yazdı ona. Ve yardımcıları ona dikkatli olmasını tavsiye ederken, "Allah şahidimdir, Muaviye bağlılık yemini etmezse onu kılıçtan geçireceğim!" dedi.

Adamlarından biri, "Sen cesur bir adamsın, ama bir savaş kışkırtıcısı değilsin," diye konuştu.

Hz. Ali sinirliydi ve "Atılan taşların sesinden ürküp ininde bir köşeye kısılmış bir sırtlan gibi mi davranayım istiyorsun sen?" diye sordu. "O zaman halkımı, ülkemi nasıl yönetirim? Karşımdakine boyun eğecek bir halim yok herhalde. Allah biliyor ya, bu işi sadece kılıç halleder!"

Ama yardımcısı onu çok iyi tanıyordu. Hz. Ali çok iyi bir savaşçıydı, ama savaştan nefret eden bir adamdı. Özellikle de bir iç savaştan! Bedeli ne olursa olsun diyerek Deve Muharebesinde çarpışmış, kararlılığını göstermişti, ama savaşı o başlatmamış, ondan kaçınmak için elinden geleni yapmıştı. Şimdi de, tüm öfkesine karşın, Muaviye'nin de onun gibi savaştan kaçınacağını umut ederek, daha fazla kan dökülmemesi için gereken her şeyi yapacaktı.

Bazıları daha sonra, Hz. Ali'nin basit, hatta çılgınca davrandığını söyleyecekti. Bazılarına göre, kendi onurunu düşünerek yanlış davranmış ve dürüst bir adam olarak, Muaviye ile savaşma konusunda tereddüt ederken, karşısındakinin hiç de dürüst olmadığını düşünmemişti Hz. Ali. Ama bazı şeyleri sonradan anlamak da önemliydi. Kesin olarak söylenecek bir şey vardı; Hz. Ali ile Muaviye arasındaki çatışmada, bir tarafta düzgün, dürüst bir adam, diğer tarafta ise bir siyaset ustası bulunuyordu. Dürüst olanın kaza-nabileceğini sadece kader hayal edebilirdi.

Hz. Ali, Muaviye'ye diz çöktürebileceğini umut ederek, savaş deneyimli olan ordusuyla, Basra'dan kuzeydeki Kufa'ya doğru yola çıktı, orası Şam'a yüz elli mil kadar yakındı ve orada uzun bir süre kalmayı planlamıştı. Mesaj açıktı: eğer Muaviye savaş istiyorsa, bütün Irak ona karşı olacaktı.

Eski garnizon kasabası Kufa şimdi Fırat nehri kenarında zengin bir şehirdi ve Osman yönetimi nehir kıyısına villalar yaptırmıştı. Ama Hz. Ali eski valinin köşkünde kalmak istemedi. Oraya Kasr el Kabal, yani Çürümenin Şatosu adını verdi. O villa yerine, karargâhını cami yakınında mütevazı tuğla ve çamurdan inşa edilmiş bir binaya taşıdı. Söylediğine göre, artık yeşil mermer duvarlı saraylar, iltimas gören akrabalar, halkın parasından yararlananlar olmayacaktı. Hz. Ali yönetiminde haksızlıklar olmayacaktı ve Kufalılar bu nedenle onu çok sevdiler.

Halife orada kaldığı için, Kufa Müslüman imparatorluğun o zamanki gerçek merkezi haline geldi. Kufa halkı artık "köylü ayaktakımı" ya da "kaba Bedeviler" değillerdi. Onlar artık İslamın kalbindeydi ve Hz. Ali onların şampiyonuydu. Bugün de gelişen şehirlerde olduğu gibi, büyüyen Kufa'ya da özgür kalan köleler, köylüler, tüccarlar ve sanatçılar gelmeye başladı: gerçek ya da hayali, herkes kendine göre bir fırsat arıyordu. Çoğu İslamı kabul etmiş, ama şimdiye kadar ikinci sınıf Müslüman olarak kabul edilen İranlılar, Afganlar, Iraklılar ve Kürtler şehre geldiler. Hz. Ali idaresinde hepsine eşit davranılıyordu. Ömer zamanının Arap yandaşlığı ya da Osman devrinin Ümeyye taraftarlığı geçmişte kalmıştı. Hz. Peygamber'in en yakını olan Hz. Ali, tüm inananlar için daha mükemmel bir birliğe geri dönüş sağlayacaktı.

Hz. Ali hiçbir zaman Kufa'da temelli kalmayı düşünmemişti. Muaviye ve Suriye sorununu çözdükten sonra Medine'ye dönmeyi planlamıştı, ama hiç dönemeyecekti. O Kufa'ya gitmeyi düşündüğü zaman, Müslüman gücü Arabistan'ı arkada bırakmaya başladı ve

bunda da Muaviye'nin parmağı vardı. Muaviye, Hz. Ali'yi Halife olarak tanımayı reddedince, yeni bir sorun yaratmış oldu. Hz. Ali onun muhalefetiyle Kufa'ya geldi ve bu da Irak'ın, Şii İslamın beşiği olmasına yol açacaktı.

Fakat İslam gücü er ya da geç Arabistan'dan çıkacaktı ve gitmes için en uygun yer de Irak'tı. Dicle ve Fırat nehirleri arasıyla, kuzey deki Mezopotamya'nın verimli toprakları zaten Ortadoğu'nun gerçel kalbi sayılırdı. Eski ünlü şehirler de o bölgede kurulmuştu – Sümer lerin Ur şehri Kufa'dan nehir boyunca yüz mil kadar aşağıdaydı; kuzeyde Musul yakınlarında Asur başkenti Ninova vardı; Babil şehri Kufa'nın yaklaşık kırk mil kuzeyindeydi; Pers incisi Ctesiphon modern Bağdat yakınındaydı – bunların hepsi Irak'taydı. Şimdi bu topraklar yeniden büyük bir bölgenin coğrafi ve tarımsal merkeziydi ve hem Hz. Ali ve hem de Muaviye, bu toprakları elinde tutanın, bütün imparatorluğun kontrolüne sahip olacağını biliyorlardı.

Fakat Mekke'deki Ümeyye aristokratları durumdan hoşnut değillerdi. Osman zamanında ele geçirdikleri güç kaybolacak, İslama yeni gelen bu Iraklılar büyük güç kazanacaklardı. Çünkü İslamın Arabistan'daki merkezi yer değiştirecekti. Bu bir hakaret sayılırdı, böylece Hz. Ali'yi destekleyen "köylüler ayaktakımı" ödüllendirilmiş olacaktı. Mekke ve Medine bir kenara mı itiliyordu yani? Güç merkezinden yüzlerce mil uzakta, sadece hac merkezleri mi olacaklardı yani? Yaşattıkları inanç karşısında seyirci durumunda mı kalacaklardı?

Mekkelilerin ilgisi sağlam temellere dayanıyordu. Onların soyundan gelenler İslamın gelecekteki yöneticileri olmalıydı, ama onlar hiçbir zaman Arabistan'da yaşamayacaklardı. Yüzyıllar geçerken, Müslüman gücü Irak'ta, Suriye'de, İran'da, Mısır'da, Hindistan'da, İspanya'da, Türkiye'de, yani Arabistan dışında her yerde yaşayacak, Arabistan sadece yıllık hac ziyaretleri sayesinde İslam öncesi tecritten kurtulabilecekti. Arabistan bin yıldan fazla bir zaman siyasi varlık gösteremeyecek, ancak on sekizinci yüzyılda, tu-

tucu Vahhabi mezhebinin merkezi topraklardan doğup Irak'taki Şiilerin ve hatta Mekke ve Medine'nin kutsal yerlerine saldırmasıyla adını duyurabilecekti. Suudi ailesi sayesinde Vahhabiler yirminci ve yirmi birinci yüzyıl başlarında tüm dünyada etkisini gösterecekti. Petrol zengini Arabistan –şimdi Suudi Arabistan– Batı'nın petrol ihtiyacı sayesinde bir zamanlar İslamda kazandığı üstünlüğünü yeniden elde ederken, Batı'ya karşı cephe alıp şiddet uygulayan Sünni aşırı dincileri de besledi.

Muaviye için yapılacak bir tek şey kalmıştı ve o da Hz. Ali'ye karşı savaş çığlıkları atmaktı. Savaşa razı olmakla kalmayıp, savaş istediğini gösterseydi pozisyonu daha güçlü olacaktı. O zamana kadar Şam Camisi minberinde Osman'ın kanlı gömleğini ve Naila'nın kesik parmaklarını sergileyip kazandaki suyu soğutmadan muhafaza etmişti, ama artık kaynatması gerekiyordu. Modern fırıldakçıları kıskandıracak bir hareketle, Hz. Ali'nin onurunu çalacak ve onu kendine uyduracaktı.

Muaviye dikkatle hazırlanmış bir kampanya başlattı ve kendisini savaş karşıtı bir adam gibi göstermeye başladı. Halkın öfkesi için savaşmak zorunda kalacaktı. Hz. Ali'ye savaş açsa bile, halkının sesini dinlediği için yapacaktı bunu, halkının mütevazı hizmetkârıydı o ve onların adalet çağrısına cevap verecekti.

Kampanyasının ilk aşamasında şiirlerden de yararlandı Muaviye. Şairlerin kolayca göz ardı edildiği modern Batı'da hiç kuşkusuz garip bir fikir olarak görülür bu tarz, ama yedinci yüzyılda, Ortadoğu'da şairler çok değerli insanlardı. Özellikle şiirleri sürekli okunan ve şarkı olarak söylenen hiciv, taşlama şairleri çok tutulurdu. O şiirler sadece bir kez okunmak için değil, ezberlenmek, tekrarlanmak, sadece edebi salon toplantılarında değil, sokaklarda, pazarlarda, camilerde okunmak için yazılırdı. Beyitler ne kadar keskin, çarpıcı olursa, şiirler o kadar popüler olur, sürekli tekrarlanır, şairleri o kadar çok tanınır, ünlü olurlardı.

Bu şiirler bazen aşırı derecede ciddiye alınırlardı. Tanınmış bir kadın şair Hz. Muhammet'in Medine lideri olmasına muhalefet ederek, "Medine erkekleri, bu yabancının evinize girip sizi boynuz-latmasına izin mi vereceksiniz?" diye bir şeyler yazıp onlarla alay edince, bir gece kalbine saplanan bir kılıçla öldürüldü. Kadın şairin başına gelenler şehirde duyulunca, Hz. Muhammet'i eleştiren diğer şairler hemen tarz değiştirip ona övgüler yazmaya başladılar.

Yirmi birinci yüzyılda Hz. Muhammet'in Danimarka'daki karikatürlerine Müslüman tepkisini gören Batılılar şaşırdılar ve İslamda hiciv, taşlama diye bir şey olmadığını düşündüler. Tam tersine, İslamda hiciv, yergi, taşlama vardı ve bazıları açıkça savaş konusundaydı. Hiciv yedinci yüzyılda güçlü bir silahtı ve hâlâ da böyle görülür. Salman Rüştü'nün Şeytan Ayetleri romanı İslam dünyasında büyük karmaşa yarattı, çünkü olağandışı bilgiler içeren bir hicivdi o kitap. Rüştü, Kuran ayetleri ve Hz. Muhammet'in hayatıyla ilgili hadislerle oynayarak Müslümanları incitti. Batı'da hiciv görece zararsız görülebilir – en fazla alaycı, yericidir ama mecazi anlamdadır – ama İslamda daha çok ciddiye alınır. Hiciv şeklindeki şiirler bir savaşta silah olarak kullanıldığında, ölümcül, kan akıtıcı olabilirler.

Ama hicivler genellikle düşmana yöneliktir. Erkekliğini sorgulayan ve Hz. Ali ile savaştan kaçarsa onu zayıf olmakla suçlayan şiirleri potansiyel silah olarak görmek için, insanın Muaviye kadar kurnaz, zeki ve hilekâr olması gerekir.

Bu hiciv şeklindeki şiirlerin bazıları Muaviye'nin kuzeni ve aynı zamanda Osman'ın üvey kardeşi olan Valid tarafından yazıldı ya da en azından imzalandı; Kufa valisi olarak camiye sarhoş gire-rek üçüncü Halifeyi öfkelendiren adamdı bu. Valid, "Muaviye, aşka gelmiş, ama Şam'a kapanmış, böğüren ve harekete geçemeyen bir erkek deveye benziyorsun," diye yazdı. "Allah aşkına! Osman'ın intikamını almadan bir gün daha beklersen, ananın kısır olduğuna inanacağım. Yılanların sana gelmesini bekleme. Çürümüş kollarla

bayılıp kalma. Ali'ye savaş aç ki, korkudan saçları aklaşsın!"

Başkaları da "üzengilerin üzerinde dimdik dur" ve "bu fırsatı kaçırma" gibi şeyler yazdılar. Ama Şam sokaklarında dolaştırılıp okunan şiirlerin en etkilisi muhaliflere yönelik gibi görünüyordu. Şiir, "Suriye'nin Irak saltanatı istemediğini görüyorum," diye başlıyordu. "Ve Irak halkı da Suriye'yi istemiyor. İki taraf da birbirinden nefret ediyor. Onlar lider olarak Ali'yi istiyorlar ama biz Hind'in oğlundan memnunuz."

Bu tür şiirler Muaviye'nin haberi ve izni olmadan sokaklarda dolaştırılamazdı elbette. Onlar onun halkı savaşa kışkırtma kampanyasının bir parçasıydılar – istediğini çok ustaca etrafa yaymasının bir yoluydu. Bush yönetiminin insanları aldatarak Irak'ın 2003'te işgalini, 11 Eylül 2001 El Kaide saldırısına bir cevap olarak göstermesi gibi, bugün de en demokratik ülkelerde bile halkın aynı şekil-de kandırılabildiği görülüyor.

Muaviye'nin savaş ilanı mektupla oldu. Hz. Ali sanki Halife değil de, tahtta zorla, haksız yere oturuyormuş gibi, "Ali, devenin sopayla yönlendirildiği gibi, sen de her Halife'ye bağlılık yemini etmen için zorla götürüldün," diye yazdı Muaviye. Hz. Ali'yi "hem gizli ve hem de açık olarak" halkı isyana teşvik etmekle suçladı. "Osman'ın katilleri senin omurgan, yardımcıların, ellerin, çevrendi. Ve Suriye halkı sen o katilleri teslim edene kadar seninle savaşacaktır. Bunu yaparsan, Halife bütün Müslümanların içinden, şûra tarafından seçilecektir. Arabistan halkı bu hakkı elinde tutuyordu, ama bıraktı ve şimdi bu hak Suriye halkının ellerinde."

Yani, bu hak benim ellerimde demek istiyordu Muaviye. Suriye valisi halifeliğini ilan etmeye hazırdı.

Suriye ve Irak orduları, 657 yılının bir yaz günü, bugün Kuzey Suriye olan yerde, Fırat nehrinin batısındaki Siffin Ovasında karşılaştılar. Hz. Ali'nin ordusu Kufa'dan çıkıp nehri takip ederek beş yüz mil kuzeye çıkmıştı, askerlerin moralleri yüksekti. Kuzeye

çıktıkça hava biraz daha kurudu, nemden kurtulup daha berraklaştı, aşağı Fırat topraklarından daha güzeldi bu bölge. Zengin alüvyonlu vadi yavaş yavaş daralmaya başladı. Çöl kayalıklarının yerini Mezopotamya'nın yüksek otlakları almaya başladı, kuzeyde tepeleri karlı dağlar vardı ve Kufa'da genişleyen ve kahverengi suları ağır ağır akan nehir, bu bölgede eriyen kar sularıyla hızını artırmıştı.

Hz. Ali'nin ordusu savaşı kazanırsa, tüm Suriye önlerinde açılacak, bölgenin tacı olan Şam büyük zenginliğiyle onların olacaktı. Kanalları, ağaçları, egzotik meyveleri, mermer duvarları, değerli taşlarla kaplı tahtları ve şırıl şırıl akan çeşmeleriyle Yeşil Sarayı – Şam'ın bütün bolluğunu, güzelliğini duymuşlardı. Tertemiz suları bol bol ve sadece göz zevki için akıtılan çeşmeleri düşünmek bile askerleri heyecanlandırıyordu. Bütün bunlar için savaşmaya değerdi.

Binlerce silahlı asker yüzlerce mili barış yapmak için kat etmeyecekti elbette, ama Siffin'e ulaştıklarında, her iki taraf da, saldırgan olarak değil de yenilen taraf olarak görülmesinin onurunu ne kadar kıracağını düşündü. Bu nedenle haftalar boyunca geride durmayı yeğlediler, sadece küçük çatışmalarla yetindiler. Küçük gruplar halinde yapılan çatışmalar bile kısıtlıydı, çünkü gündüz vakti günde üç kez namaz saatlerinde askerler birbirlerinden yaklaşık yarım mil ayrılıyor, namaz kılıyorlardı. Bir asker, "Geceleri birbirimizin kamplarına gider, oturup konuşurduk," diye anlattı.

Kumandanlar da konuşuyorlardı. İki ordu arasına gösterişli bir çadır kurulmuş, köşelerine her iki tarafın bayrakları asılmıştı. Hz. Ali ve Muaviye'nin temsilcileri burada oturup görüşüyor, birbirlerinin kararlılığını anlamaya çalışıyorlardı. Fakat Muaviye bu konuda daha avantajlıydı. Hz. Ali'nin iç savaştan çok korktuğunu, savaş istemediğini biliyor ve bundan yararlanmak istiyordu. Ne de olsa, amacına ulaşması için, bedeli savaştan çok daha küçük olan başka yollar da vardı.

Muaviye, Hz. Ali'nin Halife olarak istifa etmesini açıkça isterken, temsilcilerine sessizce alternatif bir çözüm önermelerini em-

retti. Buna göre, Hz. Ali ve Muaviye imparatorluğu ikiye bölebilirlerdi. Muaviye, Suriye, Filistin ve Mısır'ı alıp onların gelirlerini toplar, Hz. Ali de Irak, İran ve Arabistan'ı kontrol ederdi. Arap istilasından önce Bizans ve Pers imparatorluklarının bölünmesi gibi, bu da bilfiil bir bölünme olur ve iki taraf da kendi Halifesi tarafından yönetilir, yani bir değil iki halife olurdu.

Hz. Ali'nin bu teklifi öfkeyle reddetmesi kimseyi şaşırtmadı tabii, ama bunun kabul edilmeyeceği tahmin edilse bile, teklif yine de ona sataşılmasına, alaya alınmasına neden oldu. İdeal olarak bu durumda Hz. Ali'nin saldırması gerekirdi, böylece o saldırgan, Muaviye de yaralanan taraf olurdu. Ama Hz. Ali son bir çaba olarak topyekûn savaş başlatmadı. Atına atlayıp ovanın ortasına dikilmiş olan çadıra gitti ve her iki taraf askerlerinin ön hatlarının duyabileceği kadar yüksek sesle Suriye valisine meydan okudu, onu düelloya çağırdı, böylece binlerce askerin ölmesine engel olabileceklerdi.

Muaviye'nin İslam adına Mısır'ı fethetmiş olan ünlü Genelkurmay Başkanı General Amr, düelloyu kabul etmesini söyledi ona. Onurlu bir asker tavrıyla, "Böyle bir meydan okumayı reddetmen doğru olmaz," diye konuştu. "Ali sana dürüstçe bir teklif yaptı, bir çözüm yolu sundu."

Fakat Muaviye onuru ve erdemi Hz. Ali'ye bırakmakla mutlu olacaktı. Onun ilgisini çeken şey çok daha pratikti. Öfkeli bir ifadeyle, "Hiç de dürüstçe bir teklif değil bu," diye söylendi. "Ali şimdiye kadar teke tek düello yaptığı herkesi öldürdü." Onun bu teklifi reddetmesiyle savaştan başka çare kalmadı.

Hz. Ali geriye döndü ve askerlerine, "Suriyeliler sadece bu dünya için savaşıyorlar, burada zalim ve kral olabilirler," diye konuştu. "Savaşı kazanırlarsa hayatlarınızı, inançlarınızı mahvedecekler. Savaşın onlarla, yoksa Allah İslam nizamını sizden alacak ve bir daha asla sahip olamayacaksınız ona!" Askerleri onu bağırarak desteklerken, Hz. Ali onlara, haksızlığa uğramış insanların öfkesiyle savaşmalarını söyledi. "Düşmanla savaşın!" diye bağırdı.

"Kılıçlarınızla onların alınlarını ikiye ayırana, kaşlarını kesip çenelerine ve göğüslerine düşürene kadar savaşın!"

Artık namaz araları ya da kamp ziyaretleri ve konuşmaları olmayacaktı. Siffin Muharebesi üç gün sürdü, ilk gün çarpışmalar o kadar yoğun oldu ki, ikinci gece de devam etti. Yaralanıp ölmek üzere olan askerlerin inlemeleri, haykırışları nedeniyle o geceye Feryatlar Gecesi adı verildi, acı çekenlerin bağırışları, günümüzde bir aracın çarpıp yolun kenarına fırlattığı ve ölmek üzere olan bir hayvanın haykırışlarını andırıyordu.

Bir ara Hz. Ali de ölüme yaklaştı. Üzerine o kadar çok ok yağıyordu ki, oğulları Hasan ve Hüseyin kalkanlarıyla onu korumakta güçlük çektiler. Ona, kolay hedef olmaması için hızlı hareket etmesini söylediler. Onun bu kanlı muharebe ortasında onlara verdiği ünlü cevap ne kadar soğukkanlı olduğunu gösteriyordu ve olacaklar hakkında bir kehanet gibiydi.

"Evlatlarım, babanız da hiç kuşkusuz bir gün kaderine boyun eğecek," diye konuştu. "Hızlı hareket etmek onu geciktirmez, yavaşlamak da çabuklaştırmaz. Babanızın ölümün üzerine gitmesi ya da ölümün onun üzerine gelmesi hiç fark etmez."

Ama ölüm Siffin'de gelmeyecekti Hz. Ali'ye. Cuma sabahı güneş doğarken muharebe alanı kazanılmıştı. Suriye hatları artık tutunamıyor, Iraklılar kayıplarına rağmen yavaş da olsa ilerliyorlardı. Hz. Ali kuvvetlerinin kesin zafer kazanmalarına en fazla birkaç saat kalmıştı – ya da öyle sanılıyordu.

General Amr, Muaviye'ye, güçle kazanamadıklarını savaş oyunuyla, hile yoluyla kazanabileceklerini söyledi. Muaviye tahtını korumak için her şeyi yapmaya, inancı, dini bile kullanmaya hazırdı. Böylece emir verildi: geri çekilmeyecek, teslim olmayacaklar, ama Kuran sureleri yazılı olan parşömenler kullanacaklardı. Kuran sayfaları Muaviye süvarilerine dağıtıldı, atlılar bunları mızraklarının uçlarına takacak ve düşman hatlarının arasına gireceklerdi. Muaviye düşmana beyaz teslim bayrağı yerine Kuran sayfaları sallayacaktı.

Beyaz teslim bayrağı hiçbir zaman düşman mızrakları ucunda sallanan Kuran sayfaları kadar etkili olamazdı. Allah adına savaşı bırakın mesajıydı bu. Kutsal Kitabın sayfalarına kan bulaştırmayın. Müslümanlar olarak silahlarınızı bırakın deniyordu. Ve mesajı anlamayanlar için atlılar, Muaviye'nin emrettiği gibi, "Bırakın, Allah'ın Kitabı aramızda hakem olsun!" diye bağırıyorlardı.

Hz. Ali düşmanın oyununu görünce şaşkına döndü. Kuran'ı mızrakların ucuna takmayı düşünmek bile günahtı, küfürdü. Hiç kuşkusuz askerleri de bunun bir oyun, korkunç bir hile olduğunu görecek, anlayacaklardı. Askerlerine, "Sizi kandırmak için Kutsal Kitabı kullanıyorlar!" diye haykırdı. "Sizi oyuna getirmek, aldatmak istiyorlar!"

Fakat askerlerin yarısı bunu anladıysa, yarısı da anlayamadı. "Allah'ın Kitabına davet edildiğimiz zaman buna uymalıyız," dediler. "Kuran'a karşı savaşamayız." Ve böyle düşünenler komutanlarının emirlerine rağmen silahlarını bıraktılar. Zafere çok yaklaşmış olan Hz. Ali de bu durum karşısında çaresiz kaldı.

Silah bırakanlara, "Allah aşkına!" diye bağırmaya başladı. "Size söylüyorum, bu bir hile, sizi aldatıyorlar!" Fakat inanç karşısında mantık bile işe yaramıyordu. Askerler Osman'ın kana bulanmış Kuran imajını hâlâ unutmamışlardı; kutsal Kuran'a yine saygısızlık etmeyeceklerdi.

Muaviye iki ordu arasına hemen bir haberci gönderdi ve adam yüksek sesle onun teklifini, ne yapılması gerektiğini okudu. Muaviye, kimin Halife olacağı konusunun insanlar tarafından değil, Allah tarafından, muharebeyle değil, Kuran'la çözülmesini istiyordu. İki taraf da en güvendiği temsilcilerini seçmeli, tek rehber olarak Kuran'ı seçerek meseleyi çözmeliydi. Böylece son karar sadece Allah'ın kararı olacaktı.

Hz. Ali'nin askerleri bu teklifi bağırarak, alkışlayarak desteklediler, çünkü Muaviye onların hassas oldukları dinsel inançlarına seslenmişti. Ayrıca, Kuran rehber alınarak verilecek olan bir kararın,

Hz. Ali lehine olacağına inanıyorlardı. Ama Hz. Ali bu hile-ye kanmadı. Kimin Halife olacağına dair kararın hakem kararıyla alınması fikri, baştan itibaren onun olan halifelik konusundaki hakkını kuşkulu bir duruma sokmakla kalmayacak, Kuran'ı da bir görüşme aracı haline getirecekti. Kuran ilk kez olarak siyasete alet ediliyordu.

Hz. Ali kötü bir oyuna gelmişti. Muaviye'nin oynadığı oyunun, dini inançlılara karşı nasıl kullandığının fakındaydı ama çaresizdi. Askerlerinin bir kısmı dinsel inancı nedeniyle savaştan çekilince, Hz. Ali de hakemliğe razı olmaktan başka seçenek bulamadı. Askerlerini, "Ama sizi bundan men ettiğimi sakın unutmayın," diye uyardı. "Bu yol gücümüzü tahrip edecek, haklarımızı elimizden alacak, bizleri aşağılayacaktır. Yazıklar olsun size! Gübre içinde kırıntı arayan dişi develere döndünüz. Bir daha zaferi asla göremeyeceksiniz!"

Hz. Ali'nin Medine'de Halife ilan edilmesinin üzerinden henüz bir yıldan az bir süre geçmişti, ama burada, Siffin Ovasında, bu olanlardan sonra Halife olarak fazla uzun süre kalamayacağını hissetti. Muharebeyi kazanmak üzereydi, ama şimdi savaşı kaybet-meye başlamıştı.

Bölüm 11

MORALİ BOZULAN IRAK ORDUSU, HZ. ALİ'Yİ İZLEYEREK KUFA'YA DOĞRU UZUN YÜRÜYÜŞÜNE başladı. Askerlerin çoğu, Siffin'de hakemlik olayını hemen kabul ettiğine pişman olmuş gibi görünüyordu. Belki de gerçekten kandırıldıklarını, dinsel inançlarının kendilerine karşı kullanıldığını anlamışlardı, çünkü en çok pişman olmuş gibi görünenler, Mıuaviye'nin süvarilerinin mızraklarında Kuran sayfaları görünce silah bırakma konusunda en ısrarlı olmuş olanlardı. Ve şimdi Muaviye Şam'a geri döndüğüne göre, onları Siffin'e getiren adama kızıyorlardı.

O askerler şimdi, onu bu olaya zorladıkları, bu hale düşürdükleri halde, Hz. Ali'yi suçluyor ve Mekke ve Suriye dışında yeni bir düşman sınıfı oluşturuyorlardı – bunlar şimdi daha da tehlikeli bir düşman haline geliyorlardı, çünkü güç peşinde değillerdi, ama haksızlığa uğradıklarını düşünüp acı çekiyorlardı.

Onların lideri Abdullah ibn Vahab'dı ve bu isim, bugün Suudi Arabistan'da hüküm süren ve Sünni aşırı dincileri destekleyen tutucu Vahhabi mezhebinin kurucusu olan Abdülvahhab'ı çağrıştırdığı için, İslam dünyasında hâlâ hatırlanır. Yedinci yüzyılda takipçileri Vahab'ı, Dhu'l Tafinat, yani Yaralı Yüz olarak tanırdı. Bazılarına göre, bunun nedeni, aşırı dindar olan adamın çok namaz kıldığı ve çok fazla secdeye vardığı için alnında oluşan nasırlaşmaydı, bazıları da sol kolunun savaşta yaralanıp deforme olduğunu söylerdi. Sebep ne olursa olsun, insanlar ondan korkar, çekinirlerdi.

Hz. Ali, dönüş sonrası Kufa'da ilk vaazını vermek üzere minbere çıkarken, Vahab onu eleştirerek, "Sen ve Suriyeliler yarış atları gibi, inançsız bir halde yarıştınız," diye konuştu. "Allah Muaviye ve

takipçilerinin ya tövbe etmelerini ya da yok edilmelerini emrediyor, ama sen onlarla anlaştın, kararı insanlara bıraktın. Allah'ın Kitabına değil, insanlara yetki verdin, onun için yaptıklarının değeri yok ve sen kaybolmuşsun!"

Takipçileri onu desteklediler ve bağırarak, Halife'nin rolünün tartışılamayacağını söylediler. Allah'ın Habercisinin seçilmesi kutsal bir hak konusuydu. Bu hak Ali'nindi ama o bu hakkını kaybetmişti. Kutsal yasaları çiğnediği için Ali de Muaviye kadar suçluydu. İkisi arasında fark yoktu ve Allah ikisini de sevmiyordu. Adamlar durmadan, "Hükmü sadece Allah verir!" diye bağırdılar. "Sadece Allah'a aittir hüküm vermek!"

Hz. Ali, "Bu sözler doğru," diye cevap verdi onlara, "Ama siz o sözleri çarpıtıyor, anlamını değiştiriyor, yanlış anlam veriyorsunuz." Siffin'de hakemliğe razı olmasını onların istediğini söyledi Hz. Ali. Adamlar o zaman onun uyarısını duymazdan gelmişti; şimdi kendilerinin ısrarla istediği bir şeyi yaptığı için nasıl saldırırlardı ona?

Ama yeni bir günahkâr kadar mantıksız, kendini erdemli sanan hiç kimse yoktur. Vahab, "Hakemlik istediğimiz zaman günah işledik ve imansız olduk," diye konuştu. "Ama sonradan tövbe ettik. Eğer sen de tövbe edersen arkanda olacağız. Ama etmezsen, o zaman Kuran'ın dediği gibi seni başımızdan atacağız, çünkü Allah hainleri sevmez."

Cemaatin geriye kalanı, Hz. Ali'nin İslam düşmanı gibi görünmesi fikrine isyan edip bağırmaya, itiraz etmeye başladı ve Vahab o zaman, Kufa halkının, İslamın gelişinden önce olduğu gibi, cahiliye, yani putperest karanlığı devri yaşadığını söyledi. Sonra da yandaşlarına, "Bu kötü insanların arasından çıkıp gidelim buradan, kardeşlerim," dedi ve onu destekleyen yaklaşık üç bin kişiyle beraber ayrıldı oradan. Adamlar Kufa'nın elli mil kuzeyinde, Dicle nehri kenarındaki Nahravan'a yerleştiler. Vahab'ın söylediğine göre, orası çürümüş dünyada tertemiz bir cennet, bir doğruluk ışığı olacaktı.

Vahab ve adamları, ilk aşırı tutucu Müslümanlar olacaklardı.

Kendilerine "dışarı gidenler" anlamına gelen harici, yani Retçiler dediler. Referans, Kuran'ın 9'uncu suresinde geçen "Allah'a hizmet için gidenler" ifadesiydi ve başlığı da uygun olarak "Nedamet" (Pişmanlık) idi. Onlar ışığı görmüş, pişman olmuşlar, kendilerini sadece Kuran'ın ruhuna vermişlerdi. "Biz sizden daha kutsalız, en saftan daha saf, daha temiziz," diyorlardı. Ve böyle durumlarda olduğu gibi, temizlik, doğruluk konusunu fanatizm derecesine kadar getirdiler.

Onların inanç standardının dışında olanlar kâfirdi ve doğru yolu bulmadıkları sürece kökleri kazınmalıydı. Bu adamlar Nahravan bölgesinde terör estirmeye, yakaladıkları herkesi adeta küçük bir Engizisyon mahkemesi gibi sorguya çekmeye başladılar. Sorgulananlar onların katı kurallarına uygun cevap vermedikleri takdirde, cezaları ölüm okuyordu.

Adamlar bir gün Hz. Muhammet'in ilk yakınlarından birinin çiftçi olan oğlunu yakaladıkları zaman sorun iyice büyüdü. Onlardan bazıları yiyecek bulmak için onun köyüne girmiş ve onu da diğer köylülere örnek olarak göstermek istemişlerdi. Köylünün babası Deve Muharebesinden önce taraf tutmayanlardan biri olduğu için, ona kasıtlı bir soru sordular: "Baban, Hz. Peygamber'in, kendisine, 'İnsanı bedenen olduğu gibi kalben de öldürecek bir fitne olacak ve sen o zaman yaşıyorsan, öldüren değil, ölen ol,' dediğini söylemedi mi sana?'"

Hz. Peygamber köylünün babasına gerçekten de söylemişti bunu ve çiftçi korkudan titreyerek anlattı onlara, bu adamlardan yana olduğunu söylemezse, gerçekte de öldüren değil, ölen olacağını biliyordu. Ama adamlar onu sıkıştırmaya başlarken, çiftçi bütün cesaretini topladı ve "Hz. Ali Allah'a sizden daha yakın," dedi.

Bunu söyleyerek kaderini de belirlemiş oldu çiftçi. Retçiler için Hz. Ali bir kâfirdi ve bir kâfiri koruyan kişi kendisi de kâfir ve demekki ölümü hak etmiş oluyordu. Çiftçiyi yakalayıp bağladılar ve hamile karısıyla beraber nehir kıyısındaki bir hurma bahçesine, bir hurma ağacının altına götürdüler.

Anlatılanlara göre, o sırada bir ağacın dalından kopan bir hurma yere düştü ve Retçilerden biri onu alıp ağzına attı. Ama grubun lideri olan adam arkadaşına, "Bahçe sahibinden izin almadan ve parasını vermeden hurmayı yiyemezsin, çıkar onu ağzından!" dedi. O sırada onlardan biri etrafı korkutmak için kılıcını çekip sallayarak birkaç kez döndü ve kılıcı tesadüfen bir sığıra vurup hayvanı öldürdü. Diğerleri ona, gidip sığırın sahibini bulmasını ve hayvanın parasını ödemesini söylediler. Adam gidip hayvanın parasını ödedi ve o zaman hepsi, hayvan ve hurma konusunda haksızlık yapmadıklarını düşünüp çiftçiyi cezalandırma konusuna geri döndüler. Çiftçiyi yere diz çöktürüp, gözlerinin önünde karısının karnını deştiler ve karnındaki çocuğu çıkarıp parçaladılar. Sonra çiftçinin başını kestiler. Olayın tanıklarında biri, "Adamın kanı oluktan akar gibi aktı," diye anlattı. Böylece, adalet yerini bulunca –hurma ağızdan çıkarıldı, ineğin parası ödendi ve çiftçiyle hamile karısı öldürüldü– adamlar aldıkları yiyeceklerin parasını ödediler ve Nahravan'a döndüler.

Bunları yaparken vicdanları rahattı adamların. Söylediklerine göre, hamile kadının ve karnındaki çocuğun öldürülmesi bile Allah yoluna yapılmıştı, çünkü kadınlar ve çocuklar da babaların günahını paylaşırlardı. Orada masum olan kimse yoktu. Ve böylece, yedinci yüzyıl harici Retçileri, soylarından gelecek olan kuşakların yolunu çizmiş oldular.

Yedinci yüzyıldaki ataları Yaralı Yüz gibi, on bir yüzyıl sonra Abdülvahhab da takipçileriyle beraber Orta Arabistan çöllerindeki yüksek ovalara gidecekti. Adam orada, bugünkü Riyad şehri yakınlarında, Mekke ve Medine'de hüküm sürdüğünü söylediği putpe-restlik ve çürümenin dışında, tertemiz bir toplum oluşturdu. Daha önceki Retçiler gibi, Vahhabiler de çöldeki bölgelerinden çıkıp yayıldılar, başka toprakları istila ettiler. On dokuzuncu yüzyıl başlarında Fatıma türbesinin ve Medine'de başka kutsal yerlerin kubbelerini yıktılar ve hatta Hz. Muhammet'in mezarına bile zarar verdiler. Onlara göre süslü kutsal yerler yapmak putperestlikti, sonra Irak'a gittiler, Necef ve Kerbela'da Hz. Ali'nin ve oğlu Hüseyin'in türbelerini yağmaladılar.

Vahhabilerin ilk İslamın temizliğine geri dönüş dedikleri çağrıları, yirminci yüzyılda ve yirmi birinci yüzyıl başlarında sadece Suudi Arabistan'da değil, Taliban olarak Afganistan'da, Selefiler olarak Mısır'da ve El Kaide olarak da birçok yerde güç kazandı. İslamda fark edilen düşman, fark edilmeyen kadar, hatta ondan bile daha tehlikeliydi. 1981'de öldürülen Mısır cumhurbaşkanı Enver Sedat gibi, barış yapmak bir yana, düşmanla görüşen her lider baş düşman ilan ediliyor, öldürülecekler listesinin başına yazılıyordu.

Bugün Irak Şiileri arasında "Vahhabi" kelimesi, ülkeleri ne olursa olsun, Sünni aşırı uçlar anlamına gelmektedir. Irak iç savaşının güç politikaları bir buçuk milenyum boyunca devam eden Şii hoşgörüsüzlüğü ve barbarlığı anılarına karşı oynandı, her şey Dicle kenarında öldürülen çiftçi ile hamile karısını ve Kufa'daki dürüst Halife'nin Kuran'a ihanet etmekle suçlanmasını hatırlattı.

Hz. Ali için hurma ağaçları altında işlenen cinayetler korkunç bir şeydi, kabul edilecek gibi değildi. Vahab'a bir mesaj gönderdi ve katilleri teslim etmesini, istedi. "Kuran'ın söylediği gibi, 'Bu büyük suç ve günahtır,'" diye yazdı. "Allah aşkına! Bir tavuğu bile bu şekilde öldürseniz Allah'a karşı günah işlemiş olursunuz. Allah'ın bir insanın öldürülmesini yasakladığını bilerek bunu yapmak ne anlama gelir?"

Vahab ona şöyle cevap verdi: "Hepimiz onların katiliyiz. Ve hepimiz diyoruz ki: Senin kanın şimdi helaldir, Ali – bunun için bize izin verildi."

Bu sözler açık bir savaş ilanıydı ve Müslüman dünyasında bunları duyanların hâlâ kanı donar. Bunlar kendilerini amansız doğrular olarak gören, Allah adına hiç zorlanmadan insan öldüren adamların sözleriydi. Hz. Ali yine, üçüncü kez olarak çaresizdi ve en çok nefret ettiği şeyi yapmak zorundaydı: bir Müslüman ordusuyla başka Müslümanların üzerine gidecekti.

Nahravan'a gittiler, savaş kanlı oldu ve çabuk bitti. Retçiler kendi hayatlarını hiçe sayarak Hz. Ali'nin büyük, güçlü ordusuna

saldırdılar. Saldırırken birbirlerine, "Gerçek bizim için parladı!" diye bağırdılar. "Allah'a kavuşmaya hazır olun!"

"Cennet'e acele koşun! Cennete!" haykırışları da modern intihar bombacılarına meşum bir çağrıydı sanki.

Retçilerden sadece dört yüz kişi hayatta kaldı, ama hepsi ölseydi Hz. Ali için daha iyi olacaktı. O gün iki binden fazla şehit verildi ve onların anıları hiçbir zaman unutulmadı.

Fitneden kaçınmak için çok büyük fedakârlıklar yapmış olan Hz. Ali, her şeye rağmen üç kez iç savaşa katılmış oluyordu. Üç savaşta da galip gelmişti – ya da Siffin muharebesinde askerleri silah bırakmasaydı öyle olacaktı – ama kendisinden nefret etmeye başlamıştı, bu duygudan kaçınamıyordu. Yirmi beş yıl bunun için mi beklemişti yani? İslamı yeni bir birlik dönemine götürmek için değil de, başka Müslümanları öldürmek için mi beklemişti?

Hz. Ali bir gün kuzenine, "Halife olduğumdan beri her şey bana karşı gelişti, beni küçülttü, zayıf düşürdü," diye konuştu. "Eğer yolsuzluklara, çürümeye karşı durma ihtiyacı duymasaydım, liderliği bırakıp bir kenara çekilir ve tatsız tuzsuz bir yaşama başlardım."

Fakat Muaviye'nin ona karşı çalışmalarına devam etmesiyle, Hz. Ali'nin küçülmesi devam edecekti. Suriye valisi her fırsatta onun aleyhine çalışmaya, kuyusunu kazmaya devam ediyordu. Bir gün yanındakilere, adeta gurur duyarak, "Siffin'den sonra Ali ile askersiz ve hiç çaba harcamadan savaştım," diye konuştu.

Siffin'de kararlaştırılan hakeme gitme olayının sonuçlanması yaklaşık bir yıl sürdü. Önce her zamanki diplomatik hazırlıklar vardı, bir gündem konusunda anlaşmak gerekiyordu; her iki taraftan delegeler seçilecek, konferansın zamanı, formatı, yeri saptanacaktı ve sonunda Kufa ve Şam arasında küçük bir kasaba seçildi bu iş için. Fakat tüm hazırlıkların tamamlanmasından sonra toplantı başladığında, sonuç yine acı olacaktı.

Muaviye'nin baş temsilcisi, İslam adına Mısır'ı almış olan genelkurmay başkanı Amr idi ve adam bu başarısının karşılığı olarak Mısır valisi olacaktı. Hz. Ali, genelkurmay başkanı olarak Muaviye'yi çöle götürmek ve ön tarafı görülmeyen şeylere bakarken bırakmak istediğini söyleyen generali seçmek istemişti, ama yardımcıları yaşlanmakta olan Ebu Musa konusunda ısrar etti-ler. Ebu Musa, Deve Muharebesi öncesinde mızrak uçlarını çıkarmaları ve yaylarının iplerini çözmelerini ısrarla söylemişti onlara. "Fitne bir ülser gibi parçalıyor toplumu," demişti ve şimdi de ülser onları yemeye başladığı için onun bu sözlerini hatırlamışlardı. Hz. Ali'nin baş danışmanları Ebu Musa için "Açık konuşan ama anlayışı kıt bir adam, zeki adamlar onu kolayca yönlendirebilir," diye konuştular ama çok da önemli değildi bu. Bazıları, "Başımıza gelenler konusunda bizi önceden uyardı, bu yeter," dediler. Ondan başkasını kabul etmediler.

Toplantı ve görüşmeler iki hafta sürdü ve sonunda Ebu Musa ve Amr ortak bir açıklama yapmak üzere kalkıp öne çıktılar. Ebu Musa'ya göre, mükemmel bir anlaşma yapmışlardı: Bir şûra toplanacak ve Hz. Ali'yi Halife ve Muaviye'yi de Suriye valisi olarak bir kez daha onaylayacaktı. Yüzlerce kişi önünde yapılan açıklama bu şekildeydi. Ama daha sonra aldatmaca çıktı ortaya.

Amr kürsüye çıktığında, hiç de yaşlı Ebu Musa'nın beklediği tarzda konuşmadı. Onun açıklamasına göre, gerçekten de dostu Ebu Musa ile bir şûra konusunda anlaşmışlardı, ama orada Halife olarak Hz. Ali değil, Muaviye onaylanacaktı. Amr daha sonra, "Ben şimdi gerçek Halife'nin Muaviye olduğunu doğruluyorum," diye konuştu. "Muaviye, Osman'ın halefi ve intikamını alacak kişidir."

Kalabalık arasında bağrışmalar, hakaretler duyuldu, yumruklar havaya kalktı ve toplantı başladığı gün olduğundan daha büyük bir karmaşa içinde dağıldı. Ebu Musa topluma hizmetten nefret ederek, hayal kırıklığı içinde Mekke'ye kaçtı ve orada sakin bir şekilde, kendisini ibadete vererek yaşamaya devam etti. Amr ise Şam'a döndü ve Muaviye'nin Halife ilan edilmesi için gerekli çalışmalara başladı.

Yıl 658 idi ve şimdi o topraklarda iki Halife vardı. Yani bir Halife ve karşısında bir de rakip Halife bulunuyordu ve hangisinin gerçek olduğu da belirsizdi. Hz. Ali'nin üstünlüğü şimdi daha çok tartışılıyordu ve İslamın gelirlerini eşitleme prensibi nedeniyle vergiler artırılacaktı.

Etkili mülk sahipleri ve kabile reisleri güçlü pozisyonlarından emin görünüyorlardı. Öyle güçlü olmasalar Muaviye onlara zorlanmadan istediklerini yaptırabilecekti. Bu durumda Hz. Ali asillerle tatlı anlaşmalar yapmayı reddedince bunun bedelini ağır ödedi. Hatta özel maaş bağlanmadığı için ona kızan bir üvey kardeşi bile rüşvet karşılığında Muaviye tarafına geçti.

Ama tatlı davranışların kullanılacağı başka alanlar da vardı. Muaviye, Hz. Ali'nin üvey oğlu Muhammet Ebubekir'in – Ayşe'nin üvey erkek kardeşi – güçlü bir vali olamadığı Mısır'a dikmişti gözlerini. Hz. Ali kendisi de zaten üvey oğlunun deneyimsiz bir genç adam olduğunu kabul etmişti. Bu nedenle, Muaviye'nin Mısır'ı almak için Amr'ı oraya göndereceği haberi gelince, Hz. Ali eyaletin kuzeyini savunması için en deneyimli generallerinden birini Mısır'a gönderdi. General, Muaviye'nin casuslarına görünmemek için, Arabistan'dan Mısır'a Filistin yoluyla karadan değil, gemiyle gitti ama bu da pek işe yaramadı. Gemi rıhtıma yanaşınca, Muaviye tarafından rüşvetle ayarlanmış gümrük müdürü generali gülerek, büyük bir coşkuyla karşıladı ve geleneksel ballı hoş geldin şerbeti ikram etti ona.

Zehirli şerbet birkaç saat içinde generali öldürdü. Amr daha sonra, "Muaviye'nin ballı orduları vardı," diyecekti.

Zehirde muharebe alanlarının kahramanlıkları görülmez tabii. Zehir, seçici bir şekilde, sessizce ve hatta akıllıca çalışır. Muaviye için mükemmel bir silahtı zehir.

Muaviye'nin bir Hıristiyan olan özel doktoru İbn Uthal ve onun halefi, yine Hıristiyan olan Ebu el Hakim zehir konusunda uzman

doktorlardı. Onlara ait kayıtlar yok edilmiş, ama İbn Vashiya'nın dokuzuncu yüzyılda Bağdat'ta oğluna rehber olarak yazdığı Zehirler Kitabı günümüze kadar gelmiştir.

İbn Vashiya'nın biyoloji, kimya ve hurafeler bölümlerini içeren çalışması gelecek yüzyıllarda da ilgiyle okunacaktır. Kitabın bir bölümünde, sesle etkileyen zehirlerden söz edilir. Burada bazı seslerin bazı koşullarda öldürücü etki yaptığından söz edilir ve Ayşe'nin Havab'da duyduğu köpek ulumalarından korkmasının nedeni de bu olabilirdi. Bir başka bölümde yılanların, akreplerin ve büyük örümceklerin çeşitli parçalarının, ama bazı hallerde zararsız böceklerin bile kullanılabileceği ayrıntılı olarak anlatılır. Örneğin 23. Terkip denen zehir bir tür ağır gıda zehirlenmesi yoluyla öldürür. Bunu yapmak için yaşlı bir devenin kanıyla safrası karıştırılır, bunun içine yaban soğanı ve amonyak tuzu atılır ve sonra bu karışım küflenip örümcek ağına benzer bir örtüyle kaplanana kadar bir ay süreyle eşek gübresine gömülür. Bir yiyecek ya da içeceğe bu maddeden iki gram katılması üç gün içinde ölüme neden olur.

Daha hızlı ölüm istenirse, kaysı çekirdeğinden çıkarılan siyanür kullanılır ve bunun hafif badem kokusu da hurma suyunda ya da ballı keçi sütünde kaybedilir. Banotu ya da ölümcül itüzümü gibi zehirli bitkiler de vardır. Keşişlik denen ve kılıç ya da kamaya sürülerek deride en küçük bir çizikle kurbanın kanına karışan bir zehir de çok ünlüydü. Şam kimyacıları yedinci yüzyıl sonlarında "miras tozu" denen zehri yaptılar – mirasa bir an önce konmak isteyenler bu kokusuz, tatsız, şeffaf arseniği kurbanının içeceğine kolayca koyabiliyordu.

Elinde böyle bir silah olan Muaviye, bu nedenle Hz. Ali ile asker kullanmadan savaşmakla övünürdü elbette. Balı hem rüşvet, hem de soğuk, öldürücü içkilerde hep kullandı o.

Suriye ordusu Mısır'ı hiç zorlanmadan istila etti. Muhammet Ebubekir sınıra küçük bir kuvvet gönderdi ve asker sayısı azdı ve bu birlik hemen bozguna uğradı. Ordunun geriye kalanında askerlerin bir kısmı etkisiz komuta altında ya kaçtılar ya da Suriye ordusuna

katıldılar ve Ebubekir çölde aç susuz ve yalnız başına yakalandığında, Suriye askerleri, Osman'ı öldürenlere komuta etmiş olan adamdan onun intikamını aldılar. Ebubekir'in sağ olarak getirilmesi emrini dinlemediler, onu bir eşek leşine bağladılar ve yaktılar. Bazıları onun öldürüldükten sonra, bazıları da diri diri yakıldığını anlattılar.

Hz. Ali, Ebubekir'in öldüğünü haber alınca çok üzüldü, ama Ayşe'nin üzüntüsü ondan da büyük oldu. Sanki genç üvey kardeşini çok seviyormuş, ondan soğumamış gibi, onun yasını tuttu – öyle üzüldü ve öfkelendi ki, kendisi gibi bir Müminlerin Anası olan Muaviye'nin kız kardeşi Ümmü Habibe'ye "taziye hediyesi" olarak, az kızarmış, kanlı bir kuzu budu gönderdi ve ekindeki mektupta, "Senin ağabeyin de böyle pişti," diye yazarak onu tahrik etti. Ayşe, kendi anlattığına göre, o kanlı buttan o kadar tiksindi ki, bir daha hayatının sonuna kadar et yemedi.

Hz. Ali, Mısır'ı kaybetmişti ama saldırılar hâlâ her yandan devam ediyordu. Harici Retçiler yeniden organize olmuş, onlara sadece Irak'ta değil, İran'da da binlerce adam katılmıştı, oralarda bütün şehirlerde Hz. Ali'nin valileri kovuluyor, halk Kufa'ya vergi ödemiyordu. Suriye birlikleri Irak topraklarına saldırıyor, halkı korkutuyor ve Hz. Ali'nin halkı koruyamadığı hissini yayıyorlardı. Arabistan da saldırıya uğradı, ama Muaviye, Mekke'ye, Medine'ye ve Hz. Ali'ye sadık binlerce insanın öldürüldüğü Yemen'e saldırdığı halde, Hz. Ali bir zamanlar yenilmez olan ordusunu harekete geçiremedi. Sonu gelmeyen iç savaştan morali bozulmuş gibi görünen askerler artık savaşmak istemiyor, "Oklarımız kırıldı, kılıçlarımız körleşti, mızraklarımızın uçları köreldi," diyorlardı.

Etkili ve güzel konuşmakla ün yapmış olan adam artık öfkelenmiş, askerlerini korkaklıkla suçlayıp azarlamaya başlamıştı. Bir gün minberden, "Siz Kufalılar sadece barış zamanı aslan kesilir, cesur olmanız istendiğinde kurnaz tilki olursunuz!" diye konuştu. "Analarınız reddetmeli sizleri! Sizi Mekke ve Medine'deki kardeş-

lerinize yardıma çağırıyorum, siz subaşındaki gevşek ağızlı develer gibi ağız şapırdatıyor, Suriyeli atlıların geldiğini duyunca evinize kaçıp kapınızı kilitliyor, kertenkele gibi deliğinize sığınıyorsunuz. Size güvenenler yanılıyor, kimseye faydanız yok sizin. Kalbim parçalandı, cerahatlendi sizin yüzünüzden, göğsüme öfke sancıları giriyor. Allah biliyor, sizler bana sadece dert, keder getirdiniz. Allah yolunda ölmek istemeseydim, sizin yanınızda bir gün daha kalmazdım."

Gerçekten de Hz. Ali'ye yapılan saldırılar henüz bitmemişti.

Olanlar 661 yılında, Ramazan ayının ortalarında, 26 Ocak Cuma sabahı şafak vakti oldu. Hz. Ali sabah namazı için Kufa'da camiye gitmişti. Cami girişinde, sabah karanlığında parlayan kılıcı ancak havaya kalkınca fark etti ve Retçi saldırganın, "Hükmü sadece Allah verir Ali! Sadece Allah verir!" diye haykırışını duydu.

Başına inip onu yaralayan kılıç darbesiyle yere yıkıldı Hz. Ali. Düşerken, "Yakalayın bu adamı!" diye bağırdı ve camiden dışarıya fırlayan cemaat saldırganı yakaladı.

Başı, yüzü kanlar içinde kalan Hz. Ali bilincini yitirmedi, ama onu o halde gören insanlar paniğe kapıldılar. Hz. Ali intikam çağrısı yapılmamasını istedi. "Sağ kalırsam bu saldırganın nasıl cezalandırılacağını ben düşüneceğim," diye konuştu. "Eğer ölürsem onun cezasını siz verin. Ama ondan başkasını öldürmeyeceksiniz. 'Müminlerin Komutanı öldürüldü!' diyerek Müslüman kanı dökmeyin sakın. Bu adamı da kesip parçalamayın, çünkü ben Allah'ın Habercisinin, 'Vahşi bir köpeği bile kesmeyin,' dediğini duydum."

Katil ertesi gün idam edildi. Hz. Ali'nin başındaki kılıç yarası ölümcül değildi, ama kılıca sürülmüş olan zehir öldürdü onu.

Hasan ve Hüseyin babalarının cenazesini yıkadılar, ona kokulu otlar sürdüler ve üç kat kefene sardılar onu. Sonra, Hz. Ali'nin vasiyetine uyarak, onu en sevdiği devesinin üstüne koydular ve deveyi serbest bıraktılar. Kırk yıl kadar önce Hz. Muhammet de Medine'de caminin inşa edileceği yeri saptamak için devesini serbest

bırakmıştı. Camiyi devenin durduğu yere inşa etmişlerdi. Şimdi bir başka kutsal hayvan da Hz. Ali'nin gömüleceği yeri gösterecekti. Allah, Hz. Ali'nin cenazesinin, devenin çöktüğü yere gömülmesini istiyordu.

Deve sanki yükünün ne olduğunu biliyormuş ve çok üzgünmüş gibi, ağır adımlarla yarım gün yol aldı. Hayvan sonunda, Kufa'nın yaklaşık altı mil doğusunda, çıplak bir kum tepesinde –Necef– durdu ve oğulları bütün Müslümanlarca her zaman saygıyla hatırlanacak adamı oraya gömdüler, ama o iki farklı unvanla anıldı hep: Şii İslamın ilk İmamı ve Sünni İslamın dört Raşidun'unun, yani Hak Yolundaki Halifelerin sonuncusu diye hatırlandı.

Hz. Ali'nin büyük oğlu Hasan, babasının mezarı başında, "Onlar bugün en kutsal günde, Kuran'ın indirildiği ilk günde bir adam öldürdüler," diye konuştu. "Hz. Peygamber onu bir akına gönderdiği zaman, melek Cebrail onun sağında, melek Mikail ise sol tarafında giderdi. Allah biliyor, ondan önce gelen hiç kimse ondan önde olmadı, ondan sonra gelecek olan hiç kimse de ona yetişemeyecek."

Zamanla Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu yere bir cami ve türbe inşa edildi ve onun etrafında da Necef şehri kuruldu, büyüdü. Kutsal yer birkaç kez yenilendi ve her seferinde daha muhteşem, daha güzel oldu, şimdi gökyüzüne yükselen altın kaplama kubbesi ve minareleri, ziyarete gelen hacılar tarafında yaklaşık yirmi mil mesafeden görülür. Necef yirminci yüzyılda o kadar büyüyüp gelişti ki, Kufa nehir kenarında adeta bir sayfiye gibi kaldı. Bugünkü Mahdi Ordusunun lideri Muktada el Sadr vaaz yeri olarak Necef Camisini değil de Kufa camisini seçerek zekice davrandı, uyanıklık yaptı. Bunu yapmakla, öldürülen Hz. Ali'yi değil, yaşamış olan İmam'ı ön plana çıkardı. Muktada, Hz. Ali'nin vaaz verdiği yerde vaaz vermekle, zulüm görenlerin yeni şampiyonu olma rolünü üstlendi.

Fakat Necef Irak'taki ikiz kutsal şehirlerin sadece birincisi olacaktı. Halife Muaviye gücünü tartışılmaz bir şekilde büyütürken, ikinci şehir henüz elli mil kuzeyde, isimsiz, taşlı bir kum çölünün bir

parçasıydı. Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in yirmi yıl sonra kaderini yaşayacağı ve Kerbela, "muhakeme ve keder yeri" denecek bu yer, o günlerde henüz çölün bomboş bir bölümüydü.

KISIM ÜÇ

Hüseyin

Bölüm 12

680 YILI 9 EYLÜL SABAHI, BAŞINDA HZ. ALİ'NİN KÜÇÜK OĞLU HÜSEYİN'İN bulunduğu küçük bir kervan Mekke'den Irak'a doğru yola çıktı. Hüseyin ve ağabeyinin babalarını Kufa dışındaki o kumlu tepeye gömmelerinin ve sonra da üzüntülü bir halde Kuzey Arabistan'ı aşıp Hicaz dağlarına ulaşmalarının üzerinden on dokuz yıl geçmişti. Muaviye imparatorluk üzerindeki gücünü pekiştirirken, Hüseyin nerdeyse imkânsız bir sabırla beklemişti, ama bekleme sona ermişti artık. Muaviye ölmüştü ve Hüseyin halifeliği yine ait olduğu yere, Ehlibeyt'e, Hz. Muhammet'in Evine getirmek istiyordu.

Hz. Muhammet'in ölümüyle başlayan ve Hz. Ali zamanında şekillenen bölünme artık üçüncü kuşağa ulaşmıştı. Ve burada en korkunç ve yanlış düşüncelerle daha da katılaşacaktı – bu yanlış o kadar derinden hissediliyordu ki, İslamı gelecek yüzyıllarda da bölecek ve hâlâ da çözümü bulunamayacaktı.

Hüseyin şimdi ellili yaşlarındaydı ve yaşını hiç kuşkusuz belli ediyordu. Sakalları kırlaşmış, gözlerinin ve ağzının etrafında derin kırışıklıklar oluşmuş olmalıydı. Ama bugün Irak ve İran pazarlarında satılan posterlerde Hüseyin yirmili yaşlarda, çok yakışıklı bir genç adam olarak görülür. Resimlerde uzun siyah saçları omuzlarına dökülmüştür, sakalında bir tek kır tel görünmez. Yüzü kırışıksızdır, gençlik parıltısı yayar etrafa, kara gözleri yumuşak ama kararlıdır, dünyanın tüm sevincini ve kederini görüyormuş ve ikisini de kucaklıyormuş gibi, kederli ama kendinden emin bir görüntü verirler.

Batı'da posterlere bakanlar onu daha ziyade, Hz. İsa'nın daha adaleli imajına benzetirler ki, benzerlik gerçekten çarpıcıdır. Eğer Hz. Ali, Şii İslamın kurucu figürü ise, Hüseyin onun kurban edilmiş ikonu olacaktır. Irak'a vardığı zaman onun başına gelenler, Şiiliğin hırs, öfke, tutku hikâyesi – duygusal ve ruhani çekirdeği olacaktı.

Fakat Hüseyin'in kervanı dağlardan ayrılıp çöle doğru ilerlerken, ona bakan tarafsız gözler, sonunda başarısızlığa uğrayacağını düşünebilirdi. Hüseyin eğer halifeliği istemeyi düşünüyorsa, emrindeki bu küçük kervan ve grup bu iş için hiç de yeterli görünmüyordu. Develer ailenin kadınlarını ve çocuklarını taşıdığı için ağır ilerliyordu, kervanı korumak için sadece yetmiş iki silahlı asker vardı ve birkaç at da develere bağlanmıştı. Fakat gruptakiler kendilerinden emindi, oraya vardıkları zaman bütün Irak'ın, onların sancağı altında toplanacağına inanıyorlardı.

İlk günlerde bu inançlarını zedeleyecek bir şey olmadı. Muaviye'nin ölümünde sonraki haftalarda Kufa ve Mekke arasındaki sekiz yüz millik mesafede bir sürü mektup gidip gelmiş ve Şam'da Muaviye'nin oğlu Yezid tahta çıkmıştı – mektuplar o kadar çoktu ki, iki büyük eyer torbasını dolduruyordu ve hepsi de Hz. Ali'nin takipçileri olan Şiiler tarafından yazılmıştı.

Mektuplarda, "Koşarak gel bize, Hüseyin," diyorlardı. "Halk seni bekliyor ve sadece kendini düşün. Hz. Peygamber'in gerçek torunu, vârisi, onun soyundan gelen Fatıma'nın oğlu olduğunu söyle, hakkını ara. Gücü tekrar ait olduğu yere, Irak'a taşı. Biz senin sancağın altında Suriyelileri yener, kovarız. İslam ruhunu yeniden yaşayacağız."

Hüseyin'in kuzeni Müslim'den Kufa'ya gelen mektupta, Iraklıların gerçekten onun liderliğini beklediği yazıyordu. Müslim, "Senin emrinde savaşacak on iki bin kişi var bende," diye yazdı. "Hemen gel buraya. Senin emrine girmek için toplanmış olan ordunun komutasını al!"

Hüseyin'in, babasının ölümünden sonra, on dokuz yıldan beri beklediği çağrıydı bu.

Saldırı sabahı tek hedef Hz. Ali değildi, ya da öyle söylediler. Rivayete göre, harici Retçiler Mısır'da Amr'ı, Suriye'de Muaviye'yi de öldürmek istiyorlardı. Fakat saldırı günü Amr hastaydı – söylendiğine göre, midesinden rahatsızdı– ve ona arkasından saldıran pelerinli saldırgan da küçük rütbeli biriydi. Suriyeli denen katil doğru hedefi buldu ama Muaviye'yi sadece kalçasından yara-ladı ve imparatorluğun tartışmasız hâkimi bundan pek fazla etkilenmedi, hafif bir yarayla kurtuldu.

Sadece Hz. Ali'nin öldürülmüş olması bazı insanları telaşlandırdı ve Muaviye'nin sevdiği bir silah olan zehirle ölmesi düşündürdü. Ama sayıları pek fazla olmayan bu insanlar hemen susturuldular.

Hatta bir rivayete göre, Hz. Ali'nin katili bu cinayeti sevdiği kadın için işlemişti: kadının babası ve erkek kardeşleri Nahravan'da öldürülen Retçi şehitler arasındaydı. Hikâyeye göre, kadın katile, "İstediğimi bana verene kadar evlenmeyeceğim seninle," demişti. "Senden üç bin dirhem, bir köle, bir şarkıcı kız ve Ebu Talib'in oğlu Ali'yi öldürmeni istiyorum." Kadının istekleri arasında bir de şarkıcı kız olması, olayda romantik bir durum olduğunun bir göstergesiydi ve Muaviye ile Amr'a saldıranlardan böyle bir şey istenmemişti. Ama asıl sorun bu değildi; sadece fanatik Retçileri suçlamak çoğu Müslümana daha güvenli geliyordu.

Suikastlarda öldürülenler bir an için kahraman olarak görülürler. Geçmişte işlenmiş günahlar sadece affedilmez, tamamen unutulur. Ani yaşanan kayıp ışığında her söz yeniden yorumlanır, bir zamanlar hatalı olduğu düşünülen her politika doğru gibi gelir insanlara. Politik yaşam, ne olması gerektiği duygusuyla insanların kafasını meşgul eder, sadece suikast olmasaydı ideal bir dünya olurdu diye düşünülür. Bugün böyle olduğu gibi, yedinci yüzyılda Kufa'da da böyleydi bu. Hz. Ali'nin hayatını alan kılıç darbesi aynı zamanda onunla ilgili tüm kuşkuları da alıp götürdü. Hayatta iken onu küçümseyen Iraklılar, ölümünden sonra iyice yücelttiler, neredeyse Hz. Muhammet düzeyine çıkaracaklardı.

Zehirli kılıcı sallayan kişi bir Retçi idi ama Kufalılar şoktan çıkmaya çalışırken, suikastın arkasında Muaviye'nin olabileceğini düşünüp iyice öfkelendiler. Hz. Ali başından beri haklıydı dediler ve daha önce istemedikleri bir şeyi yapmayı, Muaviye'ye savaş açmayı düşündüler.

Camide toplanan kalabalık cemaat Hz. Ali'nin bilge büyük oğlu Hasan'a bağlı olduklarını söylediler ve ondan, başlarına geçip Suriye'ye yürümesini istediler. Fakat tutkulu olmasına karşın, aynı zamanda bir gerçekçiydi Hasan. Kufalıların bağlılığını bir görev sayarak kabul etti, ama bunu bir onurdan ziyade bir yük olarak gördü. Savaşın bir işe yaramayacağını biliyordu, çünkü Suriye ordusu, parçalı Irak ordusundan çok daha eğitimli, donanımlı ve güçlüydü. Ayrıca, yeni bir iç savaş düşüncesinden nefret ediyordu Hasan.

Özellikle zehir damarlarına yayılırken Hz. Ali'nin söylediğini unutamıyordu Hasan. Hz. Ali oğullarına, "Bu dünyanın size davrandığı gibi davranmayın siz ona," demişti. "Sizden alınan bir şey için ağlamayın sakın. Uyumlu ve iyi olun. Fitneden ve kavgadan kaçının." Sonra Kuran'dan bir ayet okuyarak, "İnsanları suçlarken Allah korkusunu düşünün," diye eklemişti.

Oğulların yaptığı gibi, Hasan da vaazlarda söylediği prensipleri çiğnemekle suçlamıştı babasını. Hz. Ali iç savaşa sürüklenmesine izin vermiş ve Hasan bunun için affedememişti onu. Hasan, İslama inanıp, inancına sadık kaldığı için hayranlık duymuştu Osman'a ve yaşlanan üçüncü Halife öldürüldüğünde şoke olmuştu. Osman'ın katillerini cezalandırmadığı için babasına kızmış ve ondan sonraki düşmanlıklara, akan kanlara dehşetle bakmıştı. Hasan başka savaş istemiyordu ve Muaviye de geniş istihbarat ağı sayesinde biliyordu bunu.

Kalemin de kılıç kadar etkili olabildiğini bilen Muaviye, Hasan'a dikkatle yazılmış mektuplar gönderdi. Bu mektuplarda, Hasan'ın ruhani açıdan halifelikte hak sahibi, ama bu görev için kendisinin daha uygun olduğunu söylüyordu Muaviye. O daha yaşlıydı, belirsiz bir dünyada daha deneyimli, daha bilgiliydi. Sınırları ko-

ruma, Retçilerin terörizmine karşı koyma ve imparatorluğun güvenlik ve bütünlüğünü koruma konusunda daha güçlüydü Muaviye. Yazdığı mektuplara göre, Hasan'ın bilgeliğine ve dindarlığına saygı duyuyor, Hz. Peygamber'in torunu olduğunu kabul ediyordu, ama yaşadıkları devirde güçlü bir lidere ihtiyaç vardı – tam olarak bilge değil, ama deneyimli bir hareket adamı gerekiyordu.

Muaviye her zaman yaptığı gibi, karşısındakini tatlı ifadelerle yumuşatmaya da çalıştı. Eğer Hasan halifelik hakkından vazgeçerse, Muaviye hem kısa ve hem de uzun vadede onu fazlasıyla mutlu edecekti. Hasan'a Irak hazinesinden büyük ödemeler yapılacak ve Muaviye, ölümünden sonra onun Halife olmasını isteyecek, buna yemin edecekti.

Bu teklif Hasan'a oldukça çekici geldi. O bir savaşçı olmadığını biliyor ve camiye gidip günlerini okuyup yazmakla, barış ve sessizlik içinde geçirmek istiyordu. Kendisini destekleyenlerin ne kadar dönek, kararsız olabileceklerinin de bilincindeydi. Iraklıların babasına nasıl ihanet ettiklerini, onu nasıl engellediklerini görmüştü. Şimdi Hz. Ali'yi en büyük ideal olarak görseler bile, kısa sürede fikir değiştirebilirlerdi. Hasan, Muaviye'nin teklifini düşünürken, aslında kararı Iraklılar vereceklerdi.

Halk savaş çağrısı olacak ateşli bir konuşma dinlemek üzere toplanmıştı. Ama Hasan babası gibi, insanları coşturabilecek güçlü bir hatip değildi. Ağır ve monoton bir ifadeyle, her kelimeye eşit ağırlık vererek konuştu. İnandırıcı olabilirdi ama ateşli konuşma beklenemezdi ondan ve minbere çıktığında, insanların beklediği gibi değil, aklında olduğu gibi konuşmaya başladı: daha büyük bir cihadın –insanın ideal Müslüman olabilmesi için hayat boyu verdiği mücadele– daha küçük bir cihada ya da savaşa olan üstünlüğünden söz etti. Ona göre, Kufalılar savaştan kaçtıkları için utanıyorlarsa bile, utanmak cehennem ateşinden daha iyiydi. Muaviye ile savaşmayacak, onurlu bir barış yapacak ve geçmişte dökülen kanlar için genel af isteyecekti.

Söyledikleri cesurca sözlerdi ama korkaklık olarak algılandı. Kufalı askerler birbirlerine, "Bu adam zayıf ve kafası karışmış!" diye bağırdılar. "Teslim olmak istiyor o, engel olmalıyız ona!" Ve şiddetten kaçmaya çalışan adam kendisini birden şiddetin içinde buldu. Kendi adamları üzerine gelip cüppesini çekerek çıkardılar. Birisi – kim olduğu o kargaşada anlaşılmadı– onu kalçasından bıçakladı. Derin bir bıçak yarası değildi bu ama yine de kanı aktı Hasan'ın ve belki de bu kan sayesinde hayatı kurtuldu. Hasan yere düşerken, kanı gören isyancılar kendilerine geldiler ve yeni bir cinayet işlemeye ne kadar çok yaklaştıklarını fark ettiler.

Hasan'ın kafasında ne yapması gerektiği konusunda bir tereddüt varsa bile, şimdi kuşkusu kalmamıştı. İstese bile, birden aleyhine dönen bu insanlardan oluşan bir orduya kumanda edemezdi. Tahtından feragat etmeliydi ve Muaviye'nin teklifi de mantıklıydı. Muaviye, kendisi öldükten sonra Hasan'ın Halife olacağı konusunda yemin edecekti. Hasan düşündü, babası Hz. Ali, Halife olmadan önce üç Halife dönemi beklediyse, kendisi de Muaviye ölene kadar bekleyebilirdi.

Hüseyin onu uyardı ve "Yalvarırım, Muaviye'nin değil, babamızın sözlerini düşün," dedi. Muaviye asla sözünü tutmayan, herkesi kandıran hilekâr bir adamdı. Onun vereceği sözlere inanmak aptallık olurdu. Ama Hasan kardeşini dinlemedi ve bacağındaki yara da onun daha çabuk karar vermesine neden oldu.

Kulafilara son kez vaaz vermek için topallayarak minbere çıktı Hasan. "Iraklılar, bana bağlılık yemini ettiniz, dostumun dostunuz olacağına söz verdiniz," diye konuştu ve onlardan, verdikleri sözü tutmalarını istedi. "Başka kan akmaması için Muaviye ile barış yapmanın ve ona bağlılık sözü vermenin daha doğru olacağını düşündüm."

Konuşmasını bitirdikten sonra derin bir sessizlik oldu camide ve bu sessizlik, o minberden inip camiden çıkana kadar devam etti. Hasan kardeşine, en kısa zamanda Medine'ye yapılacak uzun yolculuk için hazırlık yapmasını söyledi. Kufa'yı son kez görmekten mutlu olacaktı.

Onu kim suçlayabilirdi ki? Hiç kuşkusuz Şiiler kınayamazdı onu. Şii İslamda Hasan ikinci İmam, Hz. Ali'nin ve böylece Hz. Muhammet'in de vârisi olarak saygı görüyordu. İmparatorluğun liderliğini bırakmıştı ama ondan daha önemli olan dinsel liderlik hâlâ ondaydı. Halk Hasan'ın dünyasal güce değil, din inancına dayandığını söylüyordu. Ama o arada, işin içinde para gücü olduğunu söyleyenler de vardı tabii.

Hasan'ın Irak hazinesinden ne kadar para aldığı bilinmiyor. Böyle şeyler zaten asla bilinmez. Bazılarına göre, Hasan beş mil-yon gümüş dirhem aldı ve bu da onun Medine'ye zengin bir adam olarak dönmesi için yeterliydi. Ama daha sonra, Hüseyin'in ağabeyini Muaviye'ye karşı uyarırken ne kadar haklı olduğu anlaşılacaktı. Hasan yeni zenginliğinin zevkini uzun süre çıkaramayacaktı.

Şimdi tartışmasız beşinci Halife olan Muaviye büyük bir şaşaa ile girdi Kufa'ya. Kendisine bağlılık yemini etmeleri için Kufalılara üç gün verdi ve bunu yapmazlarsa neler olacağını söylemesine gerek kalmadı. Kufa halkı birinci günde ona bağlılık yemini etti ve hem de büyük bir arzuyla yaptılar bunu.

Muaviye'ye kalpten bağlı olmasalar bile, hiç kuşkusuz çıkarları için öyle görünmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Bazıları onlara dönek dese bile, bazıları da pragmatik olduklarını söyledi. Hiç olmazsa şimdi en azından özledikleri güçlü adamı bulmuşlardı Kufalılar. Hz. Ali her zaman birlikten söz ederdi ve şimdi Muaviye bu birliği gerçekten sağlayacaktı – bunu Hz. Ali'nin istediği iman gücü ve prensiplerle değil, ama daha mantıklı, gerçekçi yöntemlerle yapacaktı.

Beş yıl süren iç savaştan sonra yasalar ve düzen gelecekti. Parçalanmaya yakın olan imparatorluk kurtarılmış olacaktı. Muaviye on dokuz yıl hüküm sürdü ve öldükten sonra –doğal nedenlerden öldü ve bu da siyasi istikrarın belirtisiydi– ona övgüler yazan şairi onun için, "Arapların demir çubuğu, kılıcıydı, Allah onunla insanların kavgasına son verdi," dedi. Ama onun kavgalara, çekişmelere

son verme konusunda oynadığı rol aslında kasidelerin konusu değildi tabii.

Kufa halkı ona bağlılık yemini ettikten sonra, bir zamanlar, "kolay bir toprakta, fışkıran bir pınardan başka bir şey istemiyorum aslında," diyen adam şimdi bu isteğini gerçekleştirmeye çalıştı. Gücünden büyük bir zevkle yararlanmaya başladı ve sadece ironik bir hassasiyetle yumuşaklık gösterdi – pek çok şekilde çok modern bir şeydi bu tarz. Rivayete göre, Muaviye bir gün Şam'da Arap atları ve Kafkasyalı köle kızlarla dolu bir kervanın gelişini seyre-derken, halifeliğin kendisine çok iyi geldiğini söyleyip mutlulukla içini çekmişti. Bir gün, "Allah Ebubekir'e acısın, çünkü ne o bu dünyayı istedi, ne de bu dünya onu," dedi. "Dünya Ömer'i istedi, ama bu sefer o istemedi dünyayı. Sonra Osman bu dünyayı kullanıp bitirdi ve dünya da onu yok etti. Ama ben – ben eğleniyorum bu dünyada!"

Muaviye bunları söylerken, sanki adını tarihten silebilecekmiş gibi, unutturmaya çalışarak, Hz. Ali'den hiç söz etmedi. Ama o günlerde tarih hiç kuşkusuz onun adından bahsetmekteydi. O siyasi olarak kurnazca davranıp, Hz. Ali'nin yüksek ruhani adına karşı çıkıyordu ve en azından dünya işlerinde işin başından itibaren ona üstün olacağının bilincindeydi Muaviye. Birinin kaderine toz ve diken yutması, diğerininkine ise köle kızları ve safkan atları düşünmesi yazılmıştı.

Iraklılar hâlâ sorun çıkarabilirlerdi. Onlar Muaviye'ye bağlılık yemini etmişlerdi ama onların yeminlerine güvenmeyecekti o. Bu halk Hz. Ali'ye bağlılık yemini ettikten sonra döneklik yapmış, ona itaat etmemiş, sonra Hasan'a bağlanmış, ama ona da karşı çıkmışlardı. Muaviye onların sadakatlerinden emin olamazdı –buna inanacak kadar saf değildi elbette– ama başkaldırmalarına izin vermeyecekti, bu konuda kararlıydı. Sadece bu konuda doğru bir adama ihtiyacı vardı. Hasan oradan gitmekle mutlu olurken, Kufalılar da onun gitmesine memnun olmuşlardı, ama çok geçmeden fikir değiştirebilirlerdi.

Muaviye'nin Irak valisi olarak atadığı emekli general Ziyad da

sert bir adamdı. Bir zamanlar ona İbn Abihi – "Babasının Oğlu" – derlerdi ve babasını adı hem tartışma, he de eğlence konusu olmuştu. Herkesin ağzında olan bir dedikoduya göre de, Ziyad, Muaviye'nin babası Ebu Sufyan'ın evlilik dışı oğluydu. Dedikoduya göre, Ziyad'ın annesi Ebu Sufyan'ın karısı değil, cariyesiydi; bazıları onun fahişe olduğunu, bazıları da Hıristiyan ve Ziyad'ın da "mavi gözlü bir ananın oğlu" olduğunu söylerdi. Ama insanlar yanarak, çarmıha gerilerek ya da parçalanarak ölmek istemediği için ona artık İbn Abihi demiyorlardı. Ziyad çok sert önlemler alarak halka kendisini anlatmasını bilmişti.

Ziyad vali olduğu zaman Kufalılara, "Ellerinize dillerinize hâkim olun ki, ellerim kollarım size zarar vermesin," diye konuştu. "Allah'a yemin ederim ki, içinizde ilerde bana kurban olacak pek çok kişi var, yani, onların arasında olmamak için çok dikkatli olmalısınız."

Kufalılar önce korku içinde saygılı oldular ona. Hz. Ali'nin uygar, rahat idaresi nedeniyle yaşanan karmaşadan sonra Ziyad en azından güvenliği sağlamıştı. Aslında zorla, güç kullanarak sağlanan bir güvenlikti bu. Bir Kufalı, "Adam halkı kendisine zorla itaat ettirdi," diye konuştu. "Bir insan yere bir şey düşürdüğü zaman, kendisi geri gelip alana kadar kimse dokunamazdı ona. Kadınlar artık geceleri korkup kapılarını kilitlemiyorlardı. Vilayette bir ip bile çalınsa Vali hırsızın kim olduğunu kısa zamanda öğrenirdi." İtalyanların 1930'larda, "trenlerin zamanında çalışmasını sağladı," diyerek Mussolini'yi kabul etmeleri gibi, yedinci yüzyılda Iraklılar da Ziyad rejimine uydular, onu kabul ettiler. Retçiler bile misillemeden çekindikleri için sakinleştiler.

Sağlanan bu güvenliğin bedeli korkuydu. Ziyad, sadece çalınan ipleri bulmak için değil, herhangi bir muhalefeti de hemen öğrenmek için bir gizli polis teşkilatı kurdu. Baştan söylediği gibi, acımasız, uzlaşılmaz bir adamdı. Toplu cezalandırmalar – bahçelerdeki ağaçların sökülmesi, topraklara el koyma, kuşkulanılan insanların yakınlarının evlerini yıkma v.b.– acımasız ve çok

etkiliydi. Vali ayrıca, insanların birbirlerini ihbar etmelerini de istiyordu.

Ziyad, "Herkes kendini düşünsün, kurtarsın," diye konuştu. "Halife Muaviye'nin aradığı, sorun yaratan adamları bildirin bana. Onların adlarını bildirin ki başınız derde girmesin. Bunu yapmak istemeyenler korunmayacak, onların kanları ve mülkleri bize helal olacaktır." Yani Ziyad o insanların kanını rahatça akıtabilecek, mal ve mülklerine el koyabilecekti.

Gizli polisi, muhbirleri ve acımasız cezalarıyla, Ziyad Irak'ı, bin dört yüz yıl sonraki diktatörler gibi yönetti. Saddam Hüseyin gibi, çoğunluğu Şii olan bir halkı yöneten Sünni bir yöneticiydi Ziyad. Şiiler Ali'yi özlüyorlarsa, bu onların sorunuydu. Onların kalplerini kontrol edemezdi tabii, ama her hareketlerini edebilirdi. Saddam kadar acımasız ve hiçbir şeyden etkilenmeyen, yumuşamayan bir adamdı Ziyad.

Muaviye, Ziyad'ı amacına uygun olduğu ve kendisine asla ihanet etmeyeceğinden emin olduğu için rahatça vali olarak atadı Irak'a. Sonra da onun kendisine sadakatini perçinlemek için, para harcamadan, ama çok cömertçe bir jest yaptı ona: onu Ebu Sufyan'ın yasal oğlu ilan etti ki, Ziyad böylece Muaviye'nin üvey kardeşi oldu. Aile bağları evlilik dışı evlatlık lekesini sildi, onursuz-luğun yerini asalet aldı. Böylece Ziyad, yedi yüzyılda yaşanan birçok karmaşadan birinde ölünce, artık Muaviye'nin yasal yeğeni olan Ziyad'ın oğlu Ubaydullah Irak valisi oldu. Ve doğal olarak Ubaydullah da babasına çok benzediğini kanıtladı.

Irak ve Şiiler baskı altındaydı, ticaret yolları açık, güvenliydi, batıda Cezayir'den, doğuda Pakistan'a kadar her yerde vergileri ödeniyor, paralar geliyordu ve Muaviye çok rahat bir yaşam sürmekteydi. Aklında sadece onu rahatsız eden bir düşünce vardı: kendisinden sonra Hasan'ın Halife olacağı konusunda söz vermişti. O zaman bu ödünü vermek zorunda kalmıştı, akıllı bir politikacının vereceği ödünlerden biriydi bu da, ama bunu yaparken, zamanla her şeyin

değiştiğini de biliyordu. Ne de olsa büyük bir liderin değeri mirasçıları, halefleriyle ölçülürdü ve tarihte yaşananların gösterdiği gibi, bunu yapmanın yolu da bir hanedan kurmaktan geçiyordu. Yani bir Ümeyye (Emeviler) hanedanı kurulacak ve Muaviye'nin oğlu Yezid ondan sonra Halife olacaktı.

Muaviye'nin hanedan hırsı halifeliğin tamamen değiştirilmesini gerektiriyordu. Bu konuda hem Sünniler ve hem de Şiiler aynı fikirdeydi. İslamın ilk yıllarında etkili olan ilk demokratik yönetim tarzı – fikir ya da oybirliği konusunda tam başarılı olamamış olan şûra tarzıyla– artık geçmişte kalacaktı. Bizans despotizmi Hıristiyanlığa nasıl uygun geldiyse, Ümeyye despotizmi de İslama uygun gelecekti.

Muaviye, Kudüs'te hazırlanan bir oyunla kendisini Halife olarak taçlandırmış ve bunu yaparken, Hıristiyanların kutsal yerlerinin koruyucusu eski Bizans imparatoru gibi davrandığını düşünmüştü. Muaviye'nin Doktoru İbn Uthal ve Şamlı Aziz John'un dedesi El Mansur ibn Sarjun da dahil olmak üzere, birçok üst düzey yetkilisi Hıristiyandı. Bizans etkisi açıkça görülüyordu bölgede. Halifelik, yozlaşmış durumda olan Pers ve Bizans bölgesinde soydan gelen bir hanedan olacaktı ve Yezid de bu role uygun görünü-yordu.

Yezid içkiye, sefahate dalmış, İslam idealine aykırı, şımarık bir çocuktu. Hasan bir gün onun için, "İpek kıyafetli sarhoş," demişti. Ziyad bile, belki de Muaviye'nin halefi olarak seçildiği için, Yezid'in "rahat ve ihmalkâr, kendini avcılığa vermiş," bir çocuk olduğunu ima etmişti. Muaviye'nin oğlu, babasının çiftliğine konmuş bir Teksaslı çocuğun yedinci yüzyıl modelini andırıyordu.

Ama babası bir yana, Yezid'i küçümsemek olurdu bu. Aslında Muaviye'nin böyle sefih bir insan olan oğlunu halefi olarak seçmesi doğru değildi. Yezid içkiye düşkün olabilirdi, ama iyi bir yönetici ve muharebe alanında da iyi bir komutan olduğunu kanıtlamıştı. İslam idealine uygun bir adam değilse de, önemli sayılmazdı bu. Muaviye oğlunu minberde de halefi yapacak değildi zaten; o sadece tahtı için bir vâris istiyordu.

Muaviye belki de kendi kendine tartışmıştı, kim bilir? Halifelik

için Ehlibeyt'i istemenin onun isteğinden ne farkı vardı? Bunu istemek de kan bağına dayanmıyor muydu, ruhani konularda da kan bağı, yüz benzerliği ve aile adı temel alınmıyor muydu? Dördüncü Halife'nin oğlu gibi, beşincinin oğlunun da hakkı yok muydu tahtta? Muaviye ülkede dengeleri sağladığına göre, onun oğlunun daha çok hakkı vardı tahtta.

Zaten halifeliği Hz. Muhammet'in ailesinden almak gibi olmuyordu bu. Ehlibeyt'ten alıyordu ama aile sadece onlar mıydı, aile daha büyük değil miydi? Kendisi ve Ümeyyeler de Hz. Muhammet'in akrabası değil miydiler? Muaviye'nin dedesi Ümeyye ile Hz. Muhammet'in dedesi kuzendi ve böylece Muaviye ve Yezid de Hz. Muhammet'e uzaktan kuzen oluyorlardı. Evet, aileler dağılmıştı ama yine aynı aileden sayılırlardı.

Ama Muaviye bunun tartışmasını yapacak değildi elbette, buna ihtiyacı yoktu. Hasan Medine'ye döndükten dokuz yıl sonra, kırk altı yaşında ölünce, Muaviye için mükemmel bir fırsat oldu bu, zamanlama uygundu. Sünniler Hasan'ın doğal nedenlerden öldüğünü söylerken, Şiiler farklı konuşuyordu. Onlara göre, Muaviye her zamanki silahını, zehirli, ballı şurup kullanarak öldürmüştü Hasan'ı.

Şiiler, Muaviye'nin zayıf halkayı bulduğunu söylediler. Rivayete göre, Hasan'ın şurubuna zehirli tozu atan kişi, hiç beklenmeyen birisi – Hasan'ın karılarından biri olan Jaada idi. Kadın onunla evlenirken, Hz. Ali'den sonra Halife olacağını, onun oğullarını doğuracağını ve onların da tahtın vârisi olacaklarını düşünmüştü. Hasan'ın başka karılarından oğulları oldu, ama Jaada ona erkek çocuk veremedi. Evlendiği adam imparatorluğun lideri de olmadı. Hasan tahttan vazgeçince, Jaada kendisini, Medine'de bir evde, saygın ama güçsüz bir bilge adamın karısı olarak buldu. Bu yüzden belki de, bu kocası Halife olamadıysa, başka bir kocası olabilir diye düşünmüş olabilir. Belki de bunun için Muaviye'nin teklifine açık oldu.

Muaviye ona, yapacağı iş için bol para ve Yezid'le evlilik vaat etti; Hasan öldükten sonra oğlu da halifeliğe vâris olacaktı. Muaviye borcunu her zaman öderdi ve kadına da para verdi, ama oğlu

konusunda verdiği sözü tutmadı. Kadın ondan, bu sözünü de tutmasını istediği zaman Muaviye ona, "Ben oğlumu kocasını zehirleyen bir kadınla nasıl evlendiririm?" diyerek aldırmadı.

Şii İslamın ikinci İmamı olan Hasan, Medine'nin büyük, merkez mezarlığına gömüldü, ama oraya gömülmek istememişti. Öldüğü zaman Ayşe'nin odasına, dedesinin yanına gömülmek istemişti Hasan, ama cenaze alayı oraya yaklaşırken, Muaviye'nin valisi askerleriyle yolu kesti ve onları mezarlığa yönlendirdi. Muaviye onun, Hz. Peygamber'in yanına, onun türbesine gömülmesini istememişti. Türbelerin ne kadar etkili yerler olduğunu biliyordu o.

Hasan'ın zorla seçilen mezarı konusunda farklı bir hikâye de anlatılır ve burada suç bir başka tartışmalı kişinin üzerine atılır. Rivayete göre, Ayşe, Deve Muharebesinden sonra Medine toplumunun güçlü kadınlarından biri olmuştu. Yaşlanan dul kadın tartışmalara aracılık edip insanları barıştırıyor, evliliklerde yardımcı oluyor ve istediklerini yaptırmak için, insanlara her zaman Hz. Muhammet'in karısı olduğunu ve o günleri hatırlatıyordu. Geçmişle barışık yaşıyor gibi görünüyordu Ayşe, ama Hasan'ın cenazesinin camiye doğru götürüldüğünü öğrenince eski kızgınlığı tekrar su yüzüne çıktı.

Eski düşmanı Ali'nin oğlu, Hz. Peygamber'in yanına mı gömülecekti yani? Bir zamanlar onun olan ve yasal olarak hâlâ ona ait görünen odaya mı gömülecekti? Böyle bir şeye izin veremezdi Ayşe. Adamlarına bir katır eyerlemelerini söyledi, ona bindi ve cenaze alayı dar sokaklardan geçip camiye doğru giderken, önlerine geçip durdurdu onları. "O oda hâlâ benimdir ve oraya başka birinin gömülmesine izin vermiyorum," dedi.

Cenazeyi götürenler durdular ve tartışmayı gören başkaları da gelince kalabalık büyüdü. Bazıları ağabeyinin tabutu başında duran Hüseyin'i savunurken, bazıları da katırın üzerinde yumuşamadan duran Ayşe'nin tarafını tuttular. Ayşe'nin bir yeğeni espri yaparak havayı yumuşatmaya çalıştı ve "Ey hala, biz Kızıl Deve Muharebesini unutmaya çalışırken, sen şimdi insanların bir de Gri

Katır Savaşını anlatmalarını mı istiyorsun?" diye konuştu. Tartışma büyüyüp kavgaya dönüşme olasılığı belirince, Hüseyin sorunu çözecek bir yol buldu.

Ağabeyi ona, dedeleri Hz. Peygamber'in yanına gömülmek istediğini söylemişti, ama "bir kötülük olmayacaksa" da demişti. Bu durumda, kavga çıkacağını anlayan Hüseyin, cenazenin büyük mezarlığa götürülmesini istemişti. Böylece Hasan, Hz. Muhammet'in yanına değil, annesi Fatıma'nın yanına gömülecekti.

Öyle de yapıldı. Bu mezar değiştirme işinin Muaviye'nin emriyle mi, yoksa Ayşe'nin ısrarıyla mı yapıldığını kimse bilmeyecekti, ama suçu Ayşe'nin üzerine atmak, hiç kuşkusuz Muaviye'yi kurtarmanın mükemmel bir yoluydu. Müminlerin Analarının lideri olan cesur ve baskıya gelmez Ayşe de artık kınanabilir, suçlanabilirdi.

Ateş hâlâ sönmemişti ama sadece kıvılcımlar vardı şimdi. Muaviye, Medine'ye gelip Ayşe'ye nezaket ziyareti yaptığı zaman, Ayşe ona, "Ağabeyim Ebubekir'in ölümünün intikamını almak için seni zehirleyebileceğimden korkmuyor musun?" diye sordu. Hikâyeyi Muaviye kendisi anlattı ve sonra da ünlü, "Kapalı kalmasını istediğim ama onun açamayacağı, ya da açmak istediğim ama onun kapamayacağı bir konu hiç olmadı," diye ekledi. Ayşe, zorunlu olarak geri plana çekilmiş olsa bile, ne kadar kindar olursa olsun, hâlâ saygı görüyordu.

Ayşe o yıllarda, emekliye ayrılmış ünlü kişilerin yaptığını yaptı: anılarını yazdı, ya da yazdırdı. Hz. Muhammet'le yaşadığı günlere ait hikâyeler anlattı ki, onların çoğu hâlâ hadis olarak kutsal sayılır – Hz. Muhammet'in söylemlerini ve yaptıklarını anlatan raporlar sünnettir ve İslamda Kuran'dan sonra bunlar da kutsal sayılır. Ayşe hikâyelerini tekrar tekrar anlatır, her seferinde de düzeltir, inceltirdi onları ve bazen ona bazı anlattıklarının çelişkili olduğunu söyledikleri zaman, modern politikacılar gibi bir tavır takınırdı. Daha önce söylediğinin hatalı olduğunu, doğru olanı şimdi söylediğini anlatırdı. Hatta bazen, daha önce yanlış söylediğini de inkâr eder, hiç böyle bir şey söylemedim derdi.

Ama geri plana çekilmek Ayşe'yi bile olgunlaştırmış, yumuşatmıştı. Hasan'ın ölümünden sonra, Muaviye halifeliği bir monarşiye döndürmeye çalışırken, Ali'ye karşı savaştığı için pişmanlık duyuyormuş gibi davranışlar gösterdi Ayşe. "Hz. Peygamber'in ölümünden sonra yanlış davrandım," diyerek hatasını kabul etti, siyasetten çekildi, sürekli gelen ziyaretçileri, diplomatik nezaket ziyaretleri, getirilen hediyeler ve övgülerle mutlu bir yaşam sürmeye başladı. Ama tüm bunların ne kadar anlamsız olduğunu idrak etmiş olmalıydı. Ayşe İslam tarihinin merkezinde yaşamıştı, ama artık kenarlardaydı. Zaman değişmiş, imparatorluk değişmişti ve Ayşe artık bir tür yaşayan anıt olmayı kabul etmek zorundaydı, başka seçeneği yoktu.

Daha da kötüsü, onun ölmüş olmasını yeğleyenler de çıkıyordu. Medine'ye gelip ona zorunlu nezaket ziyareti yapanlar arasında, Muaviye'nin Mısır valisi ve eski genelkurmay başkanı Amr da vardı ve açık konuştu adam. Amr, Ayşe'nin yüzüne karşı, "Deve Muharebesinde ölseydin herkes için daha iyi olurdu," diye konuştu ve Ayşe onun, bunu söylerken aynı zamanda Muaviye adına da konuştuğunu biliyordu. Ayşe ona neden diye sorduğunda –ve bunu sadece o sorabilirdi– cevap hiç beklenmeyen korkunç bir açıklıkla geldi. Amr ona, "Çünkü o zaman çok onurlu bir şekilde ölmüş olur ve cennete giderdin," dedi "ve biz de Ali'nin seni rezilce, kalleşçe öldürdüğünü açıklardık." Amr bunu söyledikten sonra çıkıp gitti ve Ayşe'yi ha-yatının sonuna kadar rahatsız edecek bir soruyla baş başa bıraktı. Kendisini her zaman gerçek bir İslam kraliçesi olarak düşünürken, eskiden beri sadece bir başkasının oyununda piyon mu olmuştu o?

Muaviye bir süre sonra, oğlu Yezid'in halefi olduğunu resmen açıkladı. Hüseyin'den hiç söz etmedi, çünkü Ali'nin büyük oğlu gibi, küçük oğlunu da pasif kalma konusunda ikna edeceğine emindi. Babaları hakemliği, büyük oğul Hasan da tahtan feragat etmeyi kabul ettiğine göre, küçük oğul Hüseyin neden farklı davranacaktı ki? Gerçekten de ondan sonraki on yıllık Muaviye iktidarında sesini

çıkarmadı Hüseyin, o da sabırlı olmayı iyi biliyordu. Ne de olsa yaşlanma konusunu Muaviye bile kontrol edemezdi.

Son günlerinde kontrolü elinde tutan bir adam gibi görünmeye çalışsa da, hayatı boyunca devam eden iptila ve hoşgörü sonucu oluşan gut hastalığı ve şişmanlık sonunda beşinci Halife'yi iyice etkiledi. Muaviye minderlere uzanıp dinlenirken, canlı görünmesi için gözlerine sürme çektirmeye, cildine kremler sürdürmeye başladı. Son günlerinde aşırı kibirli ama aynı zamanda da dindar oldu. Hz. Muhammet'in kendisine hediye ettiğini söylediği gömlekle gömülmek istediğini söyledi adamlarına, o gömleği Hz. Peygamber'in kesilmiş tırnaklarıyla beraber muhafaza etmişti. "O tırnakları kesip öğütün, sonra o tozu gözlerime ve ağzıma serpin," dedi. "Onların kutsallığı sayesinde Allah bana merhamet edebilir."

Muaviye ölürken yanında Yezid, aklında ise Hüseyin vardı. Son sözlerinde oğluna uyarı da vardı: "Hüseyin zayıf, önemsiz bir adamdır," diye konuştu. "Ama Irak halkı onu isyan ettirene kadar bırakmayacaktır. Eğer öyle bir şey olur ve onu yenersen affet, çünkü Hz. Peygamber'e çok yakın biri o ve bu konuda hakkı da var"

Eğer Yezid onu dinleseydi, yüzyıllar süren didişme, kavgalar ve bölünme belki de yaşanmayacaktı. Ama öyle ya da böyle, tarih çoğu zaman dikkatsiz, düşüncesiz insanlar tarafından yazılır.

Yezid 680 yılının 22 Nisan günü Halife ilan edildi. Pozisyonunu güçlendirmek için hemen harekete geçti, herhangi bir ayaklanmaya meydan vermemek için, Ziyad'ın oğlu Ubaydullah'ın Irak valiliğini tekrar onayladı ve aynı zamanda, Medine valisine Hüseyin'i tutuklamasını emretti. Valiye, "Hemen harekete geç ve halk karşısında bana bağlılığını ilan etmeden önce bir şey yapmasına izin verme," diye yazdı. "Reddederse öldür onu."

Fakat Muaviye'nin emirlerine hemen itaat eden vali, bu kez Yezid'in emrini yerine getirme konusunda o kadar hızlı davranmadı. Hasan'ın Hz. Muhammet'in yanına gömülmesini engellemek bir şeydi, ama Hz. Muhammet'in hayatta kalan son erkek torunu Hüseyin'i öldürmek tamamen farklı bir şeydi. Sınırı aşmak olurdu bu. Vali,

"Dünyanın bütün gücünü ve zenginliklerini verseler bile yapamam bunu," dedi.

Neler olduğunu Hüseyin'e belki de valinin kendisi, ya da emrinde çalışan biri haber verdi. Bildiğimiz kadarıyla, Hüseyin o gece bütün yakınlarını, akrabalarını topladı ve Medine'den iki yüz elli mil mesafede olan Mekke'ye kaçtı.

Haberciler ondan sonra Kufa'dan birbiri ardına gelmeye başladılar. Hepsinde Hüseyin'i Irak'a çağıran mektuplar vardı. Halk ondan, kendilerini Yezid'in ve valisi Ubaydullah'ın zulmünden, haksızlığından kurtarmasını istiyordu. Hüseyin halifeliği almalı, İslam ruhunu yeniden canlandırmalıydı. En ikna edici mektup Hüseyin'in kuzeni Müslim'den geldi; Müslim ona, emrinde on iki bin asker olduğunu ve hepsinin de onun emrine girmeyi beklediğini yazmıştı.

Hüseyin'in cevabı Şii ve Sünniler arasında trajik bir çatlak oluşturacak, Müslim'in ruhunu etkileyecekti. Birinci İmamın oğlu, ikincinin de kardeşi olan üçüncü İmam, 680 yılının Eylül ayında, Irak'a gitmek üzere ailesi ve yetmiş iki askerle beraber Mekke'den yola çıktı, ölümüne doğru gittiğini bilmiyordu – o ay içinde, sonsuza kadar Şehitler Prensi mertebesine çıkacağından habersizdi.

Bölüm 13

ŞİİLERE GÖRE, HÜSEYİN'İN KENDİSİNİ BEKLEYENDEN HABERSİZ OLDUĞU SÖYLEMİ DOĞRU DEĞİLDİ. Rivayete göre neler olacağını biliyordu Hüseyin ve her şeye rağmen, kurban olacağını bile bile çıktı yola. Her şeye rağmen bilmesi gerekirdi. Ailesi ve yetmiş iki askerle beraber Irak yolculuğuna çıkmadan önce birçok kişiden, çok sayıda uyarı almıştı.

Kuzenlerinden biri endişe içinde, "Kufalıların gerçekten ayaklanıp başlarındaki zalimi kovacağını kim söyleyebilir ki?" diye konuştu. "İnsanlar her zaman satın alınabilir, onlar dirheme esirdir. Korkarım seni terk ederler ve hatta seninle savaşabilirler bile."

Ama Hüseyin bu uyarılara aldırmadı. Kuzenine, "Allah için, kuzen," diye konuştu. "Sen iyi niyetle ve mantıklı konuşuyorsun, biliyorum. Ama kaderime ne yazılmışsa o olacaktır, seni dinlesem de olacaktır, dinlemesem de..."

Fakat kaderiyle neden oynadı Hüseyin? Bir sürü uyarı aldığı halde neden onlara aldırmadı da ölümüne koştu? Mekke'den ayrılmalarından bir gün sonra, bir başka haberci, başka bir kuzeninden mesaj getirdi ona. Kuzeni ona, "Allah aşkına geri dön!" diye yazmıştı. "Iraklıların kalpleri seninle beraber olabilir, ama korkarım ki, kılıçları Yezid'in emrinde." Hüseyin bu mesajı okudu ama yine aldırmadı, yola devam etti.

Ertesi gün gelen mesaj Mekke valisindendi. Vali kendi pozisyonunu, hatta hayatını riske atıyor ve Mekke'ye geri döndüğü takdirde, istediğini vereceğini, yapacağını ve koruyacağını garanti ediyordu Hüseyin'e. Hüseyin ona da, "En iyi koruma garantisi Allah garantisidir," diye cevap gönderdi.

Ama kervandaki asker sayısı gün geçtikçe artmaya başladı. Küçük kervan Hicaz dağlarını aşıp Kuzey Arabistan çöllerinde, en azından iki gecede bir sulak bir yerde –bir kuyu ya da en azından küçük bir pınar– geceleyerek ilerlerken, onların haberi kendilerinden önce varıyordu gidecekleri noktaya. Hüseyin'in Arabistan'da gücü tekrar eline geçireceğini duyan kabilelerin savaşçıları ona katılmaya başladılar. Kervanda yetmiş iki olan asker sayısı, üç haftalık yolculuğun birinci haftası sonunda birkaç yüz oldu. Irak'a varana kadar bir ordu toplanmış olacaktı.

Ama mesajlar gelmeye devam ediyor, Hüseyin sürekli olarak Irak konusunda uyarılıyordu. Ama o her mesajı "iyi ve mantıklı tavsiye" olarak kabul ediyor, yine de bildiğini yapıyordu. Ama bir gün, mutlaka dikkate alması gereken, çok önemli bir mesaj aldı Hüseyin.

Atlı haberci öyle hızlı at koşturuyordu ki, daha birkaç mil öteden, alacakaranlıkta bile atının kaldırdığı toz bulutunu fark ettiler. Bu haberci diğerleri gibi arkalarından değil, önlerinden, yani Mekke'den değil, Irak'tan geliyordu. Onlar kamp kurmaya başladıkları zaman geldi haberci, atından atladı ve haberi öylesine acildi ki, verilen suyu bile içmedi.

Haberciyi, hemen Kufa'ya gitmesi gerektiğini söylerken Hüseyin'i yanıltmamış olan kuzeni Müslim göndermişti. O şehrin halkı gerçekten de Hüseyin'i Halife olarak kabul etmiş ve ona bağlılık sözü vermişti. Gerçekten başkaldırıp Yezid'in valisi Ubaydullah'ı kovmaya yemin etmişler, Hüseyin'den, gelip onların başında Şam'a yürümesini, zalim Yezid'i düşürüp, onu, dedesi Hz. Muhammet ve babası Hz. Ali'nin tek vârisi olarak Halife seçmek istemişlerdi. Habercinin söylediğine göre, bunların hepsi doğruydu, ama artık her şey değişmişti.

Eğer Müslim ona o kadar sadık olmasaydı, belki de halkın o kadar büyük coşkuyla ettiği yeminleri daha dikkatlice değerlendirebilecekti. Yemin etmenin bir şey, onları uygulamanın başka bir şey

olduğunu hatırlamış olmalıydı. Ama Müslim de bir an kendini havaya kaptırmış, inanmak istediğine inanmıştı.

Aslında Kufa halkı suçlanamazdı. Onlar da umutlanmışlar, Hüseyin'in zulme ve haksızlıklara son vereceğine inanmışlardı. Fakat umut, ilham verici olduğu kadar, çabuk kaybolan bir şeydi. Kufa halkının bakmakla yükümlü olduğu aileleri vardı, geçimlerini sağlamaları, onları korumaları gerekiyordu. Karşılarında büyük bir güç görünce onu tanımaları kaçınılmazdı.

Zalim Ziyad'ın oğlu olan vali, babasından daha zalim olacak gibi görünüyordu. Kendisinden önce babasının yaptığı gibi –aslında her zaman her diktatörün yaptığı gibi– Ubaydullah da umudun ne kadar tehlikeli olabileceğini ve onu nasıl yok edebileceğini iyi biliyordu. Hüseyin'in Kufa'ya girmesi söz konusu bile olamaz ve hiçbir Müslüman da şehirden sağ çıkamazdı.

Vali, Kufa halkına bir konuşma yaptı ve "Kendinizi ölüme atmayın," dedi. "Bu adamı korursanız hak ettiğiniz cezayı bulursunuz." Sonra da onlara bir değneğin ucuna bağladığı havucu uzattı; Müslim'in başını getirene büyük ödül vereceğini söyledi.

Kufa'da hiç kimsenin, Ubaydullah'ın o değneği nasıl kullanacağı konusunda en küçük bir kuşkusu yoktu. Geçmişte onu kızdıranlar deve pazarında çarmıha gerilmiş, cesedi orada çürümeye terk edilmiş, aileleri yıkılmış ve kalanlar çöle sürülmüştü. Müslim'le beraber Hüseyin'in ordusunda savaşacak olan asker sayısı kısa sürede on iki binden dört bine, sonra üç yüze ve daha sonra da bir avuç askere düştü. Müslim bir gün içinde yalnız kaldığını gördü.

Şehirde Ubaydullah'ın polisinden kurtulmak için bir sürü evin kapısını çaldı Müslim, sığınmak, gizlenmek istedi. Sonunda bir evin kapısı açıldığı zaman, Müslim orada yaşayanların kendisini ihbar edip başına konan ödülü almayı düşündüklerinden asla kuşkulanmadı.

Ubaydullah'ın adamları onu almaya geldiklerinde, Müslim evdeki cesur bir adamı ikna etmeyi başardı, hemen bir ata atlayıp

Kufa'dan kaçmasını ve Hüseyin'i karşılayıp ona olanları anlatmasını söyledi. "Ona geriye dönmesini söyle," dedi. "Kufa halkının hem bana, hem de ona yalan söylediklerini anlat."

Askerler Müslim'i zincire vurup valinin köşküne götürürken, haberci atına atlayıp yola çıkmıştı bile. Müslim'in sonunun ne olacağı belliydi. Tarih 8 Eylül, yıl 680'di ve Pazartesi akşamıydı ve isyan umudu aniden sönmüştü. Ertesi sabah şafak vakti, Hüseyin'in küçük kervanının Mekke'den Irak'a doğru yola çıktığı saatte Müslim'in başsız vücudu deve pazarına götürüldü ve herkesin görebileceği bir yere asıldı.

Habercinin anlattıkları sona ermek üzereyken, kabile savaşçıları karanlığa dalıp ortadan kayboldular ve orada sadece Hüseyin, ailesi, yakınları ve yolculuğun başındaki yetmiş iki asker kaldı. Hüseyin'in görevi daha başlamadan bitti. Ama o anda geriye dönmeyi düşündüyse bile buna dair bir not yok elimizde.

Hüseyin, "İnsan karanlıkta yola devam eder ve kaderi de ona doğru gelir," dedi ve yoluna devam etti.

Hiç kimse neler olduğunu tartışmadı, tartışılan sadece bunların neden olduğu konusuydu. Ve bu soru, bilinmesi olanaksız bir şey olarak kaldı – Hüseyin ne düşünmüştü?

Amacına ulaşamayacağını bildiği halde neden yoluna devam etmişti Hüseyin? Talebi konusunda haklı olduğuna aşırı inanmıştı ve artık gerçekleri göremiyor muydu acaba? Nasb ile –doğuştan olan asalet ve onur– o kadar doluydu ki, haklı olduğundan ve zafer kazanacağından başka bir şey düşünemez mi olmuştu? Sonunda aklı havalarda mıydı, saflaşmış mıydı? Umutsuzluktan mı, yoksa temiz motivasyondan uzak kaldığı için mi öyle davranmıştı? Çılgınca mı yoksa aşırı akıllıca mı düşünmüştü?

Hüseyin bir savaşçı ya da bir devlet adamı değildi. Saygı gören bilge bir adamdı, Hz. Muhammet'in ruhunu herkesten çok benimsemiş olan ağabeyi ölünce, onun yerine onurlandırılmıştı ve artık

yaşlanıyordu. Neden hayatının son yıllarını Mekke ya da Medine'de barış ve sükûnet içinde geçirmeyi yeğlememişti acaba? Güç ve siyaset konularını neden bu işi bilenlere bırakmamıştı? Kaderini neden yirmi yıldan az bir zaman önce babasının Muaviye'ye karşı silahlanma çağrısına cevap vermeyen Kufa halkının ellerine bırakmak istemişti? O halk önce Muaviye ve valisi Ziyad'a, şimdi de Yezid ve valisi Ubaydullah'a boyun eğmişti. Hüseyin onların değiştiğine gerçekten inanmış mıydı? Hak ve adaletin güçten üstün olabileceğine mi inanmıştı? Yetmiş iki savaşçının büyük ve güçlü Yezid ordusuna karşı savaşması mümkün müydü?

Sünnilere göre, Hüseyin'in Irak'a doğru yolculuğuna devam etmesi kararı, büyük bir imparatorluğu yönetmek için uygun olmadığının bir kanıtıydı. Onlar buna, hiçbir zaman yapılmaması gereken, donkişotvari, talihsiz bir davranış diyeceklerdi. Onlara göre, Hüseyin gerçekleri görmeli, tarihe boyun eğmeliydi.

Sünniler uzun zaman sonra, on üçüncü yüzyılda, büyük bir Şii karşıtı ve yazıları hâlâ Sünni düşüncesinin merkezini oluşturan bilim adamı İbn Taymiya'dan söz edeceklerdi. İbn Taymiya, kötü bir liderle geçirilecek altmış yılın, beceriksiz bir liderle yaşanacak bir tek geceye tercih edileceğini söylemişti. Onun mantığına göre, etkili bir şekilde, iyi yönetilmeyen bir ülkede İslam yasasının uygulanması mümkün değildi. Ama adam aynı zamanda, dindarlık ve devlet kavramlarının bile Hz. Muhammet zamanındaki gibi olmadığını, değiştiklerini de açıkça belirtti.

İlk dört Halifeyi – Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali – raşidun ya da akıllılar, hak yolundan gidenler olarak adlandıran da İbn Taymiya'dır ve o dört Halife, Sünni İslamda hâlâ öyle bilinirler. Onlardan sonra gelen Halifeler, ne kadar doğru konuşsalar ve kendilerine "Allah'ın Dünyada Gölgesi" gibi büyük unvanlar verseler bile, onlar kadar dürüst, adil olamadılar. Fakat ruhani otorite sağlayamayanlar bile başka şekillerde hizmet verdiler. Muaviye, parçalanacak gibi görünen büyük İslam imparatorluğunu korudu; o

olmasaydı İslam bölünüp yıkılabilirdi. Oğlu Yezid babası kadar usta bir politikacı değildi, ama dinsel otorite sahibi olamamasına –hiç de dindar bir adam değildi– karşın, onun iktidarına da dayanılabilir, katlanılabilir denebilir. İbn Taymiya, siyasi liderlerden ruhani liderlik de beklenemez diyor ve bunu söylerken kendini de savunuyordu. Ümeyyeler ve onlardan sonra gelen Abbasiler döneminde birçok yeni dinsel kurum çıktı ortaya –ulema denen vaizler, din adamları vardı– ve imparatorluğun merkezi siyasi otoritesi zayıflarken, hahamların yüzyıllar boyunca Yahudi dinini koruması gibi, onlar da İslamın bekçileri oldular. Böylece Hüseyin'in ruhani liderliğe önem vermemesi fikri de, İbn Taymiya ve onun ideolojik vârislerine yasaklandı.

Fakat Hüseyin'in Irak yolculuğu Şiilerin gözünde çok cesurca bir davranış, en asil fedakârlıktı, bilinçli ve çok şey ifade ederek yapılmıştı. Onlara göre, Hüseyin, Ümeyye rejiminin çürümüşlüğünü ve yolsuzluklarını ortaya çıkarmak için son çare olarak çıkmıştı o yolculuğa. O bütün Müslümanları daldıkları gaflet uykusundan uyandıracak, Hz. Peygamber'in yapmak istediği gibi, gerçek İslam yolunu, Ehlibeyt'in yolunu gösterecekti onlara. Ruhani rehberlikle, o da altı yüz yıl önce Hz. İsa'nın yaptığı gibi, aynı temiz amaç için feda edecekti kendini – başkaları uğruna istenerek kabul edilmiş, kutsal bir fedakârlıktı bu. Onun ölüme teslim olması en son kurtuluş hareketi olacaktı.

Hüseyin'in hikâyesi, Şiiliğin temel hikâyesi, onun kutsal denektaşı, Tutku hikâyesi olmak üzereydi. Mekke'den Irak'a yapılan bu uzun yolculuk Hüseyin'in Getseman'ı idi (Kudüs doğusunda, Zeytinler Dağı eteğinde, Hz. İsa'nın tutuklandığı yer). Kufalıların kendisine ihanet ettiğini, kendisini nelerin beklediğini bildiği halde devam etti yola.

Hüseyin'in küçük kervanı Mekke'den yola çıktıktan üç hafta sonra Kufa'ya yaklaşık yirmi mil mesafede durdu. Ömer'in Pers ordusuyla savaştığı alan olan Kadisiya'da gecelediler. O savaş artık

başka bir çağda yapılmış gibi hatırlanıyordu ama üzerinden sadece kırk üç yıl geçmişti. Ama bu kez bu alanda bir savaş olmayacaktı. Ubaydullah, Kufa'dan oraya bir süvari birliği göndermiş, Kadisiya yolu da dahil olmak üzere, şehre giden bütün yolları kesmişti. Verdiği emre göre, Hüseyin, Yezid'e bağlılık yemini etmesi için yakalanıp zincirlenerek ona götürülecekti.

Fakat henüz zincirleme olmayacaktı. Ubaydullah'ın herkesi korkutmasına rağmen olmayacaktı. Hüseyin'i durduran yüz atlının komutanına Hurr –yani Özgür Adam– derlerdi ve komutan adına layık bir adam olduğunu gösterdi, Hz. Peygamber'in torunu ve ailesine karşı zor, şiddet kullanmadı. Tam aksine, kalkanını ters çevirdi, barış istediğini belirtip Hüseyin'e yaklaştı ve Yezid'e bağlılık ye-mini etmeyecekse, hiç olmazsa Mekke'ye geri dönmesi için onu ikna etmeye çalıştı.

Ama Hüseyin, "Hayır, Allah büyüktür," diye cevap verdi ona. "Ne aşağılanmış bir adam gibi ona el uzatacak, ne de bir korkak gibi kaçacağım ondan. Ben Yezid adını kabul edemem. Onursuzluğu ve aşağılanmayı da asla kabul etmeyeceğim." Hüseyin bunu söyledikten sonra, onurundan, şerefinden ödün vermeyeceğini göstermek ister gibi, atının üzerinde dimdik durdu ve birçoğu daha önce onun emrine girip Yezid'e karşı savaşacaklarını söylemiş Kufalılar olan Hurr'un askerlerine bir konuşma yaptı.

"Burada iki torba dolusu mektup var, sizin yazdığınız mektuplar bunlar," diye konuştu. "Habercileriniz bana sizin bağlılık yeminlerinizi getirdi, eğer bu yemininizi tutarsanız doğru yol gösterilecektir size. Sizlerle birlikte yaşayacağım, ailem de sizin ailelerinizle beraber yaşayacak. Ama yeminizi bozarsanız, büyük hata yapmış, kaderinize küsmüş olacaksınız, çünkü yeminini bozan insan kendi ruhunu bozmuş olur."

Bir an durdu Hüseyin ve sonra, "Yezid ve valisi Ubaydullah başınızda oldukça dünyada kötülükler artacaktır," diye devam etti. "Ve iyi olan her şey şimdi kötüdür. Her şeyin yanlış olduğunu görmüyor musunuz siz? Kötülüklere karşı hiçbir şey yapılmadığının

farkında değil misiniz? Ben bu durumda bu zalimlerin idaresi altında yaşamanın ne kadar acı, üzüntülü olduğunu biliyor ve ölümü de şehit olmak olarak görüyorum."

Ve işte, Hüseyin orada kaderi olan şahadete doğru yürürken, şehitlik mertebesi de ona doğru yaklaşıyordu.

Şahadet hassas, ince anlamları da olan bir kelimedir, ama cihad'ın iki anlamlı olması gibi, haklı oldukları konusunda adeta körleşmiş olan intihar bombacılarının, amaç uğruna şehit olacağım derken, kendileriyle beraber başka masum insanları da öldürmelerini anlamak zordur. Şahadet kelimesi şehit olmak anlamına geldiği gibi, tanıklık yapmak anlamına da gelir ve bu durum İngilizcede de vardır, çünkü "martyr" sözcüğü Yunancada tanık anlamındadır. Bu nedenle İslamda inanç beyanına –Shema Israel ya da Tanrıya Yakarış gibi– şahada, yani "tanıklık etmek, kanıtlamak" denir. Ve 1979 İran Devrimi lideri entelektüel mimarının Hüseyin'i ölümüne bir kurtuluş hareketi demesinin nedeni de, kelimenin hem şehitlik ve hem de tanıklık anlamına gelmesidir.

Ali Şariati, Batı'da pek tanınmaz, ama İran'da yıllarca Ayetullah Humeyni kadar saygı gördü. O bir din adamı değil, teolojiyi iyi bilen bir sosyoloji hocasıydı. Sorbonne'da eğitim gördü, Batı felsefesi ve edebiyatında çok okunan bir adamdı, Sartre, Fanon ve Che Guevara'yı Pers diline çevirdi. Onun sosyoloji ve teolojiyi karıştırması milyonlara ilham veren yeni bir tür İslam hümanizmi yaratacaktı, çünkü çok karizmatik bir konuşmacıydı o. 1970'lerin başlarında bazı konuşmalarını binlerce insan dinler, Tahran'da konuşma yaptığı salon çevresinde onu hoparlörlerde dinleyenler sokakları doldurur, konuşmalarının basıldığı kitaplar İran'ın en çok satan kitapları olurdu. Şariati hemen hemen tek başına Şii İslama yeniden hayat verirken, öğrenciler, işçiler, dindarlar, laikler, kadın erkek herkes –bir süre sonra Şah rejimine isyan edecek olan herkes– yoğun bir umut ve büyük bir güçle ona cevap verdiler.

Şariati en ünlü konuşmalarından birinde, Hüseyin'in en temiz şahadet örneği olduğunu söyledi, övdü onu. İşbirliğini, susmayı reddederek ve bunu yapmanın ölümü kabul etmek olduğunu bilerek, Hüseyin en azından, tarihteki yerini ve zamanını çok geride bırakan, "ölümsüz ve üstün bir fenomen" olmasını sağlayan "bir vicdan devrimi" yaptı. Ve Şariati bunları söyleyerek dinleyenleri yedinci yüzyıla, Hüseyin'in düşünce tarzına götürürken, Şah'ın baskıcı rejimiyle o zamanın olayları arasında bir benzerlikten söz etmesine hiç gerek yoktu.

Şariati bir konuşmasında, "Hüseyin'e miras kalan hiçbir şey yoktu," diye devam etti. "Ne ordusu, ne silahı, ne gücü, ne de organize olmuş takipçileri kalmıştı. Ümeyye toplumun her yerini, her şeyini işgal etmişti. Zalimin kılıçla, parayla ya da aldatarak sağladığı güç herkesi susturdu. Bütün güç, zalim iktidarın elindeydi. Değerleri sadece rejim kararlaştırır bu gibi hallerde. İdealler ve düşünceler rejimin ajanları tarafından kontrol edilir. Beyinler yıkanır, doldurulur ve din adına söylenen yalanlarla zehirlenir, bunlar da işe yaramazsa kılıç kullanılır. Hüseyin'in karşısında işte böyle bir güç vardı.

"Tahrip edilmiş tüm değerlere sahip bir adamdı Hüseyin, terk edilmiş tüm ideallerin simgesiydi. Ama oraya bomboş ellerle geliyor, hiçbir şeyi yok. İmam Hüseyin iki yetersizlik arasında kalıyor. Sessiz kalamaz, ama savaşamaz da. Bir tek silahı var ve o da ölüm. Düşmanı yenemezse, en azından kendi ölümüyle rezil eder, gözden düşürür onları. İktidardaki gücü ele geçirmese bile, en azından lanetleyebilir. Şehit olmak onun için bir kayıp değil, bir seçenektir. Kendisini özgürlük tapınağının eşiğinde kurban edecek ve zafer kazanacaktır."

Şariati konuşurken, şahadet sadece bir tanıklık hareketi olarak değil, baskıyı, çürümeyi ve zulmü ortaya çıkaran bir ifşaat olarak kabul edildi. Hüseyin'in şehit olması artık bir son değil, bir başlangıçtı. O zaman, orada olduğu gibi, şimdi de bir çağrıydı.

Şariati, "Şehitliğin eşsiz bir parıltısı, aydınlığı vardır," dedi.

"Dünyada hem ışık ve hem de sıcaklık yaratır o. Hareket, vizyon ve umut yaratır. Şehit ölümüyle zalimi kınar, suçlar ve zulüm görenlere bir şeyler vaat eder. İnsanların buz gibi katılaşmış olan yüreklerine kan ve can verir, yeniden canlandırır onları."

Bu tür fedakârlıklar sadece İslamda yoktu elbette. Bu fedakârlıklar herkes içindi, her yerde vardı. "Hüseyin tarihte zulüm gören herkes adına hareket etti. Her zaman, her yerde, özgürlük adına verilen tüm savaşlarda, tüm muharebe meydanlarında varlığını belli etti. Hüseyin Kerbela'da, her yaşta insan ve her nesil için, yeniden dirilmek üzere öldü."

Şariati, öğrencilerinden çoğu Şah'ı kovmak için sokaklarda yürüyüp vurulmadan iki yıl önce, 1977'de öldüğü zaman kırk dört yaşındaydı. Ölüm nedeni, İngiltere'ye kaçtıktan üç hafta sonra geçirdiği kalp kriziydi. Bazılarına göre, Şah'ın güvenlik güçleri tarafından birçok kez yakalanıp sorguya çekilmesinin sonucuydu bu kalp krizi, bazıları da onun bir iğneyle zehirlenerek öldürüldüğünü söylediler ve bu zehir büyük olasılıkla Muaviye'nin doktoru İbn Uthal'ın on dört yüzyıl önce yaptığı ürünlerinden biriydi. Her halükârda Şah geç kaldı. Şariati, Hüseyin ve onun Kerbela'da öldürülüşünü bir devrim ateşine çevirmişti bile.

Hüseyin'in şehitliği, yüzyıllardan beri Şii İslamın merkezi olayı, iyiyle kötü arasındaki sonsuz savaşın simgesi oldu, ama Şariati bunu özgürlük teolojisi düzeyine çıkardı. Kerbela olayının anma töreni olan Aşureyi değiştirdi, onu üzüntü ve yas süreci olmaktan çıkarıp umut ve aktivite süreci haline getirdi. Kerbela artık sadece zulmü açıklamıyor, ona karşı ayaklanma ilhamı da veriyordu ve Şariati'nin en ünlü hareket çağrısı, eylemci Şiilerin aktivite haykırışı olacak, Şah'ın askerleri halkın üzerine ok yağdırırken, idealist genç devrimciler Tahran sokaklarında koşup, "Her gün Aşure, her yer Kerbela!" diye bağıracaklardı.

Hüseyin şehit olmaya kararlı olabilirdi, ama Hurr da onu öldüre-

cek kişi olmama konusunda kararlıydı. Ama Ubaydullah'ın emriyle, Hüseyin'e olan saygısı arasında kaldı. Hüseyin, Pelerin Halkından sağ kalan son kişiydi, Hz. Muhammet'in soyundandı, onun torunuydu. Hurr onun Kufa'ya girmesine izin veremezdi ama ona saldıramazdı da...

Hurr'u bu zor durumdan kurtaran kişi yine Hüseyin oldu –ne Arabistan, ne de Kufa yönüne döndü, hiç beklenmeyen bir tarafa, kuzeye yöneldi. Küçük kervanını Dicle ve Fırat nehirlerinin geçtiği muazzam ovaya bakan çöl kayalıkları boyunca götürürken, Huur ve askerleri de bir düşman gibi değil, adeta refakat eder gibi, onların yanında ilerlediler. Kadınlar ve çocuklar yorgun oldukları ve susadıkları için, akşam karanlığında, Fırat'ın bir kolu tarafından sulanan tarlalar ve bahçeler yakınında bir yerde kamp kurma emri verdi Hüseyin. Muharrem ayının ilk günü ve çarşamba idi ve Hüseyin istediği yere varmıştı. Daha fazla ilerlemeyecekti.

İki gün sonraki sabah vakti, Muharrem ayının üçüncü günü başlarken, küçük kamp bir ordu tarafından sarıldı. Ubaydullah, Hurr'un Hüseyin'i yakalamayıp kuzeye gitmesine izin verdiğini haber alınca, Kufa'dan acımasız bir genel emirle, yaklaşık dört bin süvari ve okçudan oluşan bir ordu göndermişti. Hurr emri yerine getirmediyse de bu general gereğini yapacaktı.

Generalin adı Şimr idi ve bu isim de Muaviye, Yezid ve Ubaydullah gibi, bir başka kötülük simgesi olarak Şiilerin zihinlerinden hiçbir zaman çıkmayacaktı. General, Hüseyin'in kampını saracak ve kamptan kimsenin nehre gitmesine izin vermeyecekti. Korkunç, boğucu sıcakta kamptakilerin nehirden su alması engellenecekti. Amaçları onları susuz bırakıp Hüseyin'e diz çöktürmekti.

Hüseyin'in, dört bin asker tarafından kuşatılan yetmiş iki askeri çaresizdi, hiçbir yere kaçamazlardı. Hüseyin de kaçış yolu aramıyordu zaten. Son varış noktasına ulaştığına göre, o ve yanındakiler artık zamana-bağlı tarih diyarından, zamansız kahramanlar ve azizler diyarına geçebilirlerdi.

Hem kuşatılanların ve hem de kuşatanların ondan sonraki yedi günlük süreçle ilgili anlattıklarına göre, sanki oyun bu ıssız kum ve taş yığınından çok daha büyük bir sahnede oynanıyormuş gibi geldi onlara. Olayı anlatanlar sanki yaşananların ne kadar kutsal olacağını, tarihin yerçekimi bağlarını nasıl koparıp menkıbeye dönüştüğünün farkındaymış gibiydiler. Şimr ve dört bin askeri susuzluğun sonucunu bekler, arada sırada Hüseyin'in askerleriyle küçük gruplar halinde çatışmaya girerken, ölmeyecek anılar oluşmaya başladı. Şiiliğin ikon imajları birer birer varlığını belli ediyordu.

O kuşatılmış kampta, Hüseyin'in kızıyla evlenmiş ve aynı zamanda yeğeni olan Kasım da vardı. Başlarına neler geleceğini bildikleri halde, ölümü düşünmeden hayatı, geleceği kutladılar. Fakat evlilik bağı hiçbir zaman tamamlanamadı. Düğünden sonra Kasım, kamptan çıkıp tek başına savaşmak istedi. Onun düğün günü olduğu için arzusunu reddedemediler. Kasım düğün kıyafetiyle çadırlı kamptan çıktı ve Şimr'in askerlerine doğru yürüdü.

Şimr'in askerlerinde biri olayı, "Delikanlının geldiği yerde biz on kişiydik ve hepimiz at üzerindeydik," diye anlattı. "Delikanlı beyaz kıyafetiyle bize doğru yürüdü, elinde kılıç vardı. Atlarımız huysuzlandı, tepinmeye, dönmeye başladılar, delikanlı da sinirliydi, başını sağa sola çevirip duruyordu. Yürürken kulaklarında iki inci küpe sallandığını gördüm..." Ama inci küpeler daha fazla sallanamadı, yeni damat hemen öldürüldü ve düğün günü matem gününe döndü.

Hüseyin'in üvey kardeşi Abbas da kamptaydı ve zincirli miğferinin üzerinde, kahramanlık nişanı olan iki beyaz balıkçıl tüyü taşıyordu. Küçük kampta susuzluktan ağlamaya başlayan çocukları görünce, gece karanlığında düşman askerlerinin arasından sızarak nehirde bir tulumu suyla doldurdu, ama dönüşte yakalandı. Üzerine saldıran askerlerle mücadele etti ama sonunda kılıç kullanan kolunu kaybetti. Anlatılan hikâyeye bakılırsa, Abbas kolu kopunca güldü ve "Allah bize bunun için iki kol verdi," dedi. Sonra su tulumunun ke-

narını dişlerinin arasına sıkıştırdı ve kılıcı diğer eline alıp savaşmaya devam etti. Ama diğer kolu da kesilince yapacak bir şeyi kalmadı, kalbine saplanan kılıç su tulumunu da deldi ve kanlı sular kumların üzerine aktı.

Hüseyin'in büyük oğlu Ali Ekber yetişkinlik çağına yeni gelmişti, güçlü bir delikanlıydı ve o da susuzluktan ölmektense, savaşarak öleyim bari diyerek kamptan çıktı. Ona saldıranlardan biri olayı, "Yüzü ay gibi parlayan bir delikanlı üzerimize geldi," diye anlattı. "Ayaklarındaki sandaletlerden birinin bir bağı kopmuştu, ama sağ mıydı, sol muydu hatırlamıyorum. Sanırım soldu."

Ali Ekber öldürülünce Hüseyin koşup bir şahin gibi üzerine kapandı, kollarına aldı onu. Şii posterlerine ikisi hâlâ böyle gösteri-lir. Mehdi Ordusu komutanı Muktada el Sadr'ın da babasını kollarına almış halde gösteren böyle bir posteri vardır ve onun saygın bir vaiz olan babası Muhammet Sadık el Sadr da, 1998'de iki büyük oğluyla beraber Saddam'ın katilleri tarafından öldürüldü.

Ama belki de en ironik imaj, Hüseyin'in hâlâ bebek oğluna ait olandır. Bu küçük oğlan çocuğu susuzluktan o kadar zayıf düşmüştü ki, ağlayamıyordu bile. Hüseyin büyük bir umutsuzluk içinde onu kollarına aldı ve çadırların önüne çıkıp düşmana gösterdi. Susuzluktan kurumuş, çatlamış dudaklarını zorlukla açıp, Şimr'in askerlerine yalvardı, en azından çocuklara su vermelerini istedi.

Ama ona cevap olarak atılan ok, Hüseyin'in ileriye doğru uzanmış kollarında yatan bebeğin boynuna saplandı.

Anlatılanlara göre, bebeğin kanları Hüseyin'in parmakları arasından süzülüp yere damlarken, Hüseyin Allah'tan intikam istedi. Ama kuşaklar boyu tekrar tekrar anlatılan hikâyelerin kendiliğinden oluşan bir mantığı vardır. Zaman içinde hikâyelerde değişiklikler oldu ve bazıları Hüseyin'in Allah'tan intikam değil, merhamet dilediğini söylediler. Onlara göre Hüseyin, "Oh, Allah'ım, şahidim ol ve bu kurbanı kabul et!" dedi ve bebeğin kanı yerçekimine karşı koyup gökyüzüne doğru aktı ve bir daha da yere düşmedi.

Sonra son günün akşamı –Muharrem ayının onu, aşure– Şiiler için Son Akşam Yemeği benzeri olan akşam geldi. Hüseyin yanında hâlâ sağ kalmış olan adamlara kendisini yalnız bırakmaları için yalvardı. "Hepinizi bana ettiğiniz bağlılık yemini için serbest bırakıyorum," diye konuştu. "Karanlıktan yararlanın ve kaçıp evlerinize dönün. Bir deveden yararlanır gibi yararlanın karanlıktan. Yezid'in adamları sadece beni istiyorlar. Beni alırlarsa başka birini aramayacaklardır. Yalvarırım size, evlerinize, ailelerinize dönün."

Ama askerleri kaldılar. Kurumuş, çatlamış, şişmiş dudaklarıyla, boğuk sesleriyle ve tüm susuzluklarına rağmen ondan ayrılma-yacaklarına yemin ettiler. İçlerinden biri, "Sen amacına ulaşana kadar savaşacağız seninle birlikte," diye konuştu. Bir başkası, "Allah biliyor, yanıp küllerimin savrulacağını ve dirilip bunun bin kez tekrarlanacağını bilsem bile seni terk etmem," dedi. "Sadece bir kez öleceğimi bildiğime göre, neden kaçayım ki?"

Hüseyin o zaman, "O halde Allah'a dua edin ve Ondan af dileyin, çünkü yarın son günümüz olacak," diye konuştu. Sonra da ölüm karşısında söylenen, "Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz!" ifadesini kullandı.

O son gece uzun bir gece oldu. Dua ve hazırlık gecesi oldu. Hüseyin üzerindeki zincir zırhı çıkarıp basit, beyaz ve dikişsiz bir entari giydi – bir kefendi bu. Bir kâsede mür eritti, kendisine sürdü ve askerlerinin vücutlarına da bu kokudan sürdürdü, hepsi de bunun ölüme hazırlık olduğunun bilincindeydi. Onlar ölenlerin vücuduna sürülen bu kokuyu önceden sürüyorlardı.

Hüseyin'in kızlarından biri olayı hatırlarken, "Gözyaşlarımı içime akıttım, boğulacak gibi oldum ve kendimi zor tuttum," diye anlattı. "Sesimi çıkarmadım ve sonumuzun geldiğini anladım, son acımız olacaktı bu."

Gözyaşları bulaşıcıdır, bir insandan diğerine kolayca geçebilir. İnsanlar bir sinemada ya da dışarıda üzücü ya da sevindirici bir olay

karşısında ağlama ihtiyacı hisseder, kendini tutmaya çalışır ama bazen bunu başaramaz ve gözleri sulanır.

Ama Şiiler gözyaşlarını tutmak için kendileriyle mücadele etmezler. Tam tersine, bu konuda cesaretlendirilirler. Acı ve üzüntü derin inancın işaretidir, sadece kefaretin, dehşetin değil, aynı zamanda gözyaşlarının işe yaradığına, onların bir amacı olduğuna inanmanın da açık bir ifadesidir.

Bin dört yüz yıl önce Aşure'ye kadar geçen on gün içinde Kerbela'da yaşanan acılar tüm ayrıntısıyla hatırlandı ve canlandırıldı. Şii İslamın özü gibi olan olay yüzyıllardan beri, sadece kutsal irade olarak değil, aynı zamanda ateşli anıların gücüyle her yıl tekrarlanan bir olay olarak, yeniden yaşandı.

Geniş bir taziye devri, ya da Tutku oyunu her yıl tekrarlandı – o kadar çok yerde, o kadar çok ayin yapıldı ki, ortaçağ Hıristiyanlığının Oberammergau dönemi bunların yanında sönük kaldı. Hareketler hemen hemen heybetli, gösterişlidir, diyaloglar "al – ver"den ziyade bir dizi konuşma halindedir, ama hiçbir Broadway ya da Batı Yakası yapımcısının böyle vecit halinde seyircisi olmamıştır. Her ayinde siyah kıyafetlerle sahneye çıkan Yezid, Ubaydullah ya da Şimr rolünde adamlar ıslıklarla ve "Yuu!" sesleriyle karşılanır. Ölümüne giderken hâlâ bakire olan gelinine veda eden yeni damat gözyaşlarıyla alkışlanır. Hüseyin bebeğini kollarında tutup düşmana gösterirken, insanlar göğüslerine vurup alçak sesle inlerler, sanki hıçkırıklarını tutarlarsa trajedi yaşanmayacakmış gibi davranırlar.

Ama Tutku oyununun en yoğun, en büyük acı ve heyecanla yaşanan sahnesi, Hüseyin'in öldürülmesi değil de, beyaz kefenini giydiği sahnedir. Yaşanan tüm korkunç olaylara rağmen, o an – Batılılar için en az dramatik olan sahne– seyirciler için dayanılması en güç sahnedir. Ölüm karşısındaki sükûnet anıdır o an, kendini kurban etme çağrısının istenerek kabulüdür.

On günlük Aşure anma günleri o dakikaya kadar devam eder. Erkekler hüseyiniye –"Hüseyin evleri"– denen özel salonlarda Ker-

bela hikâyeleri anlatmak, gözyaşı dökmek, düşünmek, acı çekmek ve meditasyon için toplanırlar. Kadınlar birbirlerinin evlerinde toplanıp Hüseyin'in kızı ve yeğeni Kasım'a düğün çadırı kurarlar, onu ipek kurdelelerle süsler, yerlere çiçek yaprakları serperler ve gerçekleşmesi asla mümkün olmayacak düğünün gerdek yatağını hazırlarlar. Sonra Hüseyin'in bebeği için bir beşik hazırlar, içine oyuncaklar, şekerlemeler koyarlar. Yirmi birinci yüzyıl yaşantılarında onlara yardımcı olması, uyuşturucudan, şiddetten ve diğer tehlikelerden koruması için Hüseyin'den yardım isterler, ona dua ederler. Ve güçleri tükenene kadar, seslerini gittikçe yükselterek, "Hüseyin, Hüseyin, Hüseyin!" diye bağırarak göğüslerini yumruklar, yanaklarını tokatlarlar.

Onuncu günde toplu yürüyüşler başlar. Köylerde yüzlerce, şehirlerde binlerce, on binlerce yetişkin erkek ve çocuk toplanıp yürürler. Erkekler ellerini yumruk yaparak, ses çıkarması için hızla göğüslerine vururlar. Ve her adımda, her darbede, "Ey Hüseyin! Ey Hüseyin!.." diye bağırırlar.

Adamların bu şekilde dövünmeleri müthiş bir görüntü verir, binlerce erkeğin sesi, Paskalya yortusunda çalan kilise çanları gibi, kilometrelerce mesafeden duyulur. Ve göğüslere vurulan yumrukların gümleyen sesini de duyanlar daha çok heyecanlanırlar.

Bazıları daha da ileri gider, kendilerini yumruklarıyla değil, uçlarında küçük, keskin bıçaklar olan zincirlerle döverler. Zincirleri sağ ve sol omuzlarında arkaya atarak sırtlarına vurur ve kan içinde kalana kadar devam ederler buna. Bazıları alınlarını bıçakla keser ve akan kanlar yüzlerine akarak gözyaşlarına karışır. Bunu gören en güçlü, cesur ve kararlı seyirciler bile dehşet içinde kalırlar.

Bütün bu yürüyüş sırasında insanlar çiçeklerle ve yeşil, siyah bayraklarla süslenmiş büyük posterler taşırlar – yeşil İslam, siyah da matem içindir. Bunların bazıları standart Hüseyin posterleridir, onu kefiyesi omuzlarına dökülmüş olarak gösterir, ama diğerleri özel olarak Aşure için yapılmıştır. Bu posterlerde Hüseyin'in açık başı

arkaya eğilmiş, alnı kan içinde ve ağzı acıyla açılmış olarak görülür. Baş sanki havada durur gibidir ve gerçekten de öyledir: kesilmiş ve bir mızrağın ucuna takılmıştır.

Ve her yürüyüş grubunun tam ortasında beyaz ve üzerinde süvarisi olmayan bir at vardır, Hüseyin'in atıdır bu, eyeri de boştur.

Muharrem ayının onuncu günü olan, 680 yılının 10 Ekim günü, güneş acımasız bir halde doğdu. Güneş ağır ağır yükselir ve dünyayı ısıtmaya başlarken, Hüseyin'in kampındaki yetmiş iki askerden geriye kalanlar da teker teker dışarıya çıkıp ölümleriyle kucaklaşmaya gittiler. Güneş iyice yükseldiğinde kampta sadece Hüseyin kalmıştı.

Ailesinin kadınlarına veda etti, beyaz atına bindi –ona Takipçi, Kovalayıcı anlamında Lahik adını vermişti– ve kaderiyle yüzleşmek üzere çadırlı kamptan çıktı. Hüseyin düşmanın üzerine saldırırken, onlar ona ok atmaya başladılar. Atının sağrısına birçok ok saplandı ama Hüseyin saldırmaya devam etti. Hüseyin bir süre atının üzerinde, sanki dört bin askere karşı tek başına savaştığından haberi yokmuş gibi, kılıcını hiç durmadan sağa sola salladı. Şimr'in yaralanan askerlerinden biri daha sonra, "Aman Allah'ım, onu daha önce hiç böyle görmemiştim," diye anlattı. "Piyade askerleri kurttan kaçan keçiler gibi kaçtılar onun önünden, dağıldılar."

Ama Hüseyin fazla dayanamayacaktı. Şimr, askerlerine, "Ne bekliyorsunuz?" diye bağırdı. "Korkak köpekler! Öldürün onu, yoksa analarınız mahrum kalacak sizlerden!" Omzuna saplanan bir ok Hüseyin'i yere düşürdü ve o zaman askerler hep beraber saldırdılar ona.

Hüseyin öldürüldüğü zaman üzerinde otuz üç hançer ve kılıç yarası vardı. Ama bu da yetmedi. Kanıtlarını yok etmek ister gibi, atlarıyla çiğnediler Hz. Peygamber'in torununu, beş Pelerin Halkından kalan tek insanı, Hüseyin'i Kerbela toprağı üzerinde ezdiler.

Sünnilerin tarih olarak kabul ettiği olay, işte o anda Şiiler için

kutsal tarih oldu ve kutsallığın ruhu, kokusu, daha sonra olanların anılarına nüfuz edecekti. Daha önceki hikâyelerde, Hüseyin'in üç yaşındaki kızı Sukayna'nın savaş alanında dolaştığından, beyaz atının gözlerinden akan yaşlardan ya da aniden ortaya çıkan iki beyaz güvercinden söz edilmez. Ama bu hikâyeler Aşure sürecinde ortaya çıktığı için kim milyonlarca Şii'yi kınayabilir ki? Hz. İsa Tutkusunda olduğu gibi, Hüseyin Tutkusunda da böyle derin ve büyük bir hikâye etrafında ayrıntıların ortaya çıkması doğaldır.

Sonuçta olayı hatırlayanlar, Arap atlarının en asili olan Lahik'in, başını nasıl yere eğip alnını sahibinin kanına sürdüğünü, sonra gözlerinden yaşlar akarak kadınların çadırına girdiğini ve başını yas içinde yerlere vurduğunu anlatacaklardır. Sonra, iki güvercinin dalıp kanatlarını Hüseyin'in kanına bulayarak güneye, önce Medine, sonra Mekke'ye uçtukları, halkların da bunları görüp olanları anladığı ve üzüntüyle, kederle inlemeye, ağlamaya başladıkları da anlatılacaktı. İnsanlar üç yaşındaki Sukayna'nın, kanlı cesetler arasında dolaşarak, acılar içinde ağlayarak babasını aradığını da anlatacaklardır.

Zamanla, Abbas'ın tek koluyla savaşması, atın gerçekten ağlayıp ağlamadığı ve güvercinlerin sanki gerçekten cennetten gelmiş gibi yere dalıp dalmadıkları önemini kaybedecekti. İnanç ve ihtiyaç bunların olduğunu söyletecekti. Hikâyeler itiraz kabul etmez gerçekler kadar, hatta daha da gerçek oldular, çünkü onlar çok anlamlıydı. Hz. İsa'nın ölümü gibi, Hüseyin'in ölümü de tarihin ötesine geçti, farklı bir tarih oluyor. Bu hikâye inanç ve ilham alanına, hem duygusal ve hem de dinsel alana giriyor.

Şimr'in askerleri Hüseyin'in ve yetmiş iki askerinin başlarını kestiler. Birçok kesik başı torbalara koyup atlarının boyunlarına astılar, bunları Kufa'ya gidince Ubaydullah'a gösterip ödül alacaklardı. Ama Hüseyin'in başını ayırdılar. Şimr, onun başının bir mızrak ucuna takılıp, bir ganimet gibi ordunun önünde taşınmasını emretti.

Siffin'de Kuran'a saygısızlık edildiği gibi, Kerbela'da da Hüseyin'in başına yapılıyordu aynı şey.

Şimr yetmiş iki başsız asker cenazesini gömdürmedi, kurtların, çakalların yemesi için onların çöl kumları üzerinde bırakılmasını emretti. Kadınları ve çocukları zincire vurdu, uzun Kufa yolculuğunda Hüseyin'in kesik başının arkasında sendeleyerek yürüttü onları. Kufa'da, vali sarayında Şimr kesik başı ayakları dibine attığı zaman, Ubaydullah güldü. Sonra da bastonuyla itip taş zeminde yuvarladı onu. Bu manzara karşısında, Hz. Peygamber'in eski, yaşlı dostlarından biri, tehlike ne olursa olsun, daha fazla dayanamadı ve "Çek sopanı onun üzerinden!" diye bağırdı. "Allah'ın Habercisinin şimdi saygısızlık ettiğin bu kutsal yüzü öptüğünü çok gördüm ben!" Yaşlı adam bunu söyledikten sonra, gözyaşları dökerek, askerler onu durdurmadan önce salondan çıkmak ve son konuşmasını yapmak için yürüdü gitti.

Yaşlı adam saraydan çıkınca, orada toplanmış olan halka, "Bir köle bir köleye güç vermiş ve halkı da ona miras olarak bırakmış," diye konuştu. "Siz Araplar bundan sonra kölesiniz. Piç vali emir verdi diye Fatıma'nın oğlunu öldürdünüz. Aşağılanmayı kabul edenler mahvolsun!"

Yaşlı adamın öfkesi ve umutsuzluğu halkın beynine işledi. Hz. Peygamber öleli daha elli yıl bile olmamıştı, ama ailesinin erkekleri öldürülmüş ve kadınlarına hakaret edilmişti. Haberler İslam âleminde yayılırken, onlarla beraber acı bir utanç hissi de yayıldı ve Hz. Muhammet'in ailesine yeni bir isim bulundu: Beyt el-Ahzan, Keder Hanesi dendi.

Fakat altı yüzyıl önce çarmıhla işlenen iğrenç, alçakça cinayet gibi, çöldeki alçakça cinayetin de bir son değil, sadece bir başlangıç olacağı kanıtlanacaktı.

Bölüm 14

ÇÖLDEKİ CESETLERİ ŞİMR'İN İSTEDİĞİ GİBİ KURTLAR VE SIRTLANLAR YEMEDİLER. ONLAR oradan ayrılınca yakındaki bir köyden gelen köylüler başsız cenazeleri gömdüler ve mezarlarına işaret koydular. Dört yıl sonra hacılar –şimdi her yıl giden milyonlarca hacının öncüleri– katliamın yıldönümünde oraya gitmeye başladılar ve Kerbela'daki mezarlığa "İmtihan ve Keder Yeri" adını verdiler.

Yaşananların hikâyesi çok geniş bir alana yayıldığı için, Hüseyin'in başı her yere gömülmüş olabilir. Bazıları kesik başın Şam'daki Büyük Caminin doğu duvarı yanına, bazıları Kahire'de, El Azhar Camisi ana girişi yakınındaki türbede gömülü olduğunu, bazıları da korunması için Azerbaycan'a kaçırıldığını söylerler. Kesik başın Kerbela'ya geri götürüldüğünü söyleyenler de olmuştur. Fakat onun fiziksel varlığından ziyade geriye kalan, anlatılan hikâye önemlidir ve onu anlatanlar, o olaydan sağ kurtulan kadınlar, kızlar ve bir erkek çocuktur.

Hüseyin'in yetişme çağındaki, delikanlı oğlu Ali Zeynelabidin hiçbir zaman çatışmaya girmedi. Yakınları ve sonunda babası da savaşmak için kamptan ayrıldığı zaman, delikanlı kadınların çadırında, ateşler ve çaresizlik içinde yatağında kıvranıp durdu. Şimr'in askerleri kadınların çadırını bastığı zaman, hasta çocuk da kolay bir hedefti ve halası, Hüseyin'in kız kardeşi Zeynep olmasa onu da öldüreceklerdi.

Hüseyin son gecesinde kız kardeşine, "Cesaretini sakın Şeytana kaptırma," demişti ve kadın o düşman saldırısında cesaretini gösterdi. Yeğeninin üzerine kapandı ve Şimr'e meydan okuyarak,

yeğenini öldürmek istiyorsa önce onu öldürmesi gerektiğini söyledi. "Onu öldürmek istiyorsan, beni de onunla beraber öldür," dedi.

Şimr bile Hz. Peygamber'in torununu soğukkanlılıkla öldüremeyeceğini anladı. Ve çocuğun da kadınlarla beraber esir alınmasını emretti. Ama Zeynep, Hüseyin'in sağ kalan tek oğlunu kurtarmaktan fazlasını yapacak, Kerbela olayının anısını da canlı tutacak, koruyacaktı. Yırtılan elbisesiyle, zincirlenerek, başı açık olarak götürülürken söylediği üzüntülü sözler yüzyıllar boyunca İslamın zihnine kazınacak, hiçbir zaman unutulmayacaktı.

Zeynep, "Ey Hz. Muhammet! Hz. Muhammet! Cennetin melekleri kutsasın seni!" diye feryat etti. "Hüseyin açıkta, her yeri kesilmiş yerde yatıyor. Ey Hz. Muhammet! Kızların esir alındı, torunların öldürüldü ve doğu rüzgârı toz savuruyor onların üzerine."

Irak'ta hiç kimseye, o doğu rüzgârının neler getirdiğini söylemeye gerek yoktu. Kör edici bir toz, kum fırtınasıydı, imtihan ve kederin nefesiydi o rüzgâr.

Zeynep'in feryatlarını duyunca Şimr'in askerleri bile yaptıklarına pişman oldular ve en azından içlerinden bazıları bunu açıkça söylediler. Askerlerden biri, "Aman Allahım, kadın dost düşman herkesi ağlattı," diye konuştu. Ama askerler ağladılarsa bile emirlere itaat ettiler. Ubaydullah esirleri Kufa sokaklarında dolaştırıp aşağıladı ve sonra da kesik başlarla birlikte Şam'a, Halife Yezid'e gönderdi.

Bazılarına göre, Hüseyin'in yerde duran kesik başını bastonuyla dürtüp yuvarlayan ve gülen adam Ubaydullah değil, Yezid idi. Ama bazıları da, Zeynep orada ondan hesap soracağı için, vicdanını dinleyen Yezid'in, aşırıya kaçtıklarını düşünüp Ubaydullah ve Şimr'e kızdığını söylediler.

Zincirler, yırtılmış elbiseler, Kufa'dan başlayan, çölün tozu kumlarında yapılan uzun ve yorucu yolculuk önemli değildi Zeynep için, Ümeyye (Emevi) Halifesinin önünde onuruyla durdu ve herkesin içinde azarladı onu. "Sen, senin baban ve deden, babam Ali'nin, kardeşim Hüseyin'in ve dedem Hz. Muhammet'in önünde eğildiniz,

onlara bağlılık sözü verdiniz, inandınız," diye konuştu. "Ama sonra haksızca onlara saldırdınız, kötülediniz onları ve inancınıza karşı geldiniz."

Yezid onun karşısında ezildi, ağladı, "Eğer ben orada olsaydım Hüseyin ölmezdi," diyerek yemin etti ve esirlere onurlu misafirler gibi davranılmasını emretti. Kerbela sonrası kırkıncı günde – Şiiler o günü "arbain" ya da "kırk" olarak anarlar – Yezid esir kadınlara ve sağ kalan erkek çocuğa koruma sözü verdi ve onları bir koruma birliğiyle beraber Medine'ye gönderdi.

Yezid belki de, bazılarına göre, Muaviye'nin ölmeden önce ona söylediği, "Hüseyin'i yensen bile affet, çünkü onun hakkı büyüktür," uyarısını hatırladı. Yezid, Şiiler tarafından yerilmekle kalmadı, Sünniler tarafından da iyi bir insan olarak anılmadı. Kerbela'dan üç yıl sonra, Ayşe'nin bahtsız akrabası Zübeyr'in oğlunun liderliğinde isyan etmiş olan Mekke'yi almak üzere kuşatmak üzereyken öldüğünde, pek fazla insan üzülmedi. Onun ölümünden altı ay sonra, on üç yaşındaki oğlu ölünce üzülen insan sayısı daha da azdı. Ondan sonra Halife olduğunu ilan eden ikinci kuzeni Marvan'ın ölümüne kimsenin üzülmediğini söylemek de yanlış olmaz. Osman ve Ali'nin halifelikleri döneminde oynanan birçok oyunun gerisinde rol almış olan Marvan, uzun zamandır beklediği iktidarı sonunda ele geçirdi, ama tahtta pek uzun zaman oturamadı, iktidarının ilk yılında karısı tarafından boğularak öldürüldü.

O süreçte "Kerbela faktörü" de gittikçe güç kazanıyordu. Yedinci yüzyılda sağ kalanların anlattığı hikâye sonraki kuşaklara geçmekle kalmayacak, gittikçe güçlenecek ve yirminci yüzyılda yeniden hayat bulacaktı.

1979 İran devriminin entelektüel temelinin atılmasında rolü olan karizmatik konuşmacı Ali Şariati, bir konuşmasında, "Din insanların hayatında aykırı, çelişkili roller oynayan şaşırtıcı bir fenomendir," dedi. "Din tahrip edebilir, hayat verebilir, uyutabilir ya da uyandıra-

bilir, esir edebilir ya da özgür kılabilir, uysallık ya da isyan öğretebilir."

Humeyni onu çok iyi anladı. Şariati gibi, Ayetullah da Kerbela'nın muazzam yüklü bir simge, duygusal, sosyal ve siyasi önemi olan derin bir kuyu olduğunu, zamana ve koşullara göre sonsuz bir şekilde adapte edilebileceğini anladı. Cezaevleri, işkence ve infaz korkusu altında Şah rejimine karşı başlatılan muhalefet ortamında, din, protestolar ve direnişler için bir şemsiye dili olabilirdi. Kerbela hikâyesi bunun için mükemmel bir araçtı. Hikâyenin konusu, her zamanki sosyal ve ekonomik bölünme hatlarını aşmış, din adamları ve laik entelektüeller, liberaller ve tutucular, kent Marksistleri ve geleneklere bağlı köylüler arasında yankılanıyordu.

Kasım 1978'de ve o yıl 11 Aralık gününe denk gelen Aşure'de, geleneksel yürüyüşler güçlü bir siyasi silaha dönüştürüldü ve Fransa'da sürgünde olan Humeyni, "Zulüm görenlerin zalimlerden intikam alacağı gün, bırakın Aşure'nin kanlı bayrakları, gelecek günün işareti olarak mümkün olan her yerde dalgalansın," diye yazdı. Şah baskı altında, sıkıyönetimi iki gün için kaldırdı ve mil-yonlarca İranlı Humeyni'nin çağrısına cevap verdi ve sokaklarda bu kez ritüel haykırış olan, "Yezid'e ölüm!" diye değil de, "Şah'a ölüm!" diye bağırdılar.

Kırk gün sonra, Arbain'de Humeyni yine Kerbela faktörünü kullandı, sokaklarda Şah'ın askerleri tarafından öldürülen insanlarla, bin dört yüz yıl önce Yezid'in askerleri tarafından öldürülenleri kıyasladı. "Şehitlerimizin kanları sanki Kerbela şehitlerinin kanlarının bir devamı gibi," diye yazdı. "O gün büyük yürüyüşler organize etmek dinsel ve ulusal görevimizdir." Sıkıyönetim yeniden kondu ama Kerbela hikâyesi yine kitleleri bir araya getirdi ve Şah'ın güvenlik güçleri yeniden halkın üzerine ateş açıp yeni şehitler yarattılar. O ayın sonunda Şah ülkesini terk etti.

Devrim başarılı oldu, ama çoğunluk bunun intikam duygusuyla gerçekleştiğine inandı. İki ay sonra İslam Cumhuriyeti ilan edildi ve

Humeyni de kendisini Ulu Lider olarak açıkladı. Liberal Müslümanlar ve laik entelektüeller o zaman, ateşlenmesine yardımcı oldukları dinsel çabanın diğer yüzünü keşfettiler. Devrim yerini teokrasiye, özgürlük ve adalet de İslam diktatörlüğüne bıraktı. Devrimi destekleyen binlerce laik ve liberal eylemci hapse atıldı, idam edildi. Kadınlar örtündü, Tahran sokaklarında ellerinde hafif makineli tüfeklerle koşan ve kendilerine "Zeynep'in komandoları" diyen genç kadınlara daha geleneksel görevler verildi. Şariati öğretilerinin birçoğunun İslam karşıtı olduğu ilan edildi ve bir zamanlar Humeyni gibi posterlerden pullara kadar her yerde görülen resimleri ortadan kayboldu.

Kerbela hikâyesi hâlâ kullanılıyordu, ama artık daha kararlı bir hileli yönlendirme ile yapılıyordu bu iş. 1980'lerde yaşanan İran – Irak savaşında binlerce İranlı gence, başlarına takmaları için üzerinde "Kerbela" yazan bantlar verildi ve bunlar canlı mayın taramacı olarak araziye gönderildi. Pek çoğu Irak'ta İran askerlerinin yolunu açmak için mayın tarlalarına girip öldüler ve bunu yaparken, şehit olup cennete gideceklerine inandılar. Cephedeki askerlere şehitlik ilhamı vermek için, acıklı, ağlatıcı Kerbela şarkıları söyleyen şarkıcılar gönderildi ve bunların en ünlüsü "Humeyni Bülbülü" idi. Humeyni, Kerbela faktörü sayesinde iktidara geldi, sonra onu kontrolüne aldı ve Şariati'nin uyardığı gibi, bir uysallık ve itaat aleti haline getirdi.

Fakat Kerbela'nın yeni kanıtlanan gücü, doğduğu yer olan Irak'ta o kadar da kolay kontrol edilemeyecek, çok geçmeden sadece geçmişle şimdiki zamanı değil, geleceği de bağlayacaktı.

Hüseyin'in sadece bir oğlu sağ kalmıştı, ama Şiiler için yeterliydi bu. Sağ kalan oğul, Şii dünyasının her yerinde, resimlerde Hz. Ali'nin arkasında V şeklinde otururken görülen on iki İmamın dördüncüsü olacaktı. İmamlık babadan oğula geçiyordu ve onların hepsi de ruhani bilgilere sahip ve erdemli kişilerdi. Ve Şii inancına göre, Kerbela'dan sonra İmamların hepsi de, önce Ümeyye Hal-

ifeleri, sonra da onları izlemiş olan Abbasiler tarafından zehirlendiler. Sadece on ikinci İmam sağ kaldı ve onun yüzü de posterlerde kapandı, gösterilmedi. Onun yüzünün olması gereken nokta, sanki kutsallığın parıltısı göz kamaştıracakmış gibi, beyaz bir leke halinde bırakılmıştır.

Aslında dördüncü, beşinci ve altıncı İmamın –Hüseyin'in sağ kalan oğlu, torunu ve torununun oğlu, Şii teolojisinin temelini atmış olan Cafer el Sadık– Medine'de uzun ömürlü bir yaşam sürdükleri de rivayet edilir. Zehirlenerek öldürüldükleri konusu da kayıtlara dayanmaktan ziyade bir inanç meselesidir. Fakat ortada bir gerçek vardır, Abbasiler iktidara geldikten sonra Şii İmamların ömür beklentisi oldukça azalmıştır.

Abbasiler Kerbela'dan yetmiş yıl sonra Ümeyyeleri (Emevileri) kovdular ve halifeliği Suriye'den Irak'a geri getirdiler. Ve 762'de Dicle kıyısında yeni ve güzel bir başkent kurdular. Düzgün bir daire şeklinde inşa edilen şehre Medinat es Salaam –"Barış Şehri"– adını verdiler ama şehir çok geçmeden Pers dilinde "cennet armağanı" anlamına gelen Bağdat adını aldı.

Sekizinci yüzyıl sonlarında, ünlü Halife Harun el Reşit zamanında, Müslüman imparatorluğu İspanya'dan Hindistan'a kadar, çok geniş bir alana yayıldı ve Bağdat sanat ve ilim alanında olağanüstü gelişen bir merkez halini aldı. Matematikte büyük ilerlemeler kaydedildi; aslında "algebra" (cebir) kelimesi Arapçadan gelir. Özellikle, hikâyelerine bakılırsa, Harun el Reşit döneminde yazıldığı söylenen ünlü Binbir Gece eseriyle edebiyat çalışmaları da gelişti. Ayrıntılı hikâyeler toplandı, derlendi ve bu kitap da bu derlemelerden biri temel alınarak yazıldı. Fakat tüm bunlar için Şiiler yüksek bedel ödediler.

Abbasiler Hz. Muhammet'in amcası Abbas'ın soyundan geldiklerini söylediler ve Şii desteğiyle iktidarı ele geçirdiler. Tam olarak Ehlibeyt olmasalar bile, ona çok uzak olmadıklarını söylü-yorlardı. Fakat Abbasiler iktidara gelince Şiileri umursamadılar ve Şiiler de

ihanete uğradıklarını hissettiler – ve bu ihanete nasıl karşılık vereceklerini düşünerek bölündüler. Daha aktif Abbasi karşıtı olanlar arasında, isimlerini Yemen'den alan Zaydiler vardı ve onlar yedinci İmamdan sonra imamlığın sona erdiğini söylüyorlardı. İsmaililer ise önce imamlığın beşinciden sonra bittiğine inandılar ve iktidarı ele geçirmeye çalıştılar. İsmaililerin bir kolu Fatımi hanedanını kurdu, Kahire şehrini inşa etti ve Mısır'da onuncu yüzyıldan on ikinci yüzyıla kadar iktidarını sürdürdü, bir diğer kolu da Ağa Han'ın emrinde yaşadı. Fakat Şiilerin büyük çoğunluğu sonunda On İki İmam inancını benimsedi ve onlara uydu, Sünni Halifelere karşı çıkmak yerine, dinsel bağlılığa ve ibadete odaklandılar.

Hüseyin'den sonra bütün İmamlar siyasetin dışında kaldılar, kendilerini dinsel çalışmalara verdiler. Ama Ümeyyeler, Medine'de sessiz kaldıkları sürece onları görmezden gelirken, Abbasiler onların varlığını bir tehdit olarak gördüler. Onların doğrudan Hz. Muhammet'in soyundan gelmeleri, Abbasilerin liderlik talepleriyle tezat oluşturuyordu. Yani onlara göre, İmamlar potansiyel bir direniş ve isyana teşvik kaynağı olabilirlerdi. Bu nedenle, Ümeyye-ler onları Medine'de bıraktıkları halde, Abbasiler daha yakına getirdiler. Aslında yedinci İmamdan itibaren her biri Irak'a getirildi, ya hapse atıldı ya da ev hapsinde tutuldu. Ve bu durumda, zehirlenmiş olmaları olasılığı da yüksektir.

İmamların mezarları üzerine, Batılıların aklını karıştıran altın yaldızlı kubbeleriyle, türbeler inşa edildi. Hacıların en çok ziyaret ettiği kutsal yerler, Hz. Ali'nin Necef'teki ve Hüseyin ile üvey kardeşi Abbas'ın Kerbela'daki türbeleridir, ama diğer türbeler de onlar kadar kutsal sayılır. Yedinci ve dokuzuncu İmamların türbeleri Bağdat'ta Kadimiya'dadır; İran'da, Maşhad şehrindeki İmam Rıza türbesi sekizinci İmamın mezarı üzerine inşa edilmiştir. Onuncu ve on birinci İmamların Askariya türbesi ise, Bağdat'ın altmış mil kuzeyinde Dicle Nehri kıyısında, Samarra'dadır.

Askariya türbesinin adı, orada gömülmüş olan iki İmamın

kaderini şifreler. Bu isim askeri bir garnizondan gelir ve Samarra gerçekten askeri bir bölgeydi – yani, Abbasi hanedanının Pentagon'u gibi bir yerdi. Onuncu ve on birinci İmamlar orada ev hapsinde tutuldular ve askariya, yani "kampta tutulanlar" olarak bilindiler.

Fakat Askariya türbesinin Şiilerdeki önemi daha da büyüktür, çünkü onlara göre, on ikinci İmam Samarra garnizonunda doğmuştur – Fatıma ve Hz. Ali yoluyla doğrudan Hz. Muhammet soyundan gelen son vâristir o, Şii ana görüşünün Mesihe ait merkezi kişidir.

On ikinci İmamın doğumu her yıl Noel Gecesinin Şii eşiti gibi görülen törenlerle kutlanır, Aşure'nin mutlu bir karşıtıdır bu kutlama. O geceye "Arzular ve Dualar Gecesi" denir, evlere balonlar asılır, renkli lambalar yakılır, davullar çalınıp şarkılar söylenir, dans edilir, sokaklara konfetiler, şekerler atılır ve havai fişekler fırlatılır. Sanki o gece herkesin isteği yerine gelir, duası kabul edilir ve bu nedenle dindar Şiiler, on ikinci İmamın doğduğu Samarra'ya değil, bir yanında Hüseyin, diğer yanında Hz. İsa ile birlikte döneceğine inandıkları Kerbela'ya giderler.

On ikinci İmamın adı Muhammet el Mehdidir (mükemmel rehberlik eden). Ona başka isimler de verilir: El Kaim (Yükselen); Sahip ez Zaman (Çağların sahibi) ve El Muntazar (Beklenen Kişi) bunlardan bazılarıdır. Ama o daha ziyade Mehdi adıyla bilinir.

Rivayete göre Mesih, on birinci İmamla, Bizans imparatorunun esir kız torununun gizli evliliğinden doğmuş, ama Abbasiler onu da zehirlemesin diye doğumu gizli tutulmuştur. Fakat o daha beş yaşındayken, 872 yılında babası ölünce, onu daha iyi saklamak gerekti ve yine Şii inancına göre, Mehdi o yıl seleflerinin akıbetine uğramamak için, Samarra'nın altındaki mağaraya indi.

Mehdi mağarada ölmedi, ama ghrayba (gizleme) haline girdi, ruhani anlamda mükemmel bir tercümedir bu, astronomiden gelir, bir gezegenin diğerinin önüne geçip onu saklaması demektir. Güneş ya da ay tutulması da bir gizlemedir, ışık kaynağı gizlenir ama ışığı,

önünü kapayanın kenarlarından sızar. Ama ghrayba'ya basitçe "saklama" demek daha doğru olur ve bu nedenle Mehdi'ye çoğu zaman Saklanmış İmam da denir.

Saklanma sürekli değildir. Geçici bir süreçtir, dünyadan yok olmak yerine, varlığın askıya alınmasıdır ve şimdiye kadar bin yıldan fazla sürmüştür. Mehdi Kıyamet Gününde yeniden kendini gösterecek, yeni bir barış, adalet ve kötülüğün yenilgisi haberiyle yeni bir çağ başlatacaktır.

Onun dönüş zamanı da bilinmektedir: Hüseyin'in Kerbela'da öldürüldüğü gün, Muharrem ayının onuncu günüdür o gün. Ama yılı bilinmez. Bilinmediği için de hep yakında olacak diye beklenir ve özellikle karışıklık zamanlarında bu beklenti artar.

Hakkında çok konuşulan on birinci yüzyıl tezlerinden birinde, Mehdi'nin dönüşüne ait işaretler, ipuçları da vardır ve bunların çoğu da Hıristiyan vahiy vizyonlarında olanları andırır. Doğa garip ve meşum şekillerde davranır: aynı ay içinde meydana gelen ay ve güneş tutulmaları, güneşin batıdan doğup hareketsiz kalması, doğuda ay kadar parlak görülen bir yıldız, kara rüzgâr, depremler, çekirge akınları böyle garip, meşum olaylardandır. Fakat doğadaki düzensizlik ve karmaşa, sadece insan eseri olan düzensizlik ve karmaşaların aynasıdır.

İnançsızların gücü yayılacak. Gökten ateş yağacak, Kufa ve Bağdat'ı yakacak. Sahte mehdiler ortaya çıkacak ve birbirleriyle savaşacaklar. Müslümanlar silahlanıp yabancı işgalini kaldıracak, onları kovacak ve topraklarının kontrolünü yeniden alacak. Büyük bir karmaşa yaşanacak ve bütün Suriye harap olacak.

Tüm bu olağanüstü söylentiler ve daha fazlası modern Ortadoğu'da duyulan şeylerdir. İranlılar 1979-80 devriminde Şah rejimini destekleyen Amerikalıları önce tutukladılar, sonra da ülkeden kovdular. 2003 Irak işgali sırasında Amerikalılar Bağdat'ı havadan bombaladılar, gökten ateş yağdı ve işgal karmaşasında ortaya çıkan sahte mehdiler birbirleriyle mezhep savaşına girip güç gösterisinde bulun-

dular. Suriye karmaşası, ülkesi bir zamanlar Suriye'ye ait Müslüman toprağı olan İsrail'e karşı verilen mücadele olarak görülebilir.

Bu nedenle Humeyni, Amerikalılara karşı çıkıp Mehdi'nin temsilcisi olduğunu, onun emirlerini yerine getirdiğini söylediği zaman, gerçekten Mehdi olup dünyaya döndüğü söylentilerinin yayılması fazla uzun sürmedi. Söylentilerin nasıl başladığı bilinmiyor –söylentinin doğası budur zaten– ama ilgili taraflardan destek aldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Humeyni, "Hüseyin'in vârisi" ve Zamanımızın Hüseyin'i" olarak selamlandığına göre, üçüncüden on ikinci İmam'a atlamak pek zor olmadı. Humeyni gerçekten de on iki İmam'ın doğal vârisiymiş gibi İmam unvanı alacaktı, kendisi bu söylentileri doğrulamadı, ama inkâr da etmedi. Söylentiler ancak onun 1989'da ölüp, Hz. Ali ve Hüseyin türbelerine benzeyen, kubbesi altın yaldızlı bir türbeye gömülmesinden sonra kesildi.

Mesih söylentileri ayrıca, İran askerlerinin birçok gece beyaz at üzerinde kefenli bir şekil görmesi ve onları kutsamasıyla, 1980'lerin İran-Irak savaşını da körükledi. O görülen şekil Mehdi'den başka kim olabilirdi sorusu her tarafa yayıldı. Sonunda, o gizemli şekillerin, o inancı yaymak için gönderilmiş olan aktörler oldukları anlaşıldı, ama onların samimi bir saygı gösterisi olarak mı, yoksa halkın inancıyla alay etmek için mi geldiklerini kimse öğrenemedi.

Ama 2005'te İran cumhurbaşkanı seçilen Mahmut Ahmedinejad'ın, iktidara geldiği zaman Mehdi'den yardım istemesinde alay edilecek bir taraf yoktu elbette. Başkan çok ciddiydi ve bu nedenle söyledikleri daha çok rahatsız edici oldu. "Hükümet politikası Mehdi'nin dönüşünü hızlandıracak şekilde yönlendirilecek," diye konuştu. Tutucu Hıristiyanların Mesih'in dirilişini ve tutucu Yahudilerin aynı türden dileklerini andırıyordu bu. Ahmedinejad dindar kesimi etkileyecek şekilde davrandı. Fakat uzun yıllardan beri "dönüşü hızlandırma" simgesini kullanıp, bunu Amerikan ve İsrail karşıtı söylemlere bağladığı için, Batıda pek çok insan, özellikle de İran'ın nükleer hırsını düşünerek, vahiyle ilgili imalardan endişe duyuyor.

2003'te Amerikalıların gelişinden sonra yaşanan karmaşa nedeniyle, Irak'ta vahiyle ilgili duygular daha da güçlendi. Radikal din adamı Muktada el Sadr, Mehdi Ordusu için daha duygusal bir isim seçemezdi. Bu adın kendisi bile, Muktada'nın Irak'ı Amerikan işgalinden kurtarma ve aşırı Sünnilerle savaşma amacının ötesine geçen bir eylem çağrısı oldu ve hareketinin sosyal ve politik kanadını 2008'de kurarak açıkladı o bunu. Sosyal ve siyasi kanada "Mehdi'nin yolunu hazırlayanlar" adı verildi.

Fakat inanç, geleceğe umutla bakma amacıyla kullanılabildiği gibi, o umuda karşı da kullanılabilir. Şubat 2006'da birisi –büyük olasılıkla Irak'taki aşırı Sünni grup El Kaide mensubu– Samarra'daki Askariya Camisine patlayıcılar koyduğu zaman olan buydu. Muhteşem altın yaldızlı kubbe çöktü ve iç savaş bitmek üzere derken, Şiiler ve Sünniler arasında çatışmalar yine başladı – ve ilk patlamada tahrip olmayan minareler bir yıl sonraki bombalamada yıkılınca savaş daha da şiddetlendi.

Irak'ta El Kaide kendisini bundan daha güçlü bir şekilde gösteremezdi. Hiçbir Şii bu korkunç tahribatın önemini küçümseyemezdi, çünkü Askariya Camisinde sadece onuncu ve on birinci İmamların mezarları değil, aynı zamanda Bir el Gayba –Kayboluş Kuyusu– yani on ikinci İmamın indiği ve tekrar ortaya çıkana kadar gizlendiği mağara üzerine inşa edilen türbe de vardı.

Saldırının asıl hedefi o mağaraydı. Yüzyıllardan beri birçok kez yapıldığı gibi, Hüseyin'in türbesine saldırmak, hele yakın tarihte Saddam Hüseyin askerlerinin bunu yapması, Şii İslamın kalbine saldırmak demekti. 2004'te Amerikan askerlerinin Mehdi Ordusunu oradan kovmak için yaptığı gibi, Hz. Ali'nin Necef'teki türbesine saldırmak, yine Şii İslamın ruhuna saldırmaktı. Fakat Samarra'daki Askariya Cami ve türbesine saldırmak daha da korkunçtu: Mehdi'ye ve Şii umudu ve kimliğine saldırmaktı bu. Askariya türbesinin tahrip edilmesi, sadece geçmişe ve şimdiki zamana değil, geleceğe de saldırmak demekti.

Bölüm 15

2004 KERBELA AŞURE KATLİAMI VE 2006'DA ASKARİYA TÜRBESİNİN TAHRİBİ, HABERLERİN odak noktaları ve çatışmaların artacağının habercisi oldu. Bin dört yüz yıl önce yaşananlar gibi, toplum hafızasına kazınmış olan bu olaylar, sanki Kerbela hikâyesinin asla son bulmayacağını ve her gün yeniden canlanan öfkelerle giderek de artacağını gösterir gibiydi.

Fakat kader o kadar da açık ve dürüstçe belirlenmiyor. Hüseyin'in Kerbela'da ölümünden sonra geçen yüz yıl içinde Sünni ve Şii bölünmesi katılaştı, güçlendi, ama politikadan çok teolojide oldu bu. Büyük imparatorluktaki olağanüstü fazla etnik farklılıklar nedeniyle, merkezi siyasi otoritenin devamını sağlamak güçtü; dokuzuncu yüzyılda Abbasi hanedanı zayıfladı, dinsel ve siyasi otorite bölünme aşamasına geldi. Siyasi fikir birliği olmadığından ulema –din âlimleri ve vaizler– beş Müslümandan dörtten fazlası Arap olmadığı için, etnik gruplara göre bir İslam otoritesi sağladılar ve özel statü kazandılar ki, bugün hâlâ geçerlidir bu durum.

Sünniler ve Şiiler hadisleri ayrı ayrı toplayıp derlediler ve bu farklılık tarihsel anılar konusunda rekabete neden oldu. İki taraf da aynı hikâyeyi farklı şekillerde anlattılar, sadece yedinci yüzyılda yaşananlar konusunda değil, onların anlamları konusunda da fikir ayrılığına düştüler. Sünniler Hz. Muhammet'in hicrette –Medine'ye göç– yanına arkadaş olarak Ebubekir'i almasının, onu halefi olarak kabul ettiğini gösterdiğini söylerken, Şiiler de onun Gadir Kumm'daki açıklamasının, Hz. Ali'yi vâris gösterdiğinin kanıtı olarak gördüler. Aslında Sünniler tarihi, şekillendiği gibi kabul ederken, Şiiler olması gerektiğine inandıkları şekilde kabul ettiler ve bu inançlarını dünya dışında bir âlemde devam ettirdiler.

Sünni Abbasi Halifeleri onuncu yüzyılda otoritelerini kaybettiler. Siyasi güç, İran'ın kuzeydoğusunda yaşayan ve Şii mezhebine bağlı olan Buyilerin (Büveyliler) elindeydi ve Aşure törenlerini bugün bildiğimiz şekle getirenler de onlardır. İmparatorlukta Bağdat'ın gücü zayıflamaya devam etti ve şehir 1258'de Cengiz Han'ın torunu Hulagu emrindeki Moğol ordusu tarafından işgal edildi. Bir zamanların büyük imparatorluğu Sünni ve Şii olmak üzere bölgesel hanedanlara bölündü. Görece denge ancak iki yüzyıl sonra sağlanacak, Ortadoğu bir kez daha Bizans ve Pers döneminde olduğu gibi ikiye bölünecektir. Bölünme bu kez Türkiye'deki Sünni Osmanlı imparatorluğu ile İran'daki Safevi hanedanı arasında olacaktı ve onlar Şii mezhebini devlet dini kabul ettiler. Irak yine ikisi arasında kaldı ve iki taraf arasında şiddetli muharebelere sahne oldu.

Irak'taki korkunç şiddet olaylarına rağmen –Kerbela birçok kez saldırıya uğradı, 1802'de Vahhabiler, 1843'te Türk ordusu saldırdı, şehir halkının beşte biri öldürüldü– Şiiler ve Sünniler çoğu zaman farklılığı kızıştırmaktan kaçındılar ama kabul ettiler. Bazen her konuda kucakladılar ayrılığı. Ulema resmi uygulamaya karşı gelen popüler dinsel âdetleri hiçbir zaman kontrol edemedi. Hz. Ali hem Sünnilerden ve hem de Şiilerden saygı gördü ve hâlâ da görür. Sünniler idolleştirmeden nefret ettikleri halde, kutsal yerlere yapılan ziyaretler ve kutsal insanlara edilen dualar hem Sünniler ve hem de Şiiler arasında sürdürüldü. Bazı yerlerde Aşure törenlerine Sünni saldırıları görüldü ama Sünniler çoğu zaman Şii komşularıyla bu törenlere katıldılar. Olanlar teolojik farklılıktan daha çok, zamanın siyasi farklılığından doğdu. Dinsel inanışların her zaman kullanılması ve yüzyıllar öncesi Ortadoğu'da ve modern Amerika'da da olduğu gibi, Sünni – Şii bölünmesi her zaman siyasi avantajlar sağlamak için kullanıldı.

Fakat zorlukla sağlanan dengeler, 1. Dünya Savaşı ve sonra da eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesiyle tamamen bozulacak, değişecekti. Batı müdahalesi Ortadoğu'yu şaşırtıcı derecede şövalyece denebilecek bir tarzda, yeniden şekillendirdi. İngilizler Arabistan'da bir Vahhabi Sünni yönetimi kurdular, Irak'taki Şii çoğunluğuna

rağmen oraya Sünni bir kral getirdiler ve Nazi sempatizanı Rıza Han'ı İran Şahı yaptılar. 2. Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) el koydu bölgeye. Soğuk Savaş ideolojine uygun olarak, İran'ın yeni seçilen başbakanı Muhammet Mossadeg düşürüldü ve Rıza Han'ın oğlu Şah Rıza Pehlevi yönetiminde bir otokrasi rejimi kuruldu ve Amerikan'ın cesaretlendirmesiyle İran nükleer güce sahip olmayı düşünmeye başladı. ABD yönetimleri, Vahhabiler yönetimindeki Suudi Arabistan krallığını sadece petrolünü almak için değil, aynı zamanda, Kızıl Deniz ötesinde, Mısır'daki Sovyet yanlısı Nasır hükümetine karşı bir savunma duvarı olarak destekledi. ABD 1980'lerde, Suudi Arabistan ve Pakistan işbirliğiyle Afganistan'da Sovyet karşıtı mü-cahidin –yani cihat savaşçıları ya da Reagan'ın tercihine göre, özgürlük savaşçılarını– birliğini kurdu ve onlar da daha sonra hiç beklenmedik bir şekilde Taliban'ın temelini oluşturdular. Aynı on yıl içinde ABD, İran – Irak savaşında her iki tarafı da silahlandırdı, devrim sonrası İran'daki Amerikan düşmanlığına karşı Saddam Hüseyin'i desteklerken, karanlık "rehineler için silah" İran – Kontra işinde de İran'a silah verdi.

Böyle ağır bir müdahale yoğun bir Batı karşıtı yarattı ve bugünkü Sünni ve Şii radikalizminin altında yatan budur. Batı'nın güdümlemesine karşı duyulan korku ve öfke İranlı kültürel eleştirmen Celal Al-e Ahmet tarafından açık ve yoğun bir şekilde ortaya kondu. Onun 1962'de yayımlanan Garbzadegi adlı eserinde, Batı kültürü ve mali egemenliğinin ölümcül bir hastalık olduğu, İran siyasi hayatından ve İslamdan tamamen sökülüp atılması gerektiği vurgulandı. Ahmet'in çağrısı, Şii – Sünni bölünmesini aşarak, mo-dern İslam çalışmasının temelini atan Mısırlı radikal ideolog Seyit Kutb tarafından benimsendi. Kutb, 1964'te yayımlanan Milestones adlı kitabında, "Yeryüzünde Allah'ın krallığını kurup insan krallığını saf dışı bırakmak, gücü insan gaspçıların elinden alıp sadece Allah'a vermek anlamına gelir," diye yazdı. Bu da ye-dinci yüzyılda Hz. Ali'yi öldüren harici Retçilerin "Hüküm sadece Allah'a aittir," şeklindeki eylem çığlıklarının kasıtlı bir yansımasıydı.

Sünni ve Şii radikaller aynı şekilde, etkili bir yedinci ve yirminci yüzyıl karışımı çağrı yaptılar: Kerbela hikâyesi ve Batı karşıtlığı konusunda bir çağrıydı bu. Bu tür çağrılar 1980'lerde, Amerikan yanlısı Suudiler için açık bir tehlike sinyali gibiydi, onlar radikal Sünni enerjilerinin gelip Arabistan'da da İran Devrimi benzeri bir harekete neden olabileceğinin farkındaydılar. Ama onlar radikal İslamcılığa ülke dışında parasal destek vererek, saptırıp ülkeye girmesini engellediler. Suudiler, İran devrimiyle enerji bulan ve "Şii dirilişi" denen, yeni artan Şii kimliği ve gücüne karşı çıktılar, Vahhabi aşırı dinciliğini ve Şii karşıtı tutumunu, Afrika'dan Endonezya'ya kadar geniş bir alana ihraç ettiler. Şii – Sünni bölünmesi başlangıcında olduğu gibi, yeniden politikaya karıştı.

Dünya Müslümanlarının ancak yaklaşık yüzde on beşi Şii mezhebinden olduğu için, Sünniler bu mücadelede avantajlı durumdadırlar. Fakat çıplak rakamlar yanıltıcı olabilir. İslamın merkezi olan Ortadoğu'da Şii nüfusu, Müslüman nüfusun yüzde ellisine yakındır ve petrol zengini bölgelerde –İran, Irak, Basra Körfezi kıyıları ve Suudi Arabistan'ın doğusu– Şiiler çoğunluktur. Petrol dünya ekonomisine hâkim olduğuna göre, Şiiler eski Müslüman imparatorluğu zamanında olduğu gibi, yine güçlü durumdadırlar. Ve yedinci yüzyılda sorulan "İslamı kim yönetmeli?" sorusu şimdi uluslararası düzeyde sorulmaktadır. Hz. Ali ve Muaviye'nin mücadelesi gibi, bugün Şii İran ve Sünni Suudi Arabistan da İslam dünyasında siyasi liderlik ve güç mücadelesi yapıyorlar ve bu güç mücadelesi en acı şekilde, Irak şehirlerinde ve Afganistan ve Pakistan dağlarında yaşanıyor.

Binlerce askerinin Irak ve Afganistan'da ölmesinden sonra ABD'nin kabul ettiği gibi, Batılılar bu güç mücadelesine riski göze alarak giriyorlar, çünkü Ortadoğu'da çoğu insan, Batılı güçlerin sadece kendi çıkarlarını düşünerek Şii – Sünni bölünmesini kasten körükleyip yönlendirdiğine inanıyor. 2003'te Irak'a girilmesi sonucu yaşanan karmaşanın Amerikan gözünde beklenmedik bir başka sonucu da olabilirdi, ama Iraklıların gözünde beklenmedik bir şey

değildi bu. Muktada el Sadr 2007'de, "İstilacılar bizi ayırdı," dedi. "Birlik güç, bölünme zayıflıktır."

Fitne fikri şimdi bir başka anlam daha kazandı ve daha da tahrik edici, yakıcı bir anlamdır bu: İslam içinde anlaşmazlık ve iç savaş, Müslümanı Müslümana kırdırmak ve zayıflatmak için kasıtlı olarak yabancılar tarafından kışkırtılmaktadır.

Bu ifade, Batılı güçlerin şimdiye dek olmadığı kadar anlayışlı olmalarını sağlayabilir, ama bölünmeden yararlanmayı gerçekten istemiş, buna çalışmışlarsa, girişim sadece onlara doğru geri tepmiştir. Artık anlaşılmıştır ki, Sünni –Şii sorununa müdahale edip de yara almadan çıkacağını düşünenler aşırı iyimser sayılmalıdır. Bush yönetimi Kerbela hikâyesinin gücünü bilseydi, Amerikan askerleri kutsal Necef ve Kerbela şehirlerine yüz mil bile yaklaşmazlardı diye düşünmek isteyenler çıkabilir, ama bu bile hüsnükuruntudur. Yedinci yüzyılda Yezid ve yirmi birinci yüzyılda George Bush olayında olduğu gibi, tarih çoğu zaman düşüncesiz, pervasız insanlar tarafından yazılır.

Batılılar yüzyıla yakın süren bir başarısız müdahale sürecinden sonra, sonunda geri çekilip Sünni – Şii bölünmesinin duygusal derinliğini anlayıp onaylamak ve istenen saygıyı göstermek ihti-yacını hissettiler. Kerbela hikâyesi sadece derin ahlaki sorulara – idealizme karşı faydacılık, uzlaşmaya karşı saflık sorularının derinliğine ulaştığı için devam edip güçlenmedi. Onun DNA'sı, hem politikaları, hem de inancı test eden ve ikisinin kesiştiği geniş ve çoğu zaman dehşet verici arenayı canlandıran maddedir. Fakat kutsallık Şiilerin inandığı gibi, Hz. Peygamber'in soyunda da olsa, Sünnilerin inancı gibi toplumda da olsa, Batı'da hiç kimse iki İslam mezhebini bağlayan şeyin, bölenden daha güçlü olduğunu ve Müslümanların çoğunun, Hz. Muhammet'in vaazlarında bahsettiği birlik idealini aziz tuttuğunu unutmamalıdır – büyük güçlerle bile kırılamayacak kadar güçlü bir idealdir bu.

Notlar

KISIM BİR: Hz. MUHAMMET

Bölüm 1

vahyin bedeli: Hz. Muhammet'in yaşlılıkta çocuksuzluk konusuyla ilgili İslam teologları için bak. Madelung, Succession to Mıhammad "Oh Allah'ım, benden sonra geleceklere acı." Başkaları dışında Ayetullah Humeyni tarafından söylenmiş hadis. Bak. Humeyni, Islam and Revolution

Bölüm 3

parlak renkli posterler: Popüler Şii dinsel posterleri Steven Vincent'in, Harper'ın Mayıs 2005 sayısında, "Every Land is Karbala: In Shiite Posters, a fever Dream for Iraq" yazısında ve Shawn Baldwin'in 28 Aralık 2006 tarihli The New York Times'daki resimlerinde görülebilir. "Iran's Strong Ties with Syria" yazısında da "Posters of Shiite religious figures and and Iranian and Syrian leaders" ifadesiyle vardır.

"Ben Ali'denim ve Ali de benden": Hz. Muhammet'in Hz. Ali ile ilgili bu ve diğer ifadeleri incelendi, diğerleri arasında Momen, Introduction to Shi'i Islam ve Jafri, Origins and Early Development.

Pelerin Hanesi: Bak Jafri, Origins and Early Developments ve Momen, Introduction to Shi'i Islam. Najh al-Balagha: Seyit Ali Rıza tarafından İngilizceye Nahjul Balagha = Belagat Zirvesi: İmam Ali ibn Abu Talib'in Vaazları, Mektupları ve Deyişleri. (Bombay: Imam Foundation, 1989). Şii bilim adamları bu koleksi-yona "Kuran'ın kardeşi" derler.

El Fahisha: Bu kullanım Spellberg'in Politics, Gender and the Islamic Past'ında tartışılmış ve Fischer'in, Iran: From Religious Dispute to Revolution'ında not edilmiştir.

Bölüm 4

zaman ve yer... tartışılmaz: Jafri, Origins and Early Developments, Ibn Ihsak, al-Tabari ve Ibn Saad, olayları Gadir Kumm'da kaydetmemişlerse bile, "olayın gerçekliği dikkate alındığında, bunları kaydeden en tutucu Sünni otoriteleri bile bunu sorgulamamış ya da inkâr etmemiştir," şeklinde not vardır. Jafri bu kayıtların ayrıntılarını verir.

ama Ali'nin üstüne: Madelung, Succession to Muhammad ve Jafri, Origins and Early Developments be geleneği tartışmışlardır, Ibn Saad, Tabaqat'da bahsedilmiş.

KISIM İKİ: ALİ

Bölüm 6

Hüseyin'in kesik başı: Bu ifade Halm'da yazılı, Shi'a Islamhelal: Batı'da bu kelime genelde İslam diyet yasalarına uygulanır diye bilinse de, İslam ülkelerinde meşru ya da İslam yasalarına göre izin verilen her şey için kullanılır.

"fethe kabile zorunluluğu": Örneğin bak. "Kabile devletleri yaşamak için istila eder," s. 243, Patricia Crone'un tartışmalı eseri Meccan Trade and the Rise of Islam (Princeton Üniversitesi Yayınları, 187). "Kabile zorunluluğuna" daha nüanslı bir bakış Berkey, Formation of Islam'da.

Bölüm 7

"keçi yellenmesi": Madelung, Succession to Muhammad, Ibn Asakir'in on ikinci yüzyıl Tarikh Madinat Dimashq'ından (History of the State of Damascus).

"ayaklarında engel": Madelung, Succession to Muhammad, el-Baladhuri, Ansab el-Ashraf (Lineage of the Nobles).

Bölüm 9

"dokuz doldurulmuş yataktan biri": Madelung, Succession to Muhammad, el–Majlisi'nin Bihar el-Anwar'ından Şii hadisi (Ocean of Light).

Bölüm 10

"kolay topraklarda fışkıran pınar": Muaviye'nin güç konusundaki bu ve diğer bazı ifadeleri, Humphreys'in Muawiya'sında, el-Baladhuri, Ansab el-Ashraf (Lineage of Nobles).

"sizi boynuzlatmasına izin mi vereceksiniz?": Rogerson, Heirs of the Prophets, el-Wakidi'nin sekizinci yüzyıl kitabı Kitab el-Tarikh wa al-Maghazi (Book of History and Campaigns).

"Suriye'nin Irak yönetiminden nefret ettiğini görüyorum": Madelung, Succession to Muhammad, el-Minqari'nin Waqiat Siffin'inden (The Confrontation at Siffin).

"bağlılık yeminine götürülmeliydiniz": Madelung, Succession to Muhammad, el-Baladhuri, Ansab al-Ashraf (Lineage of the Nobles).

Bölüm 11

Ibn Washiya'nın Zehirler Kitabı: Bu çarpıcı ve ayrıntılı kitap Levey'in Medieval Arabic Toxicology'sinde tercüme edilmiştir. "Senin ağabeyin de böyle pişti": Abbott, Ibn el-Athir'in on üçüncü yüzyıl eseri Al Kamil fi al-Tarikh'inden (The Complete History).

KISIM ÜÇ: HÜSEYİN

Bölüm 12

Zehirli tozu atan kişi: Madelung, Succession to Muhammad

Jaada'nın rolüyle ilgili Sünni ve Şii birçok eski tarihçiden söz eder ve el-Tabari siyasi nedenlerle olayı gizledi der.

"kocasını zehirleyen kadın": Madelung, Succession to Muhammad, el-Baladhuri, Ansab al-Ashraf (Linage of the Nobles).

"kapanmasını asla istemediğim bir konu": Abbott, Aisha, Ibn al-Jawzi, Tahqiq, on ikinci yüzyıl Sünni koleksiyonundan hadis.

"ölümün Ali'nin en kötü hareketi": Abbott, Aisha, Ibn al-Athir'in on üçüncü yüzyıl Al Kamil al-Tarikh'inden (The Complete History).

Bölüm 13

Çok sayıda taziye: taziyenin çoğu Tutku oyunları al-Kashifi'nin onuncu yüzyıl Rawdat al-Shuhada'sına dayanır (Garden of the Martyrs), Halm'da, Shi'a Islam ve Momen, Introduction to Shi'a Islam. Ayrıca bak. Pinault, Horse of Karbala, Rawdat al-Shuhada ve el-Majisi'nin on yedinci yüzyıl eseri Bihat al-Anwar (Ocean of Light).

düğün çadırı kuruldu: Ingvild Flaskerud'un DVD'si Syandard-Bearers of Hussein'de Kerbela ayini yapan kadınlara ait nadir sahneler vardır.

Bölüm 14

"Kerbela faktörü": Momen, Intrıduction to Shi'a Islam. Michael Fischer ondan "Kerbela paradigması" olarak söz eder.

"Bırakın Aşurenin kanlı bayrakları": Bak. Humeyni, Islam and Revolution.

Mehdi: Mehdi adı Sünni İslamda da kullanılır ama özel birine verilmemiştir. Sünniler onu ideal bir İslam liderini belirtmek için kullanırlar ve yüzyıllardan beri de kullanılmıştır. Ama Şii İslamda sadece bir Mehdi vardır ve o da on ikinci İmam'dır.

on birinci yüzyıl tezi: Bak. el-Mufid, The Book of Guidance ve Mehdi'nin dönüş işaretleri tartışması, Sachedina'nın Islamic Messianism'inde.

Kaynaklar

ESKİ İSLAM KAYNAKLARI

En fazla yararlandığım kaynak, genelde tüm Müslüman dünyasında en ünlü, en yetkili eski İslam tarihçisi olarak tanınan el Tabari'dir (839-923). Onun Tarikh al-rusul wa-al-muluk (Peygamberler ve Krallar Tarihi) adlı muazzam eseri, kutsal insanlar ve peygamberlerle başlar, eski Pers tarihinin hikâyeleri ve gerçek olaylarıyla devam eder ve sonra İslamın yükselişi ve onuncu yüzyıl başlarına kadar İslam dünyasının tarihini geniş ve ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bu büyük eser genel editör Ehsan Yar-Şater gözetiminde mükemmel bir projeyle İngilizceye çevrilmiş ve 1985 – 1999 yılları arasında al-Tabari Tarihi adıyla ve açıklamalarla beraber otuz dokuz cilt halinde yayınlanmıştır. Kitapta ya da bundan önceki notlarda belirtilmediği takdirde, bu kitaptaki tüm direkt aktarmalar ve diyaloglar el Tabari'den alınmıştır.

Tarikh tarzıyla olduğu kadar, genişliği ve derinliğiyle de olağanüstü bir eserdir. El Tabari – tam adı Abu Jafar Muhammet ibn Jarir el Tabari idi ama Hazar Denizi güney kıyısındaki doğum yeri Tabaristan nedeniyle sadece el Tabari adıyla tanınırdı – Abbasi başkenti Bağdat'ta yaşamış ve yazmış Sünni bir bilim adamıydı. Çalışması çok kapsamlı olduğu için, aşırı Sünniler onun Şiilere sempati beslediğinden kuşkulanmışlardır. Sözlü tarihi çok kullandı el Tabari, imparatorluğun her yerine giderek, konuştuğu insanların anlattıklarını ayrıntılı ve anlaşılır şekilde not etti, yazdı. Bu nedenle Tarikh'de Batılıların klasik tarih hikâyeleriyle ilişkilendirme eğilimi göstermediği bir yakınlık vardır. Yedinci yüzyıldan gelen sesler –

sadece konuşulan insanların değil, çoğu zaman onların aynen aktardığı hikâyelerde adı geçenlerin sesleri – doğrudan okuyucuya gelir gibi hissedilir. Sonuç o kadar canlıdır ki, adeta seslerin tonunu hisseder, konuşanların tavırlarını görür gibi olursunuz. Diğer eski İslam tarihleri onun yanında kuru kalır.

El Tabari sesli anlatılanları eski yazılı tarihlerle birleştirmiş, derinliğini her adımda doğrulamıştır. Bunu o kadar inanarak ve ustaca yapmıştır ki, çalışması bir süre sonra kendi yazılı kaynaklarının yerini almıştır. Örneğin 680 yılında Kerbela'da olanlar konusundaki ayrıntılı anlatımı çoğunlukla Kitab Maqtal al-Hussein'e (Hüseyin'in Öldürülüşü Kitabı) dayanır ve bu kitap Kufan Ebu Miknaf tarafından, Kerbela'dan sadece elli yıl sonra, görgü şahitlerinin anlattıklarıyla yazılmıştır ve onların arasında Hüseyin'in sağ kalan tek oğlu da vardır.

Ortadoğu tarzı hikâyelerden hoşlananlar için el Tabari okumak büyük zevktir, ama sıkı planlamaya ve açık otoriter görüşlere alışık olan Batılılar önce biraz sıkılabilirler. Bazen aynı olay ya da konuşma bir düzineden fazla görüş açısından anlatılabilir, hikâye zaman içinde tekrarlanabilir ve her seferinde öncekine farklı bir şey eklenebilir. Bu çok sesli tarzın kullanılması hemen hemen post modern etki yaratabilir; başlangıçta yapı eksikliği gibi görünen şey yavaşça büyük, parlak bir bütünlüğe dönüşür.

Bu yönteme göre, bu kitapta anlatılan diyaloglardan bazıları, el Tabari'de farklı tanıklar ve kaynaklar tarafından anlatıldığı için tekrarlanmıştır ve buna şaşırmamak gerekir. Bunlarda konu genelde aynıdır ama anlatım, anlatan kişilere göre değişir, biri bir ayrıntıyı, bir başkası başka bir ayrıntıyı hatırlar. Ben bu çeşitli anlatımlardan hangisinin kullanılması konusunda kriter olarak, süslü hikâyelerden ziyade açık, direkt ifadeli olanları aldım ve ayrıntılı olanlara öncelik verdim.

El Tabari'nin çeşitli kaynaklardan aldığı çelişkili hikâyeler verdiği yerlerde farkları gördüm ve karar verme konusunda onu örnek aldım. O, Tarikh'in girişinde şöyle yazmıştır: "Burada anlattığım her şeyde, bildiğim yazılı kayıtlara ve sözlü anlatımlara

dayandım ki, anlatanların adlarını da verdim...bilgi, mantıklı düşünerek ya da sezgiyle değil, anlatanların ifadeleriyle sağlanır. Eğer bu kitapta, geçmişte yaşamış bazı insanların söylediklerine itiraz edebilecek ya da onları çirkin bulabilecek olanlar varsa...bilmelidir ki, biz sadece anlatanların ifadelerini duyduğumuz şekilde yazdık ve onları kullandık."

Ben özellikle aşağıdaki ciltleri kullandım:

The Foundation of the Community, çev. ve açıklamalı W. Monggomery Watt ve M. V. McDonald, Cilt VII. Albany: New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1987.

The Victory of Islam, çev. ve açıklamalı Michael Fishbein, Cilt VIII. Albany, New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1997.

The Last Yeras of the Prophet, çev. ve açıklamalı İsmail K. Poonawala, Cilt IX. Albany, New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1990.

The Crisis of the Early Cakiphate, öev. ve açıklamalı R. Stephen Humphreys, Cilt XV. Albany, New York Üniversitesi Yayınları, 1990.

The Community Divided: The Caliphate of Ali, çev. ve açıklamalı Adrian Brockett, Cilt XVI. Albany, New York Eyalet Üniversitesi, 1997.

The First Civil War: From the Battle of Siffin to the Death of Ali, çev. ve açıklamalı G. R. Hawting, Cilt XVII. Albany, New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1996.

Btweel Civil Wars: The Caliphate of Muawiyah, çev. ve açıklamalı Michael G. Morony, Cilt XVIII. Albany, New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1987.

The Caliphate of Yazid b. Muawiyah, çev. ve açıklamalı I. K. A. Howard, Cilt XIX. Albany, New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1990.

Hz. Muhammet'in en eski biyografisi, İbn İshak'ın Sirat Rasul Allah (Allah'ın Habercisinin Hayatı) adlı eseridir ve bu kitap, Hz. Peygamber'in ondan sonra yazılmış tüm biyografilerinin temelini oluşturur. Bu eser de Müslüman dünyasında El Tabari'nin çalışması kadar etkilidir ve El Tabari de Hz. Muhammet'in hayatıyla ilgili konularda ondan yararlanmıştır. Muhammet İbn İshak, yaklaşık olarak 704 yılında Medine'de doğmuş, 767'de Bağdat'ta ölmüştür. İshak'ın orijinal yazıları yok olmuş, onların yerini Basra doğumlu, Mısır'da yaşamış ve çalışmış olan tarihçi İbn Hisham'ın genişletilmiş ve açıklamalı çalışması almıştır. İbn İshak biyografisinin İbn Hisham versiyonu The Life of Muhammad: A translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah adıyla İngilizceye çevrildi, çev. Alfred Guillaume (Oxford Üniversitesi Yayınları, 1955).

Diğer iki eski İslam tarihçisinden de söz etmek gerekir. El-Baladhuri'nin çalışması El Tabari'ninkini tamamlar. İran'da doğan Ahmet ibn Yahya el Baladhuri, Bağdat'ta yaşayıp çalıştı ve 892'de orada öldü. Onun Kitab Futuh el Buldan (Toprakların İstilası Kitabı) adlı eseri, Philip Hitti ve Francis C. Murgotten tarafından The Origins of the Islamic State) adıyla çevrildi (New York: Columbia Üniversitesi Yayınları, 1916-24). Yine ona ait olan, ilk halifelerin saltanatlarını ve binlerce kapsül biyografi içeren Ansab al-Ashraf (Asillerin Soyu) adlı eser henüz İngilizceye çevrilmemiştir.

Muhammad ibn Sa'd (bu kitapta Saad olarak geçer), İslamın başlangıcında yaşamış önemli kişilerin biyografilerini toplayan ilk yazarlardan biridir ve çalışması El Tabari de dahil, daha sonraki tarihçiler için önemli bir kaynak olmuştur. Saad 764'te Basra'da doğmuş, yaşadığı Bağdat'ta 845'te ölmüştür. Onun Kitab al-Tabaqat al-Kabir (Büyük Nesiller Kitabı) adlı dokuz ciltlik eserinin iki cildinden alınmış kısaltılmış seçmeler, The Women of Medina'da, çev. Aisha Bewley (Londra: Ta-Ha Yayınevi, 1995) ve aynı çevirmenin The Men in Madina adlı çalışmasında bulunabilir (Londra: Ta-Ha Yayınevi, 1997).

Ben Kuran'ın üç İngilizce versiyonu ile çalıştım ("Çeviri" sözcüğünden ziyade "versiyon" kelimesi kullandım, çünkü İslamda Kuran'ın Allah'ın sözü olduğu, tercüme edilemeyeceği, sadece yorumlanabileceği kabul edilir):

The Koran, çev. Edward H. Palmer, Oxford: Clarendon Yayınevi, 1900.

The Koran Interpreted, çev. A. J. Arberry, New York, Macmillan, 1955.

The Koran, çev. N. J. Dawood, Londra, Penguin, 1956.

ÇAĞDAŞ KAYNAKLAR

Bu kitap özellikle aşağıda uzmanlık alanlarına göre verilmiş olan bilim adamlarına müteşekkirdir.

The Early Caliphate

Wilfred Madelung'un The Succession to Muhammad: A Study of the Early Caliphate (Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1997) adlı kitabı, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin orijinal kaynaklara dayanan halifeliklerini anlatan büyük bir eserdir. Genişletilmiş ve ayrıntılı notlarla açıklamalar bulunan bu eserde, Ali'nin halef olması konusu üzerinde durulmuştur.

Marshall G. S. Hodgson'un The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization adlı eseri, zaman hatlarıyla ilgili tabelalar içeren ve İslam uygarlığının tarihsel gelişmesi hakkında yazılmış üç ciltlik bir çalışmadır. The Classical Age of Islam, Cilt 1 (Chicago Üniversitesi Yayınları, 1961) Hz. Muhammet'in 945 yılı yükselişini anlatır.

W. Montgomery Watt'ın The Formative Period of Islamic Thought adlı eseri (Edinburg Üniversitesi Yayınları, 1973), harici Retçilerden Sünniliğin kuruluşuna kadar İslamdaki gelişmeleri inceler.

Shia Islam

S. H. M. Jafri'nin The Origins and Early Developments of Shi'a Islam adlı eseri (Londra, Longman, 1979), Hz. Muhammet zamanından on iki İmam dönemi sonuna kadar olan süreçte Şii ta-rihi ve teolojisini sempatik bir tarzda inceler.

Vali Nasr'ın The Shia Revival: How Conflicts Witin Islam Will Shape the Future adlı eseri (New York: Norton, 2006), Şii-Sünni ayrılığının yirminci yüzyıl ve yirmi birinci yüzyıl başlarındaki durumunu gözden geçirir.

Moojan Momen'ın An Introduction to Shi'i Islam: The History and Doctrines of Twelvee Shi'ism adlı eseri (New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1985), beklenenden daha ayrıntılı bir takdimdir ve özellikle Şii teolojisi konusunda iyidir.

The Iranian Revolution

Anropolog Michael M. Fischer'in çalışması ve özellikle Iran: From Religious Dispute to Revolution adlı kitabı (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1980), çok iyidir. Onun Critical Moments in Religious History, ed. Kenneth Keulman (Macon, Ga.: Mercer Üniversite Yayınları, 1993) adlı eserdeki "The Iranian Revolution: Five Frames for Understanding" adlı tezi ve Mehdi Abedi ile birlikte yazdığı Debating Muslims: Cultural Dialogues in Postmodernity and Tradition (Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları, 1990) adlı eseri de mükemmeldir.

Nikki Keddie'nin Modern Iran: Roots and Results of Revolution (New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 2003), adlı kitabı haklı olarak okunması gereken eserler arasındadır. Keddie'nin editörlüğünde yayınlanan Religion and Politics in Iran: Shi'ism from Quietism to Revolution (New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1983) adlı antolojideki denemeler de çok iyidir.

Ali Şariati'nin konuşmalarının çevirileri www.shariati.com'da

vardır. Onun en etkili konuşmaları İngilizce, What is to Be Done: Te Enlightened Thinkrs and an Islamic Renaissance (Houston: Institute for Research and Islamic Studies, 1986) ve Red Shi'ism (Tahran: Hamdani Fonu, 1979) adıyla yayımlandı. Onun Hüseyin ve şahadet konulu konuşmaları Jihad and Shahadat: Struggle and Martyrdom in Islam adlı eserde bulunabilir, ed. Mehdi Abedi ve Gary Legenhausen (North Haledon, N. J.: Islamic Publications International, 1986).

Aşure Rituals and Karbala Imagery

Ta'ziyeh: Ritual and Drama in Iran (New York Üniversitesi Yayınları, 1979) editörü Peter J. Chelkowski, Kerbela Tutkusu oyunlarının içeriği ve önemi konusunda bilgiler sağlar. Chelkowski ve Hamid Dabashi'nin ortak çalışması Staging a Revolution: The Art of Persuation in the Islamic Republic of Iran (New York Üniversitesi Yayınları, 1999), İran Devrimi ve daha sonra Irak'la savaşta kullanılan kolektif simgelerin mükemmel bir incelemesi, analizidir.

David Pinault, The Shiites: Ritual and Popular Piety in a Muslim Community adlı eserinde (New York: St. Martin Yayınevi, 1992) ve Horse of Karbala: Muslim Devotional Life in India (New York: Palgrave, 2001) adlı kitabında Kerbela hikâyesinin duygusal ve teolojik gücünü anlatır.

Karman Scot Aghaie'nin Şii sembolizmi ve ayinleriyle ilgili ayrıntılı çalışması, The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran (Seattle: Washington Üniversitesi Yayınları, 2004) adlı kitapta ve The Women of Karbala: Ritual Performance and Symbolic Discources in Modern Shi'i Islam'da (Austin, Texas Üniversitesi Yayınları, 2005) bulunabilir.

Aişha (Ayşe)

Nabia Abott'un Aishah: The Beloved of Muhammad (Chicago Üniversitesi Yayınları, 1942) adlı kitap İngilizce klasik biyografidir

ve eski İslam tarihinden ve özellikle el Tabari, Ibn Saad ve el-Baladhuri'den söz eder.

Denise A. Spellberg'in Politics, Gender and the Islamic Past: The Legacy of Aisha bint Abu Bakr (New York: Columbia Üniversitesi Yayınları, 1994) adlı eserinde Ayşe'nin yüzyıllar boyunca nasıl anlaşıldığı, yorumlandığı olumlu ve olumsuz yanlarıyla anlatılır.

Aşağıda özellikle ayrıntılar ve genel arka plan bilgileri konusunda yardımcı olmuş seçilmiş ilave kitaplar bibliyografyası vardır:

Ahmet, Leyla. Women and Gender in Islam. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1992.

Ajami, Fouad. The Vanished Imam: Musa al Sadr and th Shia of Lebanon, Ithaca: Cornell Üniversitesi Yayınları, 1986.

______. The Foreigner's Gift: The Amercans, the Arabs and the Iraqis in Iraq. New York: Free Yayınları, 2006.

Akhavi, Shahrough. "Shariati's Social Thought." Religion and Politics in Iran, ed. Nikki Keddie. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1983.

Al-e Ahmad, Jalal. Occidentosis: A Plague from the West, 1962 Farsça Gharbzadegi'den çev. R. Campbell. Berkeley, Mizan Yayınları, 1984.

Allen, Charles. God's Terrorists: The Wahhabi Cult and the Hidden Roots of Modern Jihad. Cambridge: Da Capo, 2206.

Al-Mufid. The Book of Guidance into the Lives of Twelve Imams, Kitab al-Irshad'dan çev. I. K. A. Howard. Londra: Muhammadi Trust, 1981.

Arjomand, Said Amir. The Shadow of God and the Hidden Imam: Religon, Political Order and Societal Change in Shi'ite Iran from the Beginning of 1890. Chicago Üniversitesi Yayınları, 1984.

Aslan, Reza. No God but God: The Origins, Evolution and Futıre og Islam. New York: Random House, 2005.

Ayoub, Mahmoud. Redemptive Suffering in Islam: A Study of the Devotional Aspects of Ashura. Lahey: Mouton, 1978.

Beeman, William O. "Images of the Great Satan: Representations of the Unsted States in the Iranian Revolution." Religion and Politis in Iran'da, ed. Nikki Keddie. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1983.

Berkey, Jonathan P. The Formation of Islam: Religion and Society in the Near East, 600-1800. Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2203.

Cockburn, Patrick. Muqtada al-Sadr, the Shia Revival and the Struggle for Iraq. New York: Scribner, 2008.

Cole, Juan. Sacred Space and Holy War: The Politics, Culture and History of Shi'ite Islam. Londra: I. B. Tauris, 2002.

______. Ortadoğu politikaları konusunda devam eden bilgiler, açıklamalar ve yorumlar www.juancole.com'da.

Cole, Juan ve Nikki Keddie, ed. Shi'ism and Social Protest. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1986.

Cook, David. Understanding Jihad. Berkeley: California Üniversitesi Yayınları, 2005.

Crone, Patricia ve Martin Hinds. God's Caliph: Religious Authority in the First Centuries of Islam. Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1986.

Dodge, Toby. Inventing Iraq: The Failure of Nation Building and a History Denied. New York: Columbia Üniversitesi Yayınları, 2003.

Enayat, Hamid. Modern Islamic Poşitical Thought. Londra: I. B. Tauris, 2005.

Flaskerud, Ingvild. Standard Bearers of Hussein: Women Commemorating Karbala. Sadece akademik çalışma ve araştırma için DVD. ingvildf@sv.uit.no., Tromsö Üniversitesi, 2003.

Geertz, Clifford. Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia. Chicago Üniversitesi Yayınları, 1968.

_______. The Interpretation of Cultures: Selected Essays. New York: Basic Books, 1973.

Grant, Christina Phelps. The Syrian Desert: Caravans, Travel and Exploration. Londra: A.ve C. Black, 1937.

Halm, Heinz. Shi'a Islam: From Religion to Revolution. Princeton: Markus Wiener, 1997.

Heck, Gene W. "Arabia Without Spices". Journal of the American Oriental Society, sayı 123, 2003.

Hegland, Mary. "Two Images of Husain: Accomodation and Revolution in an Iranian Village." Religion and Politics in Iran, ed. Nikkie Keddie. New haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1983.

Hjarpe, Jan. "The Ta'ziya Ecstasy as Political Expression." Religious Ecstasy, ed. Nils G. Holm. Stockholm: Almqvist ve Wiksel, 1982.

Hourani, Albert. A History of the Arab Peoples. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1991.

Humphreys, R. Stephen. Islamic History: A Framework for Inquiry. Minneapolis: Biblioteca Islamica,1988.

______. Mu'awiya ibn Abu Sufyan: From Arabia to Empire. Oxford: One World, 2006.

Kennedy, Hugh. The Prophet and the Age of Caliphates: The Islamic Near Eastfrom the Sixth to the Eleventh Century. Londra: Longma, 1986.

______. The Great Arab Conquests: How the Spread of Islam Chenged the World We Live In. Cambridge: Da Capo, 2008.

Kenney, Jefrey T. Muslim Rebels: Kharijites and the Politics of Extremism in Egypt. Oxford Üniversitesi Yayınları, 2006.

Khomeini, Ruhollah. Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini, çev. Hamid Algar. Berkeley: Mizan Yayınları, 1981.

Kurzman, Charles. The Unthinkable Revolution in Iran. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayınları, 2004.

Lammens, Henri. "Fatıma and the Daughters of Muhammad." The Qust for the historical Muhammad, ed. Ibn Warraq. Amherst: Prometheus Books, 2000.

Levey, Martin. Early Arabic Pharmacology. Leiden: E. J. Brill, 1973.

_____. Medieval Arabic Toxicolgy: The "Books on Poison" of Ibn Washiya and Its Relation to Early Indian and Greek Texts. Philadelphia: American Philosophical Society, 1966.

Lewis, David Levering. God's Crucible: Islam and the Making of Europe. New York: Norton, 2008.

Mernissi, Fatıma. The Veil and the Male Elite: A Feminine Interpretation of Women's Rights in Islam. New York: Basic Books, 1991.

_____. The Forgotten Queen of Islam. Oxford Üniversitesi Yayınları, 1993.

Moin, Baqer. Khomeini: Life of the Ayatollah. New York: Thomas Dunne, 1999.

Morony, Michael G. Iraq After the Muslim Conquest. Princeton Üniversitesi Yayınları, 1984.

Motahhary, Mortaza. The Martyr. Houston: Free Islamic Literature, 1980.

Mottahedeh, Roy. The Mantle of the Prophet: Religion and Politics in Iran. Oxford: One World, 1985.

Musil, Alois. The Middle Euphrates: A Topographical Itinerary. New York: American Geographical Society, 1927.

______. The Manners and Customs of the Rwala Bedouins. New York: American Geographical Society, 1928.

Nakash, Yitzhak. Reaching for Power: The Shi's in yhe Modern Arab World. Princeton Üniversitesi Yayınları, 2006.

_____. The Shi'is of Iraq. Princeton Üniversitesi Yayınları, 1994.

Packer, George. The Assasin's Gate. Nw York: Farrar, Straus ve Giroux, 2005.

Pelly, Lewis. The Miracle Play of Hasan and Hussein, Collected from Oral Tradition. Londra: W. H. Allen, 1879.

Qutb, Sayyid. Milestones of [Ma'alim f'il-Tariq, 1964]. Karachi, International Islamic Publishers, 1981.

Rahnema, Ali. An Islamic Utupian: A Political Biography of Ali Shariati. Londra: I. B. Tauris, 1998.

Richard, Yann. Shi'ite Islam: Policy, Ideology and Creed. Oxford: Blackwell, 1995.

Robinson, Chase F. Islamic Historiography. Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2003.

Rodinson, Maxime. Muhammad. New York: Pantheon, 1971.

Rogerson, Barnaby. The Heirs of the Prophet Muhammad. Londra: Little, Brown, 2006.

Rosen, Nir. In the Belly o Green Bird: The Triumph of the Martyrs in Iraq. New York: Free Pres, 2006.

Ruthven, Malise. Islam in the World. Oxford Üniversitesi Yayınları, 2000.

Sachedina, Adulaziz Abdulhussein. Islamic Messianism: The Idea of Mahdi in Twelve Shiism. Albany: New York Eyalet Üniversitesi Yayınları, 1981.

Shadid, Anthony. Night Draws Near Iraq's People in the Shadow of America's War. New York: Henry Holt, 2005.

Stark, Freya. Baghdad Sketches. New York: Dutton, 1938.

_____. East is West. Londra: John Murray, 1945.

Taheri, Amir. The Spirit of Allah: Khomeini and the Islamic Revolution. Bethesda: Adler and Adler, 1986.

_____. Holy Terror: The Inside Story of Islamic Terrorism. Londra: Hutchinson, 1987.

Thais, Gustav. "Religious Symbolism and Social Change: The Drama of Hussein." Scholars, Saiints and Sufis: Muslim Religious Institutions in the Middle East Since 1500, ed. Nikki Keddie. Berkeley: California Üniversitesi Yayınları, 1972.

_____. "Unity and Discord: The Symbpl of Husayn in Iran." Iranian Civilization an Culture, ed. Charles J. Adams. Montreal: McGill Üniversitesi İslam Etütleri Enstitüsü, 1972.

Watt, W. Montgomery. Muhammad at Mecca. Oxford Üniversitesi Yayınları, 1953.

_____. Muhammad at Medina. Oxford Üniversitesi Yayınları, 1956.

_____. "The Significance of the Early Stages of Imami Shi'ism." Religion and Politics in Iran, ed. Nikki Keddie. New Haven: Yale Üniversitesi Yayınları, 1983.

Young, Gavin. Iraq: Land of Two Rivers. Londra: Collins, 1980.

Zakaria, Rafiq. The Struggle Within Islam: The Conflict Between Religion and Politics. Londra: Penguin, 1988.

Peygamberden sonra

Lesley Hazleton

"İslamın olağanüstü ve saygı duyulacak bir hikâyesi - (okumuş olsaydı) Machiavelli'yi bile titretecek bir güç, entrika, rekabet, cinayet, hileli yönlendirme, hırs ve inanç hikâyesi, ama her şeyden önce büyük bir insanlık hikayesi, Şii-Sünni bölünmesini anlatan diğer, çoğu zaman korku dolu anlatımları utandıracak, muhteşem bir roman tarzında yazılmış bir hikâye."

- The Ayatollah Begs to Differ yazarı Hooman Majd

"Ben sadece, Hazleton'un bu müthiş ve gerekli kitabı, akılsızca, hiç bilmedikleri bir konuya, bir din kültürüne giren Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz ve diğerlerini aydınlatmak için daha önce yazmamış olduğuna üzülüyorum. Umarım şimdi bunu okur ve pişmanlık duyarlar. Bu arada bizler de Hazleton'un güçlü karakterlerini, akıcı anlatımını ve Şii-Sünni bölünmesinin köklerini ve sonuçlarını heyecanla okuruz."

- Jonathan Raban, My Holy War and Sueveillance'ın yazarı

"George Bush Irak'ı istila etmeden önce Şiiler ve Sünniler diye bir şeyler olduğunu biliyor muydu, emin değilim, ama Lesley Hazleton'un merak çekici kitabını okuduktan sonra, hiç kimse bu mezheplerin bölünmesini ve ne anlama geldiğini bilmediğini söyleyemez."

- Alan Wolfe, Boisi Center for Religious and American Public Life ve The Future of Liberalism yazarı

"Hazleton hikâyeyi büyük empatiyle anlatarak, Sünni-Şii bölünmesinin gerçek epik karakterlerini başarıyla ortaya koyuyor. Batılı okurlar genelde bu kitabı okuduktan sonra İslam'da ilk Şiizmin derinliği ve gücünü ve Kerbela'da neler olduğunu yeni bir saygıyla anlayacak."

- Wilferd Madelung, Oxford Üniversitesi, Arapça Laudian Hocası ve The Succession of Muhammed yazarı

SCENT::LINQ